



„KEDVES LAJOSOM!”

CSÁNKI DEZSŐ LEVELEI THALLÓCZY LAJOSHOZ, 1879–1916



A LEVELEKET SAJTÓ ALÁ RENDEZTE ÉS A BEVEZETŐT ÍRTA

REISZ T. CSABA



SZÁZADOK
K Ö N Y V E K

„KEDVES LAJOSOM!”
Csánki Dezső levelei Thallóczy Lajoshoz
1879–1916

SZÁZADOK KÖNYVEK

Sorozatszerkesztő
Csukovits Enikő

Olvasószerkesztő
Reményi József Tamás

„Kedves Lajosom!”

CSÁNKI DEZSŐ LEVELEI THALLÓCZY LAJOSHOZ
1879–1916



A leveleket sajtó alá rendezte, a bevezetőt írta
és a névmutatót összeállította:
REISZ T. CSABA

Magyar Történelmi Társulat
MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet
Budapest, 2017

A kötet a Miniszterelnökség támogatásával jelent meg

ISBN 978-963-416-056-4
ISSN 2498-8154

© Magyar Történelmi Társulat, MTA BTK, 2017
© Reisz T. Csaba, 2017

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

Kiadja a Magyar Történelmi Társulat és az MTA BTK
Történettudományi Intézet
Felelős kiadó: Csukovits Enikő, Fodor Pál
Nyomdai előkészítés:
MTA BTK TTI
tudományos információs témacsoport
Vezető: Kovács Éva
Tördelés: Horváth Imre
Borító: Böhm Gergely
Nyomdai munka: Prime Rate Kft.
Felelős vezető: dr. Tomcsányi Péter

TARTALOM

CSÁNKI-LEVELEK A THALLÓCZY-HAGYATÉKBAN	11
A levélíró: Csánki Dezső	16
Családja.	16
Szakmai pályafutás	22
A címzett: Thallóczy Lajos.	24
Családja.	24
Az Országos Levéltárban	28
A LEVELEK ÉS A SZÖVEGKÖZLÉS	33
A levelek jellemzése	33
A szövegközlés	35
A személynévmutató	37
Rövidítések	38
CSÁNKI DEZSŐ LEVELEI THALLÓCZY LAJOSHOZ.	39
[1] 1879. május 15. Budapest	39
[2] 1879. június 18. Füzesgyarmat	41
[3] 1881. június 16. Budapest	42
[4] 1881. november 2. Budapest	43
[5] 1888. február 22. Budapest	44
[6] 1892. november 4. Budapest	45
[7] 1895. szeptember 15. Budapest	47
[8] 1896. január 21. Budapest	48
[9] 1896. november 10. Budapest	49
[10] 1896. november 12. Budapest	49
[11] 1896. november 30. Budapest	50
[12] 1896. december 1. reggel. Budapest.	51
[13] [1896. december végén?] Budapest	51
[14] 1897. november 10. Budapest	52
[15] 1898. február 16. Budapest	53
[16] 1902. december 5. Budapest.	53
[17] 1903. július 16. Jegenye	54
[18] 1904. június 15. Budapest	56
[19] 1904. július 30. Jegenye	56
[20] 1905. június 2. Budapest	57
[21] 1905. december 1. Budapest.	57
[22] 1906. február 24. Budapest	58
[23] 1906. június 5. Budapest	59

[24]	1907. február 7. Budapest	59
[25]	1909. április 11. Budapest	60
[26]	1909. május 19. Budapest	61
[27]	1909. június 19. de. Budapest	62
[28]	1909. szeptember 15. Budapest	62
[29]	1909. szeptember 30. (délelőtt, csütörtök) Gyulafehérvár	63
[30]	1910. január 5. Budapest	64
[31]	1910. február 1. Budapest	64
[32]	1910. február 13. Budapest	65
[33]	1910. február 27. (délelőtt) Budapest	65
[34]	1910. május 4. Budapest	66
[35]	1910. július 27. Jegenye	66
[36]	1910. augusztus 6. Jegenye	67
[37]	1910. augusztus 31. Budapest	68
[38]	1910. október 19. Budapest	69
[39]	1911. január 14. Budapest	69
[40]	1911. április 4. Budapest	70
[41]	1911. április 25. Budapest	70
[42]	1911. május 1. Budapest	71
[43]	1911. augusztus 10. Budapest	71
[44]	1911. október 6. Budapest	72
[45]	1911. október 17. Budapest	73
[46]	1911. október 20. Budapest	74
[47]	1911. október 28. Budapest	74
[48]	1911. november 12. Budapest	75
[49]	1911. december 3. Budapest.	75
[50]	1911. december 8. Budapest.	77
[51]	1911. december 29. Budapest.	77
[52]	1912. február 5. Budapest	78
[53]	1912. február 29. Budapest	79
[54]	1912. március 3. Budapest	80
[55]	1912. március 6. Budapest	80
[56]	1912. március 8. Budapest	81
[57]	1912. március 13. Budapest	81
[58]	1912. május 2. Budapest	82
[59]	1912. május 4. Budapest	84
[60]	1912. május 10. Budapest	86
[61]	1912. május 14. Budapest	87
[62]	1912. július 25. Jegenye	87

[63]	1912. augusztus 2. Jegenye	88
[64]	1912. október 1. Budapest	89
[65]	1912. október 28. Budapest	89
[66]	1912. november 18. Budapest	91
[67]	1912. december 10. Budapest.	92
[68]	1913. január 23. Budapest	92
[69]	1913. január 26. Budapest	93
[70]	1913. január 29. Budapest	94
[71]	1913. január 31. Budapest	95
[72]	1913. február 17. Budapest	95
[73]	1913. február 20. Budapest	96
[74]	1913. március 18. Budapest	97
[75]	1913. március 29. Budapest	97
[76]	1913. április 2. Budapest	98
[77]	1913. április 17. Budapest	99
[78]	1913. április 19. Budapest	100
[79]	1913. május 2. Budapest	101
[80]	1913. június 27. Budapest	101
[81]	1913. július 21. Jegenye	102
[82]	1913. október 7. Budapest	103
[83]	1913. október 9. Budapest	103
[84]	1913. október 14. Budapest	104
[85]	1913. október 14. Budapest	105
[86]	1913. október 18. Budapest	106
[87]	1913. október 23. Budapest	107
[88]	1913. október 29. Budapest	108
[89]	1913. november 18. Budapest	108
[90]	1913. november 29. Budapest	110
[91]	1913. november 29. Budapest	111
[92]	1913. december 3. Budapest.	113
[93]	1913. december 5. Budapest.	113
[94]	1913. december 21. Budapest.	114
[95]	1913. december 24. Budapest.	115
[96]	1913. december 28. Budapest.	117
[97]	1914. január 22. Budapest	118
[98]	1914. február 7. Budapest	119
[99]	1914. február 12. Budapest	121
[100]	1914. február 18. Budapest	121
[101]	1914. február 23. Budapest	122

[102]	1914. február 26. Budapest	123
[103]	1914. március 3. Budapest	123
[104]	1914. március 4. Budapest	124
[105]	1914. március 5. Budapest	124
[106]	1914. március 10. Budapest	125
[107]	1914. március 11. Budapest	126
[108]	1914. március 13. Budapest	127
[109]	1914. március 18. Budapest	128
[110]	1914. március 28. Budapest	128
[111]	1914. március 31. Budapest	129
[112]	1914. április 21. Budapest	130
[113]	1914. június 23. Budapest	131
[114]	1914. június 25. Bécs	131
[115]	1914. július 1. Budapest	131
[116]	1914. július 31. Budapest	132
[117]	1914. augusztus 5. Budapest	132
[118]	1914. augusztus 30. Budapest	133
[119]	1914. október 23. Budapest	133
[120]	1914. november 16. Budapest	135
[121]	1914. november 22. Budapest	136
[122]	1914. november 24. Budapest	137
[123]	1914. november 30. Budapest	138
[124]	1914. december 25. Budapest	138
[125]	1914. december 29. Budapest	139
[126]	1914. december 31. Budapest	139
[127]	1915. január 4. Budapest	140
[128]	1915. január 12. Budapest	141
[129]	1915. január 14. Budapest	142
[130]	1915. január 21. Budapest	143
[131]	1915. január 26. Budapest	144
[132]	1915. január 29. Budapest	145
[133]	1915. február 1. Budapest	147
[134]	1915. február 3. Budapest	148
[135]	1915. február 5. Budapest	149
[136]	1915. március 1. Budapest	149
[137]	1915. március 5. Budapest	150
[138]	1915. március 6. Budapest	151
[139]	1915. március 13. Budapest	151
[140]	1915. március 16. Budapest	151

[141]	1915. március 24. Budapest	153
[142]	1915. március 25. Budapest	153
[143]	1915. április 9. Budapest	154
[144]	1915. április 12. Budapest	155
[145]	1915. április 17. Budapest	156
[146]	1915. április 20. Budapest	156
[147]	1915. április 21. Budapest	157
[148]	1915. április 22. Budapest	161
[149]	1915. április 28. Budapest	161
[150]	1915. április 28. Budapest	162
[151]	1915. május 1. Budapest	162
[152]	1915. május 11. Budapest	163
[153]	1915. május 14. Budapest	164
[154]	1915. május 16. Budapest	165
[155]	1915. május 21. Budapest	165
[156]	1915. június 1. Budapest	166
[157]	1915. június 5. Budapest	167
[158]	1915. június 12. Budapest	168
[159]	1915. június 25. Budapest	168
[160]	1915. június 28. Budapest	169
[161]	1915. július 1. Budapest	170
[162]	1915. július 7. Budapest	170
[163]	1915. július 9. Budapest	171
[164]	1915. július 13. Budapest	171
[165]	1915. július 27. Budapest	172
[166]	1915. július 28. Budapest	173
[167]	1915. augusztus 11. Budapest	173
[168]	1915. augusztus 15. Budapest	175
[169]	1915. szeptember 3. Budapest	176
[170]	1915. szeptember 14. Budapest	177
[171]	1915. szeptember 14. Budapest	177
[172]	1915. október 31. Budapest	178
[173]	1915. november 12. Budapest	178
[174]	1915. november 20. Budapest	179
[175]	1915. november 23. Budapest	180
[176]	1915. december 1. Budapest	180
[177]	1915. december 6. Budapest	181
[178]	1915. december 27. Budapest	181
[179]	1916. január 3. Budapest	182

[180]	1916. január 16. Budapest	182
[181]	1916. május 27. Budapest	183
[182]	1916. június 20. Budapest	185
[183]	1916. október 16. Budapest	186
[184]	Dátum nélkül [1892. július 13.] Budakeszi	187
[185]	Hely és dátum nélkül [1892. október vége, töredék]. . .	188
[186]	Hely és dátum nélkül [1910 után]	189
[187]	Hely és dátum nélkül [1914. március 15. előtt]	190
ANNOTÁLT SZEMÉLYNÉVMUTATÓ		193
KÉPTÁR		203

CSÁNKI-LEVELEK A THALLÓCZY-HAGYATÉKBAN

Jelen forráskiadvány célja, hogy Csánki Dezsőnek Thallóczy Lajoshoz intézett, utóbbi hagyatékában fennmaradt és 1918 óta az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában őrzött leveleit – az alább részletezett modern szövegközlési szempontok alapján – könnyen hozzáférhetővé tegye a történettudományi kutatások és az érdeklődő közönség számára.¹ A levelezésnek az Országos Levéltárat érintő részeit – megfelelő kontextusba helyezve – Tömöry Márta dolgozta fel 1976-ban, de a teljes anyag csak az őrzőhelyen hozzáférhető.²

A levelezés, amely mint forrástípus a magán-írásbeliség egyik legfontosabb történeti emléke, az írástudás terjedése, a levéltovábbítás gyorsabbá és biztonságosabbá válása következtében a kapcsolat fenntartásának egyre jelentősebb eszközévé vált, különösen nagyobb távolság esetén, amikor a személyes találkozásra nincsen lehetőség. A levél írója csak a címzett számára közöl információkat, nem az a célja, hogy azokról mások is értesüljenek, sokkal inkább az, hogy az ismeretek „titokban” maradjanak, akár örökre is. A levelezés szereplői között bizalmi viszony áll(hat) fenn, amely a levéltitokra is kiterjed. Ez a bizalom – és a külső kontrolltól, befolyástól való kisebb félelem – őszintébb, nyersebb, szókimondóbb megnyilvánulást enged a levél írójának. Emiatt tekinthetők a – különösen a 18–20. században keletkezett – levelek nagy forrásértékű írásbeli emlékszámnak. A nagyobb forrásértéket nyújtó körülmények ugyanakkor azt az etikai kérdést is felvetik az utókor történésze számára, hogy van-e bármilyen magasabb rendű indoka és felhatalmazása arra, hogy a levelezés intimitását, magánjellegét megtörje, és a levelek közreadásával megsértse két ember jogát a magánszféra tiszteltben tartására? Éppen ezért a for-

1 OSZK Kt., Fond XI. Thallóczy Lajos hagyatéka. 197. Csánki Dezső levelei Thallóczy Lajoshoz, 1879–1916. 187 levél.

2 TÖMÖRY MÁRTA: Thallóczy Lajos és az Országos Levéltár. *Levéltári Közlemények*, 47. (1976) 1:25–60. (= Tömöry M.: i.m.)

rásközlőre nagy felelősség hárul, és meg kell indokolnia, miért vállalkozik a levelek publikálására.

A most közreadott levelek írója és címzettje is több volt, mint egyszerű magánszemély, és nem csak magánérdekű témákról leveleztek. Csánki Dezső a levéltáros szakma egyik legnagyobb neve, Pauler Gyula és Ember Győző után a leghosszabb ideig az Országos Levéltár vezetője (országos főlevéltárnok, majd főigazgató), nevéhez kapcsolódik a levéltári palota felépítése és az új épületbe költözés, majd az irányító miniszteri tárca megváltozásának első évtizede. Hivatali működése mellett történészként is jelentőset alkotott, tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának. Nála is kiemelkedőbb, igen sokoldalú személyiség volt Thallóczy Lajos, aki történészként, levéltárosként, diplomataként és magas beosztású állami hivatalnokként is jelentős szerepet játszott a korszak szakmai és politikai, sőt társadalmi közéletében is. Egy generációhoz tartoztak, mindketten 1857-ben születtek, egy időben jártak a pesti egyetem történelem szakára, itt kezdődött ismeretségük, sőt barátságuk is, amely az idők folyamán olyan mély és bensőséges lett, hogy például Csánki fiának Thallóczy volt az „apátársa”. Karrierjüket is egy helyen, az Országos Levéltárban kezdték, és bár Thallóczy 1886-tól Bécsbe került, levelezésükben jól kitapintható az a mélyen baráti viszony, amely magánéleti, tudományos és levéltári hivatali ügyek őszinte megbeszélésére is lehetőséget adott. A levelek stílusa betekintést enged Thallóczy bécsi baráti körének – szakirodalomból egyébként ismert – hangulatába is,³ amely híven tükrözi a 19–20. század fordulójának társadalmi konvenciókat tudatosan megsértő, liberális értelmiségi attitűdjét. A levelekben érintett témákban pedig olyan információkat közöl Csánki, amelyek máshonnan nem megismerhetők, vagyis a levelek forrásértéke emiatt jelentős.

Mindezek alapján a levelek szerzőjének és címzettjének személye, valamint az adatok értéke miatt a fent említett magánérdeket felülmúlja az a közösségi érdek, amely a múlt jobb megismerésére irányul, és amely miatt a levelek közreadására vállalkozom.

Thallóczy Lajos a hozzá küldött leveleket szép rendben megőrizte, amelyeket halála (1916) után más irataival együtt családja átadott az OSZK-nak. A Fond XI. jelzetű hagyaték a Thallóczyhoz levelet írók – összesen 1124 személy! – betűrendjében, azon belül szoros időrendben tartalmazza a leveleket, továbbá Thallóczy családjára, valamint az ő életére

3 WAKTOR ANDREA: „Kegyelmes Büzérnagy! ... Én ábrándozom a bécsi szép napokról”. Thallóczy Lajos és köre Bécsben. *Budapesti Negyed*, 12. (2004) 4:435–456.

és működésére vonatkozó iratokat, összesen 8953 dokumentumot. A legtöbb levelet Fejérpataky László (372), Pauler Gyula (231), Csánki Dezső (187), Hampel József (180), Károlyi Árpád (124), Forster Gyula (110), Konstantin Härmann (112) és Horváth Ödön (106) írta.⁴

A Csánki család négy tagjának (Dénes, Dezső, Dezsőné és Ilona) 71, 187, 5 és 3 levele található a gyűjteményben a Fond XI. 196–199. szám alatt. A család Thallóczyhoz fűződő szoros érzelmi kötődését és meleg baráti viszonyát a családtagok levelei is híven tükrözik.

Csánki Dezsőné levelei 1911–1915 között keletkeztek, aki férjétől függetlenül, nem egyszer annak tudta nélkül fordult Thallóczyhoz. „Dezsőm sem e levelemről, sem az ügyről eddig nem tud” – írta az 1. levélben, a 4. levélben pedig arra kérte Thallóczyt, hogy Budapesten fogadja, mert kérni szeretne tőle valamit, „mégpedig úgy, hogy Dezső, akinek magának is sok gondja van, legalább egyelőre ne tudja”. 1912. január 8-án arról tudósította „kedves Lajos Bácsi”-t, hogy „Ilonka leányunk és Vadon Géza kézfogóját e hó 12-én este, a mi házasságunk 32-ik évfordulóján akarjuk megtartani. Tudjuk jól, hogy majdnem lehetetlent kérünk, mégis igaz szeretetből és ragaszkodásból kifolyó kedves kötelességünknek ismerjük, hogy kedves Lajos Bácsit megkérjük: jöjjön el és legyen jelen családunk e szűk körben tartandó kettős házi ünnepén. Lent a földszinten Dénes szobája, mert ő most már állandóan műtermében alszik, mindig rendelkezésére áll.” (2. levél; vö. Csánki Dezső levelei, 39). Az 5. levélben Ferencz István érdekében írt Thallóczyhoz, ez kapcsolódik Csánki Dezső most közreadott egyik leveléhez (174).

Csánki Ilona 1910–1912 közötti három levele családjáról, fodormenta-tea-ivásról és ételek ajándékba küldéséről tudósítja „Kedves Lajos Bácsi”-t.

Csánki Dénes 1909–1915 között összesen 57 levelet és 14 bélyeges levelezőlapot küldött a „Méltóságos/Kegyelmes Apám”-ként megszólított és említett Thallóczy Lajoshoz. Tudósított berlini ösztöndíjáról (1909), állásáról, családi dolgokról, megghiúsult házassági tervéről, a jegenyefürdői

4 Egy levélíró valamennyi levelét közli: TÖMÖRY MÁRTA: Szigeti József levelei Thallóczy Lajoshoz (1880–1885). *Levéltári Szemle*, 28. (1978) 1:119–128. A levelekből részleteket vagy válogatást adtak közre pl. BOGNÁR SZABINA: *A népi jogélet kutatása Magyarországon. Tagányi Károly jogszokásgyűjtő programja*. PhD disszertáció, ELTE BTK, Bp., 2010. BOGNÁR SZABINA: Tagányi Károly a Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle élén (1894–1901). *Ethnographia*, 124. (2013) 3:273–296. *Barabás Samu (1855–1940), fél évszázad a levéltárügy szolgálatában*. A leveleket vál. és bev.: CSÁKI ÁRPÁD. Sepsiszentgyörgy, Charta, 2006.

unalmas napokról: „Mindezt a helyi hírek hiányában vetem papírra. A család tagjairól sincsenek különösebb híreim. Az ifjabb nőtagok regény-olvasástól meghülyülten és megbénult idegekkel támolyognak, mialatt édesanyám a legutolsó és hollétét titokzatos módon el nem áruló porszem megsemmisítésére vezényli a cselédséget és mikroszkóppal kutatja a falon mutatkozó repedéseket” (28. levél).

Dénes 1912. február 29-én azt kérte Thallóczytól, legyen közvetítőként segítségére abban, hogy szüleit a Nagy Erzsébettel kötendő házassági tervéről tájékoztassa: „Óhajtottam a helyzetet jó szülőim előtt közvetlenül feltárni, de tudja az Isten, az otthoni hangulat most sehogy sem kedvez az ilyenféle vállalkozásnak. Nagyságos jó Apám az orsz. levéltári állapotok miatt állandóan ideges és nyugtalan, mihez még Ilonka és jó Anyám beteges állapota is járul. Aztán tudom, hogy házassági szempontból mennyire féltenek, aggódnak értem, ami hiszen érthető, a múlt, a történetek mián.” A házasság 1912. október 17-én megkötöttet, Dénes tanúja Thallóczy Lajos volt.

A levelekben szó esett Dénes igazgatói kinevezéséről Budapest Főváros Múzeumába (42. levél), továbbá Thallóczy Deli álnév alatt kiadott *Tudákos levelek* című műve folytatásának illusztrálásáról (56–57., 64. levél) is. Utóbbival kapcsolatban az eredeti illusztrációkra vonatkozóan azt írta Dénes 1914. március 14-én: „Nagyon örvendek, hogy a tudákos levelek címlapjának tervrajzait megküldötte nékem Kegyelmes jó Apám. Így legalább alkalmam nyílik, hogy a Zoltai mellére a kutyaszar-rend mellé a giccs-rendjelet is odaakaszthassam. A küldött rajzok – szerény közvéleményem szerint – teljesen hasznavehetetlenek. Zoltai igen jó piktor lehet a saját szakmájában, de ilyen dekoratív természetű iparművészeti munkára, úgy látszik, sem tehetsége, sem keze nincsen. Valamelyes ötlet van ugyan munkáiban, de a kivitel, a megoldás kezdetleges, érzéketlen. A tudákos leveleket ilyen címlap alatt kiadatni vétek volna.” A könyvet végül Csánki Dénes illusztrációival jelentették meg (vö. Csánki Dezső levelei, 129–130).

Dénes igen bensőséges családi eseményekről – például fia, Miklós-Demeter születéséről 1914. november 6-án, apósa súlyos betegségéről november 21-én – is beszámolt kegyelmes apjának, sőt olyan szívességre is kérte, hogy egy takarót Bécsben vásároljon meg számukra, azt küldje Budapestre a házban lakó Fischer Istvánnak címezve, mert ők elutaznak Jegenyére (52. levél).

Dénes 1911. április 29-én kelt (24.) levele jól példázza, milyen módon egészíthetik ki egymást a levelek. „Nagyságos Apám levelet küldött ma jó

Méltóságos Apámnak, melyben bizony ismét kérés foglaltatik. Ahhoz a levélhez nekem vajmi kevés hozzáadni valóm van és mégis elküldöm e sorokat, kérve jó Apámat, vegye apai jóságával pártfogásába ezt a mi ügyünket. Az ügyben legnagyobbbrészt mi gyerekek vagyunk érdekelve, a mi jövődönk kap itt alapot, nyugodalmunk biztosítékot. A magam részéről igen-igen boldog lennék, ha a dolog sikerülne; főképp azért, mert érzem, hogy ily biztos bázis megszerzésére magam, magunk erejéből képesek sohasem lennénk. Tudom, hogy az eredményt sok nehézség gátolja; de, ha szabad azt mondanom, erős várunk nekünk az én Méltóságos jó Apám.” Hogy pontosan milyen kérés támogatására vonatkoztak a levél e sorai, az Csánki Dezső két nappal korábban kelt leveléből válik egyértelművé: addigi lakóhelyük, az Úri utca 13. szám alatti lakás megvásárlásában kérték Thallóczy segítségét (41).

Csánki Dezső leveleiben egyrészt családi ügyeivel – saját és Thallóczy fogadott fia, Dénes, valamint lánya vőlegénye, Vadon Géza karrierjének előmozdításával –, történettudományi (forráskiadási) kérdésekkel, az országos és részben a fővárosi levéltár személyzeti és szakmai ügyeivel, benne többször a levéltár építésével, valamint a Magyar Történelmi Társulat ügyeivel foglalkozik, igen őszintén, sokszor kifejezetten nyersen.

Sajnos Thallóczy Lajos Csánki Dezsőhöz intézett levelei nem maradtak fenn vagy lappanganak, pedig kettejük kapcsolatát ily módon lehetne igazán bemutatni. Ismeretes ugyanakkor öt képes levelezőlap, amelyet Thallóczy küldött Csánkinak 1910–1916 között.⁵ 1910. február 12-én Bécsbe invitálta Csánkit, hogy fiukról (!) inkább szóban beszéljenek, semmint levelet küldjenek: „Sapientius esset Viennam profecturum fore, quam littera mittere. Ergo venias, de filio nostro et loquamur. Ludovicus”. 1913. október 7-én budapesti tartózkodásáról értesítette barátját: „K. Apatárs, Itt vagyok. Holnap 8-10 Bristol. Értesítsd fiunkat s Iványit. X/7. ölel, hív, Apatárs Lud.”. 1915. április 14-én saját betegségéről, a levéltár építéséről és a társulati közgyűlésről is megemlékezett: „K. D. A baj komolyabbra vált, de csak kellemetlen. A ltári ülésről írv Prácsernak, L. Döme választát várom. Nem arról van szó, hogy ne válasszák, de hogy közgyűlésen már ne válasszák. Egyébként cocs. (?) öröktől, nyavalyás Lojásod.”

5 MNL OL, P 2256 Személyi fondtöredékek, 14. Csánki Dezső történész, levéltár-igazgató.

3. Képeslapgyűjtemény. A küldők betűrendjében, a végén azonosítatlan személy, Lajos (= Thallóczy Lajos) öt képeslapja.

A kötet illusztrációs céllal tartalmazza azokat a fejlődés levélpapírtípusokat, amelyeket Csánki használt, a képeslapokat, amelyeket írt, valamint a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fotótárában, az Országos Széchényi Könyvtárban, valamint a Magyar Nemzeti Levéltár Levéltári Múzeumában található kapcsolódó fényképeket, közöttük Csánki Dezső, Thallóczy Lajos, Károlyi Árpád és Csánki Dénes portréit.

* * *

Jelen forráskiadvány elkészítéséhez – miután 2013-tól a közgyűjteményi dolgozók számára a kutatónapokat előbb drasztikus módon megszüntették, majd csak kisebb mértékben engedélyezik, ezzel megnehezítve a tudományos dolgozók kutatását – jelentős mértékben járult hozzá, hogy a Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) és az OSZK között fennálló együttműködési megállapodás alapján Csánki Dezső leveleit digitalizálták és ebben a formában a rendelkezésemre bocsátották. Köszönetem illeti ezért dr. Káldos Jánost, dr. Elbe Istvánt, dr. Földesi Ferencet, és nem utolsósorban Ackerman Ádámot, aki a digitalizálást elvégezte. Segítségemre voltak az illusztrációk kiválogatásában és a reprodukciók elkészítésében dr. Lengyel Beatrix, a Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) Történeti Fényképtárának vezetője és munkatársai, Vajda László, az MNM Történelmi Képcsarnok vezetője, valamint Czikkelyné Nagy Erika, az MNL fényképész munkatársa. Horváth Éva, az MNL munkatársa a kéziratos levelek legépelésében volt segítségemre. Egykori levéltári vezetőtársam, Trostovszky Gabriella az elkészült kézirat első olvasójaként számos észrevételével segítette a végső szövegezést. Adatközléssel segítette munkámat Péntek János, kolozsvári kutató és Varga Júlia, levéltárvezető. Az említettek közreműködése nélkül ez a mű nem jöhetett volna létre, önzetlenségüket itt is, ismételten köszönöm.

A levélíró: Csánki Dezső

Családja

Csánki Dezső családjáról, felmenőiről és leszármazóiról a róla szóló szakirodalom szinte alig emlékezik meg. Többnyire csak édesapját, a református lelkipásztor Benjaminget említik, aki halálakor tíz gyermeket hagyott

hátra.⁶ Gyermekei közül legfeljebb Csánki Dénes festőművészről ejtenek szót, továbbá a századforduló évtizedében jelentkező idegkimerültsége egyik okaként – tévesen – felesége és három gyermeke elvesztését adják meg. Az adatok hiánya vagy pontatlansága, valamint a levelekben előforduló családtagok pontos azonosítása érdekében szükségesnek tartom, hogy Csánki családi viszonyait legalább nagy vonalakban felvázoljam.⁷

A család korábbi generációira vonatkozó adatokat Dezső ifjabb testvére, Benjámin életrajzi adatainak összeállítása tartalmazza.⁸ Eszerint apai nagyapja a református Csánki István (Vác, 1790 k. – Komádi, 1834 előtt), aki a debreceni református kollégiumban tanult, Komádiban rektor, majd segédlelkész volt. Anyai nagyanyja a közrendű Nagy Katalin, aki 1834-ben már özvegy. Az édesapa, Csánki Benjámin (Komádi, 1818. december 5. – Füzesgyarmat, 1884. április 1.) ugyancsak Debrecenben tanult, 1847–1884 között református lelkész Füzesgyarmaton.

Anyai ágon az egyik dédszülőpár ismert: Bergman Teofil (Sopron, 1767. május 29. – ?), aki a soproni evangélikus líceumban, majd Jénában tanult, és később Szárazdon volt evangélikus lelkész, valamint felesége, az ugyancsak evangélikus Wolmuth Zsuzsanna. Gyermeük (Csánki Dezső nagyapja) Bergman József (1801 – Füzesgyarmat, 1877. június 15.) füzesgyarmati uradalmi tisztt, az ő lánya, Bergman Emília (†1877 előtt) volt az édesanya.

Csánki Benjámin és Bergman Emília házasságában tíz gyermek született, valamennyien Füzesgyarmaton, és mindannyiukat – természetesen – reformátusnak keresztelték (a születési és ismert halálozási év mellett a házastárs nevével):⁹

6 KÁLNICZKY LÁSZLÓ: Csánki Dezső országos főlevéltárnok, főigazgató pályája. *Magyar levéltáros-életpályák a XIX–XX. században*. Szerk.: SIPOS ANDRÁS. Bp., Budapest Főváros Levéltára, 2004. 15–37. Vonatkozó hely: 16.

7 Csánki Dezső családjának részletesen adatolt feltárásán jelenleg is dolgozom, a kutatások eredményét a *Turul* számára foglalom össze.

8 KOVÁCS I. GÁBOR: A debreceni tudományegyetem református hittudományi kari tanárainak prozopográfiája és a református felekezeti-művelődési alakzat szociológiája. *Korall*, 56. 2014. 46–68. E-Függelék, 19–21. Csánki Benjámin. *Hit – tudomány – közélet. A Debreceni Tudományegyetem Református Hittudományi Kara (1914–1950) professzorainak életrajzi adattára és életútleírása. Magyarországi egyetemi tanárok. Életrajzi adattára 1848–1944*. II. Szerk.: KOVÁCS I. GÁBOR. Bp., ELTE Eötvös K., 2014. 42–45. Ezek az összeállítások tévesen tartalmazzák, hogy Csánki Dezsőnek volt Emília (szül. 1849. október) nevű testvére.

9 Az adatokat Füzesgyarmat református születési anyakönyveinek mikrofilmmásolatainak (MNL OL, anyakönyvi mikrofilmek, A2230–2231. tekercsek) ellenőriztem.

- Béla (1849–1907; ∞Hivessy Júlia) szeghalmi ügyvéd;
- Emma (1851–?; ∞Papp Lajos);
- Ilona Regina (1853–?, ∞Vadon Miklós);
- Viktor (1855 – Földes, 1913; ∞Schmidt Izabella) mérnök, királyi tanfelügyelő Háromszék, Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú vármegyében;
- Dezső (1857. május 18. – Budapest, 1933; ∞Materny Gizella); levéltáros, történész;
- Kornélia (1859–?; ∞Jákó Balázs);
- Géza (1862–†1913 előtt; ∞Bayler Emília);
- Jenő (1864–1918 után; ∞Stark Róza) szeghalmi szolgabíró;
- Benjámin (1868 – Debrecen, 1943; ∞rétalapi Bayler Lujza) szeghalmi református lelkész, később a debreceni egyetem egyetemi tanára;
- Zoltán (1869–?).

Csánki Ilona és Vadon Miklós (1850 k.–1940) házasságában három fiúgyermek született: Vadon Géza (1884–1979),¹⁰ Miklós (1886–1972) és Benjámin (1888–1970).

Csánki Dezső kétszer nősült. 1881. január 12-én – foglalkozása szerint hírlapíróként – vette el első feleségét, Materny Gizellát (1858–1916) a budapesti (Kálvin tér) református gyülekezetben. Mindketten az Üllői út 38. szám alatt laktak, tanúik voltak Csánki Viktor mérnök és Matherni Károly.¹¹

Materny Gizella Terézia 1858. május 8-án született Eperjesen, az evangélikus Materny József sátoraljaújhelyi szabómester és a katolikus Sebők Otília gyermekeként. A születési anyakönyv szerint az anya útközben szült meg – „auf der Reise hier entbunden” –, a kislányt május 11-én keresztelték meg, keresztszülei voltak Matthaidesz József kassai szíjgyártó mester, Perczian Sámuel egyházzsolga és Hrebenda (született Matherny) Julianna.¹² A házaspár további ismert gyermekei: Mária (1861. március 17/*19.),¹³ László József (1863. július 11./*19.–1882. október 17.), akik Sátoraljaújhelyen születtek.

10 ERDÉLYI SÁNDOR: Vadon Géza, a magyarországi hegedűkészítés kiemelkedő alakja. *Zenatudományi Dolgozatok*, 1986. 203–234.

11 Budapest (Kálvin tér), református házassági anyakönyv, 12/1881. (MNL OL, anyakönyvi mikrofilmek, A625. tekercs, 499. felvétel).

12 Eperjes, evangélikus születési anyakönyv, 10/1858. (<https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-D123-ZFY>)

13 A születési adatoknál *-gal jelöltem a keresztelés dátumát.

Sebők Otília Sátoraljaújhelyen született 1841. május 31-én nemes Sebők Antal és Martzinkovits Terézia – mindketten római katolikusok – házasságában, testvérei voltak Amália (1842. december 8.) és Antal László (1846. május 16.), a későbbi honvéd főtorzszorvos.¹⁴ 1863. szeptember 24-én forrolázban halt meg Sátoraljaújhelyen.

Materny József, a megözvegyült férj ismét megnősült, a katolikus Spielenberg/Spellenberg Máriát vette feleségül, gyermekeik voltak Sándor (1867. szeptember 11./*13.), András József (1870. március 19./*26.), Gyula Lajos Antal (1872. január 28./*február 15.), István (1874. július 3./*6.), Antal (1876. szeptember 1./*19.), Erzsébet Jolán (1880. július 17./*31.–1942. április 5.; ∞Kiss Béla), Ilona Margit (1884. szeptember 2./*28.; ∞Nyemcsik Gyula). Materny József 1901. április 17-én halt meg Sátoraljaújhelyen, Gizella 1907-ben lemondott apai örökségéről „nővérei”, helyesebben húgai, Erzsébet és Ilona javára.¹⁵

Materny Gizella 1916. december 12-én hunyt el, haláláról a napilapok is megemlékeztek.¹⁶

Csánki Dezső 1917. október 18-án (Budapest, II. ker.) házasságot kötött a római katolikus Tomanek Paulina Erzsébettel (Pécs, 1879. szeptember 27.), Tomanek Adolf és Pelczer Etelka lányával. Csánki tehát Mária nevű lánya férjének húgát vette feleségül, egyik tanújuk fia, dr. Csánky Dénes volt.¹⁷ Ebből a házasságból gyermek nem született. Csánki Dezső

14 A Materny (Matterni, Matterny, Matherni, Motherin) és Sebők (Sebeők) család gyermekeinek adatait a FamilySearch (www.familysearch.org) adatbázisában találtam meg.

15 Budapest Főváros Levéltára, VII.152. A jogszolgáltatás területi szervei. Zimányi Alajos közjegyző iratai, 1907. 564.

16 Gyászjelentése az OSZK Gyászjelentés-gyűjteményében elérhető (online a www.familysearch.org oldalon, de a keresést a www.rakovszky.net oldal könnyíti meg). „(Csánki Dezső dr. gyásza.) Csánki Dezső dr. miniszteri tanácsost, országos főlevéltárost, a kiváló tudóst súlyos csapás érte. Ellátogatott hozzá a halál és elvitte élettársát, feleségét, született Matterny Gizellát. Csánki Dezsőné 58 éves volt. Ma délután temették el a farkasréti temetőben. Az elhunyt úriasszonyt férje, gyermekei, Dénes, Tamásza Adolfné, Csánki Mária, Szathmáry Kálmánné Csánki Erzsike, vejei, menyé, unokái és kiterjedt rokonsága gyászolja. A mélyen sújtott család iránt nagy és őszinte részvét fordul.” *Budapesti Hírlap*, 36. (1916) 348:9. (december 15.); *Pesti Hírlap*, 38. (1916) 348:11. (december 15.). Az 1895 utáni állami anyakönyvi adatokat a Magyar Családtörténet-kutatók Egyesülete (www.macse.hu) anyakönyvi adatbázisában találtam meg.

17 Csánki Dezső esetében is többször előfordult, hogy a korabeli szövegek Csánky alakban írták a nevét. Csánky Dénes esetében ez még inkább jellemző, ő a nevét ebben az alakban használta inkább. A bevezetőben azt az alakot adom meg – külön magyarázat nélkül –, ahogy az a hivatkozott forrásban szerepel.

1933. április 29-én (koszorúverőér véralvadása, idült bélhártyagyulladás miatt), özvegye 1938. december 7-én Budapesten hunyt el.¹⁸

A Csánki–Matherny házaspárnak nyolc gyermeke, két fia és hat lánya volt, valamennyiüket reformátusnak keresztelték:

Béla (Budapest, 1881. november 5/*20. – Budapest, 1883. július 7.) születésekor az apa foglalkozása hírlapíró, a házaspár az Üllői út 38. alatt lakott, keresztszülők voltak Markusovszky Béla nőtlen szigorló orvos és Matherni Mária. Agyhártyagyulladásban halt meg.

Kornélia (Budapest, 1883. június 3/*24. – Jegenyefürdő, 1904. július 19.) születésekor az apa levéltári tiszt, az Üllői út 37-ben laktak. Keresztszülők voltak Markusovszky Béla lapszerkesztő, Jákó Balázsne szül. Csánki Kornélia, Tiszabura. Agyhártyagyulladásban hunyt el.

Kornélia tehetséges zongoraművész volt: „A zongoraszámokat egy bájos fiatal leány, Csánki Kornélia kisasszony, Csánki Dezső országos levéltárnok és akadémiai rendes tag leánya játszta meglepő technikai készséggel és meglepőbb melegséggel. Ez a fiatal gyermek, aki egyébként a magyar zeneakadémia kitüntetéssel végzett növendéke, ha még nem művész, máris azon az úton van, amelyen a művészek szoktak járni. A nagy és rendkívül előkelő közönség minden zongoraszámát igen hosszú, meleg tapssal honorálta.”¹⁹ 1904-től pályázaton elnyerte Miskolcon a zeneiskola újonnan rendszerezített tanári állását, de fél év múlva agyhártyagyulladásban elhunyt.²⁰ A gyászév alatt Csánki gyászkeretes levélpapírt használt.

Dénes Géza (Budapest, 1885. április 29./*május 17. – São Paulo, 1972. június 27.), születésekor apja levéltári tiszt, a VIII. kerületben a Mária u. 11-ben laktak, keresztszülő Markusovszky Béla lapszerkesztő volt. 1912. október 17-én házasságot kötött Nagy Károly és Lux Ilona gyermekével, Nagy Erzsébet Arankával (szül. 1889. október 11.), a házasság

18 Gyászjelentésük az OSZK Gyászjelentés-gyűjteményében.

19 Magyar zene, művészi zene. *Budapesti Hírlap*, 23. (1903) 314:13. (november 15.)

20 „A növendékek folyton növekedő létszáma miatt (1903-ban már 203 iratkozott be), a felügyelőbizottság Lányi Ernő igazgató előterjesztésére 1903 decemberében elhatározta, hogy a városi közgyűlés hozzájárulásával még egy rendes tanári állást rendszerezít. Nyilvános pályázat íratván ki, az állást Csánki Dezső jeles történetírónk leánya, Csánki Kornélia zongora- és cimbalomművésznő, a Nemzeti Zenede végzett növendéke nyerte el. Az ő megválasztása lehetővé tette a cimbalomtanszak megnyitását is. E nagytehetségű művésznő működése azonban fél év múltán örökre véget ért. Úgy zeneiskolánk, mint hazai zeneművészetünk nagy kárára 21 éves korában 1904. július 19-én Jegenyefürdőn elhunyt.” DR. SZENDREI JÁNOS: *Miskolcz város története és egyetemes helyiratai V. Miskolcz város története 1800–1910*. Miskolc, Stephaneum ny., 1911. 421.

tanúi voltak Thallóczy Lajos (Bécs) és Lux Artúr (Ruttka). A házasulók egyezsége alapján a gyermekek majd az apa vallását követik; egy gyermekük ismert, Miklós (Miklós-Demeter, 1914–?).

Jolán Erzsébet Jozefa (Budapest, 1887. február 22./*március 20. – Budapest, 1892. augusztus 25.) születésekor az apa foglalkozása már levéltári fogalmazó, és az Úri utca 13-ban laktak, amely Csánki Dezső élete végéig otthonuk volt.

Lujza Otília (Budapest, 1888. július *15. – Budapest, 1904. június 8.) születésekor az apa foglalkozása és a lakhely változatlan. Halálát követően a gyászév alatt Csánki gyászkeretes levélpapírt használt.

Mária Ilona Gizella (Budapest, 1890. február 9./*március 2. – ?) születésekor az apa foglalkozása és a lakhely változatlan. Mária 1907. június 6-án házasságot kötött Tomanek Adolf és Pelczer Etelka fiával, a római katolikus, 1907-ben nevét megváltoztató Tomással/Tamássa Adolf János gyárigazgatóval (Pécs, 1876. április 28.), aki ekkor Egeresen lakott.²¹ E házasság tanúi dr. Fejérpataky László (Bp., Nemzeti Múzeum) és dr. Sebeők Antal (Kassa) voltak. Gyermekeik voltak Sára (1909–?) és László, a házasság felbontatott 1921-ben. Mária ismét férjhez ment 1922. szeptember 9-én, férje a római katolikus Pacsiss Árpád Mihály Ignác cégvezető (Nagytapolcsány, 1893. szeptember 4.), az egyik tanú Csánky Dénes volt. Ez a házasság is felbontatott 1931-ben.

Ilona Katalin (Budapest, 1891. augusztus 28./*szeptember 13. – Budapest, 1912. április 22.) születésekor az apa foglalkozása és a lakhely változatlan. Vadon Géza (1884–1979), unokatestvére volt a vőlegénye, eljegyzésüket 1911 januárjában tartották, de Ilona halála miatt az esküvőre már nem került sor. Vadon Géza továbbra is a családban maradt.²²

Erzsébet Katalin (Budapest, 1894. április 30./* május 22. – ?) születésekor apja levéltári igazgató. Házasságot kötött 1914. július 4-én Szathmáry István és Bóra Irén gyermekével, a római katolikus Szathmáry Kálmán Mihály Béla földhitel-intézeti tisztviselővel (1890. április 6.), tanúik voltak dr. Fejérpataky László (Bp., Múzeum krt. 14.) és Matterny István (Nagyvárad). A házasulók megegyezése szerint a születendő gyermekek az anya vallását követik. 1926-ban elváltak.

21 Eljegyzésükre még a névváltoztatás előtt kerül sor, l.: „Tomanek Adolf, az egeresi (Kolozs megye) gipszgyár igazgatója, eljegyezte Csánky Mariskát, Csánky Dezső történetíró és neje, Matterny Gizella leányát.” *Budapesti Hírlap*, 26. (1906) 303:12. (november 4.)

22 Ilona elhunytáról megemlékezik: *Budapesti Hírlap*, 32. (1912) 99:10. (április 25.), *Vasárnapi Újság*, 59. (1912) 18:365. (május 5.)

Szakmai pályafutás

A kétezres évek elején Csiffáry Gabriella közreadta Csánki Dezső 1891-ben kelt szakmai önéletrajzát, Kálniczky László – elsősorban a levéltári ügyiratok alapján – felvázolta pályafutását, Szabó Ferenc pedig életútjának fontosabb eseményeit foglalta össze.²³

Csánki az elemi iskolát szülővárosában, Füzesgyarmaton végezte, középiskolai tanulmányait Debrecenben a református kollégiumban kezdte, majd a 6. osztálytól a késmárki evangélikus líceumban folytatta, itt tett érettségi vizsgát 1875-ben.

1875–1878 között a budapesti tudományegyetemen történelem–földrajz szakon tanult, beiratkozott a Tanárképző Intézetbe is, ahol tanári diplomát is szerzett. 1878. május 28-án általános elővizsgát tett (szaktárgyai: történelem és földrajz) magyar nyelven a Sztoczek József elnök, dr. Greguss Ágost és dr. Kármán Mór tagok alkotta bizottság előtt. A vizsgatárgyak a „nevelészet kapcsolatban a philosophiával”, illetve a „magyar nyelv és irodalom” voltak, előbbiből a nevelés fogalma, feladatai, valamint Herbart pedagógiai alapelvei, utóbbiból a melléknév fokozása, a „mentül” szó elemzése és Toldy Ferenc voltak a vizsgatételek, a jelölt mindkét tárgyból jól felelt.

Csánki 1879. május 9-én tett szóbeli szakvizsgát történelem fő-, földrajz mellék- és latin/görög segédanyagokból.²⁴ A bizottság elnöke dr. Télfy Iván, tagjai dr. Hunfalvy János, dr. Fraknói Vilmos, dr. Chevra Flóris voltak. Történelemben egyetemes történetből a római köztársaság viszonyai a pun háború után, a rhensei határozat, a bulla aurea (1356), az alkotmány változásai a francia forradalom idejében, míg magyar történetből a magyar nemzet vezérek kora-beli történetének kútforrásai és Mátyás király uralkodásának jellemzése voltak a tételek. Előbbiből Chevra Flóris véleménye szerint a jelölt „tájékozása kielégítő; előadása nehézkes, egészében véve: kielégítő”, utóbbiból Fraknói Vilmos szerint „teljesen kielégítő tájékozással bír, helyesen adta elő, dicséretes”. Földrajz melléktárgyból a földgömb szabályszerű felállítása, tájékozás az ekliptikán, a hegységek

23 *Születtem... Magyar tudósok önéletrajzai.* Gyűjt., összeáll. és névmutató: CSIFFÁRY GABRIELLA. Bp., Új Palatinus, 2003. 142–143. KÁLNICZKY LÁSZLÓ: Csánki Dezső országos főlevéltárnok, főigazgató pályája. *Magyar levéltáros életpályák a XIX–XX. században.* Szerk.: SIPOS ANDRÁS. Bp., Budapest Főváros Levéltára, 2004. 15–37. SZABÓ FERENC: Csánki Dezső, a történetíró és a Magyar Országos Levéltár korszerűsítője. Születésének 150. és halálának 75. évfordulójára. *Honismeret*, 36. (2008) 1:5–8.

24 Varga Júlia, az ELTE Levéltár vezetőjének szíves közlése, amelyet ezúton is köszönök.

befolyása az égaljra, a nemzetek életére, Magyarország közjogi viszonya Ausztriához tételekre Hunfalvy János szerint a jelölt „jó feleleteket adott”. Latin és görög segédanyagból Caesart és Xenophónt kellett fordítania, előbbi Bartal Antal szerint jó, utóbbit Télfy Iván szerint elégséges minősítéssel teljesítette a jelölt. A vizsga eredménye egyetemes és magyar történelemből jó, földrajzból jó minősítésű lett.

Csánki még tanárjelölt korában került kapcsolatba az Országos Levéltárral: 1878 júniusában Thallóczy Lajos ajánlásával kutatási engedélyt kért és kapott Nagy Lajos korára vonatkozó tudományos kutatásához.²⁵ 1891. évi önéletrajza szerint 1880-ban bölcsészdoktori vizsgát tett,²⁶ disszertációját *Hazánk kereskedelmi viszonyai I. Lajos korában* címmel készítette el.²⁷

Csánki 1879-ben és 1880-ban sikertelenül pályázott a levéltárban megüresedett hivatalviszti állásra, bár a vizsgát sikeresen letette.²⁸ 1880 végén fizetéstelen gyakornoki állásért folyamodott, a belügyminiszter végül 1881 nyarán kinevezte – július 1-jén tette le a hivatali esküt –, ekkor kezdődött több mint 50 éves levéltári pályafutása. 1882. február 16-án a megüresedett kezelőtiszti állásért folyamodott, április 12-én pedig kinevezték III. osztályú levéltári tisztté, április 13-án az esküt le is tette. A levéltári ranglétrán – amely kevés és erősen kötött sorrendű előléptetési lehetőséget nyújtott az ott dolgozók számára – folyamatosan lépett előre, hogy eljusson a szervezet csúcsára. 1885. június 26-án levéltári fogalmazóvá, 1893. március 31-én országos allevéltárnokká nevezték ki, 1900-ban országos levéltárnoki címet és jelleget nyert el, amit ténylegesen 1904-ben kapott meg. 1912-ben az Országos Levéltár vezetője lett és – a Tanácsköztársaság időszakát leszámítva, amikor felmentették hivatalából – két évtizeden át vezette az intézményt, 1919-től mint főigazgató. 1932-ben nyugdíjazták, az érzelmi veszteségét súlyosbította patrónusa és jó barátja, gr. Klebelsberg Kuno halála, nem sokkal később, 1933. április 29-én elhunyt, a Farkasréti temetőben nyugszik.

25 MNL OL, Y 1. 543/1878. (III. 17/1878).

26 A bölcsészdoktori vizsgák jegyzőkönyvei csak 1884-től maradtak fenn, így erről további részletek nem ismertek. Varga Júlia szíves közlése.

27 A disszertáció megjelent Budapesten, 1880-ban, ismerteti: D-S: *Századok*, 16. (1882) 246–248.

28 Csánki állaspályázatainak és végül alkalmazásának ügyiratai: MNL OL, Y 1. 595/1879., 1238/1879. és 1266/1879. (II. 5/1878); 135/1880. (II. 10/1879), 1298/1880., 660/1881. (I. 373/1880).

Tudományos és szakmai tevékenységének köszönhetően, hogy 1891-ben az MTA levelező, 1900-ban rendes, 1915-ben igazgatósági tagjává választották. Pauler Gyula halálát követően a levéltár személyi állományában csak ő volt az MTA rendes tagja, de másik öt kollégája is levelező tag volt.

1909-ben, Thaly Kálmán halála után az MTA Történelmi Bizottságának elnöke és ugyanekkor a Magyar Történelmi Társulat ügyvezető alelnöke lett, 1931-ben az MTA másodelnökévé választották.

A címzett: Thallóczy Lajos

Családja

Thallóczy (Strommer) Lajos életrajzát és szakmai pályafutását a szakirodalom bőségesen – ha nem is teljes körűen – feldolgozta,²⁹ ezért csak a levelekhez kapcsolódó vagy újabb életrajzi elemeket sorolom elő.³⁰

Édesapja, Strommer Benedek a pesti egyetem bölcész-, majd jogi karára járt 1829–1833 között. A vizsgákról kiállított bizonyítványok szerint 1830-ban 27 éves volt, aradi származású és római katolikus, tehát 1803 körül született, Rozália nevű édesanyja ekkor már özvegy.³¹ A Helytartótanácsban kezdett dolgozni, 1831. április 6-ától a kiadóhivatalban ingyenes gyakornok (*gratuitus practicans*), július 24-től napidíjas írnokká (*diurnista*) nevezték ki, mert az előírt nyelvi és szakmai ismeretekkel rendelkezett és mert hivatalát jól és példásan látta el. 1841-től a hivataltársa

29 Vö. pl. a Thallóczy Lajos-Társaság kiadványai, 1935–1941; *Thallóczy Lajos, a történész és politikus. Bosznia és Hercegovina múltjának felfedezése és a modern történettudomány / Lajos Thallóczy, der Historiker und Politiker. Die Entdeckung der Vergangenheit von Bosnien-Herzegowina und die Moderne Geschichtswissenschaft. / Lajos Thallóczy, historičar i političar. Otkriće prošlosti Bosne i Hercegovine i moderna istorijska nauka.* Szerk.: DŽEVAD JUZBAŠIĆ–RESS IMRE, közrem.: ANDREAS GOTTMANN. Sarajevo–Budapest, 2010. Ebben Thallóczy születési évének bizonytalanságáról és okáról: IMRE RESS: Eine kleine biographische Richtigstellung: wann und wo ist Lajos Thallóczy geboren? 257–260. A kötetet ismerteti BOGNÁR SZABINA: Mérlegen a historicus politicus Thallóczy Lajos. *Aetas*, 28. (2013) 3:218–221. Thallóczy baráti körére: WAKTOR A.: i. m.

30 TÖMÖRY M.: i. m.

31 Strommer Benedek tanulmányaira és szakmai előmenetelére vonatkozó iratok: OSZK Kt. Fond XI/1132. Thallóczy Lajos szüleinek okmányai és iratai.

halálával megürült járulnoki (accessista) állásba nevezték ki, évi 300 forint fizetéssel, amit 1846-ban 350 forintra emeltek. 1848. május 4-én fizetése meghagyása mellett a Közmunka- és Közlekedésügyi Minisztériumba került írnokként, de a forradalom és szabadságharc idején nem viselkedett annyira nemzetien, hogy 1850-ben a császári hatóság ne igazolta volna, így állásában megmaradhatott. 1851. április 28-án a Budán székelő Magyarországi Pénzügyigazgatósághoz nevezték ki kancelláriai segédként (Kanzleiassistent), évi 400 Ft fizetéssel, amit 1853-ban 500 Ft-ra emeltek, amikor III. osztályú irodai tisztté nevezték ki.³² 1854. október 16-án ugyancsak irodatisztként és változatlan fizetéssel a kassai pénzügyigazgatósághoz helyezték át.³³ 1864. április 5-én Kassán kelt szolgálati táblázata szerint német, magyar és latin nyelven beszélt és írt. 1866. január 1-jétől visszakerült Budára, hamarosan családja is követte. A ki egyezést követően az újonnan felállított Pénzügyminisztériumban dolgozott. 1868. november 12-én Buda város főkapitányi hivatala igazolta, hogy ingó és ingatlan vagyonnal nem rendelkezik, négytagú családját 675 forintnyi fizetéséből tartja el, ezért fia, Lajos tandíjának elengedését javasolják, rossz anyagi helyzetét a budavári apát is bizonyította.

Strommer Benedek 1857. február 24-én Budán feleségül vette az ugyancsak római katolikus Uhl Margitot (1832 k.–1895). Házasságkötéséhez 1857. február 22-én nyolc napra érvényes útlevelet kapott, hogy Kassáról Budára és vissza utazhasson, eszerint 50 éves, közepes testalkatú, barna szemű és ősz hajú volt. A házasságlevele szerint Aradon, Strommer Benedek sörfőző és Otmayer Rozália gyermekeként született, ekkor már kassai lakos és 51 éves. A menyasszony Anton Uhl községi bíró és Crescencia Stark lánya volt, a württembergi Zipplingenből származott, 24/25 éves, Budán a várbeli Dísz tér 191. szám alatt lakott.³⁴ Első gyermekük, Strommer Benedek Lajos 1857. december 8-án született Kassán, másnap meg is keresztelték.³⁵ Ugyancsak Kassán született a második gyermekük, Rozália Franciska Szerafina 1859. július 27-én, megkeresztelték 28-án. Az

³² *Pesti Napló*, 4. (1853) 1032:4. (augusztus 18.)

³³ *Budapesti Hírlap*, 2. (1854) 555:3121. (október 26.)

³⁴ Vö. a 31. jegyzetben említett dokumentumok között a házassági anyakönyvi kivonatot, amely bőségesebb adattartalmú, mint az anyakönyv maga: Budapest (Budavár), római katolikus házassági anyakönyv, 6/1857. (MNL OL, anyakönyvi mikrofilmek, A16. tekercs, 484. felvétel). A Dísz tér 191. számú épület ma már nem áll, a mai Tárnok utca 13. számú épület melletti parkos részen (Piknik Pávilon körül) volt.

³⁵ Kassa, római katolikus születési anyakönyv, 608/1857. (www.familysearch.org) TÖMÖRY M.: i. m. 25.

1865 után Kassáról Budára visszaköltöző házaspárnak még egy gyermeke ismert, Henrik Tivadar István, aki 1869. december 20-án született és 29-én keresztelték meg Budán; bizonyára fiatalon elhunyt, mert 1886–1895 között édesanyjához írt leveleiben Thallóczy nem tesz róla említést.³⁶ Strommer Benedek 1870. március 1-jén hunyt el, másnap a vízivárosi temetőben helyezték végső nyugalomra. Özvegye csak 210 forint nyugdíjat kapott a férje után, ezért 1874–1875-ben több alkalommal is szegénységi bizonyítványt kért és kapott, hogy gyermekei tandíjmentességét megszerezhesse.

Az ifjú Strommer az elemi iskola első három évét (1864–1866) még Kassán a tanítóképző mintaelemijében járta, majd Budán, szintén a mintaelemiben végzett 1867-ben. Középiskolai tanulmányait a budai egyetemi főgimnáziumban folytatta 1867–1875 között, évfolyamelsőként (I.) vagy az évfolyam legjobbjai között. Tanulmányi eredménye az I–V. osztályban kitűnő, a VI–VIII. osztályban jeles volt. Iskolai bizonyítványait édesapja, Strommer Benedek (utoljára 1869. december 23-án), ezt követően édesanyja, Strommer Margit láttamozta, a bizonyítványokban a születési dátum helyesen szerepel (1857).³⁷

Strommer már középiskolai tanulmányai során is nagy érdeklődést tanúsított a történelem iránt. 6. osztályos korában iskolai pályadíjat nyert „Richelieu bíboros világtörténelmi jelentősége” című dolgozatával, ugyanekkor latin fordítással és gyorsírással is jutalmat kapott.³⁸

Egyetemi tanulmányait 1875-ben, vagyis Csánki Dezsővel egy időben kezdte meg: 1875/76-ban, 1876/77-ben és 1877/78-ban járt a bölcsészkarra, 1878/79-ben pedig beiratkozott a jogi karra, ahol a következő évben, 1879/80-ban is tanult dr. Thallóczy Lajosként. Hagyatékában fennmaradtak a leckeönyvei is, így stúdiumairól is képet alkothatunk. Sokat hallgatta Horvát Árpád magyar oklevéltan, oklevél- és címertan, pecséttan, magyar jogtörténelmi bevezetés és Kerékgyártó Árpád Magyarország államelmélete Mária Teréziától Ferenc király haláláig, államélet, válogatott részletek Magyarország középkori művelődéstörténetéből, Magyarország középkori kútffőinek ismertetése és bírálata óráit, de tanára volt Kautz Gyula, Lechner Ágost, Greguss Ágost, Hunfalvy János, Salamon Ferenc, Goldziher Ignác, Kármán Mór, Cherny József, Petzval Ottó, Román Sán-

36 OSZK Kt. Levelestár, Thallóczy Lajos Thallóczy Benedeknének.

37 Elemi, középiskolai és egyetemi tanulmányaira vonatkozó értesítők, bizonyítványok és indexek: OSZK Kt. Fond XI/1135. Thallóczy Lajos hagyatékából származó iratok és dokumentumok.

38 *Tudósítvány a budai királyi egyetemi főgymnasiumról 1872/3-diki tanévben.* Buda, 1873.

dor, Thewrewk Emil is. Jogi képzettségét Kautz Gyula, Hajnik Imre, Vécsey Tamás, Horváth Gyula, Pulszky Ágost, Kerkápoly Károly óráin szerezte meg.

Strommer Lajos – a történeti emlékezet szerint Thaly Kálmán iránti tiszteletből³⁹ – 1875-től kezdte el használni a „Thallóczy” nevet is, majd neveit felcserélte, végül a Strommert elhagyta 1879-től. Hivatalos névváltoztatási kérelmet soha nem nyújtott be.

Strommer Szerafina Grittner Alberthez ment feleségül, e házasságból két gyermek született, Erzsébet (1890–1976) és Sára (1894–1946).⁴⁰ 1936. augusztus 24-én, 77 éves korában hunyt el tüdőgyulladásban, halálát kisebbik lánya, Kalmár Ferencné jelentette be az anyakönyvi hivatalnak.⁴¹

Grittner Béla Imre Albert Losoncon született (1861. október 17./*19), Grittner János (1817–1891) és Klamárik Terézia (1823–1878) gyermekeként, testvérei voltak: Etelka (*1845), Adelgunda (*1849), Sándor (*1847), Vilhelmina Judit Helén (*1851), Katalin Rozália (*1854), Sándor (*1852), Sándor (1857–1886) – aki Strommer Lajos osztálytársa volt a budai gimnáziumban⁴² –, Ferenc Aladár (1858–1891), Gyula (1863–1908). Grittner Albert 1918. november 8-án hunyt el.⁴³

1895-ben elhunyt Thallóczy Lajos édesanyja. A gyermekek és családjuk által kiadott gyászjelentés érdekessége, hogy a gyászoló személyek mind „felvett” névvel szerepelnek: Thallóczy Lajos és Thallóczy Szerafin (Losonczy Albert felesége), Losonczy Albert, valamint Losonczy Er-

39 „Akkoriban levelet írt Thaly Kálmánnak és kérte, engedje meg, hogy az ő nevét viselhesse. Thaly azt válaszolta a lelkes diáknak, hogy válasszon magának más magyar nevet a történelemből, egy olyan nevet, amely még az ő nevét is megelőzi egy lóhosszal. Strommer Lajos erre a »ló« szócskát beillesztette a tisztelt nagyember nevébe. így lett belőle Thallóczy.” Thallóczy Lajos emléke. *Budapesti Hírlap*, 56. (1936) 27:4. (február 2.)

40 Mindkét gyermek születése: Budapest, Józsefváros, katolikus születési anyakönyv, 1890 és 1894.

41 <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-D4CQ-R9R>

42 Vö. OSZK Kt. Fond XI/1131. Thallóczy Lajos okmányai, hivatalos iratai, 5. dokumentum: „Kötelezvény! Alólírtak becsület szavokkal kötelezik magokat tizennégy év múlva, azaz 1889-ik év július 6-án du. ½ 4 órakor, a budapesti I. kerületi kir. egy. főgimnáziumban összegyűlni. Budapest, 1875. július 6-án. Szmekál Béla, Grúz Lajos, Kövy Alfonz, Mattyasovszky László, Lovász Antal, Szalay József, Hegedűs Imre, Grittner Sándor, Hegedűs Ferenc, Krammer Nep. János, Strommer Lajos, Darnay Pál”.

43 DORNER BÉLA: Grittner Albert emlékezete. *Magyar Chemiai Folyóirat*, 24. (1918) 1–12:133–134. tévesen 1865-ös születési évet tüntetnek fel az itt közreadott fényképen; SZILÁGYI GYULA: Grittner Albert. *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye*, 52. (1918) 46:377. (november 17.). DEMÉNY-DITTEL LAJOS: *Érdekességek Grittner Albert vegyész-mérnökről, 1860–1918*. Hatvan, Szerző kiadása, 2010.

zsike és Sárika szomorú szívvel tudósítottak arról, hogy anyjuk, anyósuk, nagymamájuk, özv. Thallóczy Benedekné szül. Van der Well Margit úrnő 1895. május 31-én, 60 éves korában elhunyt.⁴⁴ Thallóczy édesanyja ugyan viselte ezt a családnevet – legalábbis fia így címezte a neki szóló leveleit –, de a leánykori családnév más forrásból ismeretlen; a Grittner család pedig az apa származási helye után kapott más nevet a gyászjelentésben. Thallóczy húga és annak gyermekei később is használták a „Thallóczy” nevet.⁴⁵

Grittner Erzsébet (Budapest, 1890. december. 11./*28. – Budapest, 1976), Thallóczy unokahúga is felvette a Thallóczy nevet, de ő 1934-ben hivatalosan is kérvényezte a névváltoztatást, amit a belügyminiszter 1934. május 17-én 8632/1934. III. szám alatt engedélyezett.⁴⁶

Grittner Sarolta (Budapest, 1894. december 18./*1895. január 8. – Budapest, 1946. december 22.) 1927. július 27-én Budapesten feleségül ment Kalmár Ferenc bankhivatalnokhoz, nincs adat arról, hogy a házasságból született-e gyermek. 52 éves korában hunyt el, halálát nővére, Thallóczy Erzsébet jelentette be.

Az Országos Levéltárban

Strommer Lajos tanárjelölt 1875. július 26-án engedélyt kért és kapott, hogy a Benyovszky családra, különösen pedig a 18. században élt Benyovszky Móricra vonatkozó adatokat tudományos célból kutathassa.⁴⁷ Már folyamatban volt a levéltárba felvétele, amikor 1877-ben Thallóczy Strommer Lajos mint a Magyar Történelmi Társulat „titkári segéde” engedélyt kért és kapott tudományos célú kutatásra az osztrák császári cím felvételére vonatkozó iratokat illetőleg, majd április 14-én hasonló minőségében arra kért és kapott engedélyt, hogy „Fessler történetíró életére vonatkozó, 1773–1787 közti időbeli adatokat tudományos célból vizsgálhasa”.⁴⁸

44 <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HT-66RQ-PZX>

45 Vö. Meggyalázta-e Gálócsy Árpád Thallóczy Lajos emlékét? *8 órai Újság*, 17. (1931) 23:10. (január 29.)

46 Vö. Grittner Erzsébet születési anyakönyvi bejegyzésében az utólagos feljegyzéseket. (MNL OL, anyakönyvi mikrofilmek, A241. tekercs, 497. felvétel).

47 MNL OL, Y 1. 255/1875. (III. 11/1875.)

48 MNL OL, Y 1. 185/1877. (III. 11/1875.)

Még egyetemista korában, Thallóczy Strommer Lajosként, 1876-ban jelentkezett az Országos Levéltárban betöltendő – középiskolai végzettséget igénylő, de egyetemet végzettek által is pályázott – hivataltiszti állásra, de ekkor még nem nyerte el a pozíciót.⁴⁹

1877-ben Tóth Pál levéltári tiszt más állásban, a szegedi pénzügyigazgatóságnál helyezkedett el, a megüresedett álláshely betöltésére Pauler Gyula főlevéltárnok javaslatot tett. Felterjesztése szerint a korábban még hat tisztviselőből álló Kincstári osztály már csak egy, „mégpedig jóakaratú, de nem nagy képességű tagra olvadt le”: Gervay Károly igazgató nyugdíjaztatott, Jankura György meghalt (†1876), Stenzinger Alajos súlyos beteg (†1879), Reisz György súlyos beteg és nyugdíjaztatását kérte, Tóth most távozik. Az üres állást újabb pályázat kiírása nélkül, Thallóczy Lajos kinevezésével javasolta betölteni, aki már februárban is pályázott a 850 Ft-os díjazású állásra Nagy Gyulával. Akkor ők ketten voltak megfelelő képesítésűek, de utóbbi képzetebb volt paleográfiában, ezért Pauler akkor csak 2. helyen javasolta Thallóczy felvételét. „Nem örömet indítványozom a pályázat mellőzését, habár a levéltári vizsgát már letett egyénről is van szó: de a jelen esetben az állomásnak mielőbbi betöltése a szolgálat érdekében felette szükséges, mihez még a körülmény járul, hogy nem egészen félév előtt egy 100 forinttal jobban dotált állomásért a kinevezett Nagy Gyula úron kívül senki sem folyamodott, ki nemhogy Thallóczyhoz, hanem a hivatalra fogható lett volna, kit mint annak idején 140/1877. OL szám alatt tett candidatiómban kiemelni szerencsém volt, az országos levéltárra nézve nyereségnek tartanék”; ha pályázatot írnának ki, nem lenne jelentkező a kisebb fizetésű állomásra.

Tisza Kálmán belügyminiszter 1877. július 2-án Thallóczy (Strommer) Lajost nevezte ki hivataltisztté, évi fizetése 600, lakpénze 150 Ft volt.⁵⁰ Ezzel kezdődött a történész levéltári karrierje, és ez időtől fogva már csak Thallóczy néven szerepel a levéltári iratokban. 1878. augusztus elsejétől magasabb osztályba lépett, fizetése ez időtől fogva 800 Ft lett. 1879. május 1-jétől II. osztályú levéltári fogalmazóvá nevezték ki, fizetése

49 MNL OL, Y 1. 115/1876. (II. 12/1875.)

50 MNL OL, Y 1. 458/1877. (II. 25/1876.) A m. kir. belügyministerium vezetésével megbízott m. kir. miniszterelnök Thallóczy (Strommer) Lajost az országos levéltárhoz hivataltisztté nevezte ki. *Budapesti Közlöny*, 11. (1877) 151:5241. (július 5.). Thallóczy hivatalos kinevezéseinek és előléptetéseinek saját példányait is gondosan megőrizte, azok megtalálhatók: OSZK Kt. Fond XI/1131. Thallóczy Lajos okmányai, hivatalos iratai.

900, lakpénze 300 forintra emelkedett.⁵¹ 1880. május 1-jétől I. osztályú fogalmazóvá léptették elő, évi fizetése ekkor 1000 Ft-ra nőtt.⁵²

Thallóczy országos levéltári karrierje 1885-ben ért véget, mert egy sokkal nagyobb presztízsű új munkahelyre került. 1885. december 19-én Tisza Kálmán miniszterelnök, belügyminiszter, ez utóbbi minőségében értesítette Pauler Gyula országos levéltárnokot, hogy dr. Thallóczy Lajos országos levéltári fogalmazót a cs. és kir. közös Pénzügyminisztériumban segédhivatali igazgatóvá és a régi kamarai levéltár vezetőjévé nevezték ki, és ebből az alkalomból az uralkodó december 11-én kormánytanácsosi címet és jelleget adományozott neki. A kinevezés miatt a belügyminiszter országos levéltári állásából felmentette, fizetését december végével, lakpénzét 1886. január végével beszüntette.⁵³ Új munkahelyén több mint megkétszereződött éves jövedelme, mert 2200 Ft fizetés mellett 700 Ft lakpénzt kapott. 1890-ben 3800 Ft, 1909-ben 14 000 korona volt már a fizetése, és költségtérítést is kapott, 2900 Ft-ot, illetve 6000 koronát.

Thallóczy Lajosról 1884-ben készítettek személyi lapot az Országos Levéltárban.⁵⁴ Ezen tévesen 1856. december 8. szerepel születési dátumként, a szakirodalom magyarázata szerint azért tüntették fel Thallóczyt idősebbként, hogy előbb váljék nagykorúvá és így utazhasson külföldre.

A személyi lap szerint Budapesten az egyetemen bölcsészeti tanfolyamot és ebbe betudhatólag kétévi jogot végzett, bölcsészdoktor (1878. június 15.), a bölcsészkaron magántanár (1879. július 15.), gyorsírástanár (1878. január 11.). Az Országos Levéltárban fogalmazóvizsgát tett, a kereskedelmi miniszter Boszniába, Török-Oroszországba – a Levantéba – és Szerbiába öt ízben kiküldte. Az MTA tagja (1883. május 17.). Beszél: magyarul, németül, franciául, szerbül, olaszul, oroszul, latinul, ért és bírja az oláh, angol, török, tót és albán nyelveket. 1877. július 5-én tette le a hivatali esküt mint országos levéltári hivataltiszt (600 Ft fizetés, 150 Ft lakpénz), 1878. július 26-tól már II. osztályú hivataltiszt (800/150 Ft), összesen 1 év, 9 hónap 24 napot volt ebben a munkakörben. 1879. május 2-án tette le a hivatali esküt mint országos levéltári II. osztályú fogalmazó (900/300 Ft), és 1880. március 13-tól már I. osztályú fogalmazó (1000/300 Ft), fogalmazóként összesen 5 év, 4 hónap, 23 napot töltött a levéltárban

51 *Budapesti Közlöny*, 13. (1879) 103:3484. (május 3.)

52 OSZK Kt. Fond XI/1131. Thallóczy Lajos okmányai, hivatalos iratai. A belügyminiszter 1333/1880. számú rendelete (1880. március 13.).

53 MNL OL, Y 1. 129/1885. (II. 25/1876.) 5067/1885. BM. szám. *Budapesti Közlöny*, 19. (1885) 290:1. (december 19.)

54 MNL OL, Y 1. 1291/1885. (II. 25. 1876.)

(1884. augusztus 23-i állapot szerint). Igyekezete jó, képessége kitűnő, magatartása kifogástalan, politikai magatartása észrevételre nem ad okot.

Thallóczy a tudományos szervezetekben is fényes karriert futott be. 1874 tavaszától – 16 és fél éves korától! – évdíjas tagja volt a Magyar Történelmi Társulatnak, ahol Thaly Kálmán mellett segédtitkárként tevékenykedett, segédszerkesztője volt a Századoknak és az Archeológiai Értesítőnek. 1882-ben Szilágyi Sándor, 1883-ban báró Kemény Gábor ajánlotta az MTA levelező tagjául, amelynek meg is választották (1883), 1895-ben az akadémia rendes tagja lett, 1913-ban a Magyar Történelmi Társulat elnökévé választották, e tisztségét haláláig betöltötte.

1915-ben Szerbia polgári kormányzójává nevezte ki az uralkodó. 1916. december 1-jén I. Ferenc József temetéséről hazautaztában, Herceghalmon a magyar történelem eddigi legsúlyosabb vasúti szerencsétlenségében vesztette életét.⁵⁵

Thallóczy Lajos színes személyiségének emlékét őrzik azok az írások, amelyek a bécsi lakhelyén általa fenntartott baráti körben folyó, nemegyszer túlzottan szabados, talán hedonista életet örökítik meg.⁵⁶ Alakját halála után nem sokkal Szász Károly idézte meg a Budapesti Hírlap hasábjain.⁵⁷

„Benn, Bécsben, a kaszárnyán kívüli polgári életben, kitűnő magyar társaságra találtam, melynek középpontjában Thallóczy Lajos, a neves történész, később osztályfőnök a közös pénzügyminisztériumban és titkos tanácsos – állott. Thallóczynak nemcsak neve volt országosan ismert, eredeti egyéniségét igen sokan ismerték személyesen is. Most bécsi tartózkodásaim révén jutott eszembe, de a kapcsolatok, mik engem hozzáfűztek, régebbiek. Mikor még mint fiatal diák, a várban laktunk, Budán – hol édesapám akkor tanácsos volt a közoktatásügyi minisztériumban, s Trefort jobbkeze – a 70-es évek végén ismertem meg a fiatal, akkor 24-25 éves Thallóczy – illetőleg Strommer Lajost (mert családi neve eredetileg ez

55 Thallóczy Lajos †. Gyászbeszéd, melyet a gyászszertartáson Dr. Csánki Dezső, a Társulat első alelnöke mondott el. *Századok*, 51. (1917) 1:1–4. Ifj. Teleki Sándor, akit mélyen megrendített „legrégibb és legjobb” barátja halálhíre, 1916. december 1-jén részletesen megemlékezett Thallóczy Lajos személyiségéről. SZAKÁCS ANNAMÁRIA: „A király meghalt!” – ifj. Teleki Sándor első világháborús naplója. *Archivnet*, 16. (2016) 6. szám (www.archivnet.hu).

56 L. például WAKTOR A.: i. m.

57 SZÁSZ KÁROLY: Katonai emlékek, III. *Budapesti Hírlap*, 43. (1923) 262:2–3. (november 20.) Idézett hely: 3.

volt), aki az Országos Levéltárban szolgált, mint fogalmazó, s igen jó barátja volt Szalay Józsefnek, a korán elhunyt jeles történetírónak, kivel én távoli rokonságban, atyafiságosan szeretetteljes érintkezésben állottam. Thallóczy már akkor is igen jókedvű, humoros, sokszor a különösségig, sőt különcségig érdekes ember volt, s éppen ezért nekünk, a tíz esztendővel fiatalabb diákoknak nagyon imponált és igen tetszett. Egyszer a Tárnok utcában találkoztunk vele, és ő menet közben nyugodtan falatozott a kezében tartott kis tányérkáról.

Mi persze csudálkozva tekintettünk reá. – Hja kérem – magyarázta ő –, nekem annyi a dolgom, hogy nem érek rá külön ebédelgetni...

Bécsben az ő legénylakásán gyakran gyűltek össze az ottani magyar kolónia derék tagjai, s ebben a kedves társaságban hadnagykodásom idején én is többször megfordultam. Ott volt Szalay László rokonom – az imént említett ifjú történettudós testvéröccse –, ki szintén a közös pénzügyminisztérium kötelékében állott, később államtitkárságig emelkedett, s a likvidációs ügyekkel is végezvén, körülbelül negyven évi bécsi élet után, még mindig fiatalos erőben, szívében persze törhetetlen magyar érzéssel mostanában költözött haza, Magyarországra. Ott ismerkedtem és melegedtem össze a bécsi magyar társaságban Károlyi Árpáddal, a legkiválóbb magyar történetírók egyikével, ki még most is Bécsben él, pedig a magyar kolónia tagjai közül őt bántotta mindig legerősebben a honvágy s már évtizedekkel ezelőtt tervezte a hazatérést, de hát az embert nem viszi mindig oda sorsa, végzete, ahová ő maga szeretné, vagy talán akarná is ... S ebben a historikus jellegű társaságban találkoztam először Hodinka Antal barátommal is, a pécsi Erzsébet Egyetem mostani tanárával, ki az előbb említetteknél jóval fiatalabb volt, s bár később szintén a közös pénzügyminisztérium levéltárának szolgálatába lépett, de abban az időben, melyről én most emlékezem, úgy gondolom, még csak tanulmányait folytatta, a diplomatika és paleográfia terén.

Thallóczy magyar konyhát vitt, s maga is nagyra becsülvén annak hamisítatlan termékeit – a töltött káposztát, birkapörköltet, túrós csuszát és a többi –, jól tartotta szívesen látott vendégeit is, a konyha fűszerei mellé gazdagon szolgálva sokszor határt alig ismerő jókedvének ugyan-csak erős fűszereivel.”

A LEVELEK ÉS A SZÖVEGKÖZLÉS

A levelek jellemzése

Csánki Dezső a leveleket nagyjából saját kezűleg írta (1–36, 38–58, 60–63, 66, 71, 81, 83–86, 88–94, 96, 98–100, 106, 114–115, 118, 121–122, 124, 126, 128, 130, 134, 136, 138, 144, 149, 151–154, 156, 180, 184–185), ritkább esetben valamelyik rokonának diktálta (36: Csánki Ilona, 62, 91, 96: Vadon Géza). Thallóczy Lajoshoz szóló, írógépen készült első levele 1910-ben kelt (37), majd 1912-től egyre inkább így írta leveleit (59, 64–65, 67–70, 72–80, 82, 87, 95, 97, 101–105, 107–113, 116–117, 119–120, 123, 125, 127, 129, 131–133, 135, 137, 139–143, 145–148, 150, 155, 157–179, 181–183, 186–187). A gépelést Csánki többnyire maga végezte, erről tanúskodik a 107. levele is, de esetenként fia, Dénes volt a „kopogtató” (37). A közreadott 187 levél(részlet)ből 85 gépelt. Sok esetben a gépelt levél megszólítása (Kedves Lajosom!) és zárása (Hú Dezsőd stb.) kézzel írt, ezeket a levelekben külön nem jelöltem. A csupa nagybetűvel gépelt megszólítást (KEDVES LAJOSOM) nem csupa nagybetűvel adom közre.

Csánki a leveleket szinte kizárólag Budapesten írta. Pályája elején írt egyszer szülővárosából, Füzesabonyból (2), levéltári munkája közben Gyulafehérvárról (29), Bécsben a Tegethoff hotelbeli szállásáról (114), Budakesziről (184). A nyári szabadság idején Jegenyéről írt több levelet vagy lapot (17, 19, 35–36, 62–63, 81). Csánki jegenyefürdői nyaralására vonatkozóan Péntek János kolozsvári néprajzkutató kérésemre részletes összefoglalót adott:

„Csánki Dezső Herrmann Antal révén jutott el Jegenyefürdőre 1891-ben. Herrmann kulcsszemélyisége volt a magyar néprajztudomány intézményesülésének: a Magyarországi Néprajzi Társaság megalakulásának, megalapítója az első (német nyelvű) néprajzi folyóiratnak, és ő volt az első, aki magyarországi egyetemen (a kolozsvárin), az 1897/98-as tanévben egyetemi magántanárként bevezette a néprajzot. A néprajz professzora-ként került aztán át 1920-tól a szegedi egyetemre, ott is halt meg, hagyatéka is ott van. Különösen kötődött Kalotaszeghez. 1890-ben két vállalkozásba fogott: a Római Katolikus Státustól kibérelte az addig ismeretlen

Jegenyefürdőt, és megalapította a Bánffyhunyadon megjelenő Kalotaszeg című helyi érdekű hetilapot. A nyári időszakra Jegenyefürdőre meghívta Budapestről saját nemzedékének fiatal tudósait (ő 1851-ben született Brassóban), elsősorban a néprajzkutatókat. Jórészt ennek köszönhető Kalotaszeg és a magyar népművészet felfedezése. Jegenyének kedvező a fekvése, egészen közel van hozzá az országút és a vasút is.

A fürdőnek – a Kalotaszeg című lap mellékleteként – Értesítője is volt a nyári hónapokban. Ennek az Értesítőnek az 1891. június 14-i számában olvasható: »E kies gyógyfürdőn élénk társadalmi élet lesz az idén. Több előkelő fővárosi tanár családja fog ott nyaralni; jelentkeztek többek közt dr. Kármán Mór és dr. Csengeri János egyetemi magántanárok és mintagimnáziumi tanárok, Kálmán Adolf zeneakadémiai tanár, dr. Csánky Dezső, az Akadémia tagja«. Azt hiszem, innen datálható Csánki Dezső kapcsolata Jegenyefürdővel. Biztosra vehető, hogy mivel Herrmann-nak a fürdővel kapcsolatos vállalkozása nem bizonyult tartósnak, Csánki megépíttette a saját »vityilló«-ját, ami a kép alapján új építésű volt.

Ebben az évben is jártam Jegenyén, a régi fürdő helyén is (most egy panzió működik ott, szakmai rendezvényeknek is színhelye), egy újabb »fürdőépület«, ami fürdőnek ma nemigen tekinthető, tanulók nyaraltatására szolgált (nem tudom, ma működtetik-e egyáltalán). Csánki nyaralójára nem emlékszem, nem hinném, hogy megmaradt volna. Az viszont bizonyos, hogy az ő jegenyefürdői kötődése ezek szerint több mint egy évtizedig tartott.”⁵⁸

A levelek datáltak, az OSZK-ban ennek alapján sorba rendezettek, és az ott kapott sorszám azonos a jelen forrásközlésben adott sorszámmal. A szöveg alapján kronológiailag besorolt egy levél (13), további négy, datálatlan levél a gyűjtemény végén kapott helyet (184–187), ezek keletkezési idejét a levél tartalma alapján legalább közelítőleg meghatároztam.

Csánki a leveleket kezdetben sima levélpapírra írta, a későbbiekben egyre kizárólagosabban előnyomott vagy pecsételt fejléces papírra, néha vizitkártyára, alkalmanként levelezőlapra vagy képeslapra az alábbiak szerint: „1896-iki Ezredéves Országos Kiállítás” fejléces papírra (13), Dr. Csánki Dezső vizitkártyájára (16), postai (27, 138) vagy „ORSZÁGOS FŐLEVÉLTÁRNOK” arany feliratú (106, 121, 126) levelezőlapra, jegyzetfüzetlapra (28), postai képes levelezőlapra (29–30, 34, 43), „Magyar Királyi Országos Levéltár” piros (59, 66), zöld (64–65, 67–70, 118), barna (72–79, 83, 87, 89, 94) színű, majd „Országos Főlevéltárnok” barna (80, 82, 85–86,

⁵⁸ Péntek János elektronikus levele e sorok írójához, 2016. október 31.

90–93, 95, 97–105, 107–113, 115–117, 119–120, 122–125, 127–133, 135, 137, 139–146, 148–151, 154–158, 160–180, 182–183, 187) színű körbélyegzős levélpapírra, a „Hotel Tegetthoff Wien” levélpapírjára (114), végül a „Magyar Történelmi Társulat” fejléces levélpapírra (181), és küldött egy táviratot (84).

Csánki családi veszteségei – lányai halála, 1904, 1912 – miatt a gyász-év idején gyászkeretes levélpapíron írta leveleit (18–22, 58, 60–63).

A levelek hangvétele kezdetben udvariasan, majd hamarosan bizalmasan baráti: Kedves Barátom (1–2, 4), Tisztelt Barátom, Lajos (3), Kedves Lajos (5–6, 8, 25–26, 33, 36–37, 184), Kedves Lajosom (7–17, 20–24, 28, 31–32, 35, 38–42, 44–66, 68–83, 85–110, 112–117, 119–127, 129, 131–183, 187), Szeretett Lajosom (18), Kedves jó Lajosom (19), K. L. (27, 29, 34, 43). Hivatalos jellegű – de nem a hivatali ügyvitelben regisztrált – levelet őt alkalommal írt Csánki Thallóczyhoz Kegyelmes Uram (67, 111, 128), Kedves Elnököm (118, 130) megszólítással, a táviratot (84) megszólítás nélkül küldte.

A szövegek közlés

A leveleket a mai helyesírás és központosítás szabályai szerint, de az eredeti, a szerzőre jellemző szófordulatok megtartásával – pl. néhány, ösmerve, legfelebb, felrusszanok – adom közre.

A mai központosításnak megfelelően, a szöveg értelmének megtartására figyelve pótoltam vagy elhagytam egyes központosítási jeleket (többnyire vesszőt, ritkábban gondolatjelet).

A szövegben *csak a szerző által aláhúzott részek dőlt betűsek*. Ha az aláhúzást nem a levélíró tette, hanem Thallóczy Lajos vagy Károlyi Árpád, ezt a tényt lábjegyzetben külön jelöltem.

A vezetékneveket leszámítva a cz-k helyett c-t írok, a maitól eltérő hosszú és rövid magánhangzó-jelölést, az (-)ép végű szavakat (épp, eredményképp, mindenképp) a mai szabályoknak megfelelően alkalmazom.

A földrajzi neveket a mai helyesírás szerint közlöm (Dubicza → Dubica, Füzes Gyarmat → Füzesgyarmat, alsófehérmegyei → Alsófehér megyei, Fejérm. → Fejér m., kolozsmegye → Kolozs megye, pestmegyei → Pest megyei, pestvármegyei → Pest vármegyei, Sopronmegye → Sopron megye, trencsénmegyei → Trencsén megyei, Vasmegye → Vas megye).

Az eredetiben előfordulás alakjától függetlenül a mai helyesírás szerint, külön jelölés nélkül írtam át az alábbi szavakat: alapítótagság,⁵⁹ egyidejűleg, ezenkívül, Franklin Társulat, hazamegy, helytáll, küszködik, legalábbis, mégiscsak, mégpedig, mindenesetre, mivelhogy, műemlékbi-zottság, nemsokára, nyélbe ütni, nyolcheti, posta-takarékpénztár, technikai, úgyszólván, vajon.

A ministerium, minister, programm szavakat Csánki többnyire ebben az alakban írta, de esetenként a mai helyesírásnak megfelelően. Az olvasást megkönnyítendő, egységesen a mai alakot használom (minisztérium, miniszter, program).

Az egyértelmű rövidítéseket – mint pl. a hónapnevek – a levelekben nem oldom fel: b.ü.m. = Belügyminisztérium, f. hó = folyó hó, frt = forint, K. L., k. Lajos = kedves Lajos, k.u.k. = kaiserliche(r) und königliche(r), Km.f. = Kelt mint fent, ltár(i) = levéltár(i), mk. = maga kezével, orsz. levéltár = országos levéltár, sat. = satöbbi, tiszt. díj = tiszteletdíj, tört. társ. = Magyar Történelmi Társulat, u. p. = utolsó posta; ugyanakkor a mai rövidítésnek megfelelően közlöm, pl.: de., du., ti. (délelőtt, délután, tudniillik).

A nem egyértelmű rövidítéseket külön jelzés nélkül feloldottam: excellentiája, Méltóságos, földhitelintézet; a tollhibákat jelölés nélkül javítottam (küld → küldd, megálldott → megáldott, tud → tudd).

A mondatkezdő kisbetűket nagyra, a mondaton belül nagygyal írt közneveket, így számos alkalommal a napokat (Kedd, Szombat, Vasárnap) és a Feleség szót külön jelölés nélkül kisbetűs alakra javítottam.

A szövegben előforduló idegen – többnyire latin – szavakat nem fordítom le. A latin kifejezések – esetenként modern helyesírású – alakját az eredeti formájában meghagyom (classicus, reflektálva, supervisitatió).

Tekintettel arra, hogy valamennyi levelet Csánki Dezső írta Thallóczy Lajosnak, ezt az adatot nem tüntetem fel. A levelek azt a [sorszám]-ot kapják, amelyet az OSZK-ban viselnek (tehát jelzetük: OSZK Kézirattár, Fond XI/197. xxx. levél), és a címbe csak a keltezés időpontját és helyét adom meg a dokumentum azonosításaként.

A szövegben – a keltezés kivételével – mindent közreadok (pl. a levelezőlapok esetén a címezést is), ha tehát a levélben mellékletről vagy csatolmányról esik szó, és annak szövegét nem közlöm, az azt jelenti, hogy az

59 A magyar helyesírás szabályai (12. kiadás, 118.) szerint ha az -ó, -ő képzős „igenévi jelzős alakulat tagjai jelentés tekintetében összeforrtak (vagy az igenév nem folyamatot fejez ki), a két egyszerű szót egybeírjuk”, tehát az alapítótag helyes alak volna. Az MTA Nyelvtudományi Intézet nyelvi tanácsadó szolgálata e szó különírását, míg az alapítótag-ság szó egybeírását javasolja, a szövegközlésben erre figyelemmel jártam el.

említett melléklet nem volt meg a levél mellett. Ezeket a hiányokat külön nem jelöltem.

Csánki a keltezést vagy a levél elejére, vagy a végére, vagy a búcsúformulába illesztve írta, Budapestet és a hónapneveket teljes alakban vagy rövidítve (Bpest, Bp.; jan., feb. stb.), Jegenye esetében pedig többnyire az utolsó posta (Egeres) feltüntetésével adta meg. A levelek keltezését (idő, hely) az egyes dokumentumok címében adom csak meg, a levelek szövegében nem, mert többletinformációval a keltezés helye és betűhív alakja nem szolgál. Ez a megoldás a szöveg olvasását is könnyebbé teszi.

A leveleket a lehető legkevesebb lábjegyzettel terheltem (személyazonosítások, szóalakok, javítások, feloldások nem szerepelnek). A szöveg-előkészítés során feltárt, elsősorban (szak)irodalmi adatokat, a hivatalos lapban, tudományos folyóiratban vagy önállóan megjelent szövegeket, azonosítható publikációkat vagy a levéltári iratanyagban található kapcsolódó ügyiratokat a további kutatások megkönnyítése érdekében megadom.

A személynévmutató

Csánki Dezső a levelekben számos személyt csak vezetéknévvel (Barabás), csak keresztnévvel (Dénes) vagy monogrammal (H. E.), esetenként pedig Thallóczy Lajos baráti körének kedveskedő nevével (Prácsér) említett.⁶⁰ Ezek feloldását nem a levelekben, számos és sokszor ismétlődő lábjegyzet beillesztésével adtam meg, hanem a forrásközlés végén egy olyan személynévmutatót állítottam össze, amely a szövegben előforduló alakokat mint utalószókat is tartalmazza. Így tehát ha a szövegben Tisza, B. vagy Cusek fordul elő, akkor a személynévmutató segítségével azonosítható a konkrét személy. Csak akkor adom meg lábjegyzetben a teljes nevet, ha a vezetéknév nem egyértelműen azonosítja a személyt.

Legalább a születési és halálozási év megadására törekedtem. Nem teljes életrajzokat állítottam össze, hanem a legjellemzőbb tevékenysége-

60 Thallóczy Lajos baráti körének tagjai egymást különféle kedveskedő néven nevezték, sokszor a levelekben is így említi őket Csánki. A személyek azonosításához segítség az OSZK Kt. XI/1134. Thallóczy Lajos levelezésben és naplóban előforduló nevek kulcsa című tétel, valamint WAKTOR A. idézett munkája. Megjegyzendő, hogy a névkulcs szerint dr. Fejérpataky László neve Csisek vagy Czusek, Szalay László neve Czisek vagy Czusek, Csánki leveleiben C(z)usek egyértelműen Fejérpatakyt takarja.

ket (foglalkozást) vagy a levelek keletkezésének idején betöltött tisztséget adtam meg. Az MTA-tagság (levelező, tiszteleti vagy igazgatósági taggá válás) kezdőévét mindenhol feltüntettem.

A – főként lábjegyzetben szereplő – (szak)irodalom személynevei (szerzők, szerkesztők) dőlt betűvel, életrajzi adatok nélkül szerepelnek. A bevezetőben említett személyeknél az oldalszám (dőlttel), míg a levelekben előforduló személyeknél a levél sorszáma szerepel.

Rövidítések

MNM	Magyar Nemzeti Múzeum
TF -P	Történeti Fényképtár, Portrétár
TKCs	Történelmi Képcsarnok
OL	Országos Levéltár
OMKT	Országos Magyar Képzőművészeti Társulat
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
Kt.	Kézirattár
Fond XI.	Fond XI. Thallóczy Lajos hagyatéka
MNL	Magyar Nemzeti Levéltár
OL	Országos Levéltára
Y 1	Magyar Országos Levéltár levéltára, Általános iratok
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTT	Magyar Történelmi Társulat

CSÁNKI DEZSŐ LEVELEI THALLÓCZY LAJOSHOZ

[1] 1879. május 15. Budapest

Kedves Barátom!

Megbocsáss e kifejezésért, valamint egyáltalában alkalmatlankodásomért, a bizalomért, hogy alább előadandó ügyben hozzád fordultam. A Századok, illetve a hivatalos lap útján tudomásomra jutott, hogy az orsz. levéltárnál ez idő szerint két tiszti állomás üresedésben van.⁶¹ Ez ügyben óhajtottam némi tanácsért hozzád fordulni, s kérni ki kevés időre türelmedet.

Talán nem fogok előtted nagyon merésznék feltűnni, ha kijelentem, hogy ez állomások egyikére én is pályázni óhajtanék. Mielőtt azonban ezt tenném, feleslegesnek egyáltalában nem látszik e részben némi kis tapogatódzás. Te, mint az orsz. levéltárnál avatott ember, bizonyára fogod tudni, hogy vajon van-e már előre kinézve valaki ez állomásokra, amint az rendesen – minden vizsgálat dacára is – történni szokott. Ha így áll a dolog, fájdalommal bár, de – úgy gondolom – mindenesetre vissza kell vonulnom, s ez esetben annyival jobb lenne ezt tennem, minthogy nem lakván Pesten, a kiállandó vizsgálatra feljövetelem pénzbe kerülne, amivel pedig nemigen rendelkezem. Mindezzel egyébiránt ne gondold, mintha azt óhaj-

61 *Századok*, 13. (1879) 444.; *Budapesti Közlöny*, 13. (1879) 107:3643. (május 8.), *Uo.* 108:3677. (május 9.), a pályázat beadási határideje június 19. volt: „A magyar országos levéltárban két, egyenként 700 forintnyi fizetés és 150 frt szálláspénzzel javadalmazott hivataltisztai állomás lévén betöltendő, arra ezennel pályázat nyitattik. Ez állomások elnyerésére múlhatatlan feltétel a magyar és latin nyelvnek értése, jártasság a magyar történelemben és tájékozottság a magyar közjog, magyar magánjog és egyházi jogban, kívánatos palaeographiai és diplomatikai előképzettség, mely, valamint a jogvégzettség és másodsorban szépírás, egy vagy több külföldi nyelvnek ismerete hason minősítvény mellett előnyül fog tekintetni. Folyamodóknak ismereteik kimutatása végett az országos levéltárnak elnökelete alatt összeállított bizottság előtt egy történelmi és esetleg palaeographiai feladatot írásban megfejtetni és szóbeli vizsgát tenni kellend. A pályázni kívánók tehát felhívatnak, hogy életkorukat, eddigi szolgálatukat és képzettségüket kimutató okmányokkal felszerelt, béléggel ellátott folyamodványaikat ezen hirdetménynek a »Budapesti Közlöny«-ben történt első megjelenésétől számított hat hét alatt a m. k. belügyminisztérium elnöki iktatóhivatalába annál is inkább adják be, mert a később beérkezendő folyamodványok figyelembe vétetni nem fognak. A m. kir. belügyminisztérium.”

tanám, hogy engem a dolog ilyen vagy olyan kimeneteléről biztosíts, nem is óhajtánék tőled egyebet, mint amiket fentebb előadtam.

Te az én képzettségemet és tehetségemet – mindkettő elég szerény – imígy vagy amígy bizonyára ismered, ezek kiegészítéseül még a következőket hozom fel, reflectálva a pályázatra való felhívás egyes pontjaira.

A tanári vizsgálatot a múlt héten kiállottam, így tehát némi kis alapom van a folyamodhatásra. Mind a klasszikus, mind a középkori latint elég jól értem – habár e tudományom pl. a tieddel össze nem hasonlíthatom; köz- és magánjogban, valamint a magyar történetében már tanári diplomám bizonyosságánál fogva is bírok jártassággal, az egyházjogot még van idő elsajátítani, a palaeographiában is bírok jártassággal, az ókorig, melyre talán oly szükség nincsen, Fejérpáthyval együtt hallgattuk az egyetemen; a diplomatikát is eléggé értem; ebbeli ismereteim is lehet még pótolni. Németül tudok, olaszul is fordítok, igaz, hogy az angol s még inkább a francia nem erős oldalam.

A vizsgálatnak tehát jó lelkiismerettel nekimehetnék, hanem még egy bökkenő van, s ez – úgy gondolom – a legnagyobb. Még nem töltöttem ki a katonai évet. E részben azonban majdnem biztos kilátásom van, hogy gyenge testalkotásom miatt jövő ősszel elbocsátnak. Már egyszer voltam supervisitáción, s akkor a következő behívásig eleresztettek. Gyenge szívű ember vagyok, nem bírom ki a katonai szolgálattal együtt járó fáradságokat. Éppen ez okból volna rám nézve kíváncsi, ha a tanári pálya helyett ilyen – mindenestre nyugodalmasabb – életmód jutna osztályrészemül.

Ennyit óhajtottam elmondani, s még egyszer bocsánatot kérni alkalmatlankodásomért. Szívességedet eddig is igénybe vettem, talán most sem fogsz soraimért megneheztelni, valamint azért sem, ha felkérek, hogy ez ügyben engem néhány szóval tudósíts e napokban, mert kedden reggel elutazom Pestről haza. Lakásom: Üllői út 37. sz. 2 ajtó. Vidéken: Füzesgyarmat. Békés megye.

Tisztelő barátod
Csánki Dezső mk.

[2] 1879. június 18. Füzesgyarmat

Kedves barátom!

Megbocsáss, hogy ismét alkalmatlankodom, s soraimra néhány szó választ kérek. Tudod, hogy mi ügyben fáradozom, s midőn tudósítalak, hogy a fennforgó állomásra folyamodványomat már benyújtottam,⁶² arra nézve kérem szíves felvilágosításodat, hogy vajon mikor tartatnak meg a kérdéses vizsgálatok, s illetve nincsen-e azok megtartására azon körülmény is befolyással, hogy – mint olvastam – f. hó közepén egy harmadik hasonló állomásra is pályázat nyittatott,⁶³ s végre hogy mi módon szándékoznak tudomásunkra juttatni a vizsgálat idejét? Ha a fennforgó ügyben másféle, már tudomásodra jutott dologról is írnál, hasonló köszönettel fogadnám.

Tisztelő barátod
Csánki Dezső

NB. Szíves tudósításodat – bármily röviden is – azonnal kérném, mert körülményeim szerint, ha csakugyan júl. elején tartatnak meg a vizsgálatok – f. hó 26. vagy 27-én szeretnék Pestre felmenni, hogy a levelek olvasásában magam még gyakoroljam egy kissé. Legfőbb kérdésem tehát az, hogy vajon az új pályázat a vizsgálatok megtartásának idejére van-e befolyással? – Minden viszonzolgalatra kész tisztelettel

Csánki mk.

62 MNL OL, Y 1. 595/1879.

63 *Budapesti Közlöny*, 13. (1879) 135:4631. (június 12.), *Uo.* 136:4666. (június 14.), *Uo.* 137:4703. (június 15.): 3636. „A magyar királyi országos levéltárnál egy hétszáz (700) forint évi fizetés és 150 frt évi lakbérrel javadalmazott hivatalisztai állomás üresedésbe jött. Ezen állomásra ezennel pályázat hirdettetik. Feltételek: A magyar, német és latin nyelv ismerete, a helyesírás és szépírás. Ezen ismeretekből egy az országos levéltárnok elnöke alatt összeállítandó bizottság előtt írásbeli és szóbeli vizsgálat teendő. A pályázat határideje folyó évi június 8-tól számítva hat hét. Ezen idő alatt a pályázati kérvények folyamodók életkorát, képzettségét és esetleg eddigi szolgálat kimutató okmányokkal felszerelve a magyar királyi belügyminisztérium elnöki iktatójában nyújtandók be. Később érkezett folyamodványok figyelmen kívül hagyatnak. Hasonló képesség mellett kimutató levéltári vagy irattári szolgálat előnyül fog tekintetni. Budapesten, 1879. évi június hó 6-án.”

[3] 1881. június 16. Budapest

Tisztelt Barátom, Lajos!

Annyi jóindulatot mutattál már irántam pár év alatt, hogy azt hiszem, nem csalódom, ha azt gondolom, hogy jelen soraimat sem fogod idegenkedéssel fogadni, s amire kérlek, nem tagadod meg tőlem.

Ne neheztelj, hogy felteszem rólad, hogy távolléted alatt a múzeum szervezése ügyében legújabbban történeletről csak ezen sorokból nyersz tudomást. A Trefort miniszter elnöklete alatt a múzeumi osztályok főnökeivel tartott tanácskozásban – amint nekem Csontos ma beszélé – határozatba ment, hogy 1 őrségédi, 1 írónki és 1 szolgai állomást szerveznek a levéltárhoz. Talán nem fog meglepni, ha kimondom, hogy ama őrségédi állomásra én is – ha más is – aspirálok. Jelenleg ugyan ennél nem sokkal tudok többet, nem tudom: kik ellenfeleim (mint aspiránsok és pártfogók), kik pedig jóakaróim. Jelenleg ez utóbbiaknak a számát óhajtanám eggyel szaporítani.

Édes barátom! Te mindenütt ösmerős és jól fogadott ember vagy azokban a körökben, amelyekben a magamféle emberek sorsát intézik, és jó modorral is rendelkez: hatni az emberekre. Arra kérlek, hogy – *ha teheted* – csinálj az én ügyemnek egy kis propagandát az intéző egyéneknél. Én visszavonult ember vagyok, nem mintha nem tudnék mit sem tenni, hanem mert ösmerve tehetségeimet, nem akarok semmit elhamarkodni. Nem sokan ösmerik nevem – te sokat tehetsz arra, hogy legalább tudomást vegyenek rólam.

Talán meglep, hogy éppen akkor beszélek így, mikor nemsokára a levéltárhoz neveztetem ki.⁶⁴ De helyzetem megfontolva, hiszem, hogy mint okos ember, nem csodálkozándasz azon, hogy – ily körülmények közt – a kérdéses múzeumi állomásért küzdök. Mindenki ragaszkodik a számára előnyösebbhez, miért tenném éppen én az ellenkezőt.

Leendő ellenfeleimről szoltam fentebb.

Ha netalán te e tekintetben többet tudnál, aszerint járhatnál is el. Nem hiszem, hogy Fejérpataky Laci reflektálna a kérdésben levő állomásra, minthogy őneki egy kissé „escelsior” kell mennie, s fog is menni. A má-

64 MNL OL, Y 1. 660/1881. A belügyminiszter 4326. sz., június 17-én beérkezett rendelete szerint dr. Csánki Dezsőt az Országos Levéltárhoz fizetés nélküli gyakornokká kinevezte és a rendelvényt kézbesítés és eskütétel végett leküldte, a levéltár erről még aznap értesítette Csánkit.

sik lenne: Szádeczky barátom. Ő gondol erre. Én részemről desperálni tudnék, ha őt elém helyeznék. Én is igyekeztem, habár lassan és csöndben is. Van bennem annyi büszkeség, hogy itt már komolyabban gondolkodom a dalra, mint a levéltári pályázatoknál, hol végre is – megkéstem.

„Principálisod”, értem Szilágyi urunkat, igen nyomatékos szóval állhatna pártomra. Isten látja lelkem ... nem remélem. Adja Isten, hogy az ellenkező teljesüljön. Erős meggyőződése, hogy te e részben sokat tehetnél. Kérlek is rá nagyon. Aztán ott vannak a Pulszkyak... De nem folytatom tovább. Cselekedj legjobb belátásod szerint, s ne feledkezzél meg rólam.

Tisztelő barátod
Csánki

[4] 1881. november 2. Budapest

Kedves barátom!

Itt küldök neked elolvasás végett egy levelet, melyet Pettkóhoz⁶⁵ írtam tegnap. Ma estve akarom neki átadni. Minthogy – mutatis mutandis – számodra ugyanezeket leírni nem volt időm, vedd úgy, mintha e levél neked szólna. Te az én sorsomra – te tehetsz róla – határozott befolyással voltál, s így talán a komoly szó és bizodalom nem lesz előtted megmagyarázhatatlan. Sokat adok rá, hogy te miként vélekedel felőlem, s azért az alapos információra veled szemben éppoly szükség van, mint Pettkóval szemben, ki hozzám szintén mindig jóindulatot mutatott, s kivel hogy te nem állasz jó lábon, bizony fájlalom is. Te azonban mégis közelebb vagy hozzám, s Pettkóhoz – kinek subalternusa vagyok, s ki egy tisztcsaládot képvisel – más hangon kell beszélnem, mint aminő az egyszerű bizalom hangja.

Hogy eddig is mért nem szóltam neked e dologról, annak az az oka, mert nem éreztem szükségét, hogy Pettkó előtt anticipáljak. Ő szeszélyes ember és ... én nem tudom, talán tetszett volna neki e dolog, s mondhatott volna olyat, aminek csak én adtam volna meg az árát. Most már mégis függetlenebb vagyok tőle, s akárhogy lennék: kénytelen vagyok előállani vele. Szégyellnivalóm egyébiránt egy szemernyi sincs, s én csak azt nem

65 Pettkó Béla

akartam eddig is, hogy a világ nagyon sokat törje a fejét azon, hogy hogyan mertem ily dologba belevágni.

Őszintén elmondom az ide mellékelt levélben, amit el kell mondanom, s téged csak arra kérlek, hogy szintén mutass jóakaratot, ha valaki jóhiszeműségemben kételkednék. Terád sok ember hallgat, s ha te jól értesültséget mutatsz, nem fecsegnek olyan sokat.

Egyébiránt a mellékelt levélért majd 1 óra után lemegyek, s akkor majd megkérdezem, be kell-e hivatalosan jelentenem e dolgot a levéltárban. Eddig úgy sem volt értelme; különben pedig most sem nagy van.

Baráti jóindulatodba ajánlva magam, vagyok

őszinte híved
Csánki

[5] 1888. február 22. Budapest

Kedves Lajos!

Hogy Bécs nagy város és te mint afféle kormánytanácsos és önfőnök nagy úr vagy – anélkül is tudtam, de leveled – melyet Gruber pár nap előtt kézbesített – újabb bizonyítékot szolgáltatott nekem erre. No meg arra, hogy kötelékeid a magyar főfőlevéltárral meglazultak. Mert különben ezúton füledbe vagy legalábbis tudomásodra jutott volna, hogy biz’ én immár második hónapja nem léptem át a m. k. orsz. levéltár küszöbét, pedig hát itt lakom a tövében – az Úri utcában. Minthogy azonban magamról sokat beszélni nem akarok, hát csak röviden mondom, hogy biz’ én január hónapban, helyesebben újév óta közel voltam hozzá, hogy az ebek harmincadjára jussak, bizonyos fül- és vele komplikált fejbaj miatt, melyek még most is az itthon ülésre vagy legalább a hivatalba nem menésre kényszerítenek. Ami éppen elég arra, hogy kérdésedre ez idő szerint megfelelni ne tudjak.

Ha várhatsz, édes Lajos, még a jövő hó elejéig, amikor már nyakamba akarom venni a Krommer bácsi által oly példátlan buzgósággal viselt ígát, akkor majd készségesen és örömmel válaszolok; ha nem: kérd fel talán Tagányit, ő most már csaknem teljesen elkészült monumentális nagy munkánk: a pecsétkatalógus nyomán szintén adhat felvilágosítást kérdéseidre.

A címadományozás csakugyan önvajúdik. Stesser bába úgy látszik, halva szülöttet akar produkálni. Hívtak is már orvost Nagy Gyuláék Rad-

vánszky személyében, aki e téren kezd bizonyos jó hírnévnek örvedeni, mióta ránk, ostoba tudósokra nézve oly előnyös (majd meglátjuk!) helyre tette a gatyáját.⁶⁶

Hát Salamon?!⁶⁷ Jeles ember... Hát még a fia – a Pettkó László. Az előbbi az utóbbinak kiadta a Közlönyt árendába ... 2000 forintért. Pettkó – III. Sándor nem tétozott; rögtön elkergette Kóburg ... Samut (de genere Barnabas), anektálta (Bulgaria-) Közlönyt, beültette ... Salamon Pistát 20 (!) és Tokaji Nagy Kálmánt 30 frtért muszka generálisoknak ... Tiszta: 1400 frt. Ettől drukoltam én, közel ahhoz, hogy Battenberg sorsára jussak.

Igazán szeret s üdvözl

őszinte barátod
Dezső

[6] 1892. november 4. Budapest

Kedves Lajos!

Most jövök az akadémiából, osztályértekezletről, Nagy Gyulával. Miután szegény János⁶⁸ ügyét (nem tudom hányadszor) újra megbeszéltük, rátért, hogy tőled levelet kaptam, s annak a végén rólam is megemlékeztél, mint aki szerényen hallgatok.

Mit is hazudjak én most már neked, hogy miért hallgatok olyan szorgalmasan? Azt hiába mondom, hogy komolyan készültem hozzád, hogy meg akartalak lepni, helyesebben: meg akartam lepni magamat egy bécsi úttal – hozzád. Ez végre is, legjobb esetben sem a legjobb mentség. Azt hiszem, hallgatásom oka egyszerűen az volt, hogy az első három nap nem válaszoltam leveledre, s azóta meg a lelkiismeret mardosása és a mentegődzéstől való félelem tartott vissza. Pedig isten a lelkem, nem szeretném, ha komisz hálátlan és hozzá még nevetlen embernek tartanál, mert ... annyi bizonyos, hogy mióta levéllel (is) tartozom neked, még többet jár-

66 Csánki talán Radvánszky Béla házasságára utal, aki 1885-ben Tisza Paulinát, az akkori miniszterelnök, Tisza Kálmán lányát vette feleségül.

67 Salamon Ferenc 1867. március 7-től volt a *Budapesti Közlöny* szerkesztője. Felesége – annak második házasságában – Fornung Mária (1836–1905), akinek első férje volt Pettkó Béla, gyermekeik László és Berta.

68 Csontos János

tál a fejemben, mint azelőtt. Tehát csak nézd el hallgatásomat – majd máskor a rendhez tartom magamat.

Egy idő óta, s tán épp az óta, nagy dolgok történnek itt. Hisz’ mind tudod, tán jobban is, mint én – a sok szomorú hírt. A Csontosai esetét értem, a Jakabét – bizony János a tudományával, a testületi szellemével meg a tudományos intézetével elültek.

Olyanforma volt ő könyvtárnoknak, mint én levélírónak, maga se tudja, hogy sülyedt olyan nagyon ... A hasonlat ostoba, de végre is – nem sok jó embere volt és van szegénynek, azt látom. Undorító dolog bizony azt a nagy buzgalmat nézni, mint mártják bele naponként a sárba, mint a gyertyaöntők a gyertyát. Azt hiszem, nem így képzelte.

Salamon is itt hagyott bennünket.⁶⁹ Egy fejjel és egy nagy kedéllyel kevesebb. Annyi bizonyos, hogy a János jóízű pofáját is sajnosan fogjuk „nélkülözni”. Kissé túl komoly itt a helyzet. Én részemről pedig a komolyságot csak az íróasztal mellett szeretem. Kár, hogy oly sokat kell ülni mellette. Legfelebb kárörvendők vannak.

*

De nini, még meg se köszöntem küldeményedet. Okultam belőle. Monyorókeréken hát valami sok nem lehet. Annál több Galgócon, de ott bizony szép kurtán elbántak velünk. S főleg velem. A kolera miatt persze végképp csücsülnöm kell. De legjobban meg vagyok akadva az ígért bosnyák dolgokkal, melyekről most már, ha présbe csavarintanak, se tudom, hogy mit ígértem, *ami nincs meg neked*. Ezt iszonyatosan szégyenlem is. Nem igazíthatnál útba? – Fogadd hálámat jószágodért, figyelmedért s tarts meg jóindulatodban.

Szerető híved
Dezső

⁶⁹ Salamon Ferenc 1892. október 9-én hunyt el.

[7] 1895. szeptember 15. Budapest

Kedves Lajosom!

A „Hét” legfrissebb számában „úgyszólván vezérévé” teszi meg Marczalit az ifjabb generációnak.⁷⁰ Remélem, ehhez számítod magadat Te is. De legalább tudjuk most már mihez tartani magunkat közbejövő véletlenek esetére. Ily módon „vetik előre árnyékukat a nagy események”. Nagy események a kis világban.

De nem ezzel akarlak gyötörni.

Ma reggel olvastam a Képes Folyóirat legújabb számában Deli elbeszélésének vagy korrajzának kezdetét Bácsy Jakabról, s kezem most szívem parancsát követi, midőn a szerzett élvezetért köszönetemet fejezem ki s szerencsét kívánok az új kedves pályán az én jó barátomnak.⁷¹ Korrajzod valóban mesteri, leírásod és elbeszélésed megkapó, találó, legalább az én örvendező szemeimben. Hiszem, hogy még az is nagyon várja a folytatást, aki a szerzővel nem törődve, csupán az általa felkeltett érdeklődés hatása alatt áll, s ítélete hasonló lesz az enyémhez.

Szerettelek volna meglátogatni, de ember tervez, Pauler végez.

Egy kis kérdezni valóm is lenne: térképpel kezünkben szeretném meghúzni Déli Magyarország határát a macsói bánságtól Raguzáig 1490-ben. Hiszen, mint egyszer már előadtam, magam is kinyögöm valahogy, de hiszem, hogy Veled mégiscsak egyszerűbb is, jobb is lenne a dolog.

Majd, ha szorul a kapca, tán mégis felkereslek egy fél napra.

Ígertem Árpádnak is, hogy június végén felrusszanok, de másként határozott – ezúttal – Clio. Mit csinálsz? Látom a mai Századok „Folyóiratok Szemléjé”-ben, hogy öntöd tudományod és erőd bőségszarujából a cikkek egész özönét a magyar történetirodalom firmamentumára.⁷² Pedig a rezet még csak ezután vágod ki.

Úgy legyen! Sok erőt s örömet kívánok!

Szerető hű barátod

Dezső

70 Az Athenaeum millennáris műve. *A Hét*, 6. (1895) 37/289:594–595. (szeptember 15.)

71 DELI: Bácsy Jakab. Regényes történet a XVII. századbeli hajdúvilágból. *Képes Folyóirat*. A »Vasárnapi Újság« füzetekben, 9. (1895) 18:321–328. (1. rész, a további számokban több részletben jelent meg a folytatás).

72 Folyóiratok szemléje. *Századok*, 19. (1895) 675.

[Külön, előnyomott nevet tartalmazó vizitkártyán:]⁷³
Vaša Preuzvišenosti!
Nazivljem vami a bratu starijem felix Alleluja!
Želim, da ugodno medju nami provedete uskrzne blagdane – obojica i
sve Vaše društvo. Živili! Živili!
Vašoj Preuzvišenosti se toplo preporučam i svomu bratu starijem.
Konjić 13/4. 911. Vaše Preuzv. ponizni sluga
O. Fra Blago Babić
franjevac

[8] 1896. január 21. Budapest

Kedves Lajos!

A héten valamelyik nap szeretnék felmenni, hogy Veleđ Mátyás-kori tört. térképem dolgában egyet-mást megbeszéljek.⁷⁴ Iszonyú vérizzadás után nagyjából kész volnék, de szeretném, ha délvidéki részét Neked bemutatathatnám. Valamicskével tán én is szolgálhatnék Bosznia híres monografusának.

Kérlek, légy oly jó hozzám, írd meg, melyik nap *délelőtt* szánhatnál egy-két órát számomra; felmennék ez időre.

A dolog kissé sürgős!

Isten veled! Szívből ölel

Szerető híved
Dezső

73 A húsvéti üdvözlőkártya 1911. április 13-án kelt, így bizonyosan téves, hogy ennek a levélnek a mellékleteként őrzik a levelezésgyűjteményben.

74 Vö. *Magyarország Mátyás király halálakor, 1490.* Tervezte Csánki Dezső, rajzolta Kogutowicz Manó. [Budapest], [ca. 1896]. 1 térkép (16 szelvény), kéziratossal, kézi színezéssel. 67 x 56,5 cm. OSZK TK 2 041 / Térképtár, ST, 66. (<https://maps.hungaricana.hu/hu/OSZKTerkeptar/2040/>) A térkép megjelent: *A magyar nemzet története.* Szerk.: SZILÁGYI SÁNDOR. IV. Bp., Athenaeum, 1898.

[9] 1896. november 10. Budapest

Kedves Lajosom!

Imént vett leveledre – bocsáss meg, hogy most csak legrövidebben – azt válaszolhatom, hogy Samu hajlandó belemenni a veletek (Veled és Hodinkával) való együtt munkálkodásba, persze nem oly alakban, mint a Blagajiaknál,⁷⁵ hanem – mint észrevettem – inkább csak a kézirat és a szedés *revízióját* vállalná el. Ennyit már sikerült elérnem, s azt hiszem, ez biztosítja is a kötetek megjelenését, aminek szívemből örülök.

Írhatsz tehát neki s írj is; aztán belemehettek a részletekbe, Hodinka segítségével. Ha valamikor én mint közbenjáró avagy barátotok valamit tehetek, nem fogom elmulasztani, azt jól tudod.

Leveledből látom, hogy csakugyan barátodnak tartasz s nem neheztelsz oly ügybe való élénk beavatkozásomért, amelyre más azt mondhatta volna: mi közöd hozzá? ...

A térkép, úgy látszik, szintén jó úton van. Lacival, ha találkozom, megbeszélhetem. Nagy Gyulával is beszéltem ma: én megírom a kritikát s ő aláírja.

Isten veled. Szívből ölel

szerető barátod
Dezső

[10] 1896. november 12. Budapest

Kedves Lajosom!

Samu megmutatta nekem a szép levelet, melyet hozzá írtál. Láthatólag jó hatást tett rá, s *mosolyogva* gondolkozik tovább a teendőkről. Remélem: írni fog mielőbb.

Csupán arra figyelmeztetlek, hogy ha Samunak a *nevét is* a címlapra engeded, a revíziónál többet is kívánhatsz; s viszont én, ha megengeded, oda fogok hatni Samunál, hogy ha csupán revideálni szándékozik, ne fogadja el a címlapon leendő névkiírást is. Meggyőződésesem szerint, ha ő csak revideálja a kéziratot és a szedést, csupán a tiszteletdíj egy részére és az

⁷⁵ A *Blagay-család oklevéltára*. Szerk.: THALLÓCZY LAJOS – BARABÁS SAMU. Bp., MTA, 1897.

előszóban való hálás fölemlítésre tarthat számot. De természetesen vele szemben mindig óvatosan kell eljárunk. Ma sokat beszélgettem vele ez ügyről. Felmenni most – úgy látszik – nem fog, de ez nem is sürgős. A fődolog: megnyerni őt munkatársul.

Jónak láttam ezeket tudomásodra hozni. Isten veled. Szívből ölel szerető barátod

Dezső

[11] 1896. november 30. Budapest

Kedves Lajosom!

Leveledre sietek válaszolni. A térképet át fogom küldeni Lacinak, s megkérem őt, küldje el Neked expresse. Közöltem leveledet Samuval is; rendben lesz minden.

Megengeded, hogy soraidra pár sor észrevételt tegyek, ahol a sovinizmusról emlékezel.

Az ún. transcriptióról szólok. Véleményem ez: Feltétlenül szükséges, hogy az *oklevél-editióban betűhíven* adassék a helynév mindenütt. Aki ez ellen vét, az nem érti a dolgát. De feltétlenül szükséges az is, hogy *a térképben annak a régi módon írt helynévnek a mai ortografia szerint való írása, kiejtése* foglaljon helyet. Ha ezt valaki nem fogadja el, akkor írja a térkép-re az oklevelekben az illető helynévre vonatkozó összes változatokat. Évszám teljesen szükségtelen, ha a térképnek magának évszámot adunk, akár egy évet, akár egy korszakot.

Ez logika, kedves Lajos, és nem sovinizmus. Akkor a mi őseink, akik olyan magyarosan írták a szláv helyneveket, szintén sovinizták voltak. Istenem! bizony akkor voltunk magyarok és nem most, mikor ha az ember a magáét védi, már akkor vakmerősködik.

Megengedj, hogy én is most, és most újra vakmerősködöm és okvetetlenkedem. Ismétlem: Érted és az igazságért tettem ezt is és a többit is. Ez Téged legfeljebb közelebb hozott hozzám, de nem kisebbitett meg.

Még egyet! Mindig arra kapattam magamat, hogy csak ahhoz szóljak, amihez értek. Szűk kör biz ez, a principium is parasztos, de van valami értéke, s hiszem, hogy a határokat most sem léptem túl.

Remélem viszont, hogy ezt Te is el fogod ismerni, nemcsak most, hanem mindig mostanában, ha hallasz rólam.

Isten veled! Szívből ölel

Szerető barátod
Dezső

[12] 1896. december 1. reggel. Budapest

Kedves Lajosom!

Térképedet fölbontottam s megnézegettem. Tegnap, elvállalt szerepem okos voltára nézve, még aggodalmaim voltak, ma már örvendek, hogy kritikusoddá szegődtem, mert íme kicsaltam belőled a helyeset. Én ugyan nem egészen így képzeltem, de így is örömmel látom, mert logikus. A címhez képest ti., amelyet választottál, a térkép mindenki szeméhez (ellenségeinkéhez képest is) helyesen, gondosan van megszerkesztve.

Bizony újra bizonyítja ez, hogy tudományban, még oly erős fejnek is, időre és fáradozásra van szüksége, hogy célt érjen.

Meg kellett ezt mondanom, s ezért közlőrl se vedd valami válltapogatósnak, csupán örömöm kifejezésének.

Ölel szerető barátod

Dezső

[13] [1896. december végén?] Budapest

Kedves Lajosom!

Hogy hazajöttem, az anyjok azonnal elkergetett bort vásárolni egy Pest megyei faluba, hogy ha már bumlizok, hát végezzem jól. Így történt, hogy a vidám bécsi knejpolas után én tegnap borban utaztam. Kiderült, hogy ez nem nekem való kereset. Nagyon sok bort kóstoltam, ami szokatlan utókövetkezményekkel jár, de hogy mi az ára a bornak – elfeledtem megkérdeni.

De ez is elvégződött. Csak ma jutok hozzá, hogy ezt a néhány sort megírjam. Bizony igazán kellemes egy nap volt az. Csak azt kívánom, hogy ti is elmondhassátok ugyanezt. A baráti szíveslátást baráti szíves köszönettel viszonzom tehát ismét és ismét.

Hanem kutya ugat, pénz beszél. Én biz' elfeledtem megkérdezni, mi is hát a fizetség – nagy örömben. Pedig, bár napidíjaim nem voltak (mint

lesznek jó szalmarágónak), s a hónap is vége felé jár – még tudtam volna fizetni. Kérlek is, írd, üzend meg, mi is volt a váltsága annak a jó napnak?

Én itt küldök neked pár bosnyák dolgot. Iszonyú számárságok lehetnek biz’ ezek előtted, de hiszen nemcsak a „mi”, a „hogyan” is határoz, s végre is én ezekkel kedveskedni akartam, ha mindjárt paksi (és nem olasz) mogyorók is.

Árpád apónak majd írok; most még nincs itt az ideje. Csak annyit izenek, hogy mi ma megindítottuk a pecsétek kikerestetésének nem télire való munkáját. Ő ért engem, és különben is kívánom, hogy ebben is értsük meg egymást.

Thury apót szívből üdvözlöm, és az egész kedves társaságot.

Isten veled! Szívből ölel

igazán szerető barátod

Dezső

[14] 1897. november 10. Budapest

Kedves Lajosom!

Az Acsádyak, Jekelfalusyak és Kautzok fogvicsorgatásai óta úgy érzem magam a Hunyadiak korával, mint vádlott, akinek be kell bizonyítania ártatlanságát.⁷⁶

Ezért kedves leveled, melynek tartalmát még csak nem is sejtettem, a legmelegebb érzelmekkel töltötte el szívemet. Annál is inkább, mert múlt évi akaratlan kritikai campagne-om óta tartanom lehetett, hogy baráti lélekből folyt megjegyzéseim nyomot hagytak emlékezetedben.

Nagyon köszönöm üdvözlétedet, meglepetés volt számomra s igazán jól esett.

Isten veled! Ölel

szerető híved

Dezső

76 CSÁNKI DEZSŐ: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I–III., Bp., MTA, 1890–1897.

[15] 1898. február 16. Budapest

Kedves Lajosom!

Örülök, hogy oly jó véleményben vagy földrajzi munkálkodásomról, s hogy ennek eredményeképp elsősorban történelmi földrajzra alapítod boszniai tört. művedet. Ott inkább szükséges ez, mint máshol; s a rendszer is be fog válni, legfeljebb munka közben kell itt-ott alkalmazni, így vagy úgy.

Szlavóniából Kőrös nálam úgy-ahogy megvan, persze az érsekség, káptalan sat. hiányzik. Hát tudod. Verőcére Neked nincs szükséged. Zágráb a legfontosabb. A határ Bosznia felé. Ez leginkább Frangepán-, Zrínyi- és Töttös-birtok. Utóbbira a Zichy-codex a forrás. Én meglehetősen tisztában vagyok, de nem kidolgozott, hanem csak jegyzetes munkálkodás alapján. Ezt pedig nem közölhetem, úgyis hasztalan. Egyébiránt boldogulni fogsz Te úgy is Dubica sat. révén. Hogy ezeket én hogy veszem? – nem tudom. Tán mint „Alsó-Szlavóniát”. Már ahogy a „Hunyadiak kora” tanácsolja. A korszak ti.

Én még mindig dög vagyok. A pofám nem enged; általában a fél fejem (a bal), a fülem és szemem körül szenved. Hetek óta ki sem járhatok, pláne ebben a szeles időben. Különben, kidobván a III. kötetet, pihenhetek babé-
raimon.

Isten veled! Szívből üdvözl s a többi testvéreket is köszönti

Szerető barátod
Dezső

[16] 1902. december 5. Budapest

Kedves Lajosom!

Tegnap és ma elolvastam, valósággal fölfaltam a Szögyény M. L. emlékiratait.⁷⁷ (A Dőry példányát.) Nem állhatom meg, hogy a rendkívüli

⁷⁷ Idősb Szögyén-Marich László országbíró emlékiratai (nyomtatásban megjelent 1903–1918 között három kötetben, sajtó alá rendezte Thallóczy Lajos, közreműködtek Pauler Gyula, Dőry Ferenc, Fejérfpataky László, Károlyi Árpád).

értékű, bámulatosan érdekes és kitűnően fölszerelt könyv megjelenésén érzett igaz örömet és üdvözetemet Előtted, akinek keze nyomát a mű minden részén ott látom, ki ne fejezzem.

Régi, szerető híved

[Dr. Csánki Dezső vizitkártyája]

[17] 1903. július 16. Jegénye

Kedves Lajosom!

Alig néhány nappal ezelőtt Te küldted nekünk vigasztaló részvéteket váratlan, megdöbbentő veszteségünk felett, és íme, már viszonznom kell azt, megrendülve a rám nézve szintén váratlan veszteségtől, mely Kállay halálával Téged és a hazát is érte. Azzal az őszinteséggel és ragaszkodással lelkemben, amellyel pályádat immár harmadik évtizede kísérem, be is fejezhetném terhedre lenni nem akaró, rövid leveletem. De engeddd meg, hogy mostani, ítéletem szerint válaszütra jutott helyzetekben, a magunk ugyanilyen helyzetéről, amily röviden csak lehet, szót tegyek. Ha megszólalásom épp most különösnek látszanék, a sorsot okold, ne engem.

Pauler meghalt.⁷⁸ Jó, elnéző, méltányos ember volt, de, tán tudta nélkül is, elhanyagolt bennünket, akik a *hivatalban* alája tartoztunk. Ezért most, midőn váratlanul itt hagyott, mindnyájunkat húsunkig és csontunkig megzavar az a kezdés: ki lesz utódja? Mi sem természetesebb, mint hogy tekintetünk elsősorban arra a szakférfiúra esik, aki közülünk való, és úgy az írói, mint a politikai közpályán egyéni tehetségének és sokoldalúságának méreteivel magasan felénk emelkedik. Ez a szakférfiú *Te* vagy, kedves Lajosom, akit nemcsak mint levéltárnokot, hanem mint embert és megszokott barátunkat is szívesen látnánk magunk fölött. De épp e súlyos pillanatban képtelenek vagyunk eldönteni: akarsz-e, lehetsz-e a mi főlevéltárnokunk, mikor más, a hazára és közre nézve sokkal fontosabb állásban, azon a téren, ahol most vagy, szintén nélkülözhetetlennek képzelünk.

Én e pillanatban, midőn ránk és Rád nézve ily döntő elhatározás előtt állunk, még kevésbé lehetek más Előtted, mint őszinte. S azért arra az esetre, ha csakugyan nem lehetnél a mienk, hallgasd meg hasonló jó lélekkel, következő rövid fejtegetésemet. – A levéltárban egész sora nevelődött

78 Pauler Gyula országos főlevéltárnok 1903. július 8-án hunyt el.

föl az intelligens, tanult, *kész szakférfiaknak*, akiket, t. Barátom, magad is elszámálhatsz ujjaidon. Ez intelligens szaktestületnek legforróbb s úgy a közügy, mint a saját érdeke szempontjából is igazolható óhajtása, hogy ha már Te nem lehetsz Pauler utóda, az saját kebeléből kerüljön ki. A levéltárat tudományos szakintézetnek nézzük, amely szakmájában adminisztratív közegként is szerepel. E kettős feladatához képest alapjai úgy le vannak már rakva, és a fejlődésnek oly hosszú útját tette meg, hogy véleményünk szerint oly külső körből vett férfiúra (aminő annak idején maga Pauler, az újjászervező volt) nincs többé szükség. A kebelében felnevelődött, *a levéltári fogalmazói szakvizsgán jogi tárgyakból is képesített* szakférfiak is megfelelnek már a feladatnak.

Engedd meg azért legbizalmasabban kijelentenem, hogy mi a főlevéltárnoki állásra legjobban a rang szerint következő Óváryt szeretnők, aki a leginkább elnyomottak egyike volt, és akit eleven esze, találékonysága, levéltári érdemei (a diplomatikai osztály megalkotása) egyaránt képesítettek ez állásra. Mögötte támogatólag állana, egy emberként, az országos levéltár tisztikara. Csupán az a kifogás lényegesebb, hogy már idősebb (49 éves) ember, bár még mindig nagy munkaképességgel.

Mindenesetre rászolgált már, hogy a valóságos osztálytanácsosságot elnyerje, s ezért még egy ideig szolgáljon. Utána Nagy Gyula, a Tört. Társulat főtitkára következik, tudós, munkás, jellemes, elsőrangú levéltári szakférfiú.

Most jön tiszteletteljes kérésem. Mi mindnyájan, kik közelebbről vagy híredből ismerünk, mindig legelsőnek tekintettünk Téged azok közt a független, tekintélyes közpályán szereplő szakférfiak között, akik a történettudományért és annak a hazában legelső, sajnos, nem eléggé ismert nagyságú kútforrásaért lelkük buzgóságából sokat tehetnek. Ezért én, ismerve tisztársaim véleményét és óhajtását, de pusztán a magam elhatározásából, hogy úgy mondjam, incognito és legbizalmasabban arra kérlek: kegyeskedjél, ha meggyőződésed ellenére nincs, alkalmas helyen és időben a döntő egyéniségekkel, főleg pedig a Veled jó viszonyban lévő felelős miniszterrel megértetni a fentebb legrövidebben vázolt körülményeket.

Egy külső, csupán adminisztratív magasabb rangú tisztviselőnek betöltése, míg egy részről az intézetet hivatásától eltéríthetné, egyszersmind a fent jellemzett személyzetet, amelynek úgyis csak minimális előmenetele van, mélyen elkeserítené. *Más levéltári szakférfiúnak* kívülről való behozatala pedig megokolatlan lenne, midőn bent eshetőleg külön is található.

Végül – nem akarok Előtted a palástolás gyanújába keveredni. Rajtam eshetőleg szintén segíteni kész jóakaróm gyanánt tisztellek több mint negyedszázad óta. Azért engedd meg a saját egyéni szempontomból is megjegyezmem, hogy ez ügy olyatén elintézése az én sorsomra is az immár harmadik évtizede hosszú türelemmel, szóttalan szenvedéssel, hasztalan várt jó fordulatot hozná meg. Rettentő erőfeszítéssel és lankadó erővel, becsülettel hordozott életkeresztem súlyát könnyítené és újabb munkára képesítene. Tán tudnám bizonyítani, hogy e körülményben is van valami része a közügynek. Azért újólág, a bennem Irántad élő igaz ragaszkodással ismétlem meg kérésemet, bocsánatot kérve, ha terhellek.

Igaz híved

Hatheti szabadságom ötödik napján.

Csánki Dezső

[18] 1904. június 15. Budapest

Szeretett Lajosom,

A rettentő csapástól lesújtott lelkemet fölemelni segítik jóságos, résztvevő szavaid. Isten áldjon meg érettük.

Ölel

lekötelezett régi híved

Csánki Dezső

[19] 1904. július 30. Jegenye

Kedves jó Lajosom!

Igazad van. De micsoda fény fogja valaha megvilágítani a lelkünkre borult árnyékot, milyen balzsam hegeszti be a sebet, micsoda tömeg tölti be a támadt iszonyú úrt; micsoda kincs pótolja a szenvedett veszteséget? ...

De mégis meg kell köszönnöm a küldött résztvevő szavakat. Azok nélkül egyedül állandék iszonyú terhемmel a rémítő sivatagban. Nem volt szabad sírnom családom és az emberek előtt; de midőn egy-egy jó lélek bátorító soraival mellém állt, kifakadt szememből a könny, és ez oly édes volt.

Összeszedem magamat, de hol lesz határa szenvedéseimnek? ... Mi, filozófusok, hozzászoktunk az örökös miértekhez – oh, hogy ily lelki föld-rengéseknél éppen csak ezt a kérdést nem szabad föltenni, hanem botor-kálni a romok töredékei fölött –, ég felé tekintve, érezve rettenetes töré-kenységünket, semmiségünket.

Hálásan ölel

szerető hű
Dezső

[20] 1905. június 2. Budapest

Kedves Lajosom!

A jövő héten egy napra, az áll. ltár megtekintésére (fiammal együtt, aki a Kunsthist. Hofmuseumot nézhetné meg) Bécsbe szeretnék utazni, s K. Árpádot kértem meg, hogy e célra egy napot ő jelöljön meg.

Midőn ezt Neked is bejelentem, szeretettel kérlek, szánj nekem Te is egy estét a találkozásra, ti. *felérkezésem estéjét*, mert egy napi ottlét után haza szeretnék jönni. S e célra, ha teheted, lépj érintkezésbe Árpáddal.

Alkalmatlankodásomért elnézést kérve, igaz ragaszkodással maradok

szerető híved
Csánki Dezső

[21] 1905. december 1. Budapest

Kedves Lajosom!

Dr. Sebeők Antal honvéd főtörzsorvos bátyám, illetve sógorom (*a feleségem anyjának testvére*) óhajtott Nálad tisztelegni, hogy a bécsi operánál szerződött Sári⁷⁹ leányát szíves jóindulatodba és barátságodba ajánlja.

79 Sebeők Sári Csánki Dezső feleségének unokatestvére (Sebeők Antal és Hübel Szidónia Sári Etelka nevű gyermeke, Sátorajjáújhelyen született 1882. április 11-én, megkeresztelték május 11-én). Vö. GALBAYNÉ FRIGYESFALVI ÉVA: Sebeők Sára operaénekesnő életútja. *Széphalom. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve*, 2. Szerk.: KOVÁTS DÁNIEL.

Úgy látszik azonban, Téged nem talált otthon, járván Te lenn Szarajevóban.

Talán már hazatértél vagy hazatérőben vagy; én ajánlom tehát újólágot szíves figyelmedbe.

Legjobb lenne, ha Te tennél először látogatást Sári húgomnál, aki egy okos, jó, kedves leány; a többi Te, aki nőket (tisztességes nőket) is tudsz Magad köré gyűjteni – úgyis tudod.

A Sári lakása: VI. Köstlergasse No. 10. Mezzanin

Köszönöm a megemlékezést, a szarajevói képeket.

Igaz ragaszkodással köszönt

Szerető híved
Dezső

[22] 1906. február 24. Budapest

Kedves Lajosom!

Boldoggá tettél úgy engem, mint jó feleségemet kedves leveleddel. Szíves jóindulatodért és vendéglátásodért mi is hálásak vagyunk, s sietek azért köszönetünket kifejezni, nem különben és külön azért is, hogy mindez az egész esetet egy kedves levélben nekünk elbeszélte.

Abban a reményben, hogy az idő a rokonszenves új ismeretséget tartós, kedves barátsággá erősíti, s kedves Sári⁸⁰ húgommal Te is, mint elsőrangú, okos és kedves megfigyelő, és t. társaságod is meg lesztek elégedve – Szalay Lacinak s kedves feleségének külön is küldve legigazabb köszönetünket – maradok, Téged szívből szerető régi (apró) híved

Csánki Dezső

Sátoraljaújhely, Kazinczy Társaság, 1989. 337–351. A művészeti adattárak tévesen 1886. évi születését említik.

80 Vö. az előző jegyzettel.

[23] 1906. június 5. Budapest

Kedves Lajosom!

Itt küldöm, összeolvasva, a két oklevélmásolatot. 2 koronát fizettem a kettőért. Ez összeget, ha nem sokallod, akkor vehetem át Méltóságos kezeidből, mikor majd, hihetőleg e hó 23-án, 24-én Bécsbe fölmegyek.

Azon a bizonyos estén a portarum magister $\frac{1}{2}$ 7-re jelezte visszaérkezésetet. De már $\frac{1}{4}$ 7-kor távoztatok, s én jóformán azt sem tudtam: hová?

Dénes Hamburgban, Lübeckben sat. jár, s élvezi a benyomásokat.

Ma búcsúlakoma lesz Lacinál; Sári, Márta, Ilonka és én, Bálint Jóska-val együtt – búcsúzunk.

Mindnyájunk legszívesebb üdvözlétét tolmácsolva vagyok

Szerető híved

Dezső

[24] 1907. február 7. Budapest

Kedves Lajosom!

A Franklin Társulat, Thaly Kálmán indítványára, egy Árpádról és az Árpádokról szóló tudományos jellegű, a legkiválóbb szakférfiak által megírandó díszmű kiadását tervezi, és alkalmasabb szakférfi hiányában (?) engem bízott meg e mű szerkesztésével. Én azzal a feltétellel, hogy az illető írókat e célra meg tudom nyerni, elvben elvállaltam e terhes feladatot. A mű $\frac{2}{3}$ részben Árpádról és koráról, $\frac{1}{3}$ részben pedig az Árpádokról szólana.⁸¹

Megkérlek azért, kedves jó Lajosom, szeretettel, légy kegyes elvállalni e műbe, annak második részébe egy fejezet (tanulmány) megírását, mely „Az Árpádok a világpolitikában” címet viselné és a királyság három első századát ölelné fel.

81 A kötetbe végül nem írt fejezetet Thallóczy Lajos, és az csak 1908 tavaszán jelent meg: *Árpád és az Árpádok. Történelmi emlékmű.* Szerk.: CSÁNKI DEZSŐ. Bp., Franklin, 1908. Vö. Dudek János (*Katolikus Szemle*, 22. /1908/ 7: 826–829.) vagy a *Vasárnapi Ujság* (55. /1908/ 12:233–234. /március 22./) ismertetését.

Az általam összeállított részletesebb tervvázlatot a kiadóhivatal az egész mű berendezésére és az egyes fejezetek kényszerű korlátaira vonatkozó tájékoztatással, nemsokára megküldené. Bizalommal kérlek, légy kegyes e kérésemre mielőbb válaszolni. A dolog olyanformán áll, hogy ha Te e fejezet megírását el nem vállalnád, nem vállalkozhatnám a mű szerkesztésére.

A mintegy 2½ ívnyi kéziratot mielőbb, de legkésőbb őszre kérném, mert a műnek *ebben az esztendőben*, lehetőleg a tél elején *okvetlenül* meg kell jelennie az aktualitás és üzleti tekintetek miatt. Olyan 7-8 oldalas kisebb quart-ív (az illusztrációk is beleszámítva) lenne értendő, mint a Mikos Kelemen levelei. A kiadóhivatal 100 koronát fizetne ívenként.

Személyesen szerettem volna ez ügyben most Lacival, aki egy fejezet megírására már vállalkozott, Bécsbe menni, ez azonban, sajnos, családi okok miatt kivihetetlen. Légy kegyes tehát az ügyet talán Lacival és Árpáddal, akit egy fejezet megírására szintén felkértem, megbeszélni.

Kérésemet megújítva és válaszodat várva maradok

Szerető híved
Csánki Dezső

[25] 1909. április 11. Budapest

Kedves Lajos!

Pénteken és szombaton Bárczy nem ment hivatalba. Kedden én pár napra leutazom Kolozs megyébe, kis unokám keresztelésére; s így legjobb esetben is csak a jövő hét végén mehetek el B.-hoz.

Sokat tűnődünk mi itt a Dénes sorsán. Mi tudjuk legjobban, mennyire megérdemli ő úgy a te apai szeretettedet, mint a miénket. Sajnos, a dolog komplikált.

Nem tudom, mit fog Bárczy mondani, de levelednek ez a pár szava: „magához akarja venni”, ismét gondolkodóba ejtett. A rendes fővárosi szolgálatot akarja jelenteni ez a kétségtelen kitüntetés? Sajnos, az ő filigrán fizikuma, az ő finom lelke nem erre a szolgálatra való, oda athléta kell, vagy paraszt, vagy zsidó. S viszont a múzeumi tervek miatt is állandó, eloszorhatatlan aggodalmaink vannak. Először is, nézetem szerint, ez nem pálya. A kilátás alig egyéb, mint 35-40 éves korában 1000-1200 frtos lényegtelen állás. Ennek a rettenetességeit én már végigszenvedtem. Neked

alig van fogalmad ilyesmiről. De bennem még volt valami őserőféle; liquidáltam, semmi sem vagyok, de nyugodt vagyok. Ilyen kálváriát szánjak gyöngébbnek látszó fiamnak is?

Aztán hol van még ez a terv a megvalósulástól?

Aztán mi lesz vele, ha véletlen mi: Te vagy én (quod deus avertat) nem vagyunk?

Azért mi itt szívesebben látnók, ha Te is, szeretett Barátom, az ő föld-hitel-intézeti terveit támogatnád. Ide beállítva, majd csak halad, magától is halad. Kötelességtudása kifejti lappangó képességeit.

Bármint legyen, mi számítani szeretnénk a Te szeretetedre, Te viszont számíts – ha van ennek előtted értéke – a mi lélekből jövő igaz ragaszkodásunkra.

Egész családom üdvözetét küldve vagyok

szerető régi híved
Dezső

[26] 1909. május 19. Budapest

Kedves Lajos!

Végre be tudtam jutni Bárczyhoz.

Szertartásos volt; hiszen ez az ember egész miniszter – de készséges.

1. Dénes kérvényét már látta. Ígérte, hogy 600 koronát proponál. Én *erre* kértem. Hiszen ha már úgyis kérni kell, jobb többet. S ezzel D. többet is végezhetne.

2. Késznek mondta magát, hogy D.-t a főv. Múzeumnál alkalmazza. Ezt én még most nem mertem kérni. Részletekbe nem mehettem be az állás, fizetés sat. dolgában; s bármily hízelgő is e készsége, nem vállalhatom el a felelősséget, hogy egy állandóan csekély fizetésű állásba egyetlen mákvirág fiamat betuszkoljam. Ezt Te se vedd rossz néven k. Lajos; meg lehetsz győződve, hogy a Te szeretetedért, jóságodért, fáradozásodért egész családommal együtt hálát és köszönetet érzünk lelkünkben.

Mi, jó feleségemmel, s úgy látom, a Dinivel – ma is az anyagilag jobb perspektívát nyújtó földhitelintézet mellett vagyunk, s addig is, míg Veled beszélhetnék, ez irányban kérjük a Te támogatásodat is.

3. Említettem B.-nak a főváros történetét is, főleg, hogy a városra vonatkozó középkori okleveleket kellene kiadni, sorozatosan. Készséggel

vállalkozott, programot és személyeket kért, akik csinálják. Meg voltam lepődve; mi mindig halogatáshoz voltunk szoktatva. Veled először megbeszélem – válaszoltam.

A Takács S. könyvéről megjelent cikket a mi kombinációnk szerint Marczali írta.⁸² Vannak, akik a Marczali köréhez tartozó Szabó Dezsőt gyanúsítják. Az egyoldalú cikk minket is megdöbbsentett; remélem T. S. nem fog ezért miránk apprehendálni.

Legszívesebben köszönt

szerető híved
Dezső

[27] 1909. június 19. de. Budapest

Sr. Hochwohlgeboren
Herrn Ludvig Dr. v. Thallóczy k.u.k. Sectionschef
I. Johannesgasse 6. Wien

K. L.

Ahogy a dolgok most állanak, szerdán (23-án) este érkezem fel a gyorssal és a Tegetthoffba szálllok.

Horváth-ot instruáltam. *Egyszer* járt nálam.

Szeretettel köszönt

Dezső

[28] 1909. szeptember 15. Budapest

Sr. Hochwohlgeboren
Herrn Ludvig Dr. v. Thallóczy
k.u.k. Sektionschef
Wien
I. Johannesgasse 6.

82 TAKÁCS SÁNDOR: *A magyar gyalogság megalakulása*. Bp., MTA, 1908. Ismerteti: A–E. *Századok*, 43. (1909) 5:425–435.

Kedves Lajosom!

Sajnálom, hogy eltávozásomkor személyesen nem köszönhettem meg a szíveslátást és vendégszeretetet. Fogadd azért őszinte köszönetemet, utólag ezen az úton. A színházjegy dolgában Ilkánál tudakozódtam; ő azonban nem tudott felvilágosítást adni. Elutazásomkor már megfeledeztem ez ügyről, s így most küldök utólag 4 kor. 20 fillért e címen; ha netalán kevés lenne, a többit vasald be rajtam utólag.

Híreim nincsenek, még senkivel sem érintkeztem. Szeretettel köszönt hű

Dezsőd

[29] 1909. szeptember 30. (de., csütörtök) Gyulafehérvár

Sr. Hochwohlgeboren
Herrn Ludvig Dr. v. Thallóczy
k.u.k. Sektionschef
Wien
I. Johannesgasse 6.

K. L. Tehát jól láttál: szegény Thaly bátyánknak el kellett menni!⁸³ Én vasárnap óta itt dolgozom a püspöki aulában s azért a világ folyásáról nem sokat tudok. Dini – írja az anyjok – a jövő héten érkezik. Egy hete, hogy róla sem tudok mást; mert magam sem képzeltem előre, hogy itt huzamosabban megállapodhatok. Ajánlom őt szeretetedbe.

Szombatra (okt. 2.) már otthon leszek, s Neked küldöm el (ha még el nem küldték) a Dini részére szóló vasúti féljegyigazolványt a magyar vonalra.

Szeretettel köszönt hű

Dezsőd

83 Thaly Kálmán 1909. szeptember 26-án halt meg Zabláton (Trencsén m.)

[30] 1910. január 5. Budapest

Sr. Hochwohlgeboren
Herrn Ludvig Dr. v. Thallóczy
k.u.k. Sektionschef
Wien
I. Johannesgasse 6.

Ago gratias permaximas etiam in nomine filii nostri.
Salvus sis tuus Desiderius⁸⁴

[31] 1910. február 1. Budapest

Kedves Lajosom!

Dénes influenzás, s így én küldöm vissza kezeidhez a B. levelét, úgy a Dini, mint mindnyájunk hálás köszönetével. Ez a levél ismét ékesen szól a te fiunk iránt tanúsított szeretetetről, melyet mi hasonló szeretettel viszonzunk.

Sajnos, abban már nincs igaza a levélnek, hogy Dini jól érzi magát a városnál. Az emberek, akik körülveszik, közöttük különösen néhány, nagyon tetszenek ugyan neki, sőt, úgy látom, már mélyebb rokonszenvei is vannak. A „podesta”⁸⁵ iránt pedig, főleg ezek után, lehetetlen a legőszintébb ragaszkodást nem éreznie. De a munkaköréről, e hivatalról igen peszsimisztikusan nyilatkozik vagy hallgat és szomorú. Nem neki való. S bár *kötelességét a legnagyobb lelkiismeretességgel végzi*, rendszerint kedvetlen. Csak ha a műemlékbizottság jön szóba, vidul föl. A városnál, a Ti pártfogástok útján rá várakozó előmenetel nem érdekli.

Bocsáss meg k. Lajosom, hogy mindezt elmondtam. Hidd el, hogy mindezt mi sajnáljuk a legjobban. De mit ér az? Naturam si furca – s én már nem dolgozhatom furkósbottal. S Te, mint bölcs, még kevésbé.

Szeretettel köszöntünk

S. cs.⁸⁶

Hú Dezsőd

84 Nagyon köszönöm a fiunk nevében is. Légy üdvözölve, a te Dezsőd.

85 Bárczy István polgármestert Thallóczy és baráti köre így szólította.

86 A rövidítés feloldása bizonytalan.

[32] 1910. február 13. Budapest

Kedves Lajosom!

Nem annyira a jó Barabás Samu, mint inkább az egész akadémiai és tört. társulati helyzet megbeszélése miatt jó lenne bizony fölmennem. De e héten nem mehetek, mert csütörtökön tört. társ. választmányi ülés van, s pedig előreláthatólag igen nehéz ülés, ahonnan el nem maradhatok. Az azután következő héten pedig, hétfőn már meglesz a bizalmas értekezlet a tagajánlások ügyében.

Közben, egy-két napra pedig azért nem mehetek fel, mert ezt az utat a határkérdésben nem számíthatnám be; az én zsebem pedig, nos – az *igen* szegény zseb.

A fiunk ügyében csak annyit, hogy ő már epedve várja műemlékbiz. kinevezését. A városi szolgálatra vonatkozólag a régi nótát fűjjük. Az nem neki való.

Szeretettel üdvözöl

Hú Dezsőd

[33] 1910. február 27. (délelőtt) Budapest

Kedves Lajos! Sietve küldöm Pauler térképét; nem tudom, okosabb lesz-e tőle. Nyavalyádat nagyon sajnáljuk s szívből kívánjuk mielőbbi teljes fölépülésedet, a keserűvízzel való lecsapolás útján. Pótkúrának jó lesz egy kis narancslével és Hochquellenwasserrel kevert beható citromlé is, hidegen vagy melegen. Fiunk is nyavalyog. Székesfővárosi hivatalos betegsége van, mint látom. Szerencsére kapott egyheti szabadságot és most lerohant Erdélybe, a hűgához: Marcsához, persze egy szekérderékra való kazettával és ecsettel, boldogan, mint egy lírai szerelmes.

Ma du. Lacinál ötórai thea lesz, Sebeőkkel s kíséretképp Csánkiékkal. Remélem, jól mulatunk, s mindenesetre sokat gondolunk Rád.

Szeretettel köszönt s jókívánságait küldi

hú Dezsőd

[34] 1910. május 4. Budapest

Hochwohlgeboren
H. Ludvig Dr. v. Thallóczy
k.u.k. Sectionschef
Wien
I. Johannesgasse 6.

K. L. Szíves közbenjárásodat és értesítésedet hálásan köszönjük, s utasításod szerint járunk el.

Smüle boldog; remélem, hogy akinek Isten akad. tagságot adott, észt is ad hozzá. A rezet azonban, úgy látszik, csakugyan kivágtuk. A székszor rossz szor, sok főzelék, gyümölcs, séta és levegő. Érdemes lenne ily értelembe ápolni azt a jól megtermett földi hüvelyt, mikor még én is ápolom a magam drótozott fatokát.

Szeretettel köszönt

hű D.-d

[35] 1910. július 27. Jegenye

Kedves Lajosom!

Levelezőlapodat, hazatérve az erdélyi városokban tett levéltári kutatásaimból, megkaptam.

A „haza” alatt ez idő szerint jegenyei hodályom, azaz kalibám értendő, melynek fehérre meszelt három szobájában most csak négyen oszlunk el; egyikben Dénes, amit különben már a kiáradó terpentinszag is elárul, aki különben már e hét végével visszatér műemlékeihez; a másikban, az ebédlőnek csúfolt legtágasabbán Ilonka, aki, Istennek hála, most elég jól érzi magát; a harmadikban, amelynek falán Dénesnek egy fürdő kacsákat ábrázoló freskója díszlik, s ahol e sorok kelnek, én magam, jó öreg feleségemmel, aki jelenleg szintén jobbacskán érzi magát.

Fejedelmi magányunk itt az erdő közepén lévő vadonban azonban augusztus közepével véget ér. Én hazamegyek nagygyuláskodni, Ilonka testvéröcsémhez, Bénihez megy Szeghalomra utókúrára, Alföldet és rokonoikat ismerni, feleségem pedig, igen szűkös erszényemhez képest, az idők viharai közt meggyöngült szervezetét sós fürdőben ápolni, valószínűleg Vízaknára megy pár hétre.

Erzsike sok jót beszél leveleiben szlavóniai harmad unokatestvéiről. Kár, hogy beszélni ő sem igen szeret, s így a német beszédben két hónap alatt sokra nemigen viheti.

Lajos bácsiról itt elég sokszor beszélünk, szeretettel, csak sajnáljuk, hogy sohasem jár erre az útja, hogy ide hozzánk is benézne egyszer. Ünnepeknők pedig.

Ezúttal, bécsi beszélgetésünkhöz képest, azt a levelet küldöm el Hozzád, amelyet Matherny Pista sógor leánya ügyében hozzám intézett. Most is arra kérlek szeretettel, tégy érte, amit tehetsz. Ha teszed, értem teszed, de most is csak azt ismétlem: ad impossibile nemo tenetur.

Szívből üdvözlünk mindannyian.

szerető
Dezsőd

[36] 1910. augusztus 6. Jegénye

Kedves Lajos!

Kivételesen (vagy nem kivételesen) most én is diktálok Hozzád egy levelet, mivelhogy két utóbbi leveledre azonnal válaszolni akarok, s épp az imént fürödvén meg, olyan lusta vagyok mint egy hízott sertés.

Teljesen egyetértek Veled abban, hogy a megpendített ügyet a nagy nyilvánosság előtt titokban kell tartani, különösen a külföldre való tekintettel. Én meg is teszem a magamét, de hogy nem fognak-e akaratom ellenére beszélni azok, akik henecegni szeretnek sikereikkel, vagy akikre nézve a dolog maga teljesen közömbös, azt nem tudom. Utóbbiak közé a belügyminisztériumiaiakat [így!] sorozom.

Mellesleg megjegyzem, hogy a szerencsétlen kényes aktát már a b.ü.m. rám signálta.⁸⁷ Képzelheted az én helyzetemet, melyet csak növel az, hogy az Orsz. Levéltárban egy csomó nem oda való ember mellett pár nagyra nőtt önérzetű forradalmár van, akik a lehetetlennek mondott vezetés következtében erőnek erejével Augias-istállót akarnak tisztogatni – a

⁸⁷ Valószínűleg a belügyminiszter július 27-én kelt, 30-án beérkezett, 4830/1910. eln. számú és a levéltárban 1506/1910. számon iktatott értesítéséről van szó, amely Pettkó Béla orsz. allevéltárnokot állásából felfüggesztette és a fegyelmi eljárást megelőző vizsgálat folytatásával dr. Csánki Dezső orsz. levéltárnokot bízta meg.

maguk számára. Én meg fogom magamnak engedni azt a luxust, hogy tisztán lelkiismeretem szerint járok el, miután senkinek sem bőrére nem kell utaznom, sem állására nem vágyakozom.

Megjegyzem, hogy ezeket a dolgokat családom felnőtt tagjai is tudják, amint hogy ily nagy fontosságú, lelkemet nyomó személyes ügyet nem szoktam előlők eltitkolni. Azért e sorokat Ilonka is írhatja.

A bexini főesperesség a mai Bekcsényhely Zalában. (L. bővebben Csánki: Kőrös megye a XV. században, mutató és térkép szerint. Akad. Értekezés. Megjelent, gondolom, 1892-ben.⁸⁸)

Mindnyájan szeretettel üdvözlünk, s maradok

hű Dezső

[37] 1910. augusztus 31. Budapest

Kedves Lajos!

Azt írtam augusztus elején Jegenyén a kérdéses ügyben Bodónak, aki erre nézve engem mint „főlevéltárnokot” levélben megkeresett, hogy ha Szent István nap táján hazamegyek és a főlevéltárnok helyettesítését átveszem, ebben az ügyben tájékozódni vagy intézkedni fogok. Nagy Gyula azonban nem tart Petőfivel és neki a szabadság nem kell, ellenben kell neki „az aktajavításoknak lehetősége”, mit persze versben megénekelni nem lehet. Így tehát én nem juthattam a helyettesítéshez, viszont az ügy 1228/1910. OL. szám szerint június 10-ike óta az ő asztalán hever.⁸⁹ Miért? nem tudom; bevallom, bizonyos „be nem avatkozási okok miatt” nem is akartam ezt megkérdezni, ha erre nézve kívánságodat határozottan ki nem fejezed. Ekkor azonban szívesen megteszem.

Szeretettel köszöntlek Dénessel együtt!

szerető híved

Dezső

(Igaz szeretettel csókolja kezeit szeretett jó Méltóságos Apjának – a kopogtató!)

88 CSÁNKI DEZSŐ: *Kőrös megye a XV-ik században*. Székfoglaló értekezés. Bp., MTA, 1893. (Értekezések a történelmi tudományok köréből)

89 A június 7-én kelt, 9-én érkezett úgyiratban a belügyminiszter jelentést kért Bodenstein Gusztáv (= Bodó) cs. és kir. levéltári fogalmazó folyamodványa tárgyában, amelyben a Marczibányi, Majthényi, Jezedniczky, Huszár, Kállay és Szent-Ivány családok címereinek hitelesítését kéri. A jelentést október 19-én küldték meg. (MNL OL, Y 1. 1228/1910.).

[38] 1910. október 19. Budapest

Kedves Lajosom!

Én is azt hiszem, hogy az oklevéltárakban közölt tanulmányokat, sajnos, csak kevesen, oklevéltárakból dolgozó szakférfiak olvassák és méltányolják. Ezért helyesebbnek találnám, hogy kérdéses topographiai tanulmányodat önálló értekezésben mutatnád be (de ezt aztán mindenesetre meg kellene tenned); annál is inkább, mert ezt most hamarosan nem tudnád (jól) „nyélbe ütni”.

Most talán egy rövidebb előszót adhatnál, melyben ismert pompás stílusodban összefoglalnád e kötet kiadásának és tartalmának rendkívüli fontosságát, talán ezzel összefüggésben e terület (s a rajta élt intézmények) rövid vázolásával s főbb pontjainak feltüntetésével, mely a csatolandó vázlatos térképet kissé megmagyarázná.

Mindnyájan köszönjük és szeretettel viszonzozzuk a küldött kedves üdvözléseket s maradok

régi, őszintén szerető
híved
Dezső

[39] 1911. január 14. Budapest

Kedves Lajosom!

Az ifjak eljegyzése alkalmából küldött kedves megemlékezéseddel mindnyájunknak nagy örömet szerezte. Az est, melyen a saját házasságunk 32. évfordulóját is ünnepeltük, szűk családi körben kellemesen telt el. Éltettük a távol lévő Lajos Bácsit is, ki jó szívével megelégedést, vigasztalást és boldogságot árasztott ránk a távolból is. Mi mindnyájan mindezt áldást kívánunk Reád, köszönetünket és szeretetteljes üdvözlésünket küldjük.

hű
Dezső

[40] 1911. április 4. Budapest

Kedves Lajosom, Dénes fiunk távol áll a makacskodástól, inkább aggodalmaskodik br. Forster, még inkább pedig dr. Éber miatt, akinek helyettesíteni kell őt ez aránylag hosszú távolléte alatt.⁹⁰ Ezt nézd el neki, tisztességtudásából teszi. S légy meggyőződve, hogy mi hálás szívvel vesszük szerető gondoskodásodat és fáradozásodat. S én is azt mondom, sose lesz ily jó alkalma.

Egyébiránt ő majd excuzálja magát.

Jó mulatást és üdülést kíván az egész familia apraja-nagyja.

(S. cs.) Hű Dezső

[41] 1911. április 25. Budapest

Kedves Lajosom!

Automobilozásunk alatt kedves voltál megpendíteni, hogy azt a házat, amelyben lakunk, magunknak megvásárolhatnók. Ez természetesen nekem azért forró vágyam, mert ebben a bár régi, de erős bagolyvárban megtalálom azt a nyugodalmat, amelyre munkálkodásomhoz szükségem van. Az ötletet közöltem feleségemmel és fiammal, akik azt nagy lelkesedéssel fogadták és velem együtt kérnek, légy kegyes szokott jóságoddal megtenni ez ügyben mindazt, amit csak megtehetsz. Ide mellékelve külön iratban csatolom az ügy körülményeit és kérésünk részleteit, úgyhogy ha valakivel ez ügyben érintkezni akarsz, annak ezt az iratot egyszerűen csak átnyújthatod vagy elküldheted.

Bocsánatot kérve és szívességedet előre is megköszönve feleségemmel és fiammal, és egész családommal egyetemben vagyok,

szerető híved
Dezső

90 Vö. Csánki Dénes 1911. március 31-i levelét (OSZK Kt. Fond XI/196. 22. levél). Br. Forster Gyula a Műemlékek Országos Bizottsága (1881–1949) elnöke 1906-tól, Éber László az előadója 1904-től, Csánki Dénes a titkára.

[42] 1911. május 1. Budapest

Kedves Lajosom!

Köszönöm szíves soraidat, a magam és mindnyájunk nevében. Bizony nagy fába vágjuk a fejszénket, s még, egyelőre, nem is merjük a vételárt megkérdézni.

Az akadémiai nagyhét lezajlott; ránk nézve szürkén és közömbösen.

A Frangepán II. kötetre nézve Samut felhatalmaztuk, hogy azt nyomdába adhassa s lassanként korrigálja.⁹¹ A jövő év terhére ez a kiadvány áll első helyen. Azután jön az alsó-szlavóniai. Ha előbb nem, ősszel ez is nyomdába mehet.

Isten Veled! Jó egészséget kívánunk s mindnyájan szeretettel üdvözlünk.
(S. cs.)

Igaz híved
Dezső

[43] 1911. augusztus 10. Budapest

Sr. Hochwohlgeboren
Herrn Sectionschef
Ludvig Dr. v. Thallóczy
Wien
I. Johannesgasse 6.

K. L. Vasárnap este haza utazom; a vakációnak vége. A levéltári tervek már rég megjöttek; de, mint bizonyára a Te nézeted is, ezek már nagyon is szűk és szegényes épületet mutatnak. Valósággal Pauler-szerűek. Kérlek, jöjj el majd, és támogass a mi ferde, fejtetlen helyzetünkben s beszéld rá erre a jó Árpádot is. Szeretettel köszönt (s. cs.) hű Dezsőd

[Fényképes lap jegenyei lakásukról, felirata:] Jegenyei szerény vityillónk, 1911. aug. 10.

91 THALLÓCZY LAJOS – BARABÁS SAMU: *Frangepán-család oklevéltára*. I. 3133–1453. Bp., MTA, 1910. A második kötet (1454–1527, Hamis oklevelek, 1209–1481) 1913-ban jelenik majd meg. *Alsó-szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék) 1244–1710*. Szerk.: THALLÓCZY LAJOS – HORVÁTH SÁNDOR. Bp., MTA, 1912.

[44] 1911. október 6. Budapest

Kedves Lajosom!

Tegnapelőtt táviratot küldtem, ma a részleteket mondom el.

B. nagyon szívesen fogadott, hétfőn de. meghívást, mintegy 9+3 ezer koronát és „legmesszebb menő minden oldalú támogatást” ígért. Bizony, a kútfőkkel és történelmi jellegű hivatalnokoskodással párosítva, ezt a kedves és drága és ami fő: komoly ajánlatot oly nehéz el nem fogadni. Feleségem és fiam nagyon érezték a dolog komolyságát. Igaz, milyen szegények vagyunk mi ma ehhez képest! És a mindnyájunkra nézve oly drága fővárosi nexus. Szegény anyjok a Vadon G., fiam a saját pályája miatt is, hogy szerette volna. Magam sem hittem, hogy ha komoly lesz a dolog, ily komolyan veszem azt.

H.-nál kedden teljes két és csütörtökön teljes egy óra hosszát voltam. Ő is igen szíves volt. Már itt éreztem, hogy ambícióm, múltam, ideáljaim s a küszöbön levő nagy lltári feladatok az Orsz. lltárhoz kötnek. Mindent átbeszeltünk. Tanácsodhoz képest – *mindennel kipakoltam*. H. hivatkozott rá, hogy ez ügyet a miniszterelnökkel már megbeszélte. Osztálytanácsosi címet és jelleget s az ez állás és mostani állásom járandósága közt levő különbözetet ígérte ez alapon, mielőbb. Ez lenne átmenet a jövőre nézve, mely, tekintve az Orsz. Levéltárra váró nagy alkotási feladatokat, *szintén nem lehet messze*. Jelent, jövőt minden oldalról megbeszeltük, s ahogy a dolog ma áll, meg lehetek elégedve.

S mindezt Neked köszönhetem, kedves Lajos, mondhatom én is a Téged szerető többiekkel: Lajos apám! Isten áldjon meg jóindulatodért, türelmedért, fáradozásodért. Azonkívül, hogy egy nagy országos ügyet támogatsz, egy jót akaró, sokat küzdött, nem is méltatlan s Téged régóta szívből szerető emberrel és családjával tettél és teszel jót. Köszönöm. Ne vond meg támogatásodat az ügytől és Tőlem – kérlek – jövőre sem.

Holnap V. Hunyadra utazom, felolvasni. Ha hazajövök: kedden mehetek csak el B.-hez – lemondani. Fáj biz' ez, a rám halmozott sok jóért. De hiszen ezt is mind Te tetted. Ma kellett volna hozzá elmennem, de valahová elutazott.

Az értekezleten kiderült, hogy 4 300 000 korona kellene. A front díszesebb kiképzése címén 500 000 koronát lecsaptunk, de még mindig 3 800 000 K kell, a megszavazott 3 200 000 K ellenében. A mutakozó 600 000 korona főleg amiatt kell, mert az adminisztratív épületet, mely jóformán már a beköltözéskor sem lenne elég – ki kellett bővíteni. Ez épü-

let ti. a repositóriumok által körül van bástyázva, s így később nem bővíthető. Ebbe tehát már bele kellene menni a miniszterelnöknek. A cubatura 45 koronával van számítva, s így több építési kiadás úgysem várható.

Isten Veled! Szeretettel köszönt és ölel

hú Dezsőd

[45] 1911. október 17. Budapest

Kedves Lajosom!

Csak ma juthattam be ismét B-hoz, akit napokig idegenek foglaltak el. Nagy keservesen kinyögtem neki, hogy a megtisztelő ajánlatot nem fogadhatom el, mert így meg úgy, az új levéltári épületnél számítani akarnak reám, aztán a kötelességtudás és így tovább. Bizony nehéz dolog ez.

B. elmondta, hogy a fővárosi főlevéltárnoki állást emelni szeretné, tudományos jellegűvé tenni, összekötni a főváros történetének ügyével stb., amint bizonyosan megbeszéltétek. Ha nem fogadom el az állást, részletesen előadta, milyen bajban van Zoványival, Gárdonyival és a mostani allevéltárnokkal, aki a hivatalt vezeti.⁹² Előbbiek nem tűrik egymást stb. Legjobban szeretné a főlevéltárnoki állás betöltését elhalasztani vagy felfüggeszteni, mert közben jeleztem, hogy esetleges orsz. levéltári complicatiók esetén azt mégiscsak elfogadnám. Ehhez képest legjobbnak vélné, ha a szellemi és tudományos vezetést a főváros megbízásából átmenetileg, egyelőre mégis átvenném, időnkint a hivatalban megjelennék, a propositiókat megtenném sat., amire én vállalkoztam is, ha ő megbíz, és a belügyminiszter, illetőleg N. államtitkár is beleegyezik, akivel az ügyet legközelebb megbeszéli s azután úgy határozunk.

Vedd ezt tudomásul, kedves Lajosom, hogyha járnak nálad, az ügy ez állásába is beleszólhass.

Más újságot a dologban nem tudok.

⁹² A nem megnevezett allevéltárnok Lipkay Artúr, aki Toldy László nyugállományba helyezését követően vezette a levéltárat. Vö. a fővárosi levéltárnokok életrajzához: Horváth J. András: A Fővárosi Levéltár tudományos intézménnyé válásának folyamata. *Magyar levéltáros-életpályák a XIX–XX. században*. Szerk.: SIPOS ANDRÁS. Bp., Budapest Főváros Levéltára, 2004. 87–94.

Szíves türelmedet és jószágodat köszönettel és szeretettel viszonzom s
erőt-egészséget kívánva vagyok

hű
Dezsőd

[46] 1911. október 20. Budapest

Kedves Lajosom!

Köszönöm kedves leveledet s velem együtt Dénes is köszöni. De nem
gondolod, hogy ezt az egész dolgot Némethy megíúsíthatja. Csak, ha ő is
helytáll, lesz az egész ügy lehetséges, mert Nagy Gy.-val szemben ő reá
támaszkodhatom. Minthogy ti. olykor délelőttönként a főváros levéltára-
ban kell lennem.

A bölcsességfogadnak jobb egészséget kívánok s enyéimmal együtt
szeretettel üdvözöllek.

hű
Dezsőd

[47] 1911. október 28. Budapest

Kedves Lajosom!

Te eddig szeretettel vitted előbbre és előbbre az én ügyemet, geniáli-
san felhasználva a kedvező alkalmakat. Utolsó levelemre nem válaszoltál;
de bizonyosan nem neheztelsz érte. Én nem vagyok bátortalan, de elha-
markodni vagy elrontani sem akarok semmit.

Újabban két fontos momentum merült föl, melyeket nem lehet levél-
ben tárgyalni. Légy oly jó, közöld velem röviden, nem jössz-e le a jövő hé-
ten Budapestre; ha nem, én mennék fel Hozzád Bécsbe. Ha egy éjszakára
adhatsz nekem szállást, azt is légy kegyes megírni.

Enyéimmal együtt szeretettel üdvözöllek.

hű
Dezsőd

[48] 1911. november 12. Budapest

Kedves Lajosom!

H. E. hívatott, és jelezte, hogy ő exellentíája jóváhagyta az osztálytanácsosságot. Egyébről azonban nem volt hajlandó beszélni. Csak biztosított a jövőre nézve is legjobb indulatáról. Kétségtelen, hogy ha az osztálytanácsosságot megindítottuk, annak végét nyugodtan be kell várni. Az épület ügyének előbbre haladásával kapcsolatban, azt hiszem, és az ügy érdekében kíváncsnak is tartom, egy és más dolognak szintén meg kell mozdulni és történni. Az épület ügyéről újabban csak annyit hallottam, hogy mintegy 8-9 nappal ezelőtt a kérdésben lévő 600 000 kor. plus tekintetében tárgyalást indítottak a pénzüggel.

Az én helyzetem az újabb fejleményekhez képest nem valami rózsás az Orsz. Levéltárban. A személyzet néha rettenetesen háborog; alig tudom őket fékezni. Legújabbán Horváth Sándor arcneuralgia címén 6 heti szabadságot kért; Nagy Gyula hármát javasolt, a belügy hatot adott. N. Gy. követelte, hogy csak ha a hátralékát ledolgozta, mehessen el, mire H. S. levelet küldött be neki és egyszerűen megkezdte szabadságát. Most Lampérth Géza akarja követni példáját, szintén elkeseredés és idegbetegség címén. Még folytathatnám.

De csak oda kell konkludálnom, hogy az Orsz. Levéltár és az én helyzetem mostani állapota mellett még jobban ragaszkodom ahhoz az eszméhez, hogy a fővárosi főlevéltárnokság a megbeszélt módon számomra fenntartassék. Némethy K., hallom, még mindig beteges. Láza és komoly szélbaja is volt. A fővárostól újabb hírem nincs. Kérlek, kedves Lajosom, légy kegyes szintén megmaradni e tekintetben megbeszélt tervünk mellett.

Enyéimmal együtt jó egészséget kívánunk és szeretettel üdvözlünk.

Hű
Dezsőd

[49] 1911. december 3. Budapest

Kedves Lajosom!

A Történelmi Bizottság tegnapi ülésén, mint talán már tudod is, 3500 K-t vett fel a Frangepán II. kötetre és 2500 K-t az alsó-szlavóniai kötet-

re.⁹³ Ebből bizonyosan kitelik ez a két kötet. A jajcai köteteket Horváth Sándor, mint látom, szívesen csinálja. De ennek elkészítésére bizonyosan kell vagy 1½-2 év és így, mire elkészül, lesz már rá költség is. Esetleg már az 1913. évre is lehet e címen valamit felvenni. Jövő évi költségvetésünkben még a Veress-féle Básta II. kötet szerepel 4500 és a Berzeviczy-féle Beatrix-kötet 3000 koronával.⁹⁴ A többi az évről évre előforduló köteles tétel és a hátralékok.

Az Orsz. Levéltárban az az újság, hogy N. Gy. Tagányit megbízta a levéltár átköltözésére vonatkozó teendők vezetésével, a négy főosztály mostani vezetőit pedig (Dőry, Maróthy, Lampért és Barabás) azzal, hogy az osztályok mibenlétéről s a végzendő munkálatokról 13 hónap alatt (1912. dec. 31-ig) tegyenek jelentést. Részemről erre most csupán azt jegyzem meg, hogy mivel a költözés előtt az Orsz. Levéltár valamennyi osztályát, a dipl. osztályt is fasciculus, dekli és doboz, sőt itt-ott egyesítés tekintetében is át kell dolgozni, hamarább hozzá kellene fogni az egész dologhoz, s e célra egyes levéltári termeket dolgozóteremmé kellene átalakítani, mindenképp pedig kályhákkal ellátni. De ehhez idő, költség és nézetem szerint emberek kellene, minél hamarább, hogy 1915-ben költözködhessünk.

Van egy más dolog is. Petz az épület részletes tervének kidolgozásához már hozzáfogott, s mivel a levéltár egyes részei, pl. az annyira becses dipl. osztály, a térképek, letétek, törvények sat. a többi levéltári anyagtól eltérőleg lesznek elhelyezendőek, erre az épület belső megépítésénél, következőképp a tervezésnél is tekintettel kell lenni. A jelek azt mutatják, hogy N. Gy. (aki intézkedései közben senkivel sem érintkezik és semmit mással meg nem beszél, és főleg velem nem) minderre nem gondol, és Petz csak vaktában dolgozik. Ezért írtam Petznek, hogy beszélni óhajtok vele. Beszélgetésem eredményéről majd referálok, mert azt akarom, s bizonyára Neked is óhajtasod, hogy Te is tájékozva légy az ügyek menetéről és Általad Árpád is.

A fővárostól semmi hír. Isten áldjon meg jó egészséggel. Enyéimmal együtt szeretettel üdvözöllek.

hű Dezsőd

93 Vö. az 91. jegyzetet.

94 VERESS ENDRE: *Basta György hadvezér levelezése és iratai* (1597–1607). II. Bp., MTA, 1913.
BERZEVICZY ALBERT: *Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok*. Bp., MTA, 1914.

[50] 1911. december 8. Budapest

Kedves Lajosom!

Bosnyák Z. ma magához hívatott és miután bocsánatot kért, hogy sok dolga miatt nem ő jött hozzám, reám és orsz. levéltári jövőmre nézve hízelt szavak kíséretében, egyelőre teljesen bizalmasan megmutatta a Felsőgótól épp leérkezett hivatalos iratot az osztálytanácsosi címről és jellegről, melyet azonban csak akkor fognak közzétenni, ha a miniszterelnök hazaérkezik és a megfelelő iratokat aláírásával ellátja. Ez tehát íme megvan; és elejétől végig Téged dicsér, kedves Lajosom. Fogadd ezért ismételve szeretetteljes és hálás köszönetemet. Életemnek bizonyára fordulópontja ez, de mindenesetre, sok küzdelem és lemondás után megnyugtató és biztató elégtétel.

A jajcei oklevéltár⁹⁵ ügyére nézve csak azt mondhatom, hogy óhajtsd szerint, ha készen lesz, amit én is igyekezni fogok előmozdítani minden fizikai lehetőség szerint, felvesszük már a jövő évi költségvetésbe. Mert eltekintve hálás érzelmeimtől, jól tudod, hogy nekem, mint szakférfinak, aki megszokta, hogy az ügyet nézi, az a véleményem az Általad jelzett és munkába vett kútfősorozatról, hogy az ez idő szerint *egyetlen rendszeresen tervezett* és keresztülvitt modern kútfőkiadásunk, mely azonkívül, hogy a hazai tudománynak már nélkülözhetetlen, éppen ott szerez nekünk tudományos és politikai téren is tisztességet, ahol legtöbb az elenségünk.

Enyéimmal együtt szeretettel üdvözlünk

hű
Dezső

[51] 1911. december 29. Budapest

Kedves Lajosom!

Én is hálásan köszönöm jó feleségemmel együtt a fiúk életügyeinek nagyhatású és sikeres támogatását. Isten áldjon meg érte.

95 Vö. a 91. jegyzettel.

Minthogy azonban Dénestől hallottam, hogy ittléted alkalmával Wildnerrel is beszélsz, megkérlek szépen, ha lehet, kérdezősködj nála a fővárosi kútfők dolga felől is;⁹⁶ mert Bárczy ugyan annak idején mondta nekem, hogy 5000 K-t ez évre felvettek e célra, de egyebet még nem röfögének. Szándékozom Wildnert legközelebb felkeresni ez ügyben, s bizonyosan jó hatással lenne, ha Te előre beszélendettél.

A 3 levéltárnokot megválasztották. Első lett Lipkay, II. Gárdonyi, a III. Zoványi. Az én ideiglenes főnökségemről azonban eddig nem volt szó.

Az Orsz. Levéltárban Horváth Emilnek privative egy rövid memorandumot nyújtottam át az átköltözéssel kapcsolatos teendők ügyében. Ugyanerre felhívtam tisztelgésem alkalmával a Jakabffy figyelmét is. Nagy kedvességük ekkor persze nagy komolysággá változott; de, édes Istenem, ezt nekem, az alkalmat felhasználva, meg kellett tennem. Némethy Károly kitüntető szívességgel bánt velem, szép levélben gratulált is. Bizonyosan ez is a Te műved volt.

Nagy Gyulával az o.t.⁹⁷ óta semmiféle érintkezésem sem volt. Holnap de. együtt leszünk levéltári vizsgán.

Isten Veled! Szeretettel köszönt

hű Dezső

[52] 1912. február 5. Budapest

Kedves Lajosom!

Boszniaából, Bjelináról két pulykát küldtek, ezek egyikét holnap feleségem, mindnyájunk üdvözlétével, Neked akarja elküldeni. Fogadd a tisztos testű, bár még ifjú állatot szeretettel. Örölnék, ha ezt mint osztálytanácsosi pulykát fognád fel, s elfogyasztására a jó Árpádot is meghívnád.

Híreket is jelenthetek.

A fővárosi kútfők dolgában a tanács egy jóra való ügyiratban már megtette felszólítását, hogy a szerkesztői tisztet vállalnám el. Sajnos, egy héti influenzában nyomtam matracaimat, s csak ma, hogy jobbacskán va-

96 A fővárosi kútfőkből készített forráskiadványt majd Csánki halála után Gárdonyi Albert jelenteti meg: *Budapest történetének okleveles emlékei*. Csánky Dezső gyűjtését kiegészítette és sajtó alá rendezte: GÁRDONYI ALBERT. I. 1148–1301. Bp., Budapest Székesfőváros Házinyomdája, 1936.

97 valószínűleg: osztálytanácsosság

gyok, küldtem el igenlő válaszomat a Tek. Tanácsnak, illetve Wildnernek. Köszönetemet azonban Neked – mint e vállalkozás apjának, ismételten szeretettel kifejezem.

Még betegeskedésem előtt ugyancsak Wildnerrel fent jártunk Németbynél mint államtitkárnál a fővárosi főlevéltárnokság ideiglenes ellátása ügyében, s alaposan átbeszéltük a dolgot. N.-nek nincs ez ellen kifogása; de én csak mint tanácsadó szerepelnék a XIV. (kult. és socialis) osztályon keresztül, mely az én előterjesztéseim és tanácsaim alapján a hivatalos parancsokat kiosztaná s ezek végrehajtását, az én jelentéseim alapján is, eszközölné. Én tehát nem mint hivatalnok szerepelnék és természetesen semmiféle tiszt. díjat vagy jutalmat nem kapnék. Én erre megfogalmaztam a Tanács által nekem ez ügyben adandó megbízólevél szövegét s elküldtem Wildnernek. Ez az ügy is hivatalos eljárás alatt van. Az eredményről majd híradással leszek. Ami fő, a főlevéltárnoki állást nyitva tartják.

Az Orsz. Levéltárról most csak annyit, hogy Pecz, hozzám intézett levele szerint, e hó folyamán állítólag kész lesz a részlettervekkel. Ellenben mint *bizalmas dolgot* közlöm, hogy a pénzügy a 3 200 000 K-ból 200 000 K-t minden megokolás nélkül újra leütött.

Mindnyájan legszívesebben üdvözlünk s szeretettel maradok

hű Dezsőd

[53] 1912. február 29. Budapest

Kedves Lajosom!

Pecznek Horváth Emillel történt megbeszélése szerint e hét végére vagy a jövő hét elejére várjuk az Orsz. levéltári végrehajtó bizottság ülését, s esetleg a Te lejjövedeledet is. Ezért a most következő vasárnapra tervezett felmeneteletem nem találom megokoltnak. De azért ha jónak látod s táviratban hívsz, felmegyek.

Szeretettel köszönt

hű
Dezsőd

[54] 1912. március 3. Budapest

Kedves Lajosom!

Nagyon sajnálom a dolgot. Nekem megvolt a szándékom, hogy táviratomhoz képest bemegyek Hozzád; de mikor Dénestől hallottam, hogy az Angol Királynőben vagy szállva és csak hivatalosan vagy Pesten, egy darabig ott lődörögtem az utcán, a két szálló körül, azután attól félve, hogy az Angol Királynőben mégiscsak útban leszek, szépen hazavonultam. Igazán nagyon sajnálom, mert igen örültem volna, ha kezet szoríthattam volna Veled vagy esetleg az estét is Veled tölthettem volna.

Dénes ügye a városnál tudtommal még nem mozdult előre. Én a jövő héten valószínűleg bemegyek a városi levéltárba. Csak megbeszélés szerint a hívást várom. Eddig már 2 hivatalos levéltári aktát küldtek hozzám véleményadás végett, és én a véleményt meg is adtam.

Szerdán Pecznél jártam a műegyetemen, ahol állandóan 8 embere dolgozik az orsz. levéltári épület tervén. A plajbásszal készült mintegy 10 nagy táblára feszített tervekett áttanulmányoztam. Nekem már nincs semmi megjegyzésem. Meghívó azonban a bizottsági ülésre még nem jött.

Az Orsz. Levéltárban tovább bonyolódnak az ügyek. Erről azonban esetleg szóval.

A B. H. szép cikkéhez szívből gratulálunk.⁹⁸ Csak félek, hogy ha itthon mint magyarról is ilyen pompás képet mutatnak be Rólad, a bécsieknek étvágyuk jön Reád.

Isten áldjon! Mindnyájan szeretettel üdvözlünk és jó egészséget kívánunk.

hű
Dezsőd

[55] 1912. március 6. Budapest

Kedves Lajosom!

Szeretném *mielőbb* összehozni a levéltári végrehajtó bizottságot és azért kérlek, légy kegyes, ha Horváth Emil Hozzád fordul esetleg, távira-

98 Thallóczy. *Budapesti Hírlap*, 32. (1912) 54:10. (március 3.) Thallóczy Lajos életútját méltató cikk titkos tanácsossá kinevezése alkalmából.

tozni neki, hogy legközelebbi vasárnap vagy hétfőn (amelyik napot választod, de talán inkább jobb lenne hétfőn) legalább Árpád lejöhet, természetesen jó lenne, ha Te is lejönnél; de ha ez nem lehet, most elég lenne Árpád lejövetele is, csakhogy a dolog már menjen, mert különben Pecz, mint említé, ismét elveszt pár hetet és nem lesz kész májusra.

A halra való hívást köszönettel fogadom. Hacsak valami közbe nem jön, felmegyek, de ezt még legalább röviden jelezni fogom.

Most kezdünk megint szurkolni Khuen⁹⁹ miatt.

Köszönöm kedves leveledet s enyéimmal együtt szeretettel köszöntlek.

hű Dezsőd

[56] 1912. március 8. Budapest

Kedves Lajosom!

Köszönöm szíves értesítésedet. H. Emillel beszéltem, ígérte, hogy a vasárnap de. 11 órai biz. ülésre Mindkettőtöket táviratban hív meg.

Ma Bosnyák és ő bizalmasan közölték velem, hogy N. Gy-t tegnap felszólították: kérjen 1 évi szabadságot; ami már meg is történt. Engem megbíznak a főlevéltárnoki teendők ellátásával.

Legközelebb vagy alkalmyszerűleg szóval többet. Most csak arra kérek szeretettel, támogass ezután is rendkívül nehéz feladatom teljesítésében, az ügyért, de talán magamért is. Egyedül nem boldogulhatok.

Mindnyájan igaz szeretettel köszöntünk, s jó egészséget kívánva vagyok

hű Dezsőd

[57] 1912. március 13. Budapest

Kedves Lajosom!

Köszönöm szíves értesítésedet és újra köszönöm mindazt a sok jót, amit az Orsz. Levéltár különféle ügyeiben velem éreztetél.

99 Khuen-Héderváry Károly, aki 1910-től – 2. alkalommal – miniszterelnök és belügyminiszter volt, 1912. április 22-én lemondott.

Ma de. megkaptam az aktát a január 1-től számítandó működési pótlékról; egy órával később pedig a decretumot a főlevéltárnoki teendők ellátásával történt megbízatásomról.

A kinevezések pár nap alatt jönnek. E dolgokban én is többször konferáltam az államtitkár urakkal és Bosnyákkal. Most várják további több rendbeli előterjesztéseimet.

Fél egykor sikerült a miniszterelnökhöz bejutnom. Rendkívül szíves és jóságos volt. Még ő köszönte, hogy én vállalom a megbízatást s az új épület tekintetében is minden jóval biztatott.

Isten Veled! Mindnyájan szeretettel üdvözlünk, és jó egészséget kívánva maradok

hű Dezső

[58] 1912. május 2. Budapest

Kedves Lajosom!

Kimondhatatlan megnyugvásunkra és vigasztalásunkra szolgált, hogy gyászunkat, fájdalmunkat, veszteségünket oly szeretettel megosztottad velünk. Az Isten áldja meg érte jóságos szívedet.

Az élet oly kuszált, nehéz, oly rettentően nehéz; de végig kell csinálnunk és végig kell csinálnunk tisztességesen. A megpróbáltatások e súlyos napjaiban is egyszerre minden összetorlódott fejem felett.

Így a hivatalban épp ekkor voltak a legnehezebb napjaim a Khuen távozása miatt.¹⁰⁰ A rám maradt hivatalos feladatok, restanciák és kezdeményezések egész hosszú sorát kellett elintézni, a legnehezebb napokban. A halálozás napján pedig éppen hajsztak.

Ekkortájt adtam be nagy memorandumomat is, melyben az új épülettel kapcsolatosan az átköltözés előkészítésének teendőit és a személyzet újraszervezésére vonatkozó kérésemet is előterjesztettem.¹⁰¹ Most, hogy a nyomorúságok és sürgősségek darabosán egy kicsit túlestem, újra megkezdtem a belügyminiszteri uraknál a szóbeli sürgetést is. Sajnos, azt a tapasztalatot tettem, hogy különösen Jakabffy, „bár még nem mondta ki

100 Vö. az előző jegyzetet.

101 MNL OL, Y 1. 609/1912. OL (előterjesztés a belügyminiszterhez az Orsz. Levéltár új épületébe való átköltözés előkészítése tárgyában, beküldve április 25.).

az utolsó szót”, visszaszívni akarja az 1913-ra a személyzet átszervezésére vonatkozólag tett ígéretét, sőt azt mondá, hogy ily ígéretet ők csak a beköltözés idejére tettek. Ez azonban teljességgel nem áll, s bizonyos, hogy *nekem a személyzet már most és főleg most kell, az előmunkálatoknál. Enélkül nem tudom megcsinálni a dolgot*, annál kevésbé, mert most is állandóan 7 emberem hiányzik, tehát az egész 19 tagból álló statusnak több mint 1/3 része. (Nagy Gyula szabadságon van, Pettkó fegyelmi alatt, Kárffy hasznavehetetlen, nyugdíjkérvénye benyújtva; Karlovszky pár hétig dolgozott, de a dolog ismét az Angyalföldre juttatta, ezenkívül két hivataltiszt és egy gyakornok hiányzik, akikre nézve felterjesztést tettem, de minden felterjesztés elintézése nagyon lassan megy. Pettkó ügyét most vette elő egy belügyi fogalmazó.)

Arra kérlek azért, kedves Lajosom, ha tudsz és tehetsz, tégy valamit kátyúba jutott ügyünkért. Te tudod legjobban, hogy lehetne ezt megtenni. Talán Khuen útján, hisz az ő tekintélye a pártban és politikában érintetlen maradt, most kevesebb dolga van, és ezt a kedvenc művét bizonyára kész továbbra is támogatni.

Ugyanez időtájban a Borovszky¹⁰² halála következtében s a tört. társulati titkári és szerkesztői teendők ellátása miatt is nagy hajsza volt. Mint talán tudod is, ez évre úgy intézkedett a választmány, hogy egy szerkesztői bizottságot állított fel (Angyal, Ballagi, Tagányi), melynek közreműködésével a fiataliságnak talán legkiválóbb tagja: Gombos Albin szerkeszti a Századokat, és Barabás Samu látja el a titkári teendőket.

Végül még egy dologról számolok be, hogy ezt is tőlem tudd meg okai-
val együtt. A Borovszky halálának napja óta az orsz. monogr. társaság engem vett üldözőbe, hogy a főszerkesztői tisztelet vállaltam el. Én először hallani sem akartam róla, de mintegy 5 napi kínzás és tűnődés után elvégre elfogadtam azt. Főleg azért, mert most a főváros monografiáját akarják kiadni 4 vastag kötetben és külön díszes kiadásban, s úgy láttam, hogy e munka összeállításánál, a terv és munkatársak kiválasztása által hasznos szolgálatot tudok tenni a közügynek, anélkül hogy fizikai munkával megterhelnének, amire semmi körülmények közt nem vállalkoztam. Már össze is állítottuk a tervet és munkatársakat, úgy látom, sikerült munkát fogunk csinálni anélkül, hogy a megbeszélésen, tanácsadáson és némi kézirat-ellenőrzésen (a történelmi résznél) kívül valami nagyobb dolgom lenne vele. Lóczy Lajos is mellettem van.

Légy kegyes ezt is tudomásul venni és Árpáddal is közölni.

102 Borovszky Samu 1912. április 24-én hunyt el.

Bocsáss meg alkalmatlankodásomért, kedves jó Lajosom; most, a nagyon, de nagyon kritikus pillanatban kérlek, ne hagyj el.

Szeretettel üdvözlünk mindnyájan és vagyok

hű
Dezsőd

[59] 1912. május 4. Budapest

Kedves Lajosom!

Köszönöm kedves leveledet. Horváth Emil, akivel mostanában kétszer is tárgyaltam, elég jóindulattal van ügyünk iránt. A személyzet újjászervezését ő is támogatja, olyformán, hogy az újjászervezett status az 1913. évi költségvetésbe felvétessék, de tekintettel a Pénzügy szokásaira, csak 1913-ban és 1914-ben részletekben töltetnének be az összes új állások. Én ebben megnyugodtam. Bár kár ennek a dolognak ilyen feneket keríteni; mert én tulajdonképpen csak egy min. tanácsosi és két segédfogalmazói állást kérek, s legfeljebb még az történhetnék, hogy az összes állások beosztásakor egy alsóbb állás mint levéltárnoki állás vétetnék föl.

Különben, mint hallom, az új épület helyén levő házak lakóinak aug. 1-re felmondtak, s az egyik épületben levő irataink számára a Belügy, sürgetésemre, egyik alkalmas, száraz pincéjét kiürítetteti. Ebből azt következtetem, valamint a Jakabffyval és Horváthtal folytatott beszélgetésemből is, hogy az új épület ügye rendben folyik tovább. Pecz is erősen dolgozik. Nekem tehát okom van sürgetni az átköltözés előkészületeire vonatkozó óriási előmunkálatok teljesítése címén a személyi és dologi kiadások költségeit. Tán már említettem is, hogy erre vonatkozó rendszeres és kimerítő tervemet, Lukácshoz, kineveztetése első napján már benyújtottam. Khuenel ti. a felhalmozódott óriási munka miatt elkéstem.

A Tört. Társulat ügyét másképp elintézni nem lehetett. Én semmiféle fizikai munkára nem vállalkozhatom, a körültem levő ifjabb urak sem. Itt körültem, hidd el, a hivatalos munka serényen és – mondhatom – elég kedvvel folyik, különösen a múlthoz képest. Már eddig is óriási munkát végeztünk, anélkül hogy én, családirag és lelkiileg a legrettenetesebb és kuszáltabb állapotban, csak pillanatnyilag is kizökkentem volna az egyensúlyból. Istent áldom érte. Milyen hetek voltak ezek! Ő adott nekem erőt. A Te jószágod segítsége és reménye is táplált megpróbáltatásomban.

Az ún. Borovszky öröke talán nem is az. Remélem, az én fejem bélyege is rajta lesz a következő munkán. Mint említém, elsősorban a fővárosi 4 kötet összeállítására és figyelemmel kísérésére vállalkoztam. Azután, minden előrelátás szerint, otthagytam a vállalatot. Bár, úgy látom, pl. Szepes megyét még jól meg lehetne csinálni. Előmunkálatok és emberek vannak. De én itt is elsősorban a főváros iránti szeretetemtől hagytam magam vezéreltetni.

Aggodalmaid közlését igazán köszönöm. De, én úgy érzem, nyugodt vagyok. A Levéltár menni fog. Úgy látom, tudok dolgoztatni. Sőt, egy kicsit szaladgálni is. Fizikai munkával azonban nem ölöm magam. Reggel ott-hon, még friss erővel rendbe hozom aktáimat, úgyhogy délelőtt minden hivatalos ügyre jut időm. A Hunyadiak kora új kötetéhez kell ugyan még vagy négy-hatheti munka, s határtalanul kötelességtudó, anyagi lelkű írnokom is itt hagyott; de ezzel majd csak megleszek. A teljesen szabatos kézirat korrektúrája jó kézben van. A Társulat és Akadémia, mint eddig, majd csak megélnék velem ezután is. A fővárosi levéltár aktáit végzem. Legfeljebb a múlt hetek nyomorúságai miatt történt halasztás. Ezzel már tisztában vagyok. Nyugtalankodnom nem szabad. Erről bővebben máskor.

A fővárosi forrásmunka dolga szépen halad. Most már három emberem dolgozik a budapesti és vidéki levéltárak anyagának inventálásával. Az egyik legfontosabb veszprémi káptalani és püspöki levéltár anyaga már teljesen fel van véve. Most következik a pozsonyi káptalané. A helybelieké is folyik. Ezzel sincs fizikai munkám. Csak irányítók és jelentéseket fogadok. Másoltatni még nem lehet.

Ily milieube van beállítva a monografiai munka. Kizárólag csak irányítás és tanácsadás. Amely pillanatban látom, hogy fizikai munkát is kell végeznem, ott hagyom. — Én, már mint hogy Én, amúgy is elvesztem, *amint az Orsz. Levéltár mostani vezetésére vállalkoztam*. Tudománnyal, mint író, nem foglalkozhatom.

Szeretettel köszönt

hú Dezsőd

Kérlek, légy kegyes Árpádot is informálni. Ne legyetek rólam *kisebb* véleménynel. D.

[60] 1912. május 10. Budapest

Kedves Lajosom!

Dénes jelentette, hogy Lukáccsal e hó 12-ike táján fogsz beszélhetni. Előre is hálásan köszönöm kedves közbenjárásodat, melyre ügyünk érdekében oly igen nagy szükségünk van. Tegnap ismét hosszasan tárgyaltam Horváth Emillel, hogy a belügyiek közül legalább ő – egyszersmind a végrehajtó bizottság elnöke – legyen teljesen tájékozva állapotunkról, terveinkről és kívánságainkról, amelyek teljesítése nélkül nagy célunkat el nem érhetjük. Ő elég jóindulattal van, csak ami a Levéltár újjászervezését illeti, nagyon fél a pénzügyminiszteriektől. Holott én jóformán csak 2-4 tisztí állást kérek a szervezet kiépítésére, mintegy 22 000 korona állandó évi költséggel. De természetesen, mivel a munkát lehetőleg azonnal meg kellene kezdeni, szükséges lenne, hogy a) a hasznavehetetlen pár ember azonnal nyugdíjaztassék és ez b) állásokra általam már proponált emberek azonnal kineveztessenek, végül c) hogy ideiglenes gyakornokok és szolgálk felvételére (akikkel az óriási anyag leltározását, átfasciculálását és mintaállványozását megkezdendők, s akiket aztán jövőre az új szervezetbe kellene beilleszteni) és dologi kiadásokra az építési költségből a szükséghez képest mostantól fogva az átköltözésig néhány tízezer korona előlegeztessék.

Horváth Emil ezzel teljesen egyetért, úgyhogy a miniszternek, ha velem nem akar beszélni, ő általa kellene magát informáltatni.

Embereim különben számban nagyon megfogyatkozva, elég jól tűrik a rettenetesen felhalmozódott rendes munkát, mialatt én egyik nehéz felterjesztést a másik után csinálom, hogy az elhanyagolt személyi és dologi ügyeket rendbe hozzam s a jövőt előkészítsem. Még legtöbb bajom Horváth Sándor önteltségével van.

Bocsáss meg, hogy mindezt újra elmondtam, de jobb, ha Te időnkint teljesen tájékozva vagy dolgaimról.

Szeretettel ölellek s jószágodat előre is szívből köszönöm. Szeretettel köszöntünk mindannyian.

Hú Dezső

[61] 1912. május 14. Budapest

Kedves Lajosom!

Köszönöm a várva várt kedves hírt; köszönöm, hogy a pénzügyminiszterrel szíves voltál beszélni. Valóban, ha valamikor, most hasznos ügyünknek jóindulatod és közbelépésed, mert pár hét alatt dől el, hogy bízhatunk-e jövőnkben és dolgozhatunk-e tovább. A személyzetre és a tervezett munkálatokra vonatkozó sürgős felterjesztéseim és javaslataim minden utánjárás dacára pihennek, némelyek már hetek óta pihennek. Idestova itt a nyár; az amúgy is megterhelt emberek szabadságért kiáltozva szét-szaladnak.

Ismételve köszönöm azért a kapott jó híreket és vagyok szeretettel és hálás érzelmekkel, a viszontlátásig.

hű
Dezsőd

[62] 1912. július 25. Jegenye

Kedves Lajosom!

Déneshez írott soraidból megértettem, hogy T. államtitkárral¹⁰³ szíves voltál beszélni. Ezt a hírt nagy örömmel vettem és hálás köszönettel. Mert bizony az ő jóakarátátul most nagyon, de nagyon sok függ, különösen mióta nincs Khuen. Én igyekszem magamat példásan viselni, ami nagyon nehéz dolog, ha az ember örökösen csak kér és panaszkodik és rimánkodik – ami pedig kötelessége. Ilyenkor aztán jól fog, ha kiváló szakegyéniség tanúskodik mellettünk. Igazán örülök, ha jó véleménynel van rólam.

De úgy látom, a levéltári személyzet átszervezésére keveset kapok, ha csak két segédfogalmazót kapok. Mert ezek egyike is csak átminősítése egy kezelőtiszti állásnak. Aggódom a miniszteri tanácsosi állás felvétele miatt, melyre nézve elutazásom előtt még minden fórumon megvolt a jó-akarát, s amelyre, mint már Magad is jól tudod, a levéltáriak előtt való tekintélyem s a levéltárnak ezen alapuló közeli jövője érdekében oly nagy

103 Talán Teleszky János, a Lukács-kormány (1912–1913) pénzügyminisztere, korábban a Pénzügyminisztérium államtitkára.

szükség van. Igen deprimálna, ha ezt kihagyták volna a jövő évi költségvetésből.

Azóta Te már Marienbadban öblögeted kegyelmes belső gépezeted. Itt mindnyájan nagy figyelemmel és legjobb kívánságokkal kísérik a távolból e műveletedet. Feleségem konokul számít abbeli állítólagos ígéretedre, hogy itteni kúriánkat ezután minél előbb meglátogatsz. Én azonban a tudománynak s bizonyára szórakoztatásodnak is nagy hasznára válандó spanyolországi útiterveid miatt ebben egyelőre kételkedni bátorkodom.

Időnk itt elég jó, de sajnos, gyorsan telik. Én délelőttönként pár órát Hunyadiak korázok; feleségem állítólag pihen és gyógyítgatja csúzos fájdalmait; Dénes kőbányászokat, legújabbán pedig Kalotánádason szabászokat fest. A bivalyokhoz hűtelen lett; de most mintha ő maga szegődött volna be igavonó állatnak, annyit dolgozik. Pihenésképp naponta levelet írogat menyasszonyának. Erzsikét hízlalnók, de nehezen megy. Velünk van Vadon Géza is. Szorgalmasan fotografíroz és stenografíroz s csak keveset ugrik.¹⁰⁴ Ellenben e levelet is ő írja, dictando.

Feleségem velem együtt szívesen üdvözli Fehérkét,¹⁰⁵ aki egy barátjánője számára egy hímzett ruhát is kért annak idején. Feleségem, sajnos, nem mert küldeni, mert ami volt, selejtes hímzésű és drága (80 kor.) volt.

Mindnyájunk legszívesebb üdvözlétével maradok

szerető hú Dezsőd

[63] 1912. augusztus 2. Jegenye

Kedves Lajosom!

Sufflaytól egy Budapestre írt s ide utánam küldött levelet kaptam ez órában.¹⁰⁶ Arra kér, támogassam őt a budapesti egyetemen felállítandó Balkán tört. tanszék elnyerésében. Nekem az ő fellépése rokonszenves és szívesen támogatom őt csekély körömben és tehetségem szerint hangulatcsinálással, ha Te ezt jónak látod. Ő levelében hivatkozik a Te jóindulatodra is. Kérlek, légy kegyes, bármily röviden tudatni velem: támogatsz-e őt

104 Vadon Géza magasugrásban országos bajnok volt 1909-ben és 1911-ben.

105 Farkas Blanka, Thallóczy Lajos fogadott leánya. Vö. WAKTOR A.: i. m.

106 Milan Sufflay, horvát történész, politikus. A monarchiabeli albanológiai kutatások egyik aktív résztvevője. Ehhez l. CSAPLÁR-DEGOVICS KRISZTIÁN: Thallóczy Lajos és az albanológia: vázlatok egy nemzetépítési kísérletről. *Levéltári Közlemények*, 81. (2010) 167–189.

e tervében s kívánatosnak találod-e ily tanszéknek az ő számára leendő felállítását.

Leveledet ide kérem: *Jegenye, u. p. Egeres, Kolozs m.*

Mindnyájan szeretettel köszöntünk és kúrádhoz jó eredményt kívánunk.

szerető hű
Dezsőd

[64] 1912. október 1. Budapest

Kedves Lajosom!

Szerettem volna veled ittlétedkor találkozni, nem is szólva a szombat-helyi útról, melyre én is épp azon a napon készültem. Úgy volt, hogy a vasúthoz kimegyek, sőt esetleg el is kísérlek egy darabig, de ezt a szándékomat sem tudtam megvalósítani, mert a címerbizottsági és Orsz. Levéltár építési ügyek összetorlódtak és ittlétemet követelték.

Tehát a viszontlátásra! Szeretettel köszönt

hű
Dezsőd

[65] 1912. október 28. Budapest

Kedves Lajosom!

Még csütörtökön de. írtam a szerkesztőség ügyében Takácsnak, Johannesgasse 6, azzal az ígérettel, hogy ha vállalja, igyekezni fogunk őt megválasztatni. Arról, hogy Bécsben nem tartózkodhatik, természetesen nem tettem említést. Választ tőle eddig még nem kaptam.

A korrektorkérdésnek, azt hiszem, elsősorban pénzügyi akadály van. Évről évre mintegy 4 és ½ ezer korona deficitünk van a költségvetésben, főleg a Tört. Életrajzok miatt, melynek ívszámát még így is kénytelenek voltunk 40 ívről 30 ívre leszállítani. Most, hogy a titkári és szerkesztői állást elváltatjuk, az eddig a két állásra együttesen költött 1600 korona helyett 2000 koronát tervezünk kiadni, mely összegből a plusz 400 korona

a szerkesztő javára esik, aki 800 korona helyett 1200 koronát fogna kapni. *Ez a 400 korona már nyomja a költségvetésünket.* Ez a körülmény volt egyik fő oka annak, hogy én elleneztem a két állás szétválasztását, mikor Borovszkyt megválasztottuk. A szerkesztőnek nem adhatunk 800 koronát a 10 füzet megszerkesztésével járó gondért és fáradozásért, ha a titkárnak 800 koronát adunk.

Most jönne már a korrektor, mondjuk Lukinich díjazása. Lukinichot már nem választhatjuk meg korrektornak, hanem legalábbis segédszerkesztőnek. Ezért pedig neki legalábbis 400 koronát kellene adnunk. *Ez már 800 korona többlet, illetve a költségvetésben ugyanannyival több deficit,* még a rendes évi (állami és fővárosi) 4000 korona segély mellett is. Ezt a deficittöbbletet pedig már nem tudom, honnan fedezzük állandóan. Mert arra a pár ezer koronára, mely mint általam megtakarított pénz pénztárunkban van, állandóan nem számíthatunk. Sőt, erre a kis pénzkészletre vigyáznunk kell, különben valami non putarem esetén (például ha a tagdíjak nem folynak be pontosan) kénytelenek lennénk alaptőkéinket lombardírozni, vulgo: becsapni, amit már szégyenlenék.

Azt beszélik egyébiránt, hogy ha ilyen segédszerkesztőt kapott volna, Angyal is vállalkozott volna a szerkesztésre. Ő különben a Tört. Szemle miatt utasította el azt magától.

Várom a Takáts levelét. De addig is el akartam ezeket Neked mondani, mint a dolog fő nehézségét. Arról persze diplomacice hallgatnom kell, hogy Takáts nem népszerű ember a választmányban. Én minden lehető el fogok érte követni, legfeljebb az történhetik meg, hogy „eventualiter” én is vele zuhanok.

Legszívesebben köszönt és vár

szerető hű
Dezsőd

[Ceruzás bejegyzés a levélen:]

Testvér,

Ember ez? *Ne* szólj Takátsnak. T. s. i. Lukinichot a saját honoráriumából fizetné. *Ezt* megírtam *Csánkinak*, nézeteink tehát egyeznek. Holnap este várlak. Ölel K[árolyi Árpád]

[66] 1912. november 18. Budapest

Kedves Lajosom!

Takáts Sándorhoz a mai napon a következő levelet intéztem:

„Kedves Sándor!

Kedves Barátom!

Már napok óta olvasom és újra olvasom megtisztelő leveledet, melyben a Századok szerkesztését, mivel azt nem merjük évnegyedes folyóirattá átalakítani, elutasítod magadtól. Elvben avagy – ha szabad a kifejezést használnom – elméletben én is teljesen egyet értek Veled abban, hogy egy ily folyóiratnak szakszerűbb és tudományosabb jellege van, ha negyedevenként jelenik meg. De én azt gondolom, hogy nekünk nemcsak Társulatunk és folyóiratunk lefolyt több évtizedes múltjára, hanem sajátos hazai viszonyainkra is tekintettel kell lennünk. Nálunk a szaktudományt a közönségbe még mindig erőltetni kell. A Századok olvasóközösségének csak kis részét teszik a tudósok és szakemberek, akik mennél későbbben jelenik meg a folyóirat, annál jobban várják azt. Nagyobb részét (nem akarom őket sérteni) majdnem kötéllel fogdossuk mint dilettansokat vagy többé-kevésbé lelkes avagy közömbös támogatókat és érdeklődőket, akik elfelejtik a folyóiratot, ha sűrűn nem látják azt, akiket tehát úgyszólván még minden úton-módon nevelnünk kell a tudomány szeretetére s megtartanunk támogatókul, különben ügyünkkel együtt elbukunk.

Részemről e gondolaton nyugvó felelősségem érzetében nem merészelem megkockáztatni az eddigi útról való letérést; mert látom, mennyire a szakadék szélére jutottunk, talán az érdeklődés megcsökkenése s talán a vezetés közömbössége miatt is.

Jól esik leveledből olvasnom, hogy méltánylod meggyőződéselem jogsultságát, mely meggyőződés különben, mint látom, a választmány tagjaiban is meglehetősen általános. De mélységesen sajnálom mégis, hogy nem a Te avatott kezébe tehetjük le e nehéz, majdnem válságos időben folyóiratunk gondozását és szerkesztését.

Megköszönve szíves türelmedet, baráti érzelmeidet mindig hasonlókkal viszonzva maradok...”¹⁰⁷

Szeretettel köszönt

hú Dezső

107 A Századok ekkor (1912) tíz füzetben jelent meg (szerkesztő I–IV.: Borovszky Samu, majd halála után V–X.: Gombos Albin). 1913-tól (a II. füzetől) majd Domanovszky Sándor szerkeszti a folyóiratot.

[67] 1912. december 10. Budapest

Kegyelmes Uram!

Van szerencsém értesíteni, hogy a dr. Jungerth úr¹⁰⁸ használatára Bécsbe küldött iratokról szóló iratjegyzéket megkaptam.

A további iratokat, a kérdés nagy terjedelménél fogva, s az ügy sürgőssége miatt az Orsz. Levéltár helytartótanácsai és kancelláriai osztályának két-két tisztviselője keresi, s az ekként feltalált iratokat lehetőleg mielőbb szintén meg fogom küldeni a Nagyméltóságod vezetése alatt álló közös pénzügyi levéltár címére.

Egyben köszönetet mondok Nagyméltóságodnak az előbbi orsz. levéltári küldeménynek elrongyolt állapotban történt megérkezéséről szóló szíves értesítéséért; mert így legalább alkalmam lehetett az orsz. levéltári iratok eddig dívott postai küldésének módját megfelelőleg szabályoznom.

Fogadja Nagyméltóságod kitűnő tiszteletem nyilvánítását.

Nagyméltóságodnak

készséges híve és szolgálója

Csánki Dezső

[68] 1913. január 23. Budapest

Kedves Lajosom!

Pecz Samu épp most járt nálam és jelezte, hogy az Orsz. Levéltár teljesen kész terveit és az ezekre vonatkozó költségvetést a jövő kedden hozza be Horváth Emil államtitkár úrhoz, aki megígérte neki, hogy a jövő péntekre (jan. 31.) az építési bizottságot a tervek és költségvetés tárgyalására egybehívja. Pecz nagyon szeretné és természetesen én is, hogy erre az ülésre úgy Te, mint Árpád lejönnétek és azért erre igen kérlek benneteket. Pecz különösen azért óhajtana jelenlétedet, hogy amennyiben a költségvetés alkalmából az épület homlokzatára szánt mellszobrok és a kutatók szobájába szánt két nagy festmény szóba kerülne, legyen egy befolyásos

¹⁰⁸ Dr. Jungerth Mihály közös pénzügyminisztériumi fogalmazó részére kért és december 2-án, majd 27-én megküldött iratokra l.: MNL OL, Y 1. 1948/1912. és 2105/1912. OL. sz. Az iratokat majd 1914-ben küldik vissza (Y 1. 225/1914. OL).

bizottsági tag, aki ezeket védelmébe vegye. Mert én egyedül úgy tűnnék fel, mint aki pro domo beszél.¹⁰⁹

Ezenkívül szeretnék a közeljövőben terminust kitűzni a fővárosi kútfők ügyében 1912-ben végzett munkálatainkról szóló, már készen lévő jelentésem bemutatására az annak idején tervezett és elfogadott bizottság előtt. Amennyiben az építési bizottság ülésén leendő lejegyzet alkalmából, mondjuk ugyanaznap (31-én) délután erre szakíthatnál időt, légy kegyes azt nekem megírni, hogy Wildnerrel a bizottság tagjait az általad meghatározott órára összehívathassam.

Szeretettel köszönt

hű Dezső

[69] 1913. január 26. Budapest

Kedves Lajosom!

Mindkét leveledet megkaptam, s a másodiknak vétele után azonnal táviratban közöltem Veled, hogy az orsz. levéltári építési bizottsági ülés nem keddre, hanem péntekre tervezetik, de meghívót még nem küldtek szét. Én ezt Pecztől és Török¹¹⁰ miniszteri titkártól, ez ülések jegyzőkönyvvezetőjétől tudom. Horváth Emilhez lehetetlen volt bejutnom; mert a múlt héten Jakabffy beteg volt, Némethy Abbáziában üdült, s minden a H. E. nyakába szakadt, egyebek közt a budapesti tömegsztrájk ügye is.

E pillanatban tehát nem tudom teljes biztossággal, hogy megtartódik-e pénteken a b. ülés. Igyekezni fogok H. E.-l el beszélni, mindenesetre köszönöm, hogy mint mindig, most is átérzed az ülés és helyzet fontosságát. Szerettem volna Árpádnak is írni ez ügyben, mert félek, hogy esetleg mellőzés miatt neheztelni fog; de gondoltam, leszesz kegyes őt értesíteni, s ha biztosat tudok, neki is írok.

A Krommer Ida ügyében, azonnal kívánságod szerint, intézkedtem.

A Veress Endre legújabb kalandos vállalkozásáról szóló értesítéset köszönöm. Bizony ezt tudnunk kell. Különben ez a furfangos ember igen

109 A kutatóterembe szánt történeti festményekre l.: REISZ T. CSABA: Az Országos Levéltár kutatótermének első freskója. *Archívnet*, 15. (2015) 1. szám. (<http://www.archivnet.hu/kuriozumok/az-orszagos-leveltar-kutato-termenek-első-freskoja.html>)

110 Török István dr.

ügyes arra, hogy egy hatalmas és erős akaratú férfiúnak: az Akadémia elnökének protekciója mögé húzódjék. De azért most is sikerült egy mego-
kolatlan, utazási segélyért beadott kérésének teljesítését megtagadnunk.
Úgy látszik, ő a bukaresti akadémiának szállít, s a költségek egy részét a
budapesti akadémiával akarja fizettetni.

Levéltári apró újság van itt elég; de ezzel nem untatlak. Csak azt jel-
zem, hogy főnöki helyzetem kezd kétségbeejtő lenni, mert bár a keresztül-
hajszolt f. évi költségvetésben kaptam pénzt az átköltözési előmunkála-
tokra, de emberem még a mindennapi munkára sincs elég. Öt, mond: öt
állás még mindig állandóan betöltetlen, pedig mindenféle erőfeszítéseket
teszek betöltésükre.

Horváth Sándorral legkulánsabb bánásmódom mellett is állandóan
sok bajom van. Szertelen személyes kívánságai mellett mindig mellőzött-
nek hiszi magát, s azért mindent helytelenül ítél meg.

A Pettkó-ügy, tán már tudod is, keresztülment a fegyelmi tanácson,
mely egyhangúlag hivatalvesztésre szavazott.¹¹¹

A viszontlátásra búcsúzom s szeretettel köszöntlek,

hú Dezsőd

[70] 1913. január 29. Budapest

Kedves Lajosom!

Köszönöm kedves soraidat, melyek vétele után felmentem Horváth
államtitkárhoz, s ezúttal sikerült vele az ügyet megbeszélnem. Ő leghelye-
sebbnek tartaná, ha kedden, azaz február 4-én délelőtt lehetne megtartani
a kérdéses építési bizottsági ülést, s e végből kéret általam úgy Téged,
mint a jó Árpádot, hogy ez időpontot, hacsak lehetséges, elfogadni és arra
ide leutazni méltóztassatok.

Kérlek, légy kegyes e terminust Árpáddal megbeszélni, s velem elha-
tározástokat lehetőleg mielőbb tudatni. Ha ugyanaznap délután a fővárosi
kút főbizottsági ülést is meg lehetne tartani, kegyeskedjél velem ezt is tu-
datni.

Szeretettel ölel és üdvözl

hú Dezsőd

111 Pettkó Bélát a fegyelmi bizottság javaslata szerint a belügyminiszter állásából elbocsá-
totta. (MNL OL, Y 1. 320/1913. OL)

[71] 1913. január 31. Budapest

Kedves Lajosom!

Megkaptam s köszönöm kedves leveledet, melynek illető tartalmát azonnal közöltem Horváth államtitkárral, aki aztán ehhez képest intézkedett.

Köszönöm, hogy a fővárosi kútfők biz. ülésére is vállalkozol ez úttal. Wildnerrel azonnal telefonon tudattam jövedeledet, aki kedden délutánra össze fogja hívni a kérdéses bizottsági ülést.

Szeretettel ölel

hű
Dezsőd

[72] 1913. február 17. Budapest

Kedves Lajosom!

Néhány nappal ezelőtt érkezett meg hozzám Alsó-Szlavóniai Okmánytárad, s tegnap és ma böngészkedtem, olvastam abban először.¹¹²

Ismered az én nézeteimet erről a Te nagyszabású vállalkozásodról, a régi magyar imperiumhoz tartozó déli országvidékek helyrajzára és történetére vonatkozó, okszerűen és rendszeresen, bátor és szerencsés kézzel beállított és szerkesztett kútfőkiadásaidról. A magyar történetírásnak megbecsülhetetlen értékű, az illető területeket szinte újra meghódító termékei ezek, melyek alapján, aki megérheti, egyebek közt a terület történelmi földrajzát is nagyobb sikerrel készítheti el. Fogadd hatalmas, kitarató vállalkozásod e legújabb kötetéhez, egyszerre a szakembernek fejéből és a szerető barátnak szívéből eredő legmelegebb szerencsekívánataimat.

De köszönettel is tartozom Neked azokért a jóságos, szíves szavakért, melyeket e köteted bevezetésében történetföldrajzi munkálkodásomról olvasok. Mért tagadnám, hogy bár érdememen felül méltatják szerény munkásságomat, jól esnek azok nekem, mert hiszen életem erejének és becsvágyamnak legjavát – egykor más természetű művek megírásáról álmodozva – e kötetekre pazaroltam. Most már látom, hogy ezekre tán nagyobb

112 Vö. az 91. jegyzettel.

szükség van, mint aminókról én álmodoztam. Kár, hogy nincs még egy másik életünk, amelyikben ezt a nagy munkát is befejezzük. Most már erről, magáról az életről is más a nézetem, mint valaha volt.

De hagyjuk ezt! Csak annyit jelzek itt röviden, hogy boldog vagyok, hogy munkálkodásom és életem legalább itt-ott a Tieddel kapcsolódott.

A Bevezetésedben jelzett V. kötet a napokban meg fog jelenni; csak-hogy, sajnos nem a szlavón megyéket fogja tartalmazni, hanem néhány erdélyi megyét.¹¹³ Ezekre több volt az anyagom; aztán, tudom is én, ezt a szegény Erdélyt én is félttem és szerettem; meg akartam mutatni, hogy milyen más, mennyivel magyarabb volt hajdan, s mily okos, bátor és bölcs magyar politikának és intézményeknek eredménye volt ez. Talán kissé szélesebb mederben folyik ez a kötet, de az anyag bősége és a területnek ez idő szerint való rendkívüli fontossága mentik és magyarázzák talán a tárgyalás e módját.

Szeretettel köszöntlek

hű Dezsőd

[73] 1913. február 20. Budapest

Kedves Lajosom!

A kedves leveledben foglalt jó kívánatokat és biztatást, amely hányódó lelkemnek oly jól esik – hálásan köszönöm. Mostanában, úgy látszik, bedugul a Hunyadiak kora forrása. Nem baj; bár nehéz munka áll előttem, de szintén szeretett munka, s a változás is jól esik. Ez a kötet igen súlyos volt.

Enyéimmal együtt a legjobb kívánatokkal maradok

hű Dezsőd

113 CSÁNKI DEZSŐ: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. V. Bp., MTA, 1913. (Hunyad, Kolozs, Torda és Küküllő vármegyéit tartalmazza)

[74] 1913. március 18. Budapest

Kedves Lajosom!

Hálásan köszönöm a Hunyadiak kora V. kötetének megjelenése alkal-
mával hozzám intézett kedves soraidat. Igaz, sokat tusakodtam e miatt a
sok apró betű miatt; igaz, hogy időnként belső megelégedést érzek, hogy
mégiscsak készen látom: de a Te megelégedésed megsokszorozza örömö-
met s biztatásod erőforrás nekem. Csakhogy hajh! érzem, sőt látom, ke-
nyerem javát már megettem. Az élet rövid, a Hunyadiak kora hosszú.
Több mint 10 éve kínlódtam e kötetten; hol vannak következő 10 évek,
avagy csak az évek is? Sorsom úgy tanított: menjek elébe végzetemnek;
megpróbálok.

Mindnyájan szeretettel köszöntünk s erőt, egészséget kívánunk

Hú Dezsőd

[75] 1913. március 29. Budapest

Kedves Lajosom!

Idemellékelve küldöm a perpignani oklevelek jegyzékét. Ha a kivona-
tokra is szükséged lenne, azokat is szívesen küldöm.

Sajnálom, hogy a temetés napján nem láthattalak; de okosan tetted,
hogy elmaradtál, ha nem jól érezted magad. Ha azonban tudtam volna,
hogy az esti gyorsal mégy, elkísérhettelek volna Érsekújvárig.

Remélem, hogy azóta egészen helyreállt egészséged; mindenesetre kí-
vánom azt.

Mindnyájan szeretettel köszöntünk

hú Dezsőd

Ui.

Most jártam fenn a Belügyben s ott azt a hírt kaptam, hogy a kormány
a Pénzügyminisztérium kebelében az összes magyar állami építkezésekre
nézve egy ún. magas építészeti hivatalt állít fel, s úgy látszik, ehhez teszik
át a mi új épületünk építését is, kivéven azt a Belügy hatásköréből. Ami
pl. azt is jelentené, hogy nem Horváth Emil vezetné az építkezést. Ugyan-
ennek következtében az a veszély is fenyegethet, hogy ismét eltolják az
építés megkezdésének terminusát. *Sok függ ez ügyben a pénzügyminiszter*

jóakarától, hogy ti. a mi épületünket engedjék ki ebből az új eljárásból, mint olyat, amelynek terve már az illetékes fórumok által letárgyalatott. A tervek különben még mindig a Kereskedelmi Minisztériumban vannak, ahol Berczik Gyula min. tanácsos a Caesar omnipotens.

Kmf. D.

[76] 1913. április 2. Budapest

Kedves Lajosom!

Lacitól hallottuk és a Marcsa lányom leveléből is olvastuk, hogy itt is, Bécsben is sokat szenvedtél a torkoddal és füleddel. Kívánjuk szívből, hogy azóta már teljesen túlestél légyen ezen a nyomorúságon. Én is gargarizálok már vagy öt napja.

Az esetleges háború szomorú következményeit én is sejtem. Már ez előtt néhány héttel hallottam Keleti Juliskától a Fővárosi Orfeumban:

„Hogyha háború lesz
Beh sok bánat, bú lesz
Szaladhatsz babád után...
Elviszik mind őket,
A népfölkelőket
Hagyják itt nekünk csupán!”

De úgy látszik, a pénzünket is elviszik. Különben ahogy az én levéltári dolgaim most mennek, már majdnem mindegy. A tervek a kereskedelmiben csücsülnek; kinevezéseimet és más ügyeimet minden hajszolás dacára húzzák-halasztják. Hiába öntözöm le mindenféle előterjesztéseimet az előkészületekre vonatkozó panaszos kérések generálzaftjával.

Nam cse facs! Kiáltom román szövetségeseinkkel.

Ide zárom a két perpignani oklevél kivonatát. Szeretettel üdvözlünk és a legjobb kívánságokkal maradunk

hű Dezsőd

[77] 1913. április 17. Budapest

Kedves Lajosom!

Szükségesnek tartom, hogy az alábbiakról bizalmasan tájékoztassalak. Horváth Sándorhoz való viszonyom az ő féktelen magaviselete következtében tarthatatlanná vált. Az elmúlt héten Pettkó, a saját fegyelmi ügyében a Pesti Naplóban és A Napban hírlapi nyilatkozatokat téven, a minisztertől le Horváth Sándorig valamennyiönket, zűrzavarosan bár, de erősen támadott.¹¹⁴ Én természetesen tudtam, mi ebben az ügyben a kötelességem, s azt Jakabffyval, sőt a miniszterrel is (utóbbival Jakabffy útján) többször érintkezve, azt hiszem, helyesen teljesítettem. Szabatos hivatalos nyilatkozatot adtunk ki, melyet a P. N. s pár kisebb lap is közölt (A Nap persze nem), s az ügy, azt hiszem, véglegesen el van intézve.¹¹⁵

Horváth Sándor azonban a Pettkó-féle nyilatkozatok megjelenésekor olyan kíméletlenül rontott rám, s követelt *tőlem* ún. elégtételt, hogy rendre kellett őt utasítanom. Úgy látszik, ismét fellobogott benne a neheztelés, hogy a Pettkó-ügyért nem kapott semmit. Még januárban követelte tőlem ezért az orsz. levéltárnoki címet és jelleget, mely képtelen kérésére én nem is válaszoltam. Azután pedig pénzt követelt, s én megígértem, hogyha a Pettkó-ügyet hivatalosan elintézik, igyekezni fogok neki ezt kieszközölni. De már januárban oly ingerült volt, hogy egy Dőry szóbeli előterjesztésére tett ártatlan kézlegyintésemet a szomszéd szobában magára vonatkoztatva, a hivatalból elrohant s három hónapi betegséget kilátásba helyező orvosi bizonyítványt küldött be hozzám.¹¹⁶ Értesülvén, hogy tulajdonképp miért maradt el a hivatalból, hivatalosan felülvizsgáltattam őt, s csakugyan szolgálatképesnek találták, mire vagy hétheti elmaradás után bevonult.¹¹⁷

Ekkor elég szerényen viselte magát, s én újra barátságos modorban fogadtam őt. De, mint mondtam, a Pettkó-féle hírlapi ügy újra felkorbácsolta szenvedélyét. Pár nappal ezután, egy nemesi ügyben egész helytelenül aktaszerű kirohanást intézvén egy megyei alispán és levéltárnok ellen, felhívtam őt s a legszerényebben megmagyaráztam neki, hogy elintézése nem helyes. Erre kitört a rettenetes vihar, miközben üldöztetését és

114 Előzménye: Hamis nemességek. Pettkó Bélát hivatalvesztésre ítélték. *Pesti Napló*, 64. (1913) 82:5–6. (április 6.). Pettkó nyilatkozatai: PETTKÓ BÉLA: A hamis nemességek. *Pesti Napló*, 64. (1913) 83:13. (április 8.); Hamis a kutyabőr. *A Nap*, 10: (1913) 89:8. (április 10.).

115 Az elcsapott országos allevéltáros. *Pesti Napló*, 64. (1913) 83:12. (április 12.)

116 MNL OL, Y 1. 198/1913. Horváth Sándor orvosi bizonyítványt küld be (1913. január 27.).

117 MNL OL, Y 1. 534/1913. Horváth Sándor szolgálatátételre jelentkezik (1913. március ?).

nyugdíjba menetelét emlegette, sőt azt is kijelentette, hogy mikor januárban az említett orvosi bizonyítványt bedobta, csakugyan nem volt beteg, hanem csak dacolt. Harmadnap (közben ünnep volt) sajnálatát fejezte ugyan ki, de ezt is olyan szemtelenséggel és impertinentiával, hogy ismét rendre kellett őt utasítanom. Újra felajánlottam neki a régi barátságos viszonyt, mire ő valóságos istenkáromlásban tört ki. Erre hidegen elbocsátottam s Bosnyáknak és Horváth Emilnek, inkább önvédelemből, szóbeli jelentést tettem. Horváth Emil szigorú eljárásra utasított.

Mindez a múlt csütörtök óta zajlott le. Horváth Sándor most kedden már ismét alázatosabban azzal jött be hozzám, engedném meg, hogy felmelessen Bosnyákhhoz s vele nyugdíjaztatásáról beszélhessen. Erre én egyebet nem mondhattam, mint hogy: tessék. S valóban, most már kimerítvén minden elnézést és szeretetet, úgy a magam, mint az egész személyzet nyugalma érdekében, melyet most már jóformán csak ő zavar meg, kíváncsún tartanám a Levéltárból való végleges távozását. Engem igazságtalan, méltatlan és durva támadásaival a lezajlott héten nagyon megkínzott.

Óhajtottam, hogy mindezt Te is tudd, sőt szeretném, ha alkalmas bizalmas formában a jó Árpád is megtudná. A folytatását is igyekezni fogok majd elmondani.

Szeretettel köszöntünk mindannyian.

Hú Dezső

[78] 1913. április 19. Budapest

Kedves Lajosom!

Köszönöm kedves leveledet. Együttérzéstek nagy erőforrás nekem.

Az érzékenykedés mellőzésére én szoktam oktatni, kellő formában, tisztviselőimnek; én úgy látom – sikerrel. De természetesen nekem kell elől járni jó példával.

Horváth Sándornál azonban már egyszerűen önvédelemről és az alapján állandóan fenyegetett fegyelem fenntartásáról van szó. Anélkül az általa is említett vasmarok nélkül most itt minden összedülne. Szóval többet.

Nagyon örülök, hogy lejöttök, s hogy itt is ünnepelhetjük büszkeségünket: Árpádot. Talán úgy lehetne csinálni, mint a minap egyszer a Bristol külön szobájában.

Szeretettel köszöntlek.

Hú Dezső

[79] 1913. május 2. Budapest

Kedves Lajosom!

Nehéz szavakat találnom.

Mert egyformán köszönnöm kell a kedves megemlékezést és szíves jó kívánatokat, mint azt a szeretetteljes baráti támogatást, amelyet az orsz. főlevéltárnokság dolgában kegyes voltál velem annyiszor és annyiszor éreztetni.

Quorum pars magna fuisti.

Kérlek, ne vond meg ezután sem tőlem jószágos lelked boldogító érzéseit, melyek engem küzdelmeimben annyiszor vigasztaltak és erősítettek.

Sokszor láttam, mennyiszer felül tudsz emelkedni az embereken – akik közt pedig ezer és ezer darabban osztod szét naponta lelkedet –, mikor közügyről van szó. Az lesz életem legnagyobb megtiszteltetése és erőforrása, ha ezután is közügynek leszel kegyes tekinteni – amire magam is lelkemből törekszem – főlevéltárnoki nehéz munkálkodásomat.

Mindnyájan szeretettel üdvözlünk s erőt, egészséget kívánunk.

Hű Dezsőd

[80] 1913. június 27. Budapest

Kedves Lajosom!

Sopron megye története ügyében akkor akartam írni, amikor már valamit jelenthetek. Érintkezésbe léptem Merényivel, hogy a dolgról lehető behatóan legyek tájékozva, de eddig még nem kaptam tőle választ.

Most úgy látom, az lesz a baj, hogy nemsokára szabadságra megyek, s az emberek is már meglehetősen szélnek eredtek.

Én július 5-én utazom le *Jegenyére u. p. Egeres*, 6 hétre, s onnan erdélyi levéltárakba kukkantok be egy-egy keveset.

Szabad érdeklődnöm a Te nyári programod iránt?

Szeretettel üdvözlünk mindannyian.

Hű Dezsőd

[81] 1913. július 21. Jegenye

Kedves Lajosom!

A feleségem megkapta szíves soraidat és köszöni azt is meg a baráti közbenjárást is. Egyidejűleg ír Marzsónak Szarajevóba felhatalmazásod szerint. Én pedig felhasználom az alkalmat, hogy életjelt adjak magunkról.

Bizony mi sokat emlegetjük Lajos Bácsit s olykor a Büzérnagyot is, ami alatt a kedélynek némi naturalisztikus megnyilvánulását értjük szalonban, szalon nélkül. Mert itt Jegenyében hiányzik a szalon. Ellenben ami azt pótolni van hivatva, a nagy természet, a szép természet, az idő szerint állandóan mogorva, csak olykor, mintegy szeszélyből mutatja vidámabb ábrázatát. Nekem már úgy tűnik fel, mint egy súlyos beteg, amelyik nem tud kiveckelődni nyomorúságából. Pedig végre is állandóan ki fog sütni a nap. De mikor már késő lesz, mikor széna elázott, termés elázott. Az egész környék egzisztenciája veszedelemben van itt.

Mi megvagyunk, elég csöndesen. Dini is itt van a feleségével egy jó hét óta. Persze őket is nyomja az eső, a sár, a hideg s a szél. Legfeljebb azt alapítottuk meg, hogy az idén a szél az egyetlen jóltevőnk, mert az legalább ellenséges indulatot mutat a fellegekkel szemben. Vadon Géza is itt volt egy hétig, s képviselte Bárczyt (Heltait nem szereti), különösen pedig a főváros híres polgármesterének zenepedagógiai programját. Szép szenvedélye: a fotografálás csak gyöngye kielégítést nyert; a Napnak különös pikkje volt az ő gépére. Így aztán a be nem piszkolt lemezek egész tömegével ment vissza a Városházára.

Amint látod, csöndes butaságban telnek napjaim. Valóban a nagy természet e kérlelhetetlen környezetében nehéz az embernek magát koncentrálni. Pedig hoztam a táskámban hivatalos programot is; itt kellene átdolgoznom a vármegyei levéltárak szabályzatát, melyet még Pauler készített a nagyszabású Illéssyvel, s amely finom részleteivel humoros olvasmányként hat. Van nekem egy testvéröcsém: Jenő, szeghalmi főszolgabíró, akinek szavajárása, hogy: gyönyörű dolog a közigazgatás. Ami családuknak sok mindenféle van. Ilyen is van. Én azonban most jobban szeretnék nem gondolni a közigazgatásra.

Az Orsz. Levéltár ügyeit a Döry segítségével mindazáltal innen is dirigálnom kell. Az Isten áldja meg Némethy Károlyt, olyan szíves volt hozzám mostanában. Felülről jövő biztatásra mindig rászorul a csinálni szerető hivatalfőnök. Perényi jövedele is öröm. E hó 31-én építési versenytárgyalás lesz. Úgy látszik, erre haza kell mennem.

Papírom elfogyott. Isten áldjon meg jó egészséggel. Szeretettel üdvözlünk mindnyájan.

Hú Dezső

[82] 1913. október 7. Budapest

Kedves Lajosom!

Köszönöm kedves kártyáidat, a szíves megemlékezéseket.

Budapesten tartózkodásod alkalmából egy nagyon fontos közügyben óhajtanék Veled legalább néhány percig négyszemközt beszélni. Kérlek, légy kegyes nekem erre alkalmat adni.

Szeretettel köszöntlek.

Hú Dezső

[83] 1913. október 9. Budapest

Kedves Lajosom!

Megállapodásunkhoz képest tegnap este megbeszéltük Lacival a tört. társulati elnökség dolgát. Annak eredményéről Laci azóta szóval talán már referált is, de ígéretem szerint én is kötelességemnek tartom a következőket röviden jelenteni.

A gróf Kh. H. elnökségét, bármily nagy előnnyel járó kitüntetést látszik az képviselni a Társulat részére, éppen a Társulat érdekében veszedelmesnek vagy legalábbis aggályosnak látjuk. A mai kiélezett politikai helyzetben fel kell tennünk, hogy nemcsak neki és Tiszának¹¹⁸ vannak Társulatunkban odaadó, sőt szenvedelmes párthívei, hanem Andrásynak és Justhnak is, akik megbotráncozhatnának azon, hogy épp a munkapárt elnökét (mert a kedves jelölt az *is*) ültetjük a Társulat elnöki székébe a tárgyilagosságot követelő magyar történetírás vezéreül, őt, a legnotóriu-

¹¹⁸ Tisza István 1913. június 7-től második alkalommal miniszterelnök, a Munkapárt elnöke 1910-től.

sabb pártemberek egyikét, sőt vezérét. Félő, hogy e megbotránkozásuknak így vagy úgy, esetleg kilépés által is kifejezést adnának.

Röviden, mi épp úgy féltjük ez esetben a napi pártpolitika szenvedélyei által okozott repedéstől a Társulatot, mint annak idején, a Zsilinszky esete alkalmával a felekezeti szenvedélyek rombolásától féltettük és óvtuk.

Aztán kívülünk, akik gróf Kh. H. rendkívüli emberi kvalitásait ismerjük, csak kevesen tudják a Társulat tagjai közül, hogy milyen csodálatos képességekkel megáldott ember ő, s félő, hogy erről – eltekintve a fentebbi körülménytől – csak keveseket tudnánk igazán meggyőzni.

Kérlek azért, kedves Lajosom, tégy le, tegyünk le e kedves eszméről, melytől én, a gróf Kh. hálás bálványozója, úgy is mint ember, úgy is mint a Társulat jelenlegi felelős vezetője mély szívbéli szomorúsággal búcsúzom.

Térjünk vissza a Te jelölésedre. A mi szemünkben dísz és ékesség az, mellyel egyaránt megtisztelni akarunk Téged, aki nagy képességeid és emberi mivoltod által méltán fölénk emelkedtél, és a Társulatot.

Tudom, hogy ez az elnökség számodra kötelességet is jelent, de annál méltóbb ez Hozzád, a modernizmus mai emlékezni nem akaró vagy erőnek erejével rosszul emlékező, a történelmi igazságra törekvőket lekicsinylő társadalmában. Hidd el, kedves Lajosom, hogy erőmhöz képest, bár én is ambiciózus ember vagyok, én is sokszor érzem a rám nehezedő kötelességeket, sőt, olykor meglep a vágy, messze futni azoktól. De én egész életemet úgy konstruáltam meg, hogy az elsősorban bármily szűk keretben, a kötelességteljesítés munkája legyen.

De mit beszélek én erről, éppen Neked. Mi szeretünk Téged, mert Te, ha néha tövises formában is, csak szeretetet árasztasz magad körül, s az ember- és ügyszeretet nemes munkáját végezed, szemünk láttára. Mi, akik kötelességünkről beszélünk, ebben is csak sántikálunk utánad.

Várom, örömmel várom és kérem mielőbbi igenlő elhatározásodat.

Szeretettel üdvözölve vagyok

hű Dezsőd

[84] 1913. október 14. Budapest

Fraknoi nem vállalja az elnökséget. Most tehát engedelmeddel egyedül nevedet hangoztatjuk. Éljen. Dezső

[85] 1913. október 14. Budapest

Kedves Lajosom!

Bár táviratban egyidejűleg már tudattam, levél útján is jelenteni kívánom, hogy Fraknói a tört. társulati elnöki jelöltségét nem fogadta el.

Kívánságod, hogy Károlyi Árpád indítványához képest az elnökséget előbb Fraknóinak ajánljuk fel, teljesíteni akarván, tegnap este megjelentünk nála, s az ügyet előadván, ő azonnal a leghatározottabban kijelentette, hogy megrendült erejére és egészségére való tekintettel a neki különben jóleső jelöltséget nem fogadhatja el. Beszélgetésünk folyamán rátértünk a lehető jelöltekre. Ő is említé a gróf Andrássy nevét, de természetesen mint olyanét, aki főleg politikai okok miatt jelenleg nem plausibilis. Mi a gróf Khuen nevét is felhoztuk, de Ő ugyanily ok miatt az ő jelöltségét sem tartotta lehetőnek.

Szerinte is csak két név hozható kombinációba. Egyik a Tied, másik a Berzeviczyé. Beszélgetésünk folyamán Ő is a Te jelöltséged felé húzódott.

Mindezt, bocsánatkéréseim kíséretében, azért írom meg Neked, hogy a dolgoknak ezt a részét is tisztán lásd. Mi hasonló esetekben megszoktuk, hogy a közügy érdekében a magunk személyét is tárgyilagos megbeszélés alá bocsássuk. De, nézetem szerint, ez jelen esetben megtörténvén, most már, hozzám intézett levelednek ama szavaihoz képest, hogy: parancsoljak velem, sőt előbbi szóbeli megállapodásunk szerint is, igaz ragaszkodással és meggyőződéssel egyedül a Te nevedet hangoztatjuk.

Árpádnak egyidejűleg Laci ír ez ügyben. Árpádnak Hozzád intézett s nekem megküldött levelét idezárom.

Engedd meg, hogy az alkalmat felhasználva, pár szót írjak a dr. Miskolci Gyula kiküldetéséről is. Az ifjú tegnap járt nálam, s kijelentette, hogy – bár az aktaszerű elintézés miatt a kiküldetés húzódik – azt mégis vállalja. Ez ügyben a felterjesztést a Miniszterelnökhöz azonnal megteszem. Drasche Lázárhoz fordultam, hogy ez ügyet pártolólág azonnal terjessze a Miniszterelnök, illetve a közös Pénzügyminiszter elé, akinél Te leszesz kegyes az érdemes ifjú érdekében felszólalni, s a mielőbbi elintéztést provokálni.

A „bontás” megkezdése alkalmából hozzám intézett távirati jó kívánataidat, a kedves figyelmet hálásan köszönöm. Reméljük, most már nem lesz akadálya az építkezésnek. De most kezdődik az én nehéz, igen nehéz feladatom. Ma megyek Bosnyákhöz, hogy rendszeres tervem keresztülvitelének módozataihoz beleegyezését kérjem. Ez a persuadeálás talán még

a legnehezebb dolog. Ezek az emberek megszokták a szűk és kicsinyes szempontokat és eszközöket. Én pedig most csak ezek ellenkezőjével boldogulhatok, s eddig még úgyszólván semmit sem tehettem, mert csak most nevezték ki összes embereimet, sőt azok jó része most is analfabéta.

Szeretettel üdvözöllek enyéimmal együtt

hű Dezsőd

[86] 1913. október 18. Budapest

Kedves Lajosom!

E levelet még pénteken kellett volna megírnom, de gondoltam, hogy az orsz. levéltári építési bizottságnak szombaton tartott ülésére *esetleg* lejössz, s akkor előszóval mondom el mondókámat.

Tehát sorjában.

A Tört. Társulat választmányának bizalmas értekezletén előterjesztést tettem az elnöki jelöltség dolgában. Az értekezleten voltak lelkesedéssel fogadták jelöltségedet. A rendes választmányi ülésből, alapszabályaink szerint, december negyedikének du. ½5 órájára tűztük ki az elnökválasztó rendkívüli rendkívüli¹¹⁹ közgyűlést, amelyre természetesen a Te megjelenésedet is kérnök. De erről majd máskor.

Az építési bizottság a még hátralevő munkák közül az aszfalt, a raktári vasállványok, a központi fűtés, a vízvezeték és csatornázás, a villanyvezetékek hátralevő munkáira és a szobrászati munkákra hirdette ki a pályázatot december 15-re. Némely munkák biztosítása az építész indítványára, mert szerinte ez még nem sürgős, a jövő tavaszra maradt. Ezek közé tartozik a szobafestés és művészi képfestés is. De az illető fedezet ügye költségvetésileg már rendben van.

Én megbízatást kaptam, hogy az év végéig a legrészletesebben, méretek szerint állítsam össze az épület belső felszereléséhez szükséges tárgyakat, ami természetesen sok körültekintést és időt is kívánó feladat. Mintegy 250 ezer koronát szánt e célra a bizottság, s ez összeget az építkezésnél elérendő előrelátható megtakarításokból kívánja fedezni. Ez a pénzügyminiszterre nézve kellemes dolog, mert e nagy költség fedezetéről nem kell többé neki gondoskodni.

119 Szóismétlés az eredetiben!

Bizony örvendek, hogy Sándor János jóakarataira számíthatunk. Az én tulajdonképpeni munkámnál, a költözködés előkészítésénél is szükségem van erre. Az elvégzendő munka óriási, tulajdonképpen most kell, rövid két és fél év alatt, a túlsúfolt, össze-vissza dugdosott, némely részében ismeretlen, tízezer számra még dekli nélkül összemadzagolt csomókat kisse modernebb, rendszeresebb levéltári állapotba hozni. Fent megszokták a kicsinyességet és slendreánt, lent ugyanezt s a naplopást, fegyelmezetlenséget és immel-ámmalt. S ezen most egyszerre kell muszáj segíteni. A fiatalját könnyebb az első lábravalóban fegyelemre szoktatni; az öregje nehezen hajlik, nyög és dühöng. De az én mottóm az, ami a Tied: inkább ő, mint én. Csakhogy azért a dolog nekem mégis sok nehézséget, munkát és gondot okoz. Engedd meg, hogy tovább is számíthassak az ügy iránt való szeretetből és irántam való jóindulatból folyó szíves támogatásodra és alkalmom szerint tanúskodásodra.

A Tudákos Leveleket köszönettel megkaptuk.¹²⁰ A két példányt be fogjuk köttetni. Arra vonatkozólag azonban, hogy a régi minta szerint kötetendő példánynál kikötöd-e esetleg, hogy hova jöjjön a könyv címe – rövid utasítást kérnénk.

Szeretettel üdvözlünk mindnyájan, s erőt, egészséget kívánunk.

Hű Dezsőd

[87] 1913. október 23. Budapest

Kedves Lajosom!

Mind a három leveledet megkaptam és sietek azokra válaszolni.

Nov. elseje – amikor lejössz – szombaton lévén, előzetesen csak a ránk következő szombaton, azaz 25-én mehetnénk már fel Hozzád. Ezen a szombaton, illetve a rá következő vasárnap azonban Lacival együtt Aradon kell lennünk az ottani kultúrpalota felavatásán. Én még elmaradhatnék, de Lacinak *muszáj* ott lenni. Ha ez ügy helyes elintézéséhez elég az én jelenlétem, most szombaton esetleg felmehetnék. De a müncheni ügyre és a *pragmatica sanctio* ügyére nézve magam is jobbnak tartanám, ha Laci is jelen lenne a megbeszéléskor. Talán mégis el lehetne halasztani mind ezt lejöveteled idejére.

120 DELI [THALLÓCZY LAJOS]: *Tudákos levelek, 1912.* Bp., Hornyánszky Viktor, 1913.

A kólikához fogadd őszinte részvéteimet, ezt én is próbáltam már párszor, egyebek közt a nyáron is. Nagyon komisz dolog. Kívánom és kívánjuk itt mindnyájan, hogy hasonló testi mizériáktól óvjon meg az Ég.

A Tudákos Levelek már a könyvkötőnél vannak.

Szeretettel köszöntünk mindnyájan

Hú Dezsőd

[88] 1913. október 29. Budapest

Kedves Lajosom!

A Frangepán-kötet bevezetésének különlenyomatát megkaptam.¹²¹ Fogadd az értékes tanulmányért, a szíves megemlékezésért és szavakért meleg köszönetemet s egyúttal legőszintébb szerencsekívánataimat, hogy nagy s a magyar történetírásra nézve korszakot alkotó kútfőközléseid díszes és tekintélyes sorozatának ezt a részét is sikerült megalkotnod.

A pragmatica sanctio bizottságának november harmadikán tartandó ülésén azt hiszem, (ha előbb nem) látjuk egymást. Addig is szeretettel köszöntünk mindannyian.

Hú
Dezsőd

[89] 1913. november 18. Budapest

Kedves Lajosom!

Te most delegációs gondokkal foglalkozol, de azért talán jut időd, hogy alábbi soraimat elolvasd. Pár dologról akarlak röviden és bizalmasan értesíteni.

A Budapest Barátai alakuló ülésén felolvasták a Te táviratodat és bevettek az előkészítő bizottságba.¹²² Bárczi igen szépen, okosan és rokon-

¹²¹ Vö. a 91. jegyzettel.

¹²² L. ehhez: NÁDAI PÁL: Budapest barátai és Párizs barátai. *Magyar iparművészet*, 16. (1913) 2:51–52. (februári szám). Budapest Barátainak Társasága. *Új Idők*, 19. (1913)

szenvesen beszélt. A többi része azonban az ülésnek, nézetem szerint, kevésbé sikerült. Közönség volt bőven, kilencven százaléka azonban abból a fajtaból való volt, mely Mózesre esküszik. Az emelvényen Bárczi mellett Pásztor Mihály ült, az eszme indítványozója, az épp említett fajtaból. Különben szimpatikus ember, aki felületesen, de gyakorlatiasan szokott beszélni. Ennek azonban az ülésen csak a hal szerepét juttatták. Hallgatott. A fő szónok Ballagi Aladár volt, akinek természetesen valami eredeti dolgot kellett mondani. Historicusra lévén szükség, aki a történelmi szempontot kidomborítsa a patrícius svábok és a plebejus zsidók előtt – természetesen a történelmi szempont ellen beszélt, leszólván Budapest régi történetét, holmi IV. Bélákkal és Mátyás királyokkal. Ehhez a régi zsidáruhoz Budapest Barátainak szerinte nem sok köze van. A számba vehető újabb Budapest patrícius családjai közül is csak egyetlen egy van már, a Lechner család. A zseniális építő szerencsére jelen volt, megtapsolták. Szegény, elhanyagolt ember egyszerre közismert és népszerű lett. Aladár is meg lehetett elégedve; mert érdekes volt. Ő különben mindig érdekes. De most hirtelen baj lett ebből. Azt találta mondani, hogy minek nekünk az idegenforgalom! Ő mást akart érteni; valami paradoxont gondolt. De elfelejtette a közönségének nagy percentjét, melynek sok-sok idegen kell, hogy üzletet csináljon. Én nem láttam azt a háborgó tengert, melyet Tisza-Neptunus lecsillapított, de ez a közönség is egyszerre olyasmi lett. Historiát bukni s az ügyet ingani éreztem, de a kis háborgó tenger gyönyörűségének élvezését nem tagadhattam meg magamtól. A különben illedelmes közönségnek sok elnöki harangozás és vagy tíz perc kellett, míg magához jött. Ballagi szabódott, magyarázkodott, de már el volt veszve. Nem hallgatták; kijelentette, hogy leül.

Egy másik, *bizalmasabb* ügy: a Komáromy András megbízatása. Gondolom, pénteken, 7-én járt nálam, panaszkodva, hogy a megbízatás késik. Láthatólag nagyon nyugtalan volt, s én nemcsak higgadtan, hanem nagy gonddal és szeretettel csillapítottam. Tanácsoltam neki, hogy legalább még egy hétig várjon. Mikor az ember nyugtalan, apróbb terminusokat tűzzön ki magának, amelyen belül elhatározza magát, hogy saját érdekében nyugodtan tűr és vár. Megköszönte a tanácsot, s nyugodtan távozott. Erre vasárnap (9-én) megjelent a cikk a B. H.-ban a vármegyei levéltárakról,¹²³ amelyben ügyesen ír a levéltárak nyomorúságáról, de részben

48:563–564. (november 23.). *Borszem Jankó*, 46. (1913) 46:15. (november 15.). Továbbá: *Budapesti Hírlap*, 33. (1913) 71:19. (március 23.)

123 A megyei levéltárak. *Budapesti Hírlap*, 33. (1913) 265:37–38. (november 9.)

ugyanazokkal a szavakkal, amelyeket az általam ez ügyben készített felterjesztéshez nyújtott adataiban használt; elárulta, hogy ilyen felterjesztést tettem, dicsért engem és Perényit. Mint diplomata, képzelheted megbotránkozásomat. Kérdőre vonván, verte a mellét, mondván, hogy vállalja a felelősséget, s hogy ez nem hivatalos titok, hanem közügy. S erről az emberről mondtam én, korteskedésből, ugyane felterjesztésben, hogy finoman tud distingválni. Persze a nemesi ügyekre értettem. Másnap: Hétfőn Perényi felhívatott. Mérges volt; mondta, hogy a miniszter dühös. Hívatta Horváth Emilt, aki rám támadt. Én könnyen kimenthettem magamat, de persze ki kellett adnom András urat. Tanácstalanul oszlottunk szét. „Ma okvetlen megcsináltam volna a miniszterrel!” mondta Perényi. Széteszoltunk; azóta csend.

Szeretettel üdvözlünk mindannyian

Hú Dezsőd

[90] 1913. november 29. Budapest

Kedves Lajosom!

Mindnyájan szívből köszöntünk ispotályból történt kiszabadulásod alkalmából. Szeretettel és ebből folyó aggodalommal vártuk a hírt erről a szabadulásról. Bizonyosra veszem, hogy elláttak jó tanácsokkal, s azért én elhallgatom unalomig hangoztatott egészségi elveimet, melyekkel egyszer én is az ebek harmincadjára jutok. De az bizonyos, hogy ha már élünk, s ha szinte meg is kell halnunk, lehető egészségben éljünk. Beléd az egészségnek két nagy alapját oltotta végzedet: a szeretetre való hajlamot s a kedély sokféle skáláját. Úgy látszik, húsod és véred is egészséges. Csak a táplálkozásra ügyelj. De íme, ismét belezökkentem a tanácsadásba. Ne ítéld, én testemmel is, lelkemmel is sokat küszködtem életemben, míg végre akaratomat bizonyos principiumokra lefektettem, az egészséges harmonia végett. De az élet tulajdonképpen részekből áll, amelyeken ki kell fogyni. Sokszor gondoltam Rád, s utánoztalak, mikor felebarátaink egyéniségét kidomborodni, s annak élet felém irányulni éreztem.

De bocsánat! Térjünk át Horváth Sándorra. Hálásan köszönöm, s kiüntetésnek veszem bizalmas értesítésedet. Köszönöm, hogy a miniszternek ajánlottad őt. Rettentő önzés ez részemről. Mert boldogságomból kétségtelenül hiányzik az, hogy Horváth Sándort a távoli Kassán tudjam, ha mindjárt

a VII. fizetési osztályban is, melyből szerénységem a Te jóságodból csak a minap menekült. Az emberi, helyesebben földi gyarlóságnak két szimptomatikus csúcsát látom én folyton. Az egyik az ostobaság, s ennek egy fajtája, az intelligentia kuszáltsága, a másik a dölyf. A mi emberünk típus ebben; s én nem mentségnek, hanem súlyosbító körülménynek veszem ez egyéniségnek modorbéli behízelt árnyalatait. Nem szerettem volna vele valamely római császári udvarban együtt élni. Talán bölcs, de mindenesetre váratlan halálom lett volna. – Nekem természetesen nem szólt ez ügyről. Velem most az udvariasság bizonyos fajtájával bánik, melynek álarca mögül kivigyorog a lekicsinylés és a gyűlölet. Én azonban, amennyire gyarlóságom engedi, evangéliumi alapon állok. És szerencsére a hivatal közvéleménye, ha meg nem bokrosodik, mellettem van, mert „a Nap Fia” (amint őt Iványiék kedélyesen nevezik) naplót szokott vezetni arról, hogy ki, mikor bántotta meg, s e napló szerint rendezi be napi magaviseletét.

András úr most ugyanezen az állásponton van velem szemben, mert sokszori kínzó faggatásaira a múlt vasárnap kirukkoltam vele, főnöki szelidséggel, hogy cikkében indiscretio is volt, ami nem kedvezett ügyének. Azóta meg van győződve, hogy a minisztertől lefele egész csekélységemig mi vagyunk az okai az ügy késedelmének, s érezteti velem – amint ő mondja: igazságszeretetét, amint én vélem, önzését és szenvedélyét. Különben az ügy körül mély csönd.

Engedelmeddel most következnek az én ügyem. Önzés-e ez is csupán, avagy közügy is – ítéld meg magad. Én gyarlóságom érzetében, ha kérek vagy panaszklok is, szerény és hálás óhajtanék lenni. De erről, kissé részletesebben kelletvén írnom – talán holnap. Ma kifogytam az időből, s talán Neked is elég egyszerre ennyi az én bölcsességemből.

Szeretettel üdvözlünk mindnyájan és jó egészséget kívánunk.

Hű Dezső

[91] 1913. november 29. Budapest

Kedves Lajosom!

Ezt a levelet Vadon Géza öcsémnek diktálom. Azért neki, mert mai helyzetemben nem akarom, hogy feleségemen kívül családom többi tagjai is tudjanak az alábbiakról; s magam kezével sem írhatok, mert levertnek érzem magam.

Tegnap írt levelemben jeleztem, hogy ma a saját dolgaimról fogok írni s terjesztem Eléd, engedelmeddel, ezekre vonatkozó kérésemet. Tegnap azonban fordulat történt ez ügyben (majdnem azt mondhatnám: haláleset történt benne), s most erről referálok.

Mint hivatalfőnök, néhány héttel ezelőtt miniszteri rendeletet kaptam az 1914/15. évi orsz. levéltári költségvetés összeállítására.¹²⁴ E rendeletben arra is utasít a miniszter, hogy bármiféle emelést a kiadásokban csakis abban az esetben lehet az új költségvetésbe beállítani, ha ebben az 1913. évihez képest megtakarítás mutatkozik. Minthogy pedig e megtakarítás az utóbbi időkben az *alsóbb* fizetési osztályokba történt kinevezések folytán csakugyan mutatkozik, az orsz. főlevéltárnoki állást az V. fiz. osztályba sorozva terjesztettem fel.

Aztán felkerestem ez ügyben Bosnyákot, támogatását kérve. Ő a miniszterre hivatkozva a leghatározottabban elutasított, de később, mikor a helyzetről a fentiekhez képest felvilágosítottam, kissé barátságosabb volt. Azután, mielőtt a miniszterhez mennék, jónak láttam Némethyvel érintkezni ez ügyben. Minthogy pedig hozzá most igen nehéz bejutni, egy nem hosszú és jól konstruált levélben kértem az ő támogatását. Erre tegnap délelőtt magához hívatott s máskülönben eléggé hízelgő és megtisztelő kifejezések között *a miniszter nevében is* kijelentette, hogy tekintettel az állam súlyos pénzügyi helyzetére s arra, hogy még csak most lettem osztálytanácsos, *kérésemet határozottan megtagadják, sőt megkért, ne menjek ez ügyben a miniszterhez, s ne küldjek hozzá senkit, mert ügyis hasztalan.*

Szerényen megjegyeztem, hogy én csak a megtakarítás kedvező alkalmát akartam felhasználni, s hogy a miniszteri tanácsosi állást nem annyira az én személyem, mint inkább az Országos Levéltár várja a méltányosság nevében. De hát – hasztalan, amint ő mondta. Ez a dolog meghalt.

Bizalommal kérlek, légy kegyes ezt irántam való jóakaratodból tudomásul venni.

Tegnap délután történelmi bizottsági ülésünk volt, mely után Komáromy András többek, de különösen Laci jelenlétében a legdurvábban, igazságtalanul és szenvedélyesen nekem támadt egyes orsz. levéltári dolgokért, pl. rég megtörtént kinevezésekért, különösen azért, hogy Dóryt tartom magam mellett stb. A teljességgel megokolatlan vádaknak illetlen botrányos felléptetése magyarázhatólag abból a forrásból táplálkozik, hogy engem okol, saját maga helyett, a kiküldetésében mutatkozó pangásért. Szinte belebetegszem már ezekbe az arcátlan támadásokba, melyek-

124 MNL OL, Y 1. 2356/1913. OL (1913. november 5.)

ben a Horváth és Tagányi kezét is látom. Holott az Orsz. Levéltár ügyében rendkívüli munkásságot fejték ki s mindenkivel igyekszem szívesen és elismeréssel bánni. Persze, a régi jó időknek vége; dolgoznunk kell, hogy az egész óriási levéltárat a költözködésre az aránylag rövid idő alatt átformáljuk.

Informálni akartalak ezekről, hogy tisztán láss, ha esetleg valami történnék. Még csak azt jegyzem meg, hogy Laci tegnap a K. A. durva támadásai alatt nagyon szépen viselte magát. Barátilag támogatott és vigasztalt.

Szeretettel üdvözlünk mindannyian és jó egészséget kívánunk.

Hű Dezsőd

[92] 1913. december 3. Budapest

Kedves Lajosom!

Szívből köszönöm kedves leveledet, melyből sokféle kellemetlen helyzetemben megnyugtatót meríthetek. Addig is, amíg ez ügyekről, engedelmeddel, szóval bővebben beszélhetek, jelezni óhajtom, hogy azt a nyilatkozatot Némethy tette és nem Bosnyák. Utóbbiról Sári, aki vasárnap nálunk volt ebéden, azt beszélte, hogy rólam igen jó véleménnyel van, és nagyon sajnálja, hogy ebben a dologban a miniszter határozott állásfoglalása miatt semmit sem tehet érettem.

Erőt, egészséget kívánva mindnyájunk legszívesebb üdvözlésével maradok

hű Dezsőd

[93] 1913. december 5. Budapest

Kedves Lajosom!

Szívem egész örömeivel üdvözöllek a Történelmi Társulat elnöki székén, hová a Társulat tegnapi rendkívüli közgyűlése egyhangú bizalommal helyezett. Isten adjon Neked erőt és egészséget, hogy mint szeretett társulatunk vezére ezt a virágzás útján vezérelhesd.

Addig is, míg a Társulat ügyeinek vezetésére vonatkozólag alapszabályszerűleg intézkedel, illetve erre vonatkozólag elhatározásodat velem s a legközelebbi választmányi üléssel tudatod, az ügyeket megboldogult elnökünknek a választmány tudtával számomra adott felhatalmazása alapján, ideiglenesen tovább vezetem.

Igaz ragaszkodással köszönt

hű barátod
Csánki Dezső

[94] 1913. december 21. Budapest

Kedves Lajosom!

Bécsből történt távozásomkor alapító tagok számára szolgáló jelentkezési ívet kívántál tőlem. Sajnos ilyen eddig nincs, s most az év végén még ennek nyomdai elkészítése is akadályba ütközik. De – meglesz, s akkor majd eljuttatom Hozzád a kívánt példányokat.

Alapszabályainkat tavaly dolgoztuk át, s ennek megfelelőleg most az ügyrenden dolgozunk. Utóbbit azonban, ha elkészülünk vele, csak egy ad hoc bizottságon és a választmányon kell keresztülvinnünk. Remélem, a jövő év első pár hónapjában ez is meglesz.

Új alapszabályunknak egyik nevezetes pontja, hogy tiszteleti tagokat is választhatunk. Olyan férfiakra gondoltam, akiket olyan díszelnökféléknek lehetne, ha lehetne, megválasztanunk. Minthogy pedig a kitűnőségek egész sorozatát nem lehet mind elnöknek megválasztani, s Társulatunknak közel félszázadon át az volt a – szerintem helyes – hagyománya, hogy csak egy kiválóságot helyez élére: a többieket tiszteleti tagsággal tüntetjük ki vagy megfordítva: a többiekkel mint tiszteleti tagokkal ékesítjük Társulatunkat. Eközben azonban szigorúan vigyázni kell, hogy a tiszteleti tagok gárdája valóban előkelőségekből álljon.

A tiszteleti tagokat az elnökség, illetve a választmány javaslatára a közgyűlés választja. Kíváncsún tartanám, hogy az idei márciusi közgyűlés már megválassza ezeket a t. tagokat. Ez esetben már most foglalkozunk kell elnökileg a jelölésekkel. Természetesen a politikától óvakodnunk kellene, s ez esetleg bökkenő lehet, s aztán gondoskodnunk kell, alapszabályszerűleg, díszoklevélről, ami eddig szintén nem volt, s ami pénzbe kerül.

Jelöltekül a következőket javasolnám betűrendben: Andrássy Gyula gr., Bárczy István, Berzeviczy Albert, Forster Gyula br., Fraknói Vilmos, Károlyi Árpád, Vaszary Kolos, Wlassich Gyula. Ellenben nem merem ide tenni gróf Tisza Istvánt és Jankovich Bélát. Utóbbinak az állása és az évenkénti államsegély lenne a jogcíme. Róla különben az a hír terjedt el, hogy antihistorikus; bár újabban úgy bizalmasan tapogatódzott nálam, hogy az új középiskolai tantervvel kapcsolatban a Magyar Történelmi Társulat nem fordulna-e hozzá a történelem tanítására vonatkozó kíváncsisággal. Én a kérdésre kérdéssel válaszoltam, de hajlandó volnék a dologba belemenni, Veled és a választmány illető tagjaival leendő megbeszélés után.

De, hogy rendet tartsak, kérem majd a véleményedet a tiszteleti tagokra nézve. Ehhez a fenti listához tavaly Cusek is hozzájárult. Most nem beszéltem vele; kerülöm az embereket – takonykórom miatt.

Hivatalommal nem akarlak untatni. K. A. kimért, durranásra készen áll. H. S. barátunkat kénytelen voltam néhány nap előtt feleselés miatt ismét rendre utasítani. Részemről különben okosabb, sőt édesebb nem lehetek a bánásmód dolgában.

Most az új épület belső felszerelésén dolgozunk, méterrel kezünkben. De ez sem utolsó dolog.

Utoljára hagytam gratulációnkat, a harmadik rangosztályba történt előléptetésedhez.¹²⁵ Mindig nagy öröm nekünk, ha előmeneteledről olvassunk. Erőt, egészséget kívánunk s hozzánk való jóindulatot és szeretetet kérünk.

Boldog ünnepeket kívánva, mindnyájunk legszívesebb üdvözlétével maradok

hű Dezső

[95] 1913. december 24. Budapest

Kedves Lajosom!

Köszönöm kedves leveledet. Engedd meg, hogy néhány sorban válaszoljak reá.

¹²⁵ *Budapesti Hírlap*, 33. (1913) 301:9. (december 21.); *Budapesti Közlöny*, 48. (1914) 3:1. (január 4.); *Budapesti Hírlap*, 34. (1914) 5:8. (január 6.)

Úgy veszem észre, mintha a múltkori levelemben valami badarságot írtam volna. Nem emlékszem ugyan, hogy „felmagasztaltatásodról” emlékeztem volna, de mégis, annál a passusnál, ahol azt mondom, hogy mindenkit nem lehet elnöknek megválasztani, később, mikor a levelet feltettem, éreztem, hogy valami dissonans dolgot mondtam. Bocsánat érte. Mentségemül legyen szabad felhoznom, hogy – mint ez már nálam olykor történni szokott – egész lelkemet betöltötte a megválasztatásod fölött érzett nagy öröm. Ez az öröm két gyökérből támadt és él. Egyik a szeretet és hála, melyet Irántad érezek, másik – az önzés. De ha ezt az önzést analizálom, azt találom, hogy a szeretetnek egy jó része is önzés, mert nemcsak adni akarunk annak, akit szeretünk, hanem őbelőle magából is részt követelünk magunknak. S aztán az is csak önzés, hogy az ügynek véltem használni megválasztatásoddal. De ez is csak szeretet, mert egyszerűen és nem tudom én: kötelességszeretet. Persze én is, mint minden érzékeny lelkű ember, vergődöm a kötelességszeretet és az önbizalom hiánya között. De megszólal mögöttem egy hang: akarnod kell, amit helyesnek tartasz. Most már aztán csak erő kérdése az egész. Néha kölcsönkérjük valakitől. Te gyakran kisegítettél már engem ilyen kölcsönökkel. A különbség közöttünk az, hogy én olykor sokat beszélek Neked túl fontos énemről, s olykor Reád tukmálom biztatásaimat és tanácsaimat. Szeretet és önzés. Voilà.

A tiszteleti tagokra vonatkozó nézetedet igen egészségesnek találom és köszönöm. Aszerint fogunk eljárni. Andrássyról, Vaszaryról és Wlassichról ne beszéljünk tehát többé. Wlassichot különben csak azért ajánlottam, mert annak idején a Balthazár sikkasztásakor Sándor bácsi őhöz fordult jogi véleményért, s ő ezt akkor készségesen megadta.¹²⁶ Békefi be lenne vehető, de azt, hogy fizet-e vagy nem, előre nem tudom sem megállapítani, sem kieszközölni.

Jó pihenést kívánunk és szeretettel köszöntünk mindannyian.

Hű Dezső

126 Sikkasztás a történelmi társulatnál. *Budapesti Hírlap*, 10. (1890) 79:6. (március 21.). Balthazár Béla, a Magyar Jelzáloghitelbank pénztárosa, a Magyar Történelmi Társulat pénztárosa március 19-én fegyverét maga ellen fordítva öngyilkos lett. Mint kiderült, a társaság vagyonának közel felét, 20 000 forintot elsikkasztott. Szilágyi Sándor (1827–1899) 1875-től a Magyar Történelmi Társulat titkára és a Századok szerkesztője.

[96] 1913. december 28. Budapest

Kedves Lajosom!

Mikor e hó nyolcadikán Bécsből hazafelé utaztam, Érsekújváron Mézáros, az ifjú albániai sarkutazó ült le mellém a kupéba, s egész hazáig mesélt nyári albániai élményeiről, olyan rettenetes hurutot köpködvén bele lélegző szerveimbe, mely Nansennek is becsületére vált volna, mikor először kapta meg az uralkodónkról nevezett föld nátháját. Másnap aztán már én is a náthások osztályába tartoztam, s azóta nem tudtam ettől a lenézett betegségtől megszabadulni. Sőt, azon a délután, mikor dr. Vadon Géza a Jézuskát várta (mert mi őt neveztük ki gyereknek), én már lelkesedésemtől megfosztottan lázasan kormányoztam ez ügyeket. Az ünnep első napja már egész nap ágyban talált, s most is onnan diktálom e sorokat. Náthám most nincs, de mellcsőveim még mindig némi lázalapul látszanak szolgálni.

Némi megnyugvással vettem tudomásul a Cusek karácsonyesti leveléből, hogy ő is behurutosodott, sőt k. leveledből, hogy még a bécsi hatalmasok sem menekülhetnek.

Remélem, hogy Te már azóta átestél rajta, és nem szolgáltál vele a kedves Fejérkének, akire ez kész veszedelem lenne. Vajjon Tyatya szokott-e náthás lenni?

Más hírrel nem tudok most szolgálni, mint hogy a Tört. Társulat vál. ülése január 8-án lesz, s hogy az agg Barabás Samu, az éles elméjű és súlyom tekintetű társulati „főtitkár” szolgált ismét rá, hogy innen az ágyból küldjem utána ügyvezető alelnöki áldásaimat Papolcra, ahova rozoga szervezetét elszállíttatta, nem remélt aláíratlanságban hagyván hátra maga után, épp az év végén, pénzutalványainkat.

A tél hátralevő részére jó egészséget kívánok s a mielőbbi viszontlátás reménységében búcsúszom, mindnyájunk legszívesebb üdvözlését idecsatolva.

Hű Dezső

[97] 1914. január 22. Budapest

Kedves Lajosom!

A Társulatról szóló nyomtatott prospektust egyidejűleg küldöm. Egy nap megrendeltem Iványinál, másnap revidiáltam és nyomdába adattam, harmadik nap korrektúra jött, negyedik nap kinyomták, ötödik nap szállították. Tovább nincs, mert mi ügyes emberek lévén, a szállítás napján azonnal küldjük Neked, sok sikert kívánva.

A már bejelentett alapító tagoknak a prospektusban kilátásba helyezett posta-takarékpénztári befizető lapot (ti. a belföldieknek) a legközelebbi napok valamelyikén akarjuk elküldeni, az alapítótagságról szóló díszoklevél kíséretében, ha kész lesz; levél kíséretében, ha nem lesz kész. Az alapszabályaink értelmében kiállítandó alapítótagsági díszoklevelet Stefanus, az Orsz. Levéltár címerfestője szívességből csinálja, s így nem lehetett őt zaklatni parancsszóval a sietésre; ha pedig fizetnök őt, legalább 5 koronát kellene neki darabonként fizetnünk, ami 21 alapító tagnál már summa pénz. Ő mára vagy holnapra ígérte az összes díszokleveleket.

A külföldi alapító tagok a nekik, esetleg általad megküldendő prospektus vétele után postautalvány útján beküldhetik az alapítványt. Ezeknek a díszoklevéllel együtt én is küldhetek ilyen prospektust, ha akarod.

Ezzel kapcsolatban kérnélek, légy kegyes az újabban esetleg bejelentendő alapító tagok neveit és címeit hozzám, a február 12-én tartandó választmányi ülést megelőzőleg megküldeni, mert így előre gondoskodhatok az alapítólevelek kiállításáról.

A Századokat kissé modernizálni akartuk, mert a közönségből ez irányban óhajtásokat hallottunk. Sokat tanulmányoztuk ezt az ügyet, s az én meggyőződésemm, hogy ha jobbak nem, rosszabbak sem vagyunk, mint a külföldi modernizált folyóiratok. Betűink és papirosunk határozottan jobbak, mint a régiek. Tudja a fene, a molnár, a fia és a szamár meséjét, mennél vénebb vagyok, annál jobban igazolva látom, minden tereken. De azért, amíg szusz lesz, megyünk tovább (amint Te is mondd), legjobb tudásunk és lelkiismeretünk szerint. A Századok címlapjának betűit, némi pófákat vágva, a II. Endre korából vettük. Legyen nekünk megbocsájtva. Máskor különben Elnök urunkat is be fogjuk avatni a hasonló attentatumokba. Most már késő volt.

A pragmatica sanctio magyar albizottságának tagjait Cusek a jövő keddre hívta össze, Tőry óhajtására. Cusek határozottan engem akar e bizottság elnökének, különösen orsz. főlevéltárnoki állásomra hivatkozva.

Ide csatoltan küldöm Domanovszky rövid jelentését azokról a gazdaságtörténeti cikkekről, melyek a Századok idei évfolyamában már közzétehetők lesznek.

Elnöki beköszöntődet a Jegyzőkönyvön kívül (melyben ilyen hosszabb beszédek nem szoktak közöltetni) kívánjuk adni. Légy kegyes velem közölni, hogy teljes szövegében kívánod-e azt adatni, vagy pedig csupán elbeszélőleg, egyes kimagasló részletek idézetszerű közlésével.

Bocsáss meg e kérdésemért s fogadd legszívesebb üdvözlésemet.

hű Dezső

[98] 1914. február 7. Budapest

Kedves Lajosom!

Sietek visszaküldeni a kereskedelemügyi miniszter levelét, mégpedig Bécsbe, mert bár jelezted, hogy este 7-kor esetleg a Hungáriában leendesz, hurutos légzőszerveimet nem mertem a hidegre kivinni.

Nagyon boldog vagyok, s mindnyájan igen örülünk a Társulat alapítóinak szép sikertől szaporodásán. Hát még ha a még kebeledben levők is világra születnek. A díszokleveleket már mindnyájának megküldtük. De úgy látszik, nem hiszik az emberek, hogy pénzt „*Magyar Történelmi Társulat Budapest*” címre is lehet küldeni. Holott az ily címre érkező pénzküldeményeket az összes budapesti postán a 68. számú postahivatalhoz továbbítják, ez pedig a posta-takarékpénztárhoz küldi be, melytől úgyszólván mindennap, mindenestre azonban haladéktalanul megjön az értesítés Barabás Samuhoz, aki mint ellenőr azt a pénztárnokhoz továbbítja.

Az alapítványokat különben már többen beküldték. Így: gr. Tisza István, gr. Berchtold, gr. Zicsi Ágost, Csernoch.

A Társulat költségvetését ez évre most állítottuk össze, ez évben kezdődő nyomdai áremeléssel, mely árnyalat három évig tart. A költségvetés eléggé megnyugtató. Részletekkel nem akarlak untatni. Én akaratlanul is a fejemben tartom a főbb számokat ilyenkor, a választmány és majd a közgyűlésre. S bár inkább érdeklődéshiány tapasztalható, mégis résen kell lenni. Tavaly a közgyűlésen Küffer Béla próbálkozott egy oldaltámadással, mely azonban csütörtököt mondott. Tulajdonképpen nem is igen lehet az embereket túlságosan tájékoztatni, jobb egy kicsit panaszkodni, az ügy érdekében, mert így könnyebben lehet a jövőre nézve feltétlenül szükséges tőkét előteremteni.

De minderről szóval bővebben, ha szeretett Elnököm parancsolja. Most csak annyit: va bene.

A Trencsén megyei kirándulás ügyét a februári választmányi ülésen tesszük üllőre a titkárral, s igyekezzük lehetőleg mielőbb nyélbe ütni a programot.

Az Orsz. Levéltári új épület építési bizottsága csütörtökön ülésezett. Ismét előre mentünk pár lépéssel. Most a vízvezeték, villamos világítás, központi fűtés és kőfaragó munkák, valamint a vasállványok pályázatáról volt szó. Mindeniket elég előnyösen döntöttük el; a villanyvilágításra új pályázatot hirdettünk. A központi fűtés ügyében a jövő csütörtökön (12-én) pótülésféle lesz. A mellszobrokra és képekre vonatkozólag még később fog intézkedni a bizottság.

Nem akarlak terhelni, de csupán, hogy informálva légy, jelentem, hogy a Komáromy-féle ügy megint újabb fordulatot vett. Mint már említém, ő egy aktán kritizálgatta az én intézkedéseimet, tiszta félremagyarázgatásokkal, s követelte, hogy az 1907-ben elrendelt levéltári tanácskozmányt hívjam egybe. Én utóbbit megtagadtam, mert szükségtelennek láttam, s mert előzetesen az Akadémiában e tekintetben is indokolatlan dühvel megfenyegetett, s így félő volt, hogy csak az alkalmat akarja felhasználni, kirohanásra. Egyidejűleg az aktán a kritizálgatásért kissé rendreutasítottam. Rossz példára intő gyávaság lett volna ezt nem tennem. Most aztán ő ugyanezen az aktán, gúnyos és más hangon ellenem támadva jelzi, hogy a miniszterhez fog fordulni, persze ott nekem kell kapni elégtételt; mert különben a fene eszi a hivatali fegyelmet, amely nélkül kis dolgot sem lehet megcsinálni, nem hogy az én nagy dolgomat. Szóval, a tungúz-wirtschaft. Ez is obstructiv akar lenni. Én – bár épp most elég deprimált vagyok – ezért a hibámon kívül sorsomtól nyert számár helyzetért – szívesen lennék ez obstructio Tisza Istvánja, ha felülről támogatnak. A miniszter mostani hajlandóságát közelebbről nem ismerem; Perényi mintha kelletlenebb volna mostanában. De nem lehetetlen, hogy még őt is terrorizálja András úr. Szóval: tégy jót és várd a pofont, de a másik arcodra is. A hivatalos életben azonban lehetetlen a bibliával tartani; habár – úgy látom – én nem tudok gyűlölködni, ha akarok se.

Bocsánat mindezért. Bizonyosan van okosabb dolgod ennél. De hát mit ér mindezt – nem tudni?

Jó egészséget kívánunk s szeretettel üdvözlünk mindannyian.

Hú
Dezsőd

[99] 1914. február 12. Budapest

Kedves Lajosom!

Hálásan köszönöm kedves leveledet és hívásodat is. E tekintetben most még nem tudom magam elhatározni, mert bár hurutom múltóban van, s közel fekvő hivatalomba alantasaim érthető örömére bejárok – sarki utazásokra még nem merek gondolni. Különben is szombaton a Gagyí Adolár fogalmazói vizsgáján kell elnökölnöm.

Ha egyáltalán felmehetek Magas Színed elé – ami szívbéli óhajtasom –, vasárnap délre mehetnék s hétfőn du. indulhatnék haza. Ez esetben hétfőn de. a Staatsarchivban dolgot végezhetnék.

Ha van fűtött szobában meleg ágyad, szépen köszönöm. De a lényeges, hogy Te magad ott vagy és fogadhatsz-e?

Mindnyájan szeretettel üdvözlünk.

Hű
Dezső

[100] 1914. február 18. Budapest

Kedves Lajosom!

A januári jegyzőkönyvet Iványi nekem nem mutatta meg, minthogy az ülésen nem én elnököltem. Ezért ki is kapott már régebben, mert más badarság is volt a jegyzőkönyvben. Ő jó gyerek, de igazán nagy olykor a pongyolaságban. Ámbár a „Győri” dologban azzal menti magát, hogy a listában is így kapta.¹²⁷

Az akadémiai bizalmas ülésen, indítványomra azt határoztuk, hogy Pauert ajánljuk tiszteleti tagnak, tudniillik a jelen voltak, az osztálytitkárság betöltését azonban későbbi időre halasztjuk, remélve, hogy a személy ügyében közben tisztázódik a helyzet. Angyal teljesen elesett, még a rendes tagsági jelöltségtől is, Berzeviczy egészen ránk feküdt a Fináczy rendes tagságával (akit osztálytitkárnak is szeretne), holott tudomásom

127 A Magyar Történelmi Társulat 1914 január hó 8-án du. 5 órakor tartott r. vál. ülésének jegyzőkönyve. *Századok*, 48. (1914) 159–160. Az alapító tagok között szerepel „Győri Árpád, a cs. és kir. levéltár első aligazgatója”, aki valójában Károlyi Árpád.

szerint Fináczy a fennéneklők osztályába tartozik, amire előbb én, azután pedig, csodálatomra, a Cusek is felhívta az elnök figyelmét.

Tegnapról kelt leveledet e pillanatban veszem. Igyekezni fogok annak megfelelni.

Jó egészséget kívánunk és szeretettel üdvözlünk mindannyian.

Hű
Dezsőd

[101] 1914. február 23. Budapest

Kedves Lajosom!

Képzelheted, hogy a múlt század elejéről való költségvetés és statisztika ügyében kifejezett óhajtasodnak legjobb akarat szerint kívánok megfelelni. Azonban ez, úgy látszik, részint lehetetlen, részint igen nehéz. Az 1813–14. évi költségvetésre vonatkozólag a kincstári osztály oszlopai (Tagányi és Herzog) a következő felvilágosítást adják:

„1813. évi költségvetési előirányzatot nem találtam.

Az 1814. évi előirányzat 3485/1814. m. udv. kamarai szám alatt terjesztetett Ő Felsége elé. Az erre, valamint az előirányzat összeállítására vonatkozó tárgyalási iratok, melyek a Cassale és Gremiale departamentumokban voltak, *selejteztettek*. Mivel e korból csak index van (az elenchus hiányzik!), azoknak pontos tartalma sem határozható meg.

A költségvetési előirányzat miként való összeállítására vonatkoznak a bécsi udv. kamarának 1813. okt. 29-én 24452/2529. szám és 1814. jún. 20-án 13509/863. szám alatt kelt leiratai.”

Erdély akkor nem tartozott a magyar kamarához; erre nézve külön kutatunk, de eddig még sikertelenül.

A *statisztikai összeállításon* dr. Ányos dolgozik nagy buzgalommal. De ez a feladat igen bonyolódott abban a tekintetben, hogy hirtelen nyélbe lehessen ütni. Igen sok kisebb-nagyobb összeadást kell végezni. Erdéllyel már kész van, s most Magyarország következik. A legnehezebb a papság összeállítása, mert a főchematismusokban csak a dignitások vannak meg, a lelkipásztorokat a sok külön chematismusból kell valami képp összeállítani, ami mindenesetre hosszabb időt kíván, s azt sem könnyű mindig eldönteni, hogy milyen kategóriái legyenek egy-egy szak-

nak; kivéve, ha netalán elég lenne, hogy pl. mindössze hány pap volt ekkor Magyarországon.

Az akadémiai és történelmi társulati vál. tagság ügyében részint írtam, részint írok Pácsrnek. Természetesen óhajtástok teljesítése az én óhajtásom is, minden lehetőséghez képest.

Frondeurjeim¹²⁸ rettenetesekek. Bizony nehéz dolog ez.

Szeretettel üdvözöllek

Hű
Dezsőd

[102] 1914. február 26. Budapest

Kedves Lajosom!

Hosszabb levél írását kezdtem meg Hozzád, rendkívüli elfoglaltságom miatt annak diktálását félbe kellett szakítanom. Légy kegyes tehát türelemmel lenni.

Szeretettel üdvözöl

hű Dezsőd

[103] 1914. március 3. Budapest

Kedves Lajosom!

Köszönöm kedves leveledet és sietek arra válaszolni. Először is az ügyvezető alelnöki teendőket már megszoktam és szívesen végzem; sőt örülök, hogy ha e tekintetben Elnököm megnyugszik működésemben. Az elnöki megnyitóért, e nagy teherért, szívemből sajnállak. De én azt gondoltam, hogy ez nem lehet másképp. Pedig tulajdonképpen lehet, pl. úgy, hogy ha Te akadályozva vagy a lejövetelben, egyszerűen kijelentem, hogy nem jöhetnél le, és az ülést megnyitom. Ha akarod, ezt szívesen megteszem. Ismétlem, nagyon szeretnék feloldani e teher alól.

128 Frondeur (fr.) = rosszakaró

A Trencsén megyei vándorgyűlés alkalmából is természetesen brillírozni szeretnék Elnökünkkel, aki egy személyben ember és Excellencia is. Meg vagyok győződve, hogy egy ottani elnöki megnyitó éppen Tőled nagyon váratik, esetleg epedve. Én ugyan talán szintén ki tudnék valamit szorítani, de hát az mégsem az. És nekem is valami szakszerű számárságot kell összeszednem, ami ez esetben nem könnyű dolog. De erről még beszélhetünk.

A mostani közgyűlési fölolvasás tekintetében rettenetes fejtörésünk volt, mert a néhány kínálkozó fölolvasás között alig volt általános érdekű. Így nagyon kapóra jött egy jó katolikusnak újabb korunk hajnaláról szóló fölolvasása. A fene egye meg, a fantáziám nem szülte azt a gondolatot, hogy az Elnökhöz kellene fordulni fölolvasásért. No még ezt is; hiszen inkább kímélni akarlak. De ez már úgyis megfagyott. S ha a tunguzok közé jössz, meg kell szoknod a tunguz embereket.

Dr. Ányos különben ma fejezi be az eredményre nézve hiányosnak mutatkozó statisztikai összeállítást. S ha ez megtörténik, azonnal postára adándom azt.

Szeretettel köszöntlek.

Hű Dezsőd

[104] 1914. március 4. Budapest

Kedves Lajosom!

A dr. Ányos által készített statisztikai összeállítást ide mellékelve küldöm.

A legszívesebben köszönt

hű Dezsőd

[105] 1914. március 5. Budapest

Kedves Lajosom!

Kedves leveledre csak megismétlem abbeli ajánlatomat, hogy az elnöki megnyitó elintézését a legnagyobb készséggel vállalom. Szomorú lenne,

ha a Társulat Elnöksége számodra azt jelentené, hogy érette mindenféle okvetlen dolgaiddat mellőznöd kell. Sőt bizonyos fokig örülök is, mert eként a trencsényi elnöki megnyitó kérdése is fényesen meg van oldva. Tehát légy egészen nyugodt. Bizonyosan elég elnöki megnyitó lesz az újonnan fölvonuló és Általad megszerzett alapítók fényes sorozata. Természetesen e tekintetben is óhajtásod, illetve a szabályok szerint fogok eljárni.

A dr. Ányos által összeállított statisztikát különben tegnap délből Címedre postára adtam. Erdélyi költségvetést a száz év előtti időkből szintén nem tudtunk fölhasználni.

Tegnap jártam fent, most már másodszor, Pásztélyi István osztálytanácsos, cs. kir. kamarás, belügyi elnöki osztályvezetőnél, elseje óta Bosnyák utódánál. Persze ez a jó ember is, az előszobájában ácsorgó nagy tömeg miatt, kénytelen feldarabolni magát, s nem tudtam előtte expectorálni összes dolgaimat. Egy nyilatkozatát azonban ide jegyzek: Mikor bementem hozzá, egy másik referens is volt nála, akitől valakinek a seggébe egy rettenetes lófaszt izent, mégpedig vazelin nélkül, hogy repessen. S e jó kívánság közben úgy hivatkozott Reád, mint szentre szokás, nem is sejtve, hogy nekem ezzel milyen örömet szerez.

Szeretettel üdvözöllek

hű Dezső

[106] 1914. március 10. Budapest

Kedves Lajosom!

Kénytelen voltam sürgősen lemenni Erdélybe, Mariska lányomhoz, azért nem írhattam azonnal. Most is csak röviden közlöm, hogy a társulati választások miatt nagyon zavaros a helyzet. Úgy látom: Pettkó (egész szemtelenül és tolakodólag), Komáromy, Lampérth, Gagy stb. keverik a kártyát, ahol lehet, ellenem is. Sőt a nagyszerű Barabás, a „főtitkár” is megenged magának egyet-mást. Ma egy kicsit szétütöttem Barabás és Gagy között. Előbbinek, miután már úgymint penziókba készül, K. barátunk irányítja elméjét. Ezt főleg azért írom, mert most nem tudom előre, hogyan tudok egységes eredményt elérni. Fő vál. tagjelöltem Szegfű; de végtelen elkeserít, hogy Pácser őt az akadémiai tagságra határozott kérésem ellenére erőszakolja.

Ányosnak, ha szabad magam így kifejeznem, nemigen lehet, ha pénzt adunk, 30-40 koronánál kevesebbet adni. Vajon mi van a kabinetirodai

protekcióval? Erre lenne legnagyobb szükség. Sz. L. aligha meg nem neheztelt, a kért címert a számtalan praecedens miatt lehetetlen volt támogatnom.¹²⁹

Az alapítók névsorát várom. Szeretettel köszöntlek.

Hú Dezső

[107] 1914. március 11. Budapest

Kedves Lajosom!

Épp most vett leveledre a következőket válaszolom: Tregényivel telefon-összeköttetésbe fogok lépni és felhívom őt a levéltárba. Valóban már várom az alapítók jegyzékét, mert ezt akarom kellő kommentár kíséretében elnöki megnyitódul előadni. Már ti. azon Tőled vett gondolat fonalán, hogy nem beszéd kell, hanem tett. Ez pedig tett. Légy egész nyugodt, illő stílusban fogom ezt előadni.

A pénztárnoktól jelentést kértem és kaptam. Eszerint ő Bécsből Tőled 200 koronát kapott, de nem tudja, hogy kinek az alapítványa. E tekintetben egyéb közölni valóm nincsen, legfeljebb, ha kívánod, Eléd terjeszthetem azoknak az Általad szerzett alapítóknak névsorát, akik alapítványaiakat befizették.

Végül egy kis pikantéria. A „Magyarország” tegnap esti számában egy cikk jelent meg: „Ballagi Aladár – A Rákóczy gyalázó könyvről” cím alatt,¹³⁰ értvén a Szekfű könyvét,¹³¹ melyről itteni tunguz lelkek véleménye legalábbis fejcsóválásban nyilvánul; és nem is jogtalanul, mert szép az objektív és művészi történetírás (melyet többen is gyakorolni akarunk), de a cinizmus az legfeljebb külsőségekben és *viccekben acceptáltatik*,¹³² és nem szabad feledni, hogy a magyarság, ezredéves tiszteletre méltó története

129 Vö. MNL OL, Y 1. 332/1914. és 525/1914. OL. számú ügyiratok.

130 BALLAGI ALADÁR: A Rákóczi-gyalázó könyvről. *Magyarország*, 21. (1914) 62:6. (március 11.)

131 SZEKFŰ GYULA: *A száműzött Rákóczi*. Bp., Hornyánszky Viktor, 1913.

132 A dőlt részt kék ceruzával – minden bizonnyal Thallóczy Lajos – aláhúzta, megjegyezve, hogy „Ez nekem szól”.

alatt, sokszor évtizedeken keresztül csak ezekből a kifigurázott ábrándokból éledegt, amelyekből aztán alkalomadtán tettek váltak.¹³³

Ezt én éppen Neked csupán azért írom, hogy az itteni hangulatot tolmácsoljam. Az ellenkezőt úgyis megírja Steinacker Harald.

A legszívesebben köszönt

hű Dezsőd

Ui. A levél lekopogtatása után jön hozzám Tregényi. A derék ifjútól átvettem hozzám intézett hivatalos leveledet, melyet elnöki beszédembe bele fogok szőni; a 30 alapító tag listáját, amelyet a titkár úrral fogok fölolvastatni; az alapítóknak Hozzád intézett leveleit, melyeket át fogok tanulmányozni és szintén értékesíteni; végül a Nálad fizetett alapítók jegyzékét. Tregényi kijelentése szerint ő Bécsben meg tudja állapítani a kis könyvecskéjéből, hogy kinek az alapítványa az a pénztárnokhoz befizetett 200 korona.

Fogadd ügyvivő alelnöki és testvéri leghálásabb köszönetemet szép és nagy tetteredért, mely után mindenki türelemmel fogja várni a szép és nagy beszédet.

D.

[108] 1914. március 13. Budapest

Kedves Lajosom!

Sietek jelenteni, hogy a közgyűlés, eléggé szabályszerűen, lefolyt. Megfelelő rövid beszéd kíséretében előterjesztettem hozzám intézett hivatalos leveledet, s az Általad újabban szerzett 30 alapító fényes névsorát, ami természetesen általános szenzációt és örömet keltett. Szekfűt választmányi tagnak megválasztották; bár a „Magyarország” éles támadásai némelyeket gondolkodóba ejtettek. A közgyűlés után a Vadászkürtben vacsoráztunk és Rád is sokat gondoltunk. Természetesen mindenki sajnálta elmaradásodat, de a vis maior-szerű körülményekben kénytelenek voltunk megnyugodni.

133 A bekezdés margóján piros ceruzás dupla vonal és Thallóczy vagy Károlyi megjegyzése: „Ez a tergiverzálás előre látható volt... Testvér, nincs-e igazam, hogy ebben a bandában nem akarok előljárni. Wekerle ugyancsak ember a talpán, ő teremtetten meg a kaszinót, s felrúgják az alkotását.”

Tregényi viselt dolgairól már előbbi levelemben írtam, gondolom, ezt azóta megkaptad. Tregényi végig élvezte a közgyűlést, valamint Győry Árpád is, ami igen jó hatást tett.

Szalay Lacitól ma kaptam levelet, melyben az Ányos ügyében közbenjárásával biztat; így tehát Nálad e pillanatban nem alkalmatlankodom ezzel. Az ügy azonban, tisztára magasabb szempontból, nagyon a szíve-men fekszik.

Nagyon szívesen engednék hívásodnak, de rendkívüli elfoglaltságom miatt e tekintetben most nem merek ígéretet tenni.

Szeretettel köszöntlek.

Hú Dezsőd

[109] 1914. március 18. Budapest

Kedves Lajosom!

Mindkét levelezőlapodat megkaptam, már pár nappal ezelőtt. Kissé hosszabb levelet terveztem válaszul; de jobb, ha most elhagyom. Úgyis van gondod elég. De köszönöm a biztatást, oly viharezett, irántam jó akarátú férfiútól, mint Te vagy. A Veled való harmonikus együttműködés, s Általad való támogatás életem egyik legforróbb vágya.

Köszönöm az Ányosra vonatkozó ígéretet. Dicsekedett leveleddel és annak békéjével. Igazán nagyon boldog volt.

A Szalay Laci címerügyét is sikerült, nagy örömemre, óhajta szerint megoldanom.

Piffnek külön latin alapítottsági levelet fogunk csináltatni.

Szeretettel köszöntlek és jó egészséget kívánok.

Hú Dezsőd

[110] 1914. március 28. Budapest

Kedves Lajosom!

Helyesen tetted, hogy nyilatkoztál.¹³⁴ Végre is az ember elsősorban magának tartozik ilyenkor a védelemmel. Szekfű annyira zárkózott volt ebben

134 Thallóczy Lajos nyilatkozata. *Budapesti Hírlap*, 34. (1914) 74:9. (március 27.)

az ügyben, hogy Te mint méltatlanul gyanúsított, nem hallgathatsz, mikor a botrány ilyen országossá lett. Ma nagy örömömre a Budapesti Hírlap, ez ügyet tárgyalva, rokonszenves méltánylással szólt Rólad, amint kellett.¹³⁵

Riedl és Angyal most, mint tán tudod, egy körkérdésben akarják ki-vallatni a főbb szaktudósokat. Hozzám is jöttek; de én, nemcsak Csánki és akadémikus, hanem orsz. főlevéltárnok és a Tört. Társulat ügyvezetője is lévén, önmagamtól, nagy külső presszió nélkül nem árthatom bele magamat ez ügybe, mikor legforróbb, mert ebből kára lehetne hivatalomnak s a Társulatnak is, mely ideáig ép bőrrel menekült. Egyetlen rovásunk a Szekfű választmányi tagsága, melyet azonban ő már a familiaresekkel¹³⁶ is bőven kiérdemelt.

Bocsánat e mérlegelésekért; nekünk itthon az itteni viszonyok szerint kell résen lennünk.

Vidám székelést kívánok és legszívesebben köszöntlek.

Hú Dezső

[111] 1914. március 31. Budapest

Kegyelmes Uram!

Köszönettel vettem f. hó 27-én kelt nagybecsű levelét, melyben nyolc, név szerint megnevezett, Nagyméltóságod által ajánlott alapító tag által történt alapítványbefizetésről értesíteni méltóztatott. A pénztárnoktól ugyan még nem kaptam meg a *hivatalos* jelentést e pénzüsszegnek pénztárunkba történt beérkezéséről, a társulati titkár úr elbeszéléséből azonban, aki a pénztárnokkal állandó érintkezésben van, már értesültem ennek megtörténtéről.

Midőn ezt Nagyméltóságodnak bejelentem, ide csatolom a folyó évben történt alapítvány-befizetések kimutatását, mely szerint a mai napig 32 alapító összesen 6725 koronát fizetett be. Csupán a történelmi hűség kedvéért jegyzem meg, hogy ezek közül a 2. és 3. számú alapító, összesen 600 koronával, *maga jelentkezett*.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását

Csánki Dezső

135 Szekfű Gyula könyve. *Budapesti Hírlap*, 34. (1914) 75:1–3. (március 28.)

136 Szekfű Gyula: *Serviensek és familiarisok*. Vázlat a középkori magyar alkotmány- és közigazgatástörténet köréből. Bp., MTA, 1912.

[112] 1914. április 21. Budapest

Kedves Lajosom!

Köszönöm kedves leveledet. Nehány napig hivatalosan Kolozsvárott járván, Egeresen is időt töltöttem. Bizony ott nehéz állapotok vannak, főleg a Magyar Bank tordai gipszgyárának hajszott konkurrenciája és a „rossz pénzviszonyok” miatt. Egyelőre azonban nem lehet mást tenni, mint bevárni a fejleményeket.

A Jankó-féle alapítvány ügyét figyelemmel fogom kísélni. Örvendek az új alapítónak, akit, úgy látszik, új társak is fognak kísélni. Legközelebb nekem is lesz hasonló ügyben indítványom és jelenteni valóm.

A minap járt nálam Pázmány Trencsén vármegyei főlevéltárnok s jelentette, hogy húsz communitashoz és húsz magánfélhez írtak levéltár megnyitása vagy a központba leendő beküldése végett. Az eredményről ismét jelentést fog tenni.

A fővárostól az idénre a Társulat részére járó 2000 koronát már megkaptuk.

A fővárosi kútfők ügyében az elmúlt évben végzett működésünkről szóló, kissé részletesebb jelentésemet már elkészítettem. Engedelmeddel akkor szeretném összehívni az ellenőrző bizottságot, amikor a delegációk alkalmából itt tartózkodol s az ülésen elnökölhetsz. Kérlek, légy kegyes e részben nyilatkozni, hogy a meghívókat *annak idején* Wildnerrel szétküldethessem.

Sajnos, az idénre a tavalyi 6000 korona helyett csak 5000 koronát vettek fel e címen.

Remélem, a boszniai út kellemesen folyt le. Zágrábi tartózkodásodról az újságokból értesültem. Azt, hogy sok dolgod van, igazán el tudom képzelni. De azért igaz örömet szeresz nekem, ha időnként csak pár sorban is életjelt adsz magadról és horglétedről.

Jó egészséget kívánunk és szeretettel üdvözlünk mindannyian.

Hú Dezső

[113] 1914. június 23. Budapest

Kedves Lajosom!

Jelentem, hogy ha valami közbe nem jön, szerdán este Bécsbe érzem Dóryvel. Ő most szabadságon van, s ezt az időt tartotta magára nézve e célra legalkalmasabbnak, s én engedtem óhajításának.

Mivel Nálad most, úgy látszik, nincs hely, a Tegetthoffba szálllok.

Visszautazásunkat csütörtökön délutánra tervezzük.

Szeretettel üdvözlünk mindannyian.

Hú Dezsőd

[114] 1914. június 25. Bécs

Kedves Lajosom!

Csörgheő szívesen fogadott, de azt tanácsolta, hogy forduljak Sándor J. miniszterhez ez ügyben; ő nem adhat s valószínűleg D. sem adna felvilágosítást.

Köszönöm, kedves Lajosom, irántam való kifogyhatatlan jószágodat.

A viszontlátásig üdvözlöl

Hú Dezsőd

(Rossz toll.)

[115] 1914. július 1. Budapest

Kedves Lajosom!

Köszönjük kedves leveledet.

Nagyon sajnáljuk elmaradásodat. Jelenléted örök időkre kedves emlék lett volna nekünk. Frázis ugyan, de igaz, hogy a kaján sors ettől is megfosztott bennünket. Azt mindenesetre be kellett látnunk, hogy ily rettenetes körülmények között Te nem jelenhetsz a mi családi ünnepünkön.

Szeretettel üdvözlünk mindannyian, s erőt, egészséget kívánunk.

Hú Dezsőd

[116] 1914. július 31. Budapest

Kedves Lajosom!

A mozgósítás hírének vétele után félbeszakítottam jegenyei pihenésemet, melybe még alig fogtam bele, s családommal együtt hazajővén, átvettem a hivatal vezetését.

Most arra a kérdésre kell megfelelnünk, hogy a kitört háborúra való tekintettel meg lehet-e tartanunk a Trencsén megyei vándorgyűlést. Iványi berukkolt, három hét óta életjelt sem adott magáról, a titkárról sem tudok semmit, s azt sem tudom, kik jelentkeztek. Ezek jegyzékét Iványi kezelte.

Véleményem az, hogy ily izgatott körülmények közt alig van az embereknek kedvük kutatási munkára és ünneplésre, a vasutak járása is bizonytalan stb., s ezért a vándorgyűlést alig lehet megtartani. Kérem erre nézve elnöki véleményedet, hogy a lehetőséghez képest intézkedhessek. Diniék tegnap este jöttek haza.

Szeretettel köszöntünk mindannyian.

Hú Dezső

[117] 1914. augusztus 5. Budapest

Kedves Lajosom!

Megkaptam mindkét leveledet; köszönöm szíves válaszodat.

Szalavszkynak és a vármegyei alispánnak egy-egy „szép” levelet írtam, melyben az elnökség nevében bejelentettem, illetve hozzájárulásukat kértem, hogy az idei vándorgyűlést boldogabb időre halasztjuk. Ez tegnapelőtt történt; választ természetesen még nem kaptam.

A társulati teendőket különben most magam végzem. Iványi, Lukinich behíva; Domanovszky vidéken. Iványi címét megírom, ha netalán érdekelne: Feldpostamt No. 90. Munitions Park No. 10. J.M.C. No. 1.

Majd az újságokba teszünk közzé valamit az elhalasztásra nézve; egyes főbbeknek pedig levelet írok.

A Vég helyi ünnepélyre majd csinállok valamit a lehetőséghez képest. Most koszorút küldeni nem lehet; lemenni, sőt táviratozni is alig. Esetleg levelet írok.

Milyen idők! Azt hittem, fiaink és unokáink érik meg ezt a rettentő leszámolást, s íme, mi, érettek, akik már évtizedeken át látjuk előzményeit vagy a históriából ismerjük azokat, nézzük és kínlódjuk végig. Isten óvja hazánkat! Bizonyos, hogy sok magasztos érzés váltódik ki lelkünkől az előre nem remélt politikai egységek nyomán.

Szeretettel üdvözlünk mindannyian.

Hú Dezső

[118] 1914. augusztus 30. Budapest

Kedves Elnököm!

Megkaptam leveledet, melyben öt újabb alapító tagot jelentesz be. Köszönettel tudomásul vettem e lajstromot, s ahhoz fűzött utasításokat. Azok értelmében fogok eljárni.

A társulati pénztárnok jelenti, hogy az első mozgósítás óta egy fillér sem folyt be Társulatunk pénztárába, s így jelentékeny jövedelemkevesebbetre lehet kilátásunk. Tűnődök rajta, miben lehetne a kiadásokat megszorítani. A tisztviselők havi fizetését ma utalványoztam. Iványit debreceni egyetemi tanárnak nevezték ki; ő tehát, ha megél, búcsút fog mondani a hozzám vezető többféle kapufélfának, s így a társulatinak is. Gondolkozhatom rajta, hogy ki legyen utóda, bár az ügy még éppen nem sürgős. Újabban Horváth Sándort is elvitték.

Szeretettel köszöntünk mindannyian.

Készséges híved
Dezső

[119] 1914. október 23. Budapest

Kedves Lajosom!

Leveledre, illetve levelezőlapodra jelenthetem, hogy a kérdéses 1435. évi V. törvény nincs meg az Orsz. Levéltárban a leleszi konvent kiadásai-ban, hanem csak két eredeti példányban. Megjegyzem, hogy leveledben „leseti” konvent áll; de ez nem lévén, én „leleszi”-re magyaráztam.

A Vestigia Comitiorum és a Supplementum köteteit (4 kötet) egyidejűleg hivatalos csomagban küldöm, mert magánkönyvküldeményt csak mindenféle vesződéses utánajárással vesznek fel most Bécsbe. A könyvek az én példányaim. Az Orsz. Levéltárnak természetesen a Supplementumok nincsenek meg. Tudvalevőleg Pauler csak olyan könyveket vásárolt a hivatalnak, ami neki nem volt meg, s végül fogta magát, s az Orsz. Levéltár könyvtárát pompásan kiegészítő magánkönyvtárát az egyetemi könyvtárnak hagyta. Utána könyvtárunk még inkább zsugorodott; az én programomban pedig e könyvtárnak az új épülettel kapcsolatban leendő *rendszerek* reorganisatioja még nem következett el, bár az alkalmakat a rendelkezésre álló anyagi erőhöz képest kihasználjuk.

Most, a háború közepette az akad. osztálytitkári állás betöltéséről van szó. Concha erővel engem akart. Ha ezelőtt vagy 10-15 évvel jönnek vele, boldog ember lettem volna és sok nyomorúságot megspórolok. Most már ennek vége van. Én Lacit ajánlottam. Ő eleinte nem akarta, de azután vállalta, előttem azzal a megokolással, hogy a múzeumi állását mihamar ott akarja hagyni és akkor az osztálytitkárság 2000,- koronája jó lesz jövedelempótlónak. Úgy gondolta, hogy megtartja a bizottsági előadását is. Mikor azonban ezt Berzeviczy megtudta, az osztálytitkárságot és biz. előadását magasabb szempontok miatt incompatibilisnek jelentette ki előttem. Concha osztályelnök hasonlóképp, de ő már a tiszteletdíj-kumulálás miatt. Ezt hárman beszéltük meg: Berzeviczy, Concha és én. De én nem vállaltam, hogy ezt Lacinak megmondom. Berzeviczy azonban beszélt Lacival (ő ezt apprehensio veszélye nélkül teheti), s Laci inkább az osztálytitkárságot vállalja s a biz. előadásra Berzeviczynek Domanovszkyt ajánlotta. Ezt azonban én ellenzem, mert Domanovszky még csak nem is tagja az akadémiának. Most úgyszólván csak három ember jár el a bizottság üléseire, kívülem és Lacin kívül: Angyal, Áldásy és Komáromy. Utóbbit mostan szépen meg lehetne tenni előadónak (miután durvaságai miatt a kathedrából kikapott), de most már a bizottságot terrorizálja s főleg annak elnökét. Legújában azt a taktikát vette fel, hogy Lacinak hízeleg, neki mindent eltűr, rám pedig utazik. Én most szívesen átengedném az elnökséget Lacinak, mert bárki legyen az előadó, ő ösmeri legjobban a bizottság utóbbi negyedszázados működését, s ezért az újonc előadót, mint elnök, legjobban támogathatná. Ezt Berzeviczynek meg is mondtam; ő azonban a biz. elnöki állást is összeférhetetlennek mondta az osztálytitkársággal.

Berzeviczy különben miért, miért nem, Fináczyt akarja osztálytitkárnak. Fináczy azonban, mint hallom, csak úgy vállalkozik, ha sem Laci, sem én nem vállaljuk. De hát Laci vállalja, s én Berzeviczyvel szemben is

Lacit támogatom. Fináczy különben sem népszerű. Te tán azt mondanád: ez nem „ember”; akik nyilatkoznak, azt mondják: nagyon kimért.

Én Lacival tegnap este akartam ezt az ügyet megbeszélni; de nem találtam őt otthon. Pedig hétfőig rendbe kell hoznunk, legalább a kulisz-szák mögött, ezt a dolgot. Én úgy gondolom: vigye Laci ideiglenesen az előadóságot, s tegyen az ideiglenességre nézve valami nyilatkozatot, s idő-közben majd meglátjuk: Domanovszky lehet-e (megválasztás esetén) osztálytitkár, vagy Angyal, avagy Áldásy. Angyal jelöltségét Berzeviczy ellenzi, s Dávid nem is arra való, s Áldásynak is van valami hibája.

Bocsáss meg e hosszas közlésekért, melyeknek különösen a Lacira vonatkozó része, az ő óhajtásához képest, *bizalmas*.

Egyébről, engedelmeddel, máskor.

Szeretettel köszöntünk mindannyian.

Dezső

[120] 1914. november 16. Budapest

Kedves Lajosom!

A Kovachich-köteteket már néhány napja megkaptam.

Előbb azért nem írtam, mert a Társulat folyó ügyeiről is akartam re-ferálni.

Tehát először a nemzeti kölcsön.

Alaposan átvizsgálva még ez év folyamán, különösen pedig végén mu-tatkozó vagy előrelátható kiadásainkat s várható bevételeinket, be kellett látnom, hogy e címen semmi esetre sem jegyezhetünk.

A Földrajzi Társaság ülésén Molnár Viktor indítványozta a meglevő értékpapírok lombardírozását, hogy a lombardkölcsönön jegyezzünk. Ezt az ideát azonban ad absurdum lehetett vinni, s nálunk sem válhatik be, főleg amiatt, hogy a kölcsön kamatja egy év múlva magasabbra hághat az új papír 6%-os kamatjánál, s akkor kész a teljes tanácstalanság.

De el sem adhatunk értékpapírjainkból, hogy aztán a vételáron je-gyezzünk. Mert az értékpapírok árfolyama félelmetesen leesett, sőt alig kipuhatható. Szakférfiútól hallottam, hogy pl. a vezető állami papír: a 4%-os magyar koronajáradék 62-n áll. Mi 81-95-n vettük.

Szerencsére van egy jegyzési alap, amelyet azóta ügyészünkkel együtt hajszolok, s ez a néh. Farkas Ödön által a Társulatnak hagyományozott

5000,- korona, melynek ügyét most már annyira vittük, hogy tegnap formális megbízást adhattam az ügyésznek ez 5000,- koronányi tőkeösszegegen leendő hadikölcsön-jegyzésre. S ez a Tört. Társulattól éppen elég.

Az eredményről majd értesítelek.

Az ez évi állami segélyre is számítottam. De tekintettel a szomorú viszonyokra, jónak láttam kérdezősködni. Felmentem Ilosvayhoz, s ő olyasmit mondott, hogy a miniszter letiltotta a segélyek kiutalványozását. Erre Társulatunk nyomorúságos helyzetével huzakodtam elő, s Ilosvay kívánságára ezt kérvényben is előadtam. Azt hiszem, az összeg felét (1000,- koronát) most megkapjuk.

A főtitkár, mint talán már említém, lemondott. De új főtitkár választását a december 3-iki vál. ülés napirendjére nem tűzöm ki.

Ha nem terhellek, légy kegyes tudatni, hogy Daruvárynak hová küldjük az alapítótagsági oklevelet és a Századokat.

Jó egészséget kívánunk és szeretettel köszöntünk.

Hú Dezső

[121] 1914. november 22. Budapest

Kedves Lajosom!

Jelentem, hogy az ötezer koronát a Társulat nevében tegnap jegyeztem s az ezért járó 4875,- koronát a Kereskedelmi Banknál már ki is fizettem.

Az Általad újabban ajánlott alapító tagoknak a jövő héten küldjük el a tagsági okleveleket magyar, s illetve egynek latin nyelven. Eddig nem volt, aki megfestette volna (ti. potyára), mert festőnk is hónapok óta Galíciában van. A tagsági oklevélhez levelet, alapszabályt és befizetési lapot is csatolunk.

A MÁV már három ez évi részletet befizetett a Kereskedelmi Minisztérium részéről. Decemberben fogjuk kérni a negyedik részletet. A földművelési minisztérium ellen az ígért 1000 K felének erejéig e héten fogunk támadást intézni. Talán nem szorulunk közbelépésedre.

Szegény Dénesék nagy szomorúságban vannak. Apósa veszedelmesen megbetegedett, s operáció előtt áll.

Legszívesebben köszöntünk mindannyian.

Hú Dezső

[122] 1914. november 24. Budapest

Kedves Lajosom!

Szépen köszönöm épp most vett kedves leveledet. Mindig örültem a Te elismerésednek, s most is nagy erőforrás az nekem.

Kedves leveleddel egyidejűleg érkezett hozzám Szekfűnek visszakérőleg ide mellékelt levele, egy másik, hozzám mint ügyvezető alelnökhöz írott egysoros levelével, melyben a Tört. Társulattól való kilépését kijelenti.

Hozzám intézett félmagán, elhatározását megokoló levelét úgyis mint szeretett barátomhoz bizalmasan elküldöm, hogy tudasd velem ez ügyben való nézetedet.

Álláspontomra bizonyára emlékezel. A Szekfű-botrányt, helyesléssel, távol akartam tartani a Társulattól, mely különben az akkori, kiélezett, engem sok utálattal eltöltő politikai helyzet martalékává lehetett volna. Lelkiismeretem tehát nyugodt ebben a kérdésben.

Ellenben Szekfűtől rossz néven veszem, hogy nem látta jelességeket is mutató munkájának fogyatékoságait; sőt újabban a Tört. Szemlében a Márkival való vitában oly pökhendiségnek és elkapatottságnak adta jeleit, melyet kiválóság sem engedhet meg magának.¹³⁷ Ugyanerről látszik tanúskodni mostani levele is. Mindenesetre kissé túlságos fontosságot tulajdonít magának az a fiatal szakember, a Társulattal szemben, akinek érdekeit épp e társulat, épp a kritikus időkben választmányi tagsággal honorálta.

Mindazonáltal én inkább szomorúságot, mint méltatlankodást érzek a levél olvasásakor, s talán megkísérlendőnek vélem részemről (aki Szekfűt nagy és igaz szeretettel karoltam föl, s aki benne mint emberben szomorúan csalatkoztam), hogy elhatározásának megmásítására rábírjam.

Kérlek, légy kegyes e kényes ügyben nyilatkozni. Te más oldalról is láthatod azt, s olyasmit tudhatsz, amit én nem tudok.

A földművelési miniszterhez tegnap küldtem el az 1000 korona segély kiutaltványozása iránti kérvényt, hivatkozva részint az előzményekre, részint a Társulat mostani súlyos helyzetére. Mert Lipthay Béla, az elnöki osztály vezetője szintén azzal rémítgetett, hogy az ilyen segélyeket most

137 SZEKFI GYULA: Újabb válasz bírálóimnak. *Történelmi Szemle*, 3. (1914) 3:452–480. MÁRKI SÁNDOR: Szekfű úr újabb válaszára. *Történelmi Szemle*, 3. (1914) 4:634–635. SZEKFI GYULA: Megjegyzések Márki nyilatkozatára. *Történelmi Szemle*, 3. (1914) 4:635–638.

már visszatartják. Végül vállalta azonban, hogy kérvényünket támogatólag a miniszter elé terjeszti.

Szeretettel üdvözlünk mindannyian.

Hú Dezső

[123] 1914. november 30. Budapest

Kedves Lajosom!

A Szekfű ügyében írt leveledet megkaptam s másnap válaszoltam az ő levelére, az általad is elfoglalt, leveledből kiolvasott álláspont szerint. Levelem első fele hivatalos színezetű, a másik bizalmasabb. Most várom választát.

Az ifj. báró Forster Gyula alapítótagságára vonatkozó leveledet is vettem, köszönettel. A december 3-iki ülésen fogjuk megválasztani.

Ma megérkezett hozzám a Török–Magyar Oklevéltár is.¹³⁸ Fogadd köszönetemet annak megküldéseért és a dedicatioért.

A Dénes apósát megoperálták. Úgy látszik, talpra állítják; de nagyon sokat szenved szegény. Dénes különben dec. 3-án áll sor alá.

Szeretettel köszöntünk mindannyian.

Hú Dezső

[124] 1914. december 25. Budapest

Kedves Lajosom!

A levelet ide csatolva küldöm. Szívből köszönöm úgy ezt, mint közbenjárásodat. Tudom én jól, hogy a mai időkben, midőn egész létünk úgyszólván a szuronyok hegyén áll, nem való ily dolgokról beszélni. De másfelől, mikor a legerősebb lélek is nyugtalanságot érez, jól esik legalább erről az oldalról a megnyugtató. Nem is kizárólag személyi ügy ez, hanem összefügg dolgokkal és azok sikerével.

¹³⁸ *Török–magyar oklevéltár*. Összegejt. és ford.: KARÁCSON IMRE. Szerk.: THALLÓCZY LAJOS – KRCSMÁRIK JÁNOS – SZEKFÜ GYULA. Bp., Stephaneum Nyomda, 1914.

Azért ismételten fogadd forró köszönetemet.

Az alapítólevelet, mely már kész, ünnepek után küldöm el. Óhajtanám tudni, mit írtál neki, hogy hova küldje be az alapítványt, mert én, kísérő levelemben nem magyarországi alapítóknak azt szoktam írni, hogy küldjék be az én nevemre az Orsz. Levéltárba, én aztán haladéktalanul beküldöm a Társulat pénztárába: a posta-takarékpénztárba.

A Tudákos Leveleket már várjuk. Az előbbi kötetet, mint karácsonyi olvasmányt, egy képes néplap hirdetései közt láttam a minap.

Szeretettel üdvözlünk mindnyájan és boldog újévet kívánunk.

Hű Dezső

[125] 1914. december 29. Budapest

Kedves Lajosom!

Tegnap vett leveledre sietek válaszolni.

Hogy Hai Pált alapító tagnak bejelenthessük, szükségünk volna tudni, hogy ki és mi ő és hol lakik. Légy kegyes ebben a tekintetben tájékoztatni.

Brankovicsnak a MODL-ban 1449. április 21-éről nincs levele; május 21-ről van ugyan egy Szendrőn kelt levele, ez azonban nem eredeti, hanem 1851-ben kelt hiteles másolat, melynek záradékában nincs közölve, hogy hol van az eredetije. A másolat fotográfiájára bizonyára nincs szükség.

1449-ből különben Brankovicsnak egyáltalában nincs nálunk levele.

Mindnyájan legszívesebben üdvözlünk.

Szerető híved

Dezső

[126] 1914. december 31. Budapest

Kedves Lajosom!

Legnagyobb sajnálatomra holnap reggel nem jelenhetek meg a Bristolban. Már néhány nap óta dolgozom egy nagy terjedelmű és bonyolult

hivatalos ügyön, s dolgozatomat épp a kérdéses időben kell benyújtanom, s esetleges szóbeli felvilágosítások megadása miatt jelen is kell lennem.¹³⁹

Kedves leveledet megkaptam; Schmardanak véleményem szerint magyar és német alapítólevelet küldhetünk. Az újabb alapítókat különben szépen köszönjük.

Társulati pénzügyeinkről majd referálok. Úgy látszik, e részben nyugodtak lehetünk.

Szeretettel köszöntünk mindannyian.

Hú Dezső

[127] 1915. január 4. Budapest

Kedves Lajosom!

Sorjában röviden válaszolok utóbbi leveleid egyes pontjaira.

1.) A Hai Pál-féle levelet semmi esetre sem Haypál Benő írta. Utóbbinak írását jól ismerem, s a levelezőlap írása teljesen más. A levelezőlapon látható férfi sem ő.

2.) A Brankovics-féle levélnek Teleki illető helye szerint utánanézttem. Az N.R.A.¹⁴⁰ elenchusa szerint eredetiben és másolatban volt meg. Ma csak a már említett másolat létezik. Ez is azok közé az oklevelek közé tartozik, melyeket, mint a Hunyadiak korával való foglalkozásom kezdetén megállapítottam, valamikor az 1848 előtti időkben loptak el. Ezeknek valahol Szerbiában kell lenniök. (Vö. Századok. 1900. évfolyam 773. és köv. l.)

3.) A bécsi magyar egyesületet és a mellékelve volt levélben említett más két urat januári vál. ülésünkön fogjuk bejelenteni.

4.) Daruvárynak felment az alapítótagsági oklevél. Az ezt kísérő levélben kérem, hogy az alapítványi összeget nekem küldje el. A dolog most úgy áll, különösen az év végén s az új év első heteiben, hogy a Társulat sokféle ügyei nálam futnak össze. Minthogy aktázunk is, elenchussal és indexszel, s a pénztárnok csaknem állandóan beteg, levelezni is kell, néha neki kell gyürkőzni. Domanovszky kedves, szolgálatkész, derék ember; ő sokat segít

139 A dátumok alapján vélhetően a „Gr. Batthyány László részére hercegi (cím) rang adományozása, ill. a Batthyány-Strattman név és címer egyesítése” tárgyú ügy lehetett (MNL OL, Y 1. 1888/1914. OL. December 28-án érkezett, a jelentést 1915. január 2-án küldték be.)

140 Neoregistrata Acta

nekem. Most nagy kunszt lesz költségvetést csinálni a háborús nyomorúságok miatt; de azt hiszem, már jó úton járunk.

5.) A Schmarda-féle 200 korona ma befutott. A posta-takarékpénztárba azonnal beküldöm.

6.) A Földművelésügyi Minisztérium utalványa szintén megérkezett. A lehetőséghez képest ma fogjuk felvenni, és ezt is azonnal beküldjük a posta-takarékpénztárba.

Így aztán majd csak megélünk valahogy. A Társulat anyagi helyzetéről különben alkalomszerűleg majd beszámolok.

Szeretettel köszöntünk mindannyian.

Hú Dezsőd

[128] 1915. január 12. Budapest

Kegyelmes Uram!

Van szerencsém jelenteni, hogy becses levelét, melyben a cs. és kir. hadilevéltárat Társulatunkba alapító tagul ajánlani méltóztatik, megkaptam. A bejelentés Társulatunk februári választmányi ülésén (11-én) fog megtörténni.

Excellenciádnak ez most 67. alapító tag ajánlása.

Valóban ez a fényes siker páratlan Társulatunk történetében. Megragadom az alkalmat, hogy ezért Nagyméltóságodnak forró köszönetemet, melyet a Társulatnak minden érdeklődő tagja átérez – ezúttal is kifejezem.

A cs. és kir. Hadilevéltárnak különben, Nagyméltóságod óhajtása szerint, magyar és német alapítótagsági levelet fogunk küldeni.

A Társulat közgyűlése az idén március 11-én lesz. E közgyűlés alkalmából a választmány az elnökségnek megbízást adott, hogy felolvasásról gondoskodjék. Ily felolvasásunk azonban idáig még nincsen. Felkérem Nagyméltóságodat, hogy e tekintetben nyilatkozni, és – mivel elnöki megnyitóra is szükség van – vagy egy hosszabb elnöki megnyitót, vagy felolvasást tartani méltóztassék. Ismétlem azonban, hogy amennyiben Nagyméltóságod elnöki megnyitót tartana, felolvasásról még külön kell gondoskodnunk.

Egyúttal van szerencsém a túlsó lapon közölni a Nagyméltóságod által ajánlott azon alapító tagok névsorát, akik alapítványukat ez ideig még

nem fizették be, Nagyméltóságod bölcs belátása szerint leendő intézkedés végett.

Fogadja Nagyméltóságod mély tiszteletem nyilvánítását.

Kész szolgálja
Csánki Dezső

[129] 1915. január 14. Budapest

Kedves Lajosom!

A Hornyánszky nyomda 10 példány Tudákos Levelek-et küldött hozzám, bizonyára a Te utasításodra.¹⁴¹ Légy kegyes ezt tudomásul venni s megírni, hogy mit tegyek azokkal. Egy példányt különben, engedelmeddel, felvágtam s nézegettem, olvastattam benne. Kedves kis kötet; fogadd megjelenéséhez legszívesebb gratulációm.

Tegnap egy hivatalos társulati levelet írtam Hozzád, melyben az ideai közgyűlésről is van szó.

A Burián külügyminisztersége nagy és kellemes meglepetést okozott. Gratulálok hozzá – Neked is. Részemről a legnagyobb tárgyilagossággal, mint hazafi, igazi örömet éreztem e kineveztetés fölött. Régóta nagy figyelemmel kísérem az ő pályáját, s a mai veszedelmes, balkános időben nagy megnyugvást érzek az ő külügyminisztersége miatt. Nem állhattam meg, hogy ennek Előtted kifejezést adjak. Isten éltesen Benneteket!

Szeretettel köszöntünk mindannyian.

Hű Dezső

141 DELI [THALLÓCZY LAJOS]: *Tudákos levelek*. Bp., Hornyánszky Ny., 1914. A kiadó tévedésből küldte azt meg Csánkinak, mert azt az illusztrációkat készítő fiának, Csánki Dénesnek szánta. Erre vö. Csánki Dénes Thallóczy Lajoshoz, Budapest, 1915. január 20. (OSZK Fond XI/196.70. levél)

[130] 1915. január 21. Budapest

Kedves Elnököm!

Engedelmeddel én is röviden írok, különösen társulati ügyekről. Nehány nap óta „a szobát őrzöm”, alantasaim öröme, takonykór miatt.

Tehát:

1.) Örvendek az elnöki beköszöntőnek. Ezt hálásan fogadjuk. Bátran tarthat az $\frac{3}{4}$ óráig. A Büzérnagyból, helyesebben Elnök urunkból ki kell egyszer vennünk a magunk részét. Felolvasásról igyekszünk gondoskodni. Most úgy áll a dolog, hogy egy írni különben nem tudó ifjú társunk tarthat felolvasást Szemere Bertalannak eddig ismeretlen leveleiből, az akkori európai politikai helyzetről, mely, tekintettel a maira, genialis profeciának is beillik, és így aktualis lehet, amit most erőltetnünk kell.

2.) A nem fizető alapító tagok névsorát főleg a rend végett küldtem meg, hogy tisztán láss e nagy művedben.

3.) A Kriegsarchiv 400 koronányi alapítványát tegnap kézhez vettem, s holnap beküldöm a postatakarékba. Csakugyan legjobb, ha a pénzek hozzám küldődnek.

4.) Hattyuffyt már bejelentettük a választmánynak az év végén. Természetesen csak közös sírban hantoltuk el. Benne lesz a főtitkári jelentésben is. A minap egy balassagyarmati rendes tagunk elhalálozásáról szóló távirattal verték fel éjjel Domanovszkyt. Igazán megható ragaszkodás. Részvétleletet küldtünk. Az ember sokszor olyan elégedetlen a sorával; íme egy ember, aki valószínűleg boldogan halt meg, mint társulati tag.

5.) Most állítottuk egybe a Társulat költségvetését a februári választmány, illetve a márciusi közgyűlés számára. Összebb kellett húzódnunk. A mutatózó jelek és vett tapasztalatok alapján a tavaly 14 333 korona tagdíj helyett csak 6000 koronát mertünk előírányozni; a Tört. Életrajzok tavalyi mintegy 3900 kor. előfizetési díja helyett csak 2500 koronát. Ennek megfelelően a Századoknál a tavalyi 55 nyom. ív helyett csak 46 ívet állítottunk be; az Életrajzoknál azonban a tavalyi egész kiadási összeget. Remélem, így megélünk. A háborús év áthidalása ez.

Deficitünk a kulcs szerint mintegy 2500 korona; ezt azonban játszva megbírjuk. Büszkén vallhatjuk, hogy Társulatunk kiállja a próbát. Taktikából azonban pro foro externo siránkozássá fajulható panaszkodással élhetünk; pro foro interno pedig csak legbizalmasabb embereink tudhatják, hogy nem látunk szükségét. Ezek közé nem számíthatom alelnöktársá-

mat: a nagy Cuseket, aki a Heraldikai Társulat élén anyagilag meglehetősen zsákutcában van és nem szívesen hall a mi boldogulásunkról.

6.) Ezzel függ össze, hogy Ilosvaytól épp most vett levél szerint az idénre is kiutalták a 2000 K államsegélyt. Wildnertől is épp most kaptam egy hivatalos levelet, melyben bizonyos kérdéseket tesz fel. De úgy látszik, ők is megadják az idei 2000 K-át, s akkor deficitünk az utóbbi összeggel megapad.

7.) Alapítványkamat címén mintegy 700 K-val több jövedelmünk lesz a múlt évinél. Okát találod ki. Nem akarok hízelegni. A Farkas-féle 5000 korona is vet 300,- koronát, ha a szegény magyar állam megbírja.

8.) A Tört. Életrajzokban Fest Aladár Dévay Pálját hozzuk.¹⁴² Ő egyébként kijelentette, hogy választmányi tag szeretne lenni. Részemről méltánylom a kartárs úr érdemeit, tekintettel korára is. De erről majd máskor.

„Rövid” levelemnek már végét szakítom. A tíz példány Tudákos Levelek ügye rendben van. Fiúnké az, akitől egy példányt annektáltam. Szívesen adta.

Szeretettel üdvözlünk mindannyian.

Hű ügyvezető
Dezső

[131] 1915. január 26. Budapest

Kedves Lajosom!

Kérdésedre, hogy mennyi volt 1819-ben a m. korona országainak bevétele és kiadása – sürgős és beható kutatásokat tettünk. Az eredmény a következő:

A m. udv. kamara iktatókönyvében 1820. évi 25624. szám alatt a következő bejegyzés olvasható: *Gremialis Officinaria totalem bilancialem deductionem perceptionum et erogationum universorum Cameralium proventuum pro anno militari 1818/9 substernit. - Relata sessione 41a, 2. August.*

¹⁴² FEST ALADÁR: *Báró Dévay Pál altábornagy, 1735–1800.* Bp., Athenaeum, 1915. (Magyar történeti életrajzok)

Hasonló olvasható az 1821. évi 29140. szám alatt az 1819/20. évre, szintén az iktatókönyvben. Magok az akták azonban *selejtezve vannak*, sőt a vonatkozó ülésjegyzőkönyvek is; az iktatókönyvből pedig az elintézés módja nem tűnik ki.

Itt tehát bölcs elődeink megtettek mindent, hogy efféle értéktelen dolgokat ne kelljen őrizgetnünk.

Most tehát legfeljebb valami surrogatummal szolgálhatok.

A Szilágyi-féle Magyar nemzet története IX. kötetének 41. lapján közöl Ballagi Géza egy József nádortól eredő összeállítást az 1820. évi közterhekről. Az ennek megfelelő iratot az idézett helyen: József nádor titkos levéltárában, Acta praes. 1822. IX. jelzet alatt megtaláltuk. Ha erre esetleg szükséged lenne, az illető táblázatot lemásoltathatom. Megjegyzem azonban, hogy, amennyire megítélhetem, a kérdéses kimutatás nem öleli fel az illető költségvetési teljes anyagot. Az ezen táblázaton látható m. udv. kancelláriai szám az 1821. július 20-án kelt 613/M. jelzetű bécsi udv. kamarai számra utal.

Van még egy munka, a Hunfalvy és Keleti által szerkesztett Nemzetgazdasági és Statisztikai Közlemények cím alatt, melynek II. folyamában a VI. és VII. kötetben, 1870-ben és 1871-ben Weninger Vincétől: „Az o. m. monarchia államháztartása a XIX. század első felében” cím alatt egy értekezés jelent meg.¹⁴³ Sajnos, e művet eddig nem tudtam felhajszolni, s így nem tudom, mi lehet benne a Te céljaidra. De utánajárok s az eredményről majd értesítelek.

Addig is sietek a fentebbieket elmondani.

Szeretettel köszöntlek.

Hú Dezsőd

[132] 1915. január 29. Budapest

Kedves Lajosom!

Miskolczi Gyula hozzám fordult először kérésével.

143 WENINGER VINCE: Az Osztrák–Magyar Monarchia államháztartása a XIX. század első felében és Magyarország. 1–2. *Statisztikai és Nemzetgazdasági Közlemények*, 6. (1869) 3–74.; 7. (1870) 3–131.

Az Országos Levéltárnak nincs olyan pénzalapja, amelyből neki segélyt adhatna. De még ha volna is, bajosan tehetné ezt, mert Miskolczi nem tartozik az Orsz. Levéltár kötelékébe. Midőn megbízatását keresztülvittem, jeleztem neki, hogy gyakornoknak is kineveztetem, mint annak idején Szekfűt vagy Gagyt, de ő ekkor azt mondta, hogy erre nincs szüksége, mert ő nem akar az Orsz. Levéltárban szolgálni, s a szétválasztási munkálatokra is csak egy évig, önkéntesi éve kezdetéig vállalkozik. Később hallottam, hogy szeretné a gyakornoki kinevezést, de én ekkor már mások gyakornoki kinevezésére vonatkozólag intézkedtem. Közbejött a háború, s ezeket sem nevezték ki.

Mennyire nehéz ez a dolog, mutatja a László József esete, aki mint orsz. levéltári gyakornok egyévi önkéntesnek ment, mire gyakornoki segélyét szabályszerűen beszüntették. Időközben levéltári tisztté neveztettem őt ki, s önkéntességi éve leteltétől: október 1-től kezdve kértem az ő rendes tisztí fizetésének kiutaltványozását. És ezt, valami rendeletre, illetve arra való hivatkozással, hogy hadbavonult, megtagadták. Most ez a *rendes tisztviselőm*, aki Galíciában öt sebet kapott, valahol vidéken a katonaságnál kínlódik, holott kétségtelen, hogy hadiszolgálatra már képtelen. És nem tudok rajta segíteni.

Miskolczi ügyével a Miniszterelnökséghez megyek tehát, s hivatkozva Rád is, megpróbálom a szétválasztási munkálatokra is előirányzott ottani költségek címén eszközölni ki valami segélyt. Gondoltam már én erre előbb is, de egy régebbi, még a Skerlecz idejéből való váratlan visszautasítás által elbátortalanítva, nem mertem ahhoz hozzáfogni.

A Weninger-féle mű két kötete a Statisztikától pár nap óta már nálam van, kikölcsönözve. Egyidejűleg be fogom csomagoltatni és címedre elküldöm. De ezt a cenzúra miatt csakis hivatalos átirattal tehetem. E köteteket tehát esetleg valamivel későbbben fogod megkapni. Kérlek, légy kegyes e két könyvet aztán *hozzám* az Orsz. Levéltárba *visszaküldeni*.

Egy levelet csatolok ide. A Társulat elnökéhez volt intézve. Írója ismeretes atyafi előttünk. Harmadéve akadémiai levelező tag akart lenni; előbb pedig az akadémiai nagy jutalomra pályázott. Vidéki maniákus.

Szeretettel köszöntünk mindannyian.

Hú Dezső

[133] 1915. február 1. Budapest

Kedves Lajosom!

Tegnap egész nap a társulat pénzügyeivel foglalkoztam; az előbbi három napon temetéseim voltak, s így csak most szólalhatok meg.

1.) Weninger munkáját hivatalosan felküldtem. Most már hivatalosan sem akarnak *könyvet* felvenni a postára, tehát mint iratokat küldtem fel.

2.) A tíz kövér malac bevonult. Ez aztán kellemes meglepetés volt. A diószegi cukorgyár ezerkoronás alapítványát értem. Szombaton már be is küldtem a posta-takarékpénztárba. A pénz beérkezését mi itt nagy hurrázással fogadtuk, s remélem, azzal fogja fogadni a választmány is, melynek a 11-én tartandó ülésen fogom bejelenteni, Fetser püspökkel együtt. Közgyűlésnek nem szokott tárgya lenni tagbejelentés; ott majd másként fogunk ezekről a dolgokról megemlékezni.

3.) A múltkori egyik leveledben említett tagvadászati akciót nagy érdeklődéssel várom, és előre is hálás érzelmekkel kísérem.

4.) A Ballagi által közölt kimutatás végeredményét megírni nagyon nehéz, mert átszámítások vannak. Mégis jobb lesz az egészet lemásoltatni. Félek, hogy különben téves következtetéseket vonhatsz belőle vagy nem használhatod. Holnap vagy holnapután e másolatot megküldöm.

5.) Schmarda előbbi leveled szerint: „igazgatótanácsos”. Ezt a címet nem merem németre lefordítani. Légy szíves a német címezését megírni. Most akarom kiállítani alapítótagsági oklevelét.

6.) A Miskolczi Gyula dolgában, előbbi levelem értelmében, beszéltem Draschéval. Ő is úgy véli, hogy a kérdéses miniszterelnökségi költségvetési tételből lehetne neki segílyt juttatni, de ő maga nem mer ily dologgal a miniszterelnök elé menni.

Tehát én is hiába írnék át ez ügyben a miniszterelnöknek. Leghelyesebbnek vélné, ha te fordulnál ez ügyben a miniszterelnökhöz; ő aztán, mármint Drasche, a miniszterelnök tudakozódására jelenthetné, hogy én is mint hivatalfőnök melegen támogatom ezt az ügyet. Erre különben Te is hivatkozhatnál. Bocsáss meg; de Drascheval nem tudtam többre menni, máshoz pedig, kanapékérdéstől tartva, nem akartam fordulni. Miskolczihoz különben el fogok küldeni.

Szeretettel köszöntünk mindannyian.

Hű Dezső

Reininger levelét csak azért küldtem el, mert nem éreztem magam feljogosítva, hogy a kifejezetten Neked szóló levelet eldobjam. Különben hovno, snavs, boue, σκύβαλον, drek, merda, lutum, грязь, smuts, lodo.¹⁴⁴

D.

[134] 1915. február 3. Budapest

Kedves Lajosom!

A feleségem vállalkozott rá, hogy Miskolczyt a kórházban meglátogassa. Ő szakavatott egyén ily ügyekre, mert mióta a háború kitört, városi közgyámnak állott be és szabad idejében a kerületbeli szegények és nyomorultak ügyét közvetetlen látogatások és megfigyelések alapján intézi. Aztán, mivel Miskolczyt nem ismeri, tárgyilagosan ítélné meg a helyzetet.

Ő elég szomorú képet festett Miskolczyról. Meg van viselve, testileg, lelkileg, a testi betegség és a lelki nyomás miatt, melynek alapja különösen a pénzben való teljes szűkölködés. A fiú különben nagyon simpatikusnak tűnt fel, valamint a hely is, ahol van, ápolása pedig igen gondosnak.

Feleségem ma befőttet és cigarettát fog neki küldeni és esetleg csokoládécukorkákat.

Természetesen ma még inkább egy véleményen vagyok Veled, hogy valami pénzbeli segílyt kell neki juttatnunk. De én legfeljebb a magam szegénységéből küldhetek neki valamit.

Drasche ezt az ügyet – mint látom – a saját szempontjából fogta fel. Azt mondta: tízszer is meggondolja, míg egy ilyen segílyügyet a miniszterelnök elé visz. Az igazat megvallva, és *bizalmasan* szólva, D. más attitűd-ben beszél velem most, mióta a Skerlecz utóda lett, mint pár évvel ezelőtt, mikor egy nagyon fontos nemességi ügyét protekciós módon sürgősen elintézttem. Nem szívesen beszélek Előtted ily dolgokról, de nem titkolom, az ügy érdekében sajnálom, hogy mint osztálytanácsos most már nem imponálok a miniszteri tanácsos úrnak.

144 Reininger J. László somorjai újságíró, a Magyar Történelmi Társulatnak 1910-től évdíjas tagja. A felsorolt kifejezések szlovák, dán, francia, görög, német, olasz, latin, orosz, svéd, spanyol nyelven ugyanazt jelentik (sár, piszok, de főként: szar).

Azért, kegyelmes uram, ne ítélkezz fölöttem, hogy ez ügyben nem tudtam eredményt elérni. Előbbi levelemben megírtam, hogy D. hogy képzele a dolgot; most várom, mennyiben lépjek én közbe, hivatalfőnöki minőségemben.

Szeretettel köszöntünk mindannyian.

Hú Dezsőd

[135] 1915. február 5. Budapest

Kedves Lajosom!

Felmerült kétség eloszlatása végett kérlek, légy kegyes velem tudatni, hogy vajon a diószegi cukorgyár-e az 1000,- koronás alapító s ő küldte-be az 1000,- koronát, vagy pedig báró Kuffner, akinek levele csatolva volt, s aki e levél tartalma szerint „megtisztelve érzi magát, hogy a mi díszes társaságunkba” felvevődik.

Szeretettel köszöntlek

Hú Dezsőd

[136] 1915. március 1. Budapest

Kedves Lajosom!

Kérlek, légy szíves megküldeni a történelmi társulati, március 11-én délután 5 órakor tartandó közgyűlésre szóló külön meghívó szövegét, hogy azt haladéktalanul megcsináltatva, Hozzád felküldhessem.

Ha az ülés utáni vacsorára vonatkozólag lenne valami óhajtasod, légy kegyes velem ezt is közölni, mert az előkészületeket már erre is meg kell tennünk.

A Khuen-Héderváry akadémiai tiszt. tagsága, úgy látom, menni fog. Az ajánlatot már be is adtam. Aláírták egyebek közt Fejérpataky, báró Forster, Áldásy, Concha és Károlyi Árpád, akit erre levélben kértem fel, és aki erre igen kedves levélben adta meg a felhatalmazást.

Szeretettel köszöntünk mindannyian és jó egészséget kívánunk.

Hú Dezsőd

[137] 1915. március 5. Budapest

Kedves Lajosom!

Megkaptam kedves leveledet, s a meghívó nyomtatása ügyében haldéktalanul intézkedtem. Minthogy azonban az idő már rövid, leghelyesebbnek véltem nevedet is a meghívóra nyomtatni, hogy így a leveledben felsoroltaknak mi magunk szétküldhessük a meghívót. Ha ezenkívül még van valaki, akit meghívni akarsz, írd meg nekem; de talán néhány meghívót és borítékot Hozzád is felküldök.

Glück Friggyessel igyekezni fogok mielőbb beszélni.¹⁴⁵ A vacsorára szóló meghívót már szintén nyomatom. Mert az illetőktől választ is kell kapunk. Nem gondolod azonban, hogy pl. Bárczyt és Némethyt Neked magadnak kellene a vacsorára előre meghívnod? Amennyiben ezt nem teheted, ezeknek az uraknak külön levelet kell írnom.

A Lyka-féle 200,- koronát megkaptam s nyugtáztam is. Az ifj. br. Forster Gyula alapítványa is beérkezett és nyugtázva van. A Piffli-féle 200,- korona is befutott. Nyugtázni fogjuk.

Ily módon persze gyűl a pénz. De most mi is tehattünk valamit. Hg. Batthyány László hercegi címerének megkonstruálása alkalmával engedte magát megfogatni, nem kevesebb mint 1000,- koronával.¹⁴⁶ Ő hercegsége igen derék ember lehet; bár nyugtalan volt, hogy nem vagyunk elég jó katolikusok. Én mindig jó katolikus voltam.

Nem tudom, Dessewffy Aristiddel csinálsz-e valamit. Ha nem akarnál ehhez hozzányúlni, mi írunk neki valamit mint elnökség.

Szeretettel köszöntünk mindannyian.

Hú Dezsőd

145 Glück Frigyes (1858–1931) szállodaiparos, várospolitikus, műgyűjtő, mecénás. A Pannónia Szálló (Rákóczi út) tulajdonosa és vezetője 1884-től.

146 Vö.: Dr. németújvári herceg Batthyány-Strattmann László bemutatta felvétel végett Batthány (Károly) hercegi oklevelét (1764) és Strattmann grófi diplomát (1685); címertervezetének jóváhagyása (MNL OL, Y 1. 438. és 439/1915. OL.). Vö. ehhez a 139. jegyzetet.

[138] 1915. március 6. Budapest

Kedves Lajosom!

Most jövök Glüctől. Szívesen fogadott, természetesen a Te nevedben. Megcsinálja a vacsorát, de, amint szemmel látható volt, legjobban szeretett volna az egészségtől menekülni. Főleg politikai szempontból. Ma itt megint nagy depressio van a kedélyekben. Különösen Olaszországtól félnek.

A vacsorára szóló válaszos meghívókat pár órával ezelőtt küldtük szét. Az ülésre szóló külön meghívókat csak holnap adhatom postára, mert az Athenaeum, minden erőfeszítés mellett, csak ma (szombaton) este szálítottta azokat. Légy szíves megírni, ha valakinek még küldetni akarsz. Ezeknek az idő rövidsége miatt mi fogjuk innen elküldeni.

Szeretettel köszöntünk.

Hú Dezsőd

[139] 1915. március 13. Budapest

Kedves Lajosom!

Ma, szombaton reggel hivatali asztalomon találtam Bodenstein levelét. Sietek ezt tudomásodra hozni. Bodensteinnak lehetőleg mielőbb válaszolni fogok. Előbb természetesen újra tanulmányoznom kell az ügyet, mellyel már pár éve nem foglalkoztam.

Szeretettel köszöntünk mindannyian

Hú Dezsőd

[140] 1915. március 16. Budapest

Kedves Lajosom!

Mint már megírtam, a Bodenstein levelét megkaptam. Ő az apróbb betűvel írott négyoldalas ívért 4,- kor-t kér. Nézetem szerint ennek semmi akadálya sincs. Ez ügyben azonban nem én határozok, hanem a miniszterelnökség. Én csak felterjesztéssel élhetek, amit mielőbb meg fogok tenni.

Nehezebb kérdés a papír kérdése. B. ugyanis a Gedenkbücherek másolásánál eddig használt papír félretételét és simább papír alkalmazását kérte. Sajnos azonban, hogy, mint kiderült, közvetlenül az én főlevéltárnokságom előtt nem kevesebb mint 1500 ívet vetettek a miniszterelnökséggel az eddig használt papirosból, s e nagy mennyiségből azóta csak nem egészen 50 ív használtatott fel. Ekként majdnem lehetetlen a meglevő készletnek félretételével most új papirost vetetni a miniszterelnökséggel.

Az építési bizottság ülésén az építkezés folytatására vonatkozólag többféle akadály merült fel a pénzügyminisztérium részéről. Nem akarlak ezek felsorolásával fárasztani, s csupán jelzem, hogy ez akadályok elhárítását lehetőnek látom, annál is inkább, mert a pénzügyminisztérium képviselője kijelentette, hogy pénz lesz az építkezés folytatására. A munkát annál inkább meg kell kezdeni, mert ha e hó 17-ig meg nem kezdik vagy el nem rendelik azt, a szerződött vállalkozóknak joguk van a) a szerződéstől elállani, amit szívesen tennének, mert az olcsó szerződési árakhoz képest a háború miatt mindennek, főleg pedig a szállításnak és az anyagnak ára hihetetlenül felszokkott; b) a félbehagyott munka miatt elmaradt haszonért kártérítést követelni, ami azt jelenti, hogy az állam egymás után elvesztené vagy 20 pert, mert viszont maga az állam mondta ki, hogy a háború nem vis maior, s így azzal ő sem védekezhetik. Ezért remélem, hogy az építkezés mégis folytattatni fog, amint az építőbizottság a belügyminiszter előzetes felhatalmazása alapján ki is mondta, hogy a vállalkozók ily értelemben értesítendőek, s ez az említett határidő: márc. 17. lejártá előtt meg is történt. A végleges döntés azonban még a pénzügyminiszter, illetve a minisztertanács kilátásba helyezett mielőbbi elhatározásától függ.

A Révész történeti képét a bizottság ez üléséből megrendelte.¹⁴⁷ Ehhez persze még a belügyminiszter jóváhagyása szükséges, ami bizonyára meglesz. A Révész által kért fizetési feltételekhez is hozzájárult a bizottság. Nézetem szerint tehát Révész most már hozzáfoghat a kép megtervezéséhez. Természetesen velünk érintkezésben.

Kérlek, légy kegyes ezekről alkalmyszerűleg a jó Árpádot is értesíteni. Szeretettel köszöntünk mindannyian.

Hű barátod
Dezső

147 Révész Imre festőművész készítette el a levéltár kutatótermébe szánt két történeti festmény egyikét. Ennek részleteire vö. a 109. jegyzetben említett irodalmat.

[141] 1915. március 24. Budapest

Kedves Lajosom!

Jelentem, hogy a *bajor király* 500,- koronája tegnap délután beérkezett hozzám, s ma reggel egyidejűleg küldöm azt be a posta-takarékpénztárba.

A *gr. Erdődy Imre* 200,- koronás alapítványa is beérkezett hozzám, tegnapelőtt. Ezt is azonnal beküldtem a Társulat pénztárába. Gr. Erdődy neve a hátralékosok névsorából törlendő.

Szeretettel köszöntünk mindannyian.

Hú Dezső

[142] 1915. március 25. Budapest

Kedves Lajosom!

Mindkét utóbbi leveledet megkaptam s tudomásul vettem a bajor királyi udvar elhatározását. Az én nézetem is az, hogy főleg a háború miatt jobb lesz ez így. Cuseknek egyidejűleg írok.

A bajor királyi főudvarmesteri hivatal értesítése mellől a „Nyugtatványtervezet” hiányzott. Azt kell hinnem, hogy ezt magad írtad alá és visszaküldted. Ezt csupán megnyugtatósodra jegyzem meg, hogy t. i. az 500,- koronáról én nem küldök nyugtatványt.

Az 500,- koronát különben, mint már tegnap írtam, megkaptam s már be is küldtem a postatakarékba.

Most már csak azt óhajtanám tudni, hogy mily címre indítsuk meg a Századokat és a Tört. életrajzokat. Te talán ezt pontosabban tudod; légy kegyes e részben útbaigazítani.

Szeretettel köszöntünk mindannyian

Hú Dezső

[143] 1915. április 9. Budapest

Kedves Elnököm!

Lyka Döme úrtól az eredetiben visszakérőleg idecsatolt levelet kaptam tegnap este. Minthogy a levél határozottan az én nevemre volt címezve, azonnal válaszoltam neki Pázmándra (Fejér m.), mely tartózkodási helyét a Földhitelintézet útján tudtam meg.

Levelemnek másolatát szíves tudomásulvétel végett szintén ide csatolom. Lyka levele oly túlságosan erős, hogy annak a kötelességmulasztásra vonatkozó részét, legalább ebben a formában, vissza kellett utasítanom.

Te tudod legjobban, mit lehet tenni abban az irányban, hogy az annyira határozottan és ismételten elutasított tagságra (az elhirtelenkedett ítékezés után) mégis megnyeressék, hogy az ápr. 15-i vál. ülés akár a tagválasztás, akár a 200 kor. adomány tekintetében határozhasson.

Ezt a kellemetlen incidenst, melyről igazán senki sem tehet, bőségesen ellensúlyozzák többi nagystílú ajánlásaid, s momentán a Jenő főhercegé, mellyel eme különben súlyos napokban ismét kellemes érzelmeket okoztál mindnyájunknak.

A Bunyitay¹⁴⁸ hagyományának összegéről szóló értesítésedet is megkaptam s köszönöm. B. páter emlékezetét szeretni fogjuk.¹⁴⁹

Jó egészséget kívánunk és szeretettel köszöntünk.

Hű Dezsőd

148 Bunyitay Vince (1835–1915) több egyházi méltóság betöltője (1915-ben címzetes püspök), március 16-án hunyt el.

149 „[Csánki Dezső ülésvezető] Elnök megnyitó szavaiban melegen emlékezik meg a választmány elhunyt tagjáról, Bunyitay Vincze c. püspökről, a váradi püspökség és káptalan mélytudású és finom érzékű történetírójáról, aki ámbár az utóbbi időben ritkán mutatkozott közöttünk, az érzelmi közösséget társulatunkkal nem szakította meg, amiről az az örök hálára kötelező elhatározása is tanúskodik, hogy vagyonának 1/16 részét társulatunknak hagyományozta.” A Magyar Történelmi Társulat 1915. április hó 15-én du. 5 órakor tartott r. vál. ülésének jegyzőkönyve. *Századok*, 48. (1915) 5–6:351.

[144] 1915. április 12. Budapest

Kedves Lajosom!

Mindkét leveledet megkaptam, s elsősorban is nagyon megütődtem azon, hogy rosszul vagy. Ha csak teheted, írd valamit állapotodról. Őszinte szívvel kívánom, s kívánja körültem mindenki mielőbbi teljes javulásodat.

Szerda óta én is kínlódom, elég súlyos huruttal. Tegnap ágyban kellett maradnom; ma azonban föl kellett kelnem, kockázattal is, az építési bizottsági ülés miatt.

Az ülésről szólva, küszködünk, mert a vállalkozók a szerződésszerű összegekért nem akarnak dolgozni, hanem emelést kérnek. Jogi vélemény meghallgatása után a bizottság e kérést méltányosnak találta, de az emelést csak a munka bevégzése után, az eközben mutatkozó adatok alapján véli megadhatónak.

A Felség adománya: a 4000,- korona már a vallásügyi minisztériumnál van, s e hét elején veszem fel onnan. A nyugtatóvány már kész.

A Te 200,- koronád is beérkezett, a lev. lappal együtt. Fogadd hálás köszönetünket. A pénzt már befizettem a postatakarékba, s a csütörtöki vál. ülésen fogom bejelenteni.

Münchenből dr. Hrváth írt, hogy a bajor király Ő Felsége számára egyelőre ne küldjük a Századokat, s hogy talán legjobb lesz majd Sárvárra küldeni azokat.

A Lyka-ügyben az alapszabály védelmére (melyről különben nem tehetek) fel kell hoznom, hogy ez minden társulatnál így van. Formailag hozzá kell járulni bárkinek a belépéséhez, ha vadászunk is a belépőkre; mert csak tisztességes emberekre vadászunk. Ha Bíra Jenő vagy Neumann László akarna belépni, nem választhatnók meg. Különben nem gondoltam, hogy Lyka állandóan Bécsben lakik.

A budapesti egyetem címerének holnap utánanézetek, s óhajtasod szerint fogok cselekedni.

Még egyszer javulást kívánva szeretettel köszöntlek.

Hú Dezsőd

[145] 1915. április 17. Budapest

Kedves Lajosom!

Az április 10-éről Edlachból kelt leveledben óhajtott címerfestmény-másolatot – a budai egyetem címeréről – Bécsbe (Johannesgasse 6.) küldtem el. Azért oda, mert nem tudtam, meddig maradsz még Edlachban.

A címermásolatra vonatkozólag a következőket jegyzem meg: .

A kérdéses *pecsét* vagyis címer a Királyi Könyvek 51. kötetének 25. lapján van lefestve, s *1777-ről* van datálva. Az ezen festményt *kísérő irat* pedig ugyanott *1778-ról*. A vonatkozó ünnepélyes alapító oklevél, a kérdéses címernek pusztá leírásával (festmény nélkül) a Kir. Könyvek ugyane kötetének 186–201. lapjain olvasható. Ez az oklevél 1780. március 25-ről van keltezve.

A címermásolat az eredetinek félszeres nagyítása. A festő 30,- koronát kért érte, amit a mi tarifánk szerint megfelelőnek találok.

A választmányi ülés ápril. 15-én rendben megvolt; minden bejelentést pontosan megtettem. A jelen voltak kellemes és hálás hangulatban vettek tudomást az öröndetes bejelentésekről. Most azonban következnek a megfelelő adminisztratív teendők. Jenő főhercegnek holnap küldöm meg a nyugtát és a diplomát. A többi majd azután jön; a főbbekről referálni fogok.

Árpádnak írok.

Mielőbbi teljes javulást kívánva, szeretettel köszöntlek.

Hú Dezsőd

[146] 1915. április 20. Budapest

Kedves Lajosom!

Utasításod szerint fogjuk megindítani a bajor királynak társulati kiadványainkat. Éljdendrhorváth németül írt nekem: dr. Hrvat néven.

Az egyetemi pecsétet, arra vonatkozó legrövidebb megjegyzésekkel, Bécsbe küldtem, ugyanekkor egy levelet Edlachba. Mint örömmel látom (mert egészséged javulását sejtem belőle), azóta visszaérteztél Bécsbe. Tehát a címert bizonyára kézhez vetted. Ennek a nagy diplomából vett címerleírását most pótlólag idecsatolom.

Árpádnak néhány napja írtam.

Jenő főhercegnek a számlát és diplomát Szmrecsányi címére tegnap elküldtük. A társulati kiadványokat, épp most vett leveledhez képest, a bécsi címre fogjuk küldeni.

Lykáról semmi újabb hír. A vál. ülésen alapító tagul felvettük. Most még előkelőbb társaságban volt a hírlapokban, herceg, főherceg, király és császár. Ez nem mindennapi dolog. Talán, ha olvasta, megenyhül.

Szeretettel köszöntünk mindannyian és mielőbbi teljes jó egészséget kívánunk.

Hú Dezső

[147] 1915. április 21. Budapest

Kedves Lajosom!

Az Orsz. Levéltár új épületére tervezett címerek ügyében óhajtalak e sorokkal tájékoztatni, s egyszersmind jóakarató véleményedet és tanácsodat is kikérni.

Előrebocsátom, hogy az építési bizottság még ezután fog dönteni abban a tekintetben, hogy az épület mely részén s mennyi címer alkalmaztassék. Alább elmondom, mit tartok részemről minimumnak.

Az elejétől fogva tervben volt, hogy a nagy torony loggiaja alá négy oldalra (hármásával oldalanként) tizenkét címer jöjjön. Később azonban az építész előtt abbéli óhajtasomnak adtam kifejezést, hogy az épület többi, legalábbis előkelőbb részei szintén illusztráltassanak (az Orsz. Levéltár irattartalmát talán legjobban szimbolizáló) címerekkel. Az építész e tekintetben azt javasolja, hogy az épület főbb oldalainak bizonyos részei ékesíttessenek ilyképpen. Ezt helyesebbnek és szebbnek tartja, mint ha esetleg falakra festünk címereket. Ő azt hiszi, hogy az első emeletre vivő lépcsőház, továbbá az összes folyosók és az első emeleti szobák utcára néző ablakait kellene így dekorálni. Ebbe azonban a jelen viszonyok között nem hiszem, hogy belemenne a bizottság, a nagy költség miatt. A magam részéről minimumnak tartanám a földszint folyosójának, az első emeletre vivő lépcsőháznak, az első emelet folyosójának, a kutatószobának és az első emelet közepén fekvő tanácsteremnek címeres ablakokkal való ékesítését; természetesen, szintén, ha a költség futja. A színes ablakok mindig az épü-

let belsejében, azaz belülről kifelé nézve mutatnák a címert, s a címerek mindig csak az ablak legfelső, kisebb hasábjain foglalnának helyet. Az ablakok e célra külön lapon fel vannak véve.

Ezek után az a kérdés, miféle címerek ábrázoltassanak. Nézetem szerint:

1.) a nálunk uralkodott családok címerei, az erdélyi fejedelmeket is beleértve;

2.) az országrészek címerei, de itt (mivel ez nagyon változó, szétfolyó, sőt kényes dolog) inkább csak azoknak a területeknek címerei, amelyek a mai egyesített országcímerben benne vannak, jelesül Dalmáciáé, Horvátországé, Szlavóniáé, Erdélyé, Fiuméé, s ezenkívül a most condominium Boszniáé;

3.) régi magyar törzsökös, esetleg nemzetségi családok címerei.

A következő kérdés: hová milyen címer jöjjön?

Leghelyesebbnek látszik, hogy a nagy toronyra jöjjenek az uralkodó családok címerei, mint amelyek legmesszebb látszanak, legtartósabbak, s a monarchikus Magyarországot legjobban szimbolizálják. Annál is inkább, mert a mai országcímer fő címeralakjai összevágtnak legrégibb és legmagyarabb uralkodó családunk: az Árpád-ház címereivel.

Itt csak egy baj van, hogy ti. a rendelkezésre álló 12 oldalra nem lehet rászorítani összes királyaink és erdélyi fejedelmeink címereit. Alig marad tehát más hátra, mint hogy *csupán királyaink* családi címereit rakjuk fel a nagy toronyra. Ezek lennének a következők: Az Árpádok két, ti. a régibb, pólyás és az újabb, kettős keresztes címere, a bajor Ottóé, a cseh Vencelé, az Anjouké, a luxenburgi Zsigmondé, a régi Habsburg (ti. a pólyás), a Mátyás királyé, a Jagellóké, a János királyé és a Habsburg-Lothringeni (oroszlán, pólya és három kis sas), tehát összesen 11. Minthogy ilyképp eggyel kevesebb a címer, mint kellene, a legelsőnek vehető oldalra, épp a két Árpád-címer közé a mindnyájunkat és az országot egybefoglaló és szimbolizáló szent koronát lehetne tenni. Ilyképp az erdélyi fejedelmi családok címerei az épület ablakaira maradnának, ahol különben meg lehetne, sőt meg kellene ismételni a tornyon levő királyi címereket és a szent koronát is. Ugyancsak az ablaküvegeken foglalnának helyet az országrészek és *esetleg* a régi nemzetségek címerei is.

A részletekre most nem szükséges talán kiterjeszkednem. De a nagy tornyon ábrázolt címerek ügyét mégis részletesebben szóvá kell tennem, mert ezen toronyra alkalmazandó 12 címer már benne van a programban.

Itt az a fő szempont, hogy lehetőleg nem összetett, hanem egyszerű, a magasból és messziről is eléggé kivehető címerek alkalmaztassanak. Ezért

leghelyesebb lenne a szorosan vett családi címereket, mégpedig felül, mondjuk mintegy 20°-nyi szögben lefelé hajlítva, színes domborműben (ti. majolikában) ábrázolni; tehát következőképp: az Árpádok két címerét úgy, amint az az „Árpád és az Árpádok” c. műben a 337. lap utáni nagy címlapon (ti. a kettős keresztes) és a 349. lapon (ti. a pólyás a Zürichi tekercsen) látható. Ezek közé jönne középre a szent korona elülső színes képe domborműben. Azután jönne az Anjouk tiszta lilimos címere, s luxenburgis, a Habsburg pólyás, a Hunyadi-féle hollós, a Jagelló-féle litván lovas, a Szapolyai-féle farkasos és a Habsburg-Lothringeni mint főtebb. Kimaradt a bajor Ottóé és a cseh Vencelé. Az ezek által használt címert ugyanis nem ismerjük.

Az az ellenvetés lenne tehető, hogy ezeket a családi címereket az illető uralkodó családok részben nem vagy nem így használják. Így pl. Anjou királyaink tisztán lilimos címert úgyszólván nem is használnak, hanem csak hasított címert, (leginkább) a jobb pajzsfélben a pólyákkal. A Jagellók közül I. Ulászló itt-ott használja ugyan, összetett címerben családi lovas címerét, de II. Ulászló és II. Lajos úgyszólván soha. Ők a magyar címermotívumok mellett mindig csak a *lengyelországi* sast vagy a *csehországi* oroszlánt használják. Utóbbiakat pedig mi a Jagellók jelzésére nem rakhatjuk fel a nagy torony címerei közé, mert ezek Lengyelországot, illetve Csehországot jeleznék, nem pedig a Jagellókat. Így tehát nézetem szerint az egyszerű családi címerek mellett kell maradnunk. Ez esetben azonban Téged, kedves jó Árpád, tisztelettel kérlek, légy kegyes a Bécsben inkább létező könyvekből valamiképp megállapítani, hogy a bajor Ottó és a cseh Vencel egyáltalában miféle családi címerrel éltek, mert ilyet mint magyar királyok tudtommal nem használtak. S viszont az a gyanúm, hogy nem a Wittelsbachok ismert ún. rutás, illetve a csehországi oroszlános címert használták.

Az alkalmat felhasználva röviden áttérek a kutatószoba egyik falára tervezett képre is, mely, mint ismeretes, egy író történettudóst ábrázolna, aki előtt a magyar történelem legfőbb alakjai elvonulnak. E képen előtérben Mária Terézia áll. Kíváncsúnak látszik azonban, hogy ezen a képen Habsburg királyaink legnagyobb történelmi alakja, I. Ferenc József is helyet foglaljon. A másik képre ugyanis az épület zárókőletételének actusa terveztetik, s alig valószínűség, hogy ezen Ő Felsége, még ha él is (mit Isten adjon) megjelenhetne. S ekként az ő nagy és szeretett alakja mindkét képről kimaradna; aminek nem szabad megtörténni.

Végül az épület frontjára jövő 3+3 azaz összesen 6 kőmellszobor tekintetében óhajtának rövid előterjesztést tenni, sok tűnődés után. Nézetem szerint innen ki kell zárunk az uralkodócsaládhoz tartozó egyéneket, pl. József nádort, mint akit vagy akiket az egyenlő nagyságú szobrok közé nézetem szerint nem lehet helyezni. Hasonlóképpen ki kell zárunk a volt orsz. főlevéltárnokok közül azokat, akiknek képei a megállapodás szerint a tanácsterem falán fognak elhelyeztetni, tehát Pauler Gyulát is.

Megítélésem szerint leghelyesebb lenne olyan történetírók és régi jogtudósok közül válogatni, akiknek valamiképp levéltárhoz vagy levéltári iratokhoz is közik van, s ezenkívül a régibb orsz. levéltárnokok közül is valakit, ha lehetséges.

Nézetem szerint a következők lennének alkalmasak.

- 1.) Werbőczy István. Régi irataink nagy része jogi természetű, s a régi magyar jogi fejlődésnek a csúcspontján ez a nagy magyar jog- és törvénytudós áll. Neki ugyan csak eszményi arcképei vannak, de ezek valamelyikét nézetem szerint már lehetne alkalmazni.
- 2.) Zrínyi Miklós, a költő, hadvezér és hadtudományi író, aki képviselhetné a nemzetnek régi hadi jellemét és dicsőségét, melynek irataink egész tömege ékesen szóló tanúja.
- 3.) Katona István. Az első magyar nagyszabású történetíró, aki először gyűjtötte össze és dolgozta fel legkiválóbb iratainkat. Egykorú olajfestésű arcképét ismerjük.
- 4.) Kovachich József. Mintegy félszázadon át volt országos levéltárnok. Arcképét remélem, megkapándjuk.
- 5.) Szalay László történetíró.
- 6.) Horváth Mihály történetíró.

E tekintetben is bölcs nézeteket kérve, legszívesebb üdvözlettel maradok

hű barátod
Csánki Dezső

Ui. E levelet, ugyanily tartalommal, Árpádnak is megküldtem. Ha lehet, beszéljétek meg együtt ez ügyet s úgy legyetek kegyesek nyilatkozni. Cs. D.

[148] 1915. április 22. Budapest

Kedves Lajosom!

Nagy sajnálattal vettem tudomást gyöngékedesedről s kívánom, hogy mielőbb meggyógyuljanak nyálkahártyáid. Bizony helyesen teszed, hogy Szegőhöz levándorolsz.

Nem tudom, jelen soraim Bécsben találnek-e még; de azért sietek megjegyezni, hogy a budai egyetem címerének másolatát *nem Edlachba, hanem Bécsbe küldtem*, s ez oda valószínűleg azért nem érkezett még be, mert mint *csomagot* voltam kénytelen küldeni, a csomagok pedig mostanában igen lassan mozognak.

Holnap orsz. levéltári épületi ügyben egy hosszabb levelet indítok útnak Hozzád, egyelőre még szintén Bécsbe, mivel épp most vett egyik leveledben azt olvasom, hogy csak a napokban még Abbáziába.

E levél írása közben veszem Siegharth alapítótagságára vonatkozó ajánlott leveledet a 400,- koronával. Fogadd ezért legmelegebb köszönetünket. A 400,- koronát még ma beküldjük a postatakarékba; különben pedig a leveledben foglalt utasítás értelmében fogunk eljárni.

Szeretettel köszöntünk mindannyian

Hú barátod
Dezső

[149] 1915. április 28. Budapest

Kedves Lajosom!

Örömmel tudatom, hogy a miniszteri tanácsosi cím megvan. A Felség e hó 24-én írta alá, a miniszter pedig 27-én.¹⁵⁰

Sietek ezt Veled közölni, mint aki ennek is, s az efelett érzett örömömnek is apja és szerzője vagy.

Fogadd lelkem mélyéből jövő legmelegebb köszönetemet s abbeli jó kívánataimat, hogy Isten egészségedet mielőbb állítsa helyre és sokáig tartson meg.

Szeretettel üdvözlünk mindannyian s én külön még megismételve köszönetemet maradok

hú Dezsőd

¹⁵⁰ *Budapesti Közlöny*, 49. (1915) 99:1. (április 29.)

[150] 1915. április 28. Budapest

Kedves Lajosom!

Egy másik levelemben hírt adtam miniszteri tanácsosi kitüntetésemről. Most a többi ügyről óhajtok jelentést tenni.

Bjelik táb. püspök úr alapítótagságát szintén örömmel és tapssal fogadtuk. Az én közvetlen környezetem már nagyon tudja élvezni, magamról nem is szólva, az alapító tagok betételére terén elért óriási rekordjait.

Most én is jelenthetek Neked pár idevágó dolgot.

Iványi Béla a harctérről jelentette be alapítónak ottani kollegáját, dr. Hártyán Imre ceglédi földbirtokost és tűzérőhadnagyot.

Berzeviczy Albert tegnap befizette 200,- kor. alapítótagsági díját.

Török Bertalan Alsófehér megyei volt orsz. képviselő (ismertem, drága jó egy úr volt) végrendeletében 250 koronát hagyományozott társulatunknak. Özvegye vállalja ez összeg kifizetését.

Nagyváradon ma: 28-án van a Bunyitay-féle örökség tárgyalása. Ügyészünket leküldtem a tárgyalásra. A tétet (mintegy 60 kor.) megéri, az ügyész nyilatkozata szerint is, mert ismeretlen körülményekkel állunk szemben, s kárunkra meglepetés is érhetne bennünket. A Heraldikai Társaság szintén a mi ügyészünket bízta meg ebbeli ügyének lebonyolításával.

Lyka Döméről semmi hír sincs. Mint már említém, felvettük őt alapítóink közé.

Szeretettel köszöntlek és mielőbbi teljes javulást és jó egészséget kívánok

Hú Dezsőd

[151] 1915. május 1. Budapest

Kedves Lajosom!

Üdvözlő táviratodat megkaptam. Kedves figyelmedet mélységes szeretettel és hálával viszonzom.

Nagyon sokat gondolunk Rád, s legjobb kívánatainkkal mindig ott vagyunk körülötted.

Levelezőlapodat, mellyel gróf Wickenburgot társulatunk alapító tagjául ajánlod, valamint (Árpád útján) az új Orsz. Levéltárra jövő szobrok, címerek stb. ügyében hozzám intézett leveledet is megkaptam. Mindenkért fogadd forró köszönetemet.

Utóbbi leveledre, engedelmeddel, későbbben válaszolok. Addig is azonban annyit, hogy a társországok címerére és Fejér György szobrára vonatkozó megjegyzéseidet a legnagyobb örömmel fogadtam.

Legjobb kívánatainkat tolmácsolva maradok

Hú Dezső

[152] 1915. május 11. Budapest

Kedves Lajosom!

Bizony sajnálom, hogy ilyesmivel is zaklatnak. De ha a socios habuisse malorum vigasztalás,¹⁵¹ megvigasztallak azzal, hogy engem olykor elárasztanak reklamációkkal. Nagy Gyula néha szerette az ilyesmit. De most sok a jóból. A dolognak a háború a nyitja. A posta se jár jól most, a cenzúra drótsövényén is sok minden elkallódik; az Athenaeum lövészárkaiból pedig lassanként egészen kipusztulnak a férfiak, s akik vannak is, máról holnapra változnak, olykor még a nőneműek is.

Ezek miatt teménytelen zaklatásnak vagyok kitéve. Én Gagyit és Szókét zaklatom; de olykor magam is írok, s az Athenaeum igazgatóságánál is jártam. Volt már olyan eset, hogy ugyanazt a füzetet háromszori reklamáció után állítólag háromszor elküldte a félnek, s ez még mindig reklámálta azt.

Bécs város panasza ügyében pontosan intézkedni fogok, de hogy a fentebbiek után mily sikerrel, nem tudom.

Legközelebb nyomtatott köriratban fogom megkérni a tagokat és előfizetőket elnézésre. De azért csak hadd reklámáljanak.

Ilidzei lev. lapodat tegnap kaptam meg. A bosnyák múzeumot be fogjuk jelenteni a májusi vál. ülésen. Köszönet érette. Ugyancsak tegnap halottam, hogy a Bristolban jártál. Nagyon sajnálnám, ha még mindig kínoz-

151 Solamen miseris socios habuisse malorum (lat.) a.m. = vigasztalás a szerencsétlenekre, hogy társuk van bajaikban (Pallas Nagylexikon)

na hurutod. Szívből kívánom javulásodat. Talán a fagyos szentek után, melyek most nagyon fontosak, Rád is jobb idő virul.

Árpádnak bemutattam haladó új építkezésünket. Igen tetszett neki. A részletekről, azt hiszem, beszélni fog.

A második hadikölcsönre vonatkozólag most állítjuk össze a pénztárnokkal az adatokat. Még van időnk az elhatározásra; de amint most látom az ügyet, mintegy 10 000 koronányi jegyzést tehetünk, az Általad újabban összehozott alapítványokból. Légy kegyes velem közölni, ha valami óhaj-tásod vagy megjegyzésed van. A 10 000 K azonban a maximum.

A Bunyitay-féle hagyaték ügyében a Nagyváradon járt ügyész jelentette, hogy a ránk eső örökség 2000-3000 korona közt ingadozik. Részletes előadásából kivehető, hogy az örökség mennyisége az eladandó ingóságok vételárától és az ez évi terméstől is függ.

Szeretettel köszöntünk mindannyian.

Hú Dezsőd

[153] 1915. május 14. Budapest

Kedves Lajosom!

A legszigorúbban, személyesen ügyelek arra, hogy alapítók és az új tagok nevére a „Századok” az év elejétől kezdve pontosan útnak indíttassék. De a mostani körülményeken teljesen uralkodni nem lehet. Bécs városának zárt borítékban már elküldtük a kívánt füzetet.

Ha valami hasonló reklamáció jön Hozzád, egyszerűen tedd át hozzám.

Ha 10 000 koronát jegyzünk, még mintegy 2580 koronánk megmarad. Várom a főváros 2000 koronáját is, mely a költségvetésbe fel van véve. Pénzviszonyaink felett állandó áttekintésem van; nem fogunk zavarba jönni.

A budai egyetemi címerért kiutalt 30 koronát eddig csakugyan nem kaptam meg.

Kívánok mielőbbi teljes javulást. Szent Bonifácusz ma jó meleggel köszöntött be. Ez Neked is jót fog tenni.

Szeretettel köszöntünk.

Hú Dezsőd

[154] 1915. május 16. Budapest

Kedves Lajosom!

A Lyka-féle ügyre vonatkozó leveledet megkaptam. Csupán a szabadság kedvéért jegyzem meg, hogy Lykának Hozzád intézett levele levedhez nem volt csatolva.

Annyi bizonyos, hogy Perikleséket nem így képzelem magamnak.¹⁵²

Lykához intézett leveled másolatát egyelőre magamnál tartom, s várom ez ügyben, jelesül a 200 koronára vonatkozólag további rendelkezését.

Szeretettel köszöntünk és jó egészséget kívánunk.

Hú Dezső

[155] 1915. május 21. Budapest

Kedves Lajosom!

Az egyetemi címer másolatáért megküldött 30 koronát köszönettel megkaptam. A festőnek még május 4-ről keltezett nyugtáját idecsatolva megküldöm.

A tegnapi társulati vál. ülés nagy örömmel vette tudomásul új alapító tagjaidat, s indítványomra elhatározta, hogy a második hadikölcsönből 8000,- kor. értékű 6%-os zárolt kötvényt jegyez. Így aztán marad még pénzünk is elég, non putarem-ekre.

A meleg megjött; több is mint kellene. Remélem és szívből kívánom, hogy súlyos hurutod most már végképp elmúljon. Talán az ünnepekre ki is mégý valahová a városból.

Én kedden néhány napra Debrecenbe utazom. A nemes város most akarja rendeztetni eddig zárva tartott titkos levéltárát, s véleményadásra engem kért fel. A további rendezésnél képviselőtemben Tagányi fog párszor leutazni. Az időpont nem a legjobb ugyan, de azt nem lehet tagadni, hogy a levéltári ügyet nagyon megtisztelték.

¹⁵² Utalás a Lyka család görög eredetére.

Tehát Periklest értem. De még inkább Macchiavellit. A fene gondolta volna, hogy ennyire él ez az ijesztő idea egy nemzetben. Bizonyára a vérnek és lelkének alkotórésze.

Szeretettel köszöntünk mindannyian és jó egészséget kívánunk

Hú Dezsőd

[156] 1915. június 1. Budapest

Kedves Lajosom!

Tegnap jöttem haza Debrecenből és Erdélyből.

A debreceniek nagy buzgósággal viszik levéltárunk rendezésének ügyét. A fő elveket megállapítottam, a részletek kidolgozása végett min. engedéllyel Tagányit küldöm le szombaton, egy hétre.

Két rendbeli leveledre a következőkben válaszolok:

1.) Szívből gratulálok a Ferenc Salvator alapítótagságához. Azonban ügyrendünk szerint már csak októberben lesz ig. vál. ülés, s csak akkor választhatjuk meg őt. Megjegyzem, hogy a májusi és szeptemberi vál. ülés eltörlése még a Nagy Gyula ideája volt, s ez idea ellenzésében akkor teljesen magamra maradtam. Az akkori regimennek minél kevesebb ülés kellett.

A főhercegnek azonban a Századokat és a múlt évi Tört. Életrajzokat (Habsburgi Mária) egyidejűleg megküldjük.

A 400,- korona megjött, beküldtem a postatakarékba.

2.) Lyka D. maradását tudomásul vettem. Száz alapító közt lehet ekkora marha, de lehet vállalni ennyi kellemetlenséget is. Gyarapodtunk, s ez elég. Öröm.

3.) Utánanéztem pontosan, ilyen tagunk hogy: Török Történelmi Társulat – nincs. Cserepéldány vagy ajándékpéldány nyomára nem jutottunk. Egy Szelim Szabid bey nevű hírlapírónak küldetett a Századok ez évben, de az összes számok visszajöttek „non reclame” jelzéssel. Én természetesen készséggel megküldöm a Századokat a Török T. Társulatnak, csak ez is vissza ne jöjjön. Közelebbi címet sem tudok.

4.) A dr. Mosony L. levelét átadtam Domanovszkynak, de a május–júniusi Századok már megjelenőben van, s így csak a szeptember–októberi számban írhat valamit, ha ugyan Odavakarék addig közbe nem lépnek.

5.) Az Általad ajánlott alapító tagok száma a következő: 1000 koronás = 2, 500 koronás = 2, 400 koronás = 5, 200 koronás = 72, összesen 81. Eb-

ben azonban benne van a Te újabban tett 200 koronás alapítványod is; ellenben Ő Felsége, a király 4000 koronás adománya nincs benne.

Rendes tagot elnökséged ideje alatt összesen 38-at ajánlottál.

6.) A 8000 korona hadikölcsönjegyzés megtörtént; 7760 koronába került.

- - - - -

Örülök, hogy hurutod javulásáról olvasok. Mielőbbi teljes javulásodat szívből kívánom.

Szeretettel köszöntünk.

Hú Dezsőd

Most jut eszembe. A jövő hétre szándékozom egybehívni a fővárosi kútfők ellenőrző bizottságát. Rád alig merek számítani. A múlt évben, mely májusban kezdődött, a háború miatt keveset utaztunk, de annál többet másoltunk. Erről még majd írni fogok. D.

[157] 1915. június 5. Budapest

Kedves Lajosom!

Óhajtasod szerint össze fogom állíttatni az alapítók névsorát és legközelebb megküldendem Neked.

A Ferenc Szalvator főherceg részéről befizetett 400,- kor-ról nyugtatóványt küldtünk a fenséges úr udvartartásának.

A fővárosi kútfők bizottságának ülését elhalasztottam. Igazán nagyon örülnék, ha ez ülésen Te is jelen lennél. Azt hiszem, *f. hó 16–19. (szerdászombat) közti napok valamelyikén (du. 5 órakor)* lehetne tervbe venni ez ülést. Ha Te néhány nappal előbb megírhatnád a napot, arra a napra összehívathatnám azt Wildnerrel. Természetesen jó lenne, ha az illető napon a jó Cusek is jöhetne, mert pl. neki a jövő heti csütörtökre (jún. 10-ére) nézve scrupulusai voltak. Kérlek azért, légy kegyes ez irányban történő elhatározásodat annak idején velem előre tudatni.

Szegény Miskolczyt nagyon sajnálom. Igyekezni fogok valamely megfelelő újoncra gondoskodni. Talán most, a háború miatt, ez az ügy is nehezebb lesz, mert hiszen a fiatalok javarésze a harctéren van.

Egészséged javulásának szívből örülök s kívánok mielőbbi teljes javulást. Szeretettel köszöntünk.

Hú Dezsőd

[158] 1915. június 12. Budapest

Kedves Lajosom!

A bizottsági ülés a fővárosi kútfők ügyében 15-én, azaz kedden du. 5 órakor lesz a városházán. Bizonyosan meg fogod kapni, ha még meg nem kaptad, az erre vonatkozó meghívót.

Egy és más társulati megbeszélni valónk is lesz.

Jó egészséget kívánunk és szeretettel köszöntünk.

Hú Dezsőd

[159] 1915. június 25. Budapest

Kedves Lajosom!

A legutóbb írott leveledben feltett három kérdés közül a harmadikra (Szapolyaiék hercegsége és Jajca) már előbbi levelemben választ küldtem.¹⁵³ A másik két kérdés, mint vélem, Fraknói Mátyás királya 132. lapjának első jegyzetén alapszik. A legpontosabban utánanéztem ennek a dolognak, azonban egyik ottani ténynek sem találtam megbízható alapját. A Gerendi-féle címerlevél teljesen ismeretlen, s Szirmay megbízhatatlan; a hidvégi és szentgyörgyi székelyek javára tett adománylevél nincs meg az Orsz. Levéltárban.

A Bathó támogatását nagyon óhajtottam volna, egyedül tárgyi okokból. Sajnos én alig mehetek ezzel N. K.-hoz. Si duo faciunt idem, non est idem.¹⁵⁴

Sajnálom a Gedenkbücherek dolgának eme végét, az ügy miatt és Bodenstein miatt is. Ez is a háború áldozata.

Az építési bizottság tegnapi ülésén nagyobb dolog nem történt, az építésnek most az a fő akadálya, hogy a pénzügyminiszter az ő üzletkörébe vágó homoktégla alkalmazását sürgeti, azt pedig, eltekintve attól, hogy sokkal drágább az égetett téglánál, lehetetlen a várba szállítani, súlyánál

¹⁵³ Ilyen levél nincs a gyűjteményben!

¹⁵⁴ Duo si faciunt idem, non est idem (lat.) a. m. ha kettő ugyanazt teszi, az még nem ugyanaz; azaz a cselekedetek aszerint különböznek, hogy kitől erednek s a szerint ítélendők is meg. (Pallas Nagylexikon)

fogva, kocsin. Ehhez autók kellenének, ezek pedig a harctéren vannak. A pénzügyminiszter kénytelen lesz engedni; különben az építés megakad, ami a kincstárra nézve előre ki sem számítható kárral járna. A Révész-féle képeket a miniszter engedélyezte. Az esetleges színes (címeres) ablaküvegek ügyében a bizottság csak ősszel fog határozni.

A toronyra jövő 11 színes királyi címer költségeit a bizottság megszavazta. Ezzel hitelesen megállapítottuk királyaink legegyszerűbb családi címereit. A megfelelő, összesen 33 rajz is teljesen készen van, s így a kivitel kezdetét veheti.

Az építés különben eléggé halad; részben a földszintet, részben az első emeletet építik, s az épület itt-ott már formásodik.

Most járt nálam dr. Wallentinyi Dezső rimaszombati tanár, aki Rákóczi László (Ferencnek, úgy tudom, nagybátyja) naplóját állítja össze és ez ügyben kutatásokat is tesz. A Rákóczi-levéltárba szeretne bejutni. Ez a levéltár tudtommal Vörösvárott van, Vas megyében. Légy kegyes, ha tudod, velem közölni, hogy melyik gróf Erdődy rendelkezik most e levéltár felett, mert én nem tudom. Ez a dr. W. különben nagyon buzgó és jóra való embernek látszik; műve a Tört. Bizottság előtt járt és ott kiváló elismerésben részesült. Ha esetleg jelentkezik Nálad, légy kegyes őt, ha teheted, támogatni.

Szeretettel köszöntünk mindannyian és jó egészséget kívánunk.

Hú Dezsőd

[160] 1915. június 28. Budapest

Kedves Lajosom!

Igen sajnáltam, hogy szombaton reggel nem találkozhattunk. Leveledet, melyben lejöveteledről értesítesz, szombaton délben kaptam meg, s délutánra már életre-halálra el voltam ígérkezve.

Az én nézetem is az, hogy ez a Hervay-féle Szucsán nem lehet magyarországi hely. Weinwurm felhozta az illető oklevél hasonmását. Azt hiszem, ez a dolog világos. Csakhogy én a délvidéken sehol sem ismerek Szucsán helységet vagy várat. Ennélfogva, ha ilyet Te sem ismersz, ez a még ezután megoldandó helyrajzi feladatok közé tartozik.

Tehát a keresztes szív-pajzsú Kosača-címert véled helyesnek. De most már az a felelősségteljes kérdés vetődik fel: lehet-e a Tört. Társulat új tag-

sági oklevelén ezt, a Bosznia hivatalosan megállapított címerének pendantjaképp, mint Hercegovina címerét használni. E tekintetben szakértői és elnöki véleményedet kérném.

Jelentem, hogy a br. Gerliczy Félix cs. és kir. követségi titkár részére Münchenbe, az Osztrák–Magyar követségre küldött Tört. Társulati küldemény visszajött, „Adresse unbekannt” jelzéssel. Ha esetleg adhatsz valamelyes útbaigazítást, légy kegyes azt velem közölni.

A Drasche levele múltkori levelemből kimaradt. Most idezárom.

Szeretettel köszöntünk mindannyian és jó egészséget kívánunk.

Hű Dezsőd

[161] 1915. július 1. Budapest

Kedves Lajosom!

Idezárva küldöm neked a Történelmi Emlékek című orsz. levéltári gyűjtemény egy eredeti iratának másolatát, abban a reményben, hogy annak tartalma érdekelni fog, s hogy azt még nem ismered.

Szeretettel köszöntünk és jó egészséget kívánunk.

Hű Dezsőd

[162] 1915. július 7. Budapest

Kedves Lajosom!

Idezárva küldöm a Mátyás király itinerariumát az 1464. év második feléről. Mindig szeretettel szolgálok Neked.

Épp most kaptam leveledet, melyben szerencsés hazaérkezésedről is értesítesz. Örülök, hogy a podesta is élvezte a török módi szerinti sz. akció oklevelét.

D. csakugyan ügyetlenkedett. Ezt igazán nem így kellett elintézni. Emlékezetem szerint nekem csak annyit mondott, hogy most megkésgett a dolog a Századok legközelebbi számára nézve, s majd intézkedni fog. Alkalmoszerűleg beszélek D.-val. Megjegyzem, hogy ilyenféle ügyet nemegyszer kell nekem kezelnem. Abban feltétlenül igazad van, hogy a mai fiatal-ság – más. Gyakran könnyebben is jut az élet sikereihez...

Feleségem és Erzsike leányom ma este utaznak le Jegenyére. Örülök, hogy legalább ők szívhatnak erdei levegőt. Ezzel persze az én sorsom is meg van pecsételve, különösen a kosztolás dolgában. Különben péntekhez egy hétre (17-én) én is utánuk megyek – egy hétre.

Jó egészséget kívánunk, s szeretettel köszöntünk.

Hú Dezsőd

[163] 1915. július 9. Budapest

Kedves Lajosom!

Megkaptam s köszönöm kedves leveledet, a mellékletekkel együtt. Mindebből kifolyólag a fehér pajzson négy piros haránt pólyás címert meg lehetne festetni a Szent Száva hercegség, azaz Hercegovina címerének példázataul. Most még csak egy kérdést engedj meg. A küldött gipszlenyomat, illetve annak fotográfiája teljesen azonos a „Studien Zur Geschichte Bosniens und Serbiens etc.” című műved 311. lapján *Balša Péter 1492. évi címere gyanánt* közölt címerrel, tehát ez így, amint van, nem a Katalin királynő címere. Az ő 1478. évi címereként ugyane műved 310. lapján a keresztes szív pajzsos címer van közölve. Nézetem szerint különben a dolog lényege egyre megy; csupán, mint említém, a küldött pacskolatot és lenyomatot id. művedben mint a Balša Péter címerét közlöd; s amennyiben ez mégis nem az övé, hanem a Katalin királynőé, nekünk nem szükséges a haránt pólyás címerpajzsba a keresztes szív pajzsot belefestetni. E szív pajzstól kissé különben is félek, mert az magánjellegűnek látszik, s ennél fogva kevésbé alkalmas egy ország címerébe.

A mellékleteket engedelmeddel egyelőre magamnál tartom.

Szeretettel köszöntlek.

Hú Dezsőd

[164] 1915. július 13. Budapest

Kedves Lajosom!

A Balša–Kosača azonosság ügye rendbe lévén, a címerkérdésben nézetem szerint ismét biztosabb talajon mozgunk.

Most még egy megjegyzést engedj meg. A gipszacskolatot és annak fotográfiáját újabban egészen szakszerűen és pontosan megvizsgálván és megvizsgáltatván, kiderült, hogy a sisakdísz kis zászlócskáján szintén *van egy egyszerű kereszt*. Festőm ezt az ide mellékelt rajzon tünteti fel. Ismétlem, itt környezetemben többeknek megmutattam e pecsétmásolatokat, s fiatalabb és jó szemű atyafiak egyformán ugyanegy nézetben vannak.

Ebből az látszik következni, hogy a Katalin-féle kereszt feltevődött a sisakdíszre. Mint tudod, olykor az ellenkező fejlődés szokott beállani: a sisakdíszről csúszik le valami a pajzsba.

Jónak láttam ezt a megállapításomat Veled közölni, esetleges megjegyzésed megtehetése céljából.

Gyakorlatilag a nézetem az, hogy a keresztet Hercegovina mint ország címerénél nem muszáj a harántpólyás pajzsra tenni, bár a kereszt jelenléte tényleg ott kísért.

Újabban Prileszky Guidó és gróf Wickenburg István fizettek társulati alapítványokat.

Festőm: Sebestyén megnősült s pár hétig nászúton Bécsben volt, s így a társulati alapítólevelek és alapítólevél-tervezet megfestése már a jövő hónapra marad.¹⁵⁵

Pénteken este utazom Erdélybe.

Szeretettel köszöntlek és jó egészséget kívánok.

Hű Dezső

[165] 1915. július 27. Budapest

Kedves Lajosom!

Ma gróf Teleki Palitól kaptam levelet, melyben egyebek közt írja, hogy Jankovich és Klebersberg [így!] szerint fontos volna, most, még a háború alatt egynéhány tudománnyal foglalkozó urat leküldeni Konstantinápolyba cca 2 hétre, hogy ott a tudományos és egyéb illetékes körökkel összeköttetéseket felújítsanak és létesítsenek, s e célból már konkrétabb megállapodásra is jutottak. Úgy képzelik, hogy a dolog a Turáni Társaság

¹⁵⁵ Sebestyén Józsefről bővebben: SZÉKERES ATTILA ISTVÁN: *Keöpeczi Sebestyén József, a címerművész*. Barót, Tortoma, 2014.

aegise alatt menne, s esetleg Teleki vezetné a társaságot. Szükségesnek tartanák, hogy egy történész és egy közgazdász is részt venne az utazásban. Előbbire nézve hozzám mint ismerőiséhez fordul Teleki, hogy neki oly alkalmas egyént ajánljak, aki törökül tud, európai nyelveket is beszél s esetleg keleti és török dolgokkal is foglalkozott.

Sietve értesítelek erről az ügyről, azzal a kéréssel, hogy véleményedet velem tudatni méltóztassál, s esetleg azt is, ha ez ügyben közvetlenül akarnál érintkezésbe lépni a nevezett miniszter és államtitkár urakkal.

Ma reggel jöttem haza Erdélyből. Bizony nagyon sajnálom, hogy egy hétnél tovább nem maradhattam.

Szeretettel köszöntlek

Hú Dezső

[166] 1915. július 28. Budapest

Kedves Lajosom!

F. hó 23-án az Országos Levéltár igazgatóságához intézett kérdéseidre válaszolólag két cédulát csatolok ide. Ezek a 2. és 3. sz. kérdésekre vonatkoznak.

Ami az 1. kérdést illeti, erre már a múltkor megfeleltem, amikor a horvát–szlavón–dalmát bánok névsorát a Liber Dignitatorum nyomán 1463–1493-ig összeállítva megküldöttem. Amennyiben ez az összeállítás esetleg elveszett volna, szívesen és azonnal közlöm a kérdéses bánok 1466–1486 közti névsorát.

Szeretettel köszöntelek

hű barátod

Dezső

[167] 1915. augusztus 11. Budapest

Kedves Lajosom!

Két kérdésedre adós vagyok még a válasszal.

1.) Az 1521–1525 évekbeli magyar kincstartók névsorát a Liber dignitatum szerint ide csatolom.

2.) Arra a kérdésre, járt-e Mátyás király 1481-ben Belgrádban? – minden lehető nyomtatott és fővárosi levéltári forrást behatóan átkutatva, nemmel kell felelnem.

Épp idáig jutottam jelen levelemben, amidőn leveledet nekem kézbesítették.

Hálás köszönetemet fejezem ki, hogy kegyes voltál nagy elfoglaltságod mellett e kérdéssel foglalkozni, még inkább az irántam és levéltári közügyünk iránt most is tanúsított jóindulatodért és szeretetedért.

A P. számára készült levéltervezet kék zárójelbe tett második része helyett bátor voltam egy másikat készíteni. Ezt ide zárom. Ez általam írott rész magyarázatául szolgáljon következő bizalmas felvilágosításom is, melyet P. előtt is esedezem titokban tartani.

Barabás (osztálytanácsosi címmel) néhány nappal ezelőtt nyugalomba menvén, az elnöki osztály vezetőjének tudtával tegnap a miniszternél jártam a fokozatos előléptetések ügyében. A miniszter meghallgatta lelkiismeretes előterjesztésemet s mindent nagyon komolyan mérlegelt. A részletekkel nem akarlak fárasztani, csak azt jelzem, hogy pár címet és jelleget is javasoltam, amitől ezúttal a miniszter idegenkedik. De mikor végül K. részére az osztálytanácsosi címet hoztam javaslatba, a leg-
határozottabb nem-et mondott. K.-nak vidéki levéltári vizsgálói működésével, s úgy látszik, egész modorával határozottan nincs megelégedve. Oly dolgokba vitte őt bele, amiért később a miniszternek (saját szavai szerint) szégyenkeznie kellett. Határozott idegenkedést vettem észre nála K. ellen; ami nekem annyiban is elégtétel volt, mert K.-nak csak egyetlen jelentését tették át hozzám annak idején véleményadás végett, s mindenben ellenkezőleg jártak el, mint ahogy én véleményeztem. Ezzel a minisztert olyan dolgokba vitték bele, amelynek következményei miatt most ingerült.

Mikor a miniszter egyszerűen és komolyan befejezte előttem expektorációit, alkalmasnak találtam az időt, hogy az elnöki tanácsos által már előttem is felhozott főlevéltárnoki cím kérdését szóba hozzam. Ezt még nagyobb idegenkedéssel fogadta s a K. érdemei után tudakozódott. Természetesen nekem ezek után nem volt nehéz a főlevéltárnoki címmel szemben állást foglalnom, amire különben is, kellő formák között, minden áron előre el voltam határozva.

Sok ide vonatkozó részletet elhagyok. Végül a miniszter megengedvén, hogy az elnöki tanácsossal való tárgyalás után megtehessem hozza írásbeli felterjesztésemet, határozottan utasított, hogy a K. részére kért osztálytanácsosi címet mindenesetre mellőzzem. A főlevéltárnoki címről

természetesen még kevésbé lehet szó. Hogy közben Tagányiról is beszéltem, magától értetődik.

Végül arra kérlek, légy kegyes leveled második részeül az általam készített, mindenképp átgondolt tervezetet elfogadni.

Szeretettel köszöntlek.

Hú Dezsőd

[168] 1915. augusztus 15. Budapest

Kedves Lajosom!

A Kovachich-féle supplementák mind a három kötetét küldöm egyidejűleg (a Finanzarchiv igazgatóságának címére), mert így a csomagnak, két dekli között, inkább lehet iratcsomó jelleget adni.

Kedves leveledet köszönöm, a jó tanácsot is szívesen vállalom. Helyeztem azonban csodálatosképpen olyan kuszáltan alakult ki, különösen a P. közbenjöttével, hogy nem tudtam pontosan tájékozódni. Ebből következett az a fura helyzet is, hogy a miniszternek a K. javára tettem előterjesztést, s éppen őtőle kaptam nagyon is határozott elutasítást.

A türelmet különben gyakoroltam én egész életemben. De néha a türelmet a háború mezejére kell átterelni. Részemről bizony nem szívesen háborúskodom.

De ezzel már nem untatlak.

Örvendek hogy Jajca mégis halad.

Nem lehetetlen, hogy Szent Istvánra lemegyek Erdélybe három napra (aug. 19–21.), családomat meglátogatni.

Teleki Palinak írtam. Válaszából ítélve megfogadják tanácsunkat. De amint az újságból olvasom, Mosonyval máris akarnak valami állandót kezdeményezni Konstantinápolyban.

Jó egészséget kívánok és szeretettel köszöntlek.

Hú Dezsőd

[169] 1915. szeptember 3. Budapest

Kedves Lajosom!

Itt küldöm az Engel síriratára vonatkozó iratokat. Én Ányossal terveztem egy hosszabb és egy rövidebb változatot. Fontoljátok meg ezeket is. Ha netalán aggályaid lennének, küldd vissza az iratokat hozzám, s én, engedelmeddel, még kikérem Csengeri János kolozsvári egyetemi tanár, latin műfordító, régi tanuló társam és barátom véleményét.

Általánosságban különben az a nézetem, hogy ha ilyen kitétel fordul elő a síriratban, mint „secretario penes regiam Transsylvaniae cancellariam aulicam”,¹⁵⁶ akkor nemigen lehet a feliratot „igazi classicus” stílusban tartani.

Szeretettel köszöntlek és jó egészséget kívánok.

Hú Dezsőd

[Külön lapon:]

Memoriae

Johannis Christiani de Engel

secretarii stb.

ob eiusdem (nem ejusdem) merita

sodales Societatis Hungariae historiam

colentium (vagy Amantium vagy Studiosorum)

posuere

[Külön lap másik oldalán:]

Consecrandae nominis memoriae

Johannis Christiani de Engel

secretarii penes regiam Transsylvaniae Cancellariam aulicam

Leutschoviae in Hungaria die 17. Octobris 1770 nati itaque

Vindobonae die 20. Martii 1814 defuncti

ob ejusdem de Hungariae partiumque Sacrae Regni

Coronae adnexarum rebus indagatis merita

Sodales societatis Hungariae historicae

potuere

156 Az Erdélyi Udvari Kancellária titkárának

[170] 1915. szeptember 14. Budapest

Kedves Lajosom!

Idecsatolva küldöm az 1402–23. évi horvát bánok jegyzékét, a Liber Dignitatum szerint.

Derencsényi Imrére vonatkozólag is csatolok ide egy cédulát, amelyen minden rá vonatkozó könyv vagy cikk fel van jegyezve. Ha ezek közül valamelyikre vonatkozólag valami óhajtásod lenne, szívesen szolgállok vele.

Szeretettel köszönt és jó egészséget kíván

Hű Dezső

[171] 1915. szeptember 14. Budapest

Kedves Lajosom!

Mindenekelőtt fogadd köszönetemet a bosnyák beg címről írott becses értekezésed különlenyomatának megküldéseért. Bizony, ilyenkor látjuk, ki vagy Te nekünk a Te délszláv tudományoddal. Épp most tették asztalomra a Történeti Szemle legújabb füzetét. Éljen. Nagy érdeklődéssel várom ennek alapján a Jajcai bánok történetét.

A herceg levelét visszazárom. Szinte megdöbbenéssel olvastam ennek hallatlan naivitását. A kérdéses mű címe: „Majthényiak és a Felvidék.”¹⁵⁷ Őszintén és bizalmasan szólva, egy zűrzavaros, az írás mesterségéről sejtélemmel sem bíró történetkutatónak elég vastag kötete. A Századoknak 1913. évfolyamában (447. l.) ismertette Závodszy az én kétségbeesett átkéfélésemmel. Ha nem a herceg, aki írja, bizony el kellett volna vele bánni. Különbösen így is neheztelt. De hát az igazságos kritika nevében is sokan néznek a körmünkre.

Leveléből azt látom, hogy ő kiadónak adta ezt a kéziratot, az persze csak kevés példányt adott el és most jön a nyomda- stb. számlával. Elismerem, hogy ez kétségbeejtő helyzet rá nézve, de hát hogy lehet azt elképzelni, hogy egy ilyen munkát annyian vásárolnak, hogy a nyomdaköltség megtérül.

¹⁵⁷ SZERÉMI ÉS ERNYEY JÓZSEF [ODESCALCHI ARTÚR]: *A Majthényiak és a Felvidék*. Bp., Fritz Ármin, 1912.

Az, amire céloz, hogy a Tört. Társulat vegye át az egészet és viselje a nyomdaköltséget stb., és a hasznát zsebelje be, lehetetlen kívánság. Különben ezt talán mondanom sem kell.

Szeretettel köszöntlek.

Hú Dezsőd

[172] 1915. október 31. Budapest

Kedves Lajosom!

A herceg múltkori levelére vonatkozólag már megadtam az óhajtott felvilágosítást. Azt hiszem, e leveletem megkaptad.

A hercegnek újabban Hozzád intézett, nekem megküldött s most idecsatolt levelére vonatkozólag én sem tudok mást mit írni, mint hogy azzal esetleg forduljon Klebelsberghez. Azt nem merem indítványozni, hogy Te fordulj oda, mert azt, ha jónak látod, úgyis megteszed. Én nem vagyok olyan viszonyban K. L.-el, hogy ezt a rosszul csinált ügyet a herceg érdekében merészeljem előtte reprezentálni. A Társulatnak ugyan ez a haszon sem ártana, de részemről a tervet kicsit kalandosnak tartom.

Pulszky Ágostonnét a legközelebbi vál. ülésen bejelentjük. Meleg köszönet ez újabb hódításért.

Idecsatolok egy névsort, alássan kérve, hogy ha valamelyiknek ezek közül tudnád mostani tartózkodási helyét, légy kegyes a név után oda íratni.

Szeretettel köszöntünk

Hú Dezsőd

[173] 1915. november 12. Budapest

Kedves Lajosom!

Nándorfejérvár nevééről Šišić csak a decemberi vál. ülésen fog olvasni.¹⁵⁸ Annak idején gondoskodom róla, hogy az újságok bővebb kivonatot kapjanak.

158 ŠIŠIĆ NÁNDOR: A Nándorfejérvár név jelentéséről. *Századok*, 48. (1915) 10:615–641.

Remélem, hogy mégis lejöhetsz e hó folyamán, amikor is megértekezhetjük ügyeinket.

H. E. nyugalomba meneteléről én is hallottam már, még valamikor az év elején. De azzal a változattal, hogy az építési bizottság elnökségét megtartja. Ha óhajtod, a bizottság legutolsó üléséről referálok. Bizonyosan nem tudom, hogy Árpád lemondása dacára is bent van-e még a bizottságban. Igenlő esetben őt is értesíteném a történetekről.

Jelenleg ismét nagy hivatalos témákkal foglalkozom. Egyik, a fogósabb: a karlócai szerb metropolita által használt címer ügye, tekintettel a szerb állami címerre.

Szeretettel köszöntünk és jó egészséget kívánunk.

Hú Dezső

[174] 1915. november 20. Budapest

Kedves Lajosom!

Csík-Tusnádi Betegh Miklóst szintén be fogjuk jelenteni (majd azt mondtam: az áldozatok között, de hiszen áldozni is kell és áldoztatni szép) a decemberi vál. ülésen.

Erzsikének átadtam névnapi üdvözettedet. Köszöni szépen és kezedet csókoltatja.

Feleségem pedig a Ferencz István ügyének felkarolásáért mond általam köszönetet.¹⁵⁹ Én is tanúskodom mellette, hogy Pista derék fiú és derék katona is. Most kapta meg a nagy ezüst vitézségi érmet.

Idecsatolok két fotográfiát, *visszakérőleg*. Ez az a két címer, amelyet tudtommal 1867 óta a közös intézményeknél használtak. Az lenne a tiszteletteljes kérdésem, hogy vajon *egyidejűleg* használták-e ezt a két címet ily minőségben, vagy pedig, mint hallottam, az 1890-es évekig a bővebbet, ettől fogva pedig a csupán a genealógiai címet tartalmazó kisebbiket.

Nagyon megköszönném, ha e kérdésekre lennél kegyes válaszolni.

Szeretettel köszöntünk mindannyian és jó egészséget kívánunk.

Hú Dezső

159 OSZK Kt., Fond XI/198. Csánki Dezsőné Thallóczy Lajoshoz, 5. levél, 1915. november 14.: Ferencz István jegényei őrmester Bécsben fekszik kórházban. Az Isonzó mellett sebesült meg, több helyen harcolt, sok sebet kapott, hazavágyik, szeretné, ha Bánffyhunyadra helyeznék át az ottani kórházba, ebben kéri Csánkiné Thallóczy segítségét.

[175] 1915. november 23. Budapest

Kedves Lajosom!

Megkaptam s köszönöm szíves válaszodat az osztrák császári címernek a közös ügyek elintézésénél eddig történt használatára nézve.

Az új magyar és közös címerekről s azok jelentőségéről hadi jótékony célra vetítéssel egybekötött felolvasást tartok e héten.¹⁶⁰ A nyomás felülről jött, s nem térhettem ki előle. Azt tervezem, hogy e felolvasást, mely pár nap óta már készen van, s mérsékeltén népszerű, kiadom a Századokban, ábrákkal, melyek, remélem, nem fognak sokba kerülni.¹⁶¹

A Társulat programjába fel vannak véve a népszerű előadások, sajnos sohasem tartunk ilyeneket.

Nagyon nehéz és költséges ezeket összehozni. Azt gondolom azonban, erről az aktuális, erős történelmi háttérű kérdésről jó lesz tagtársainkat szakszerű alapon tájékoztatni.

Betegh, Torda-Aranyos megyei főispán kétszáz koronás alapítványa beérkezett. Azonnal beküldtem a posta-takarékpénztárba.

Szeretettel köszöntünk és jó egészséget kívánunk.

Hű Dezső

[176] 1915. december 1. Budapest

Kedves Lajosom!

Rubidó-Zichy urat szintén előterjesztjük a holnapi vál. ülésen, melyen, úgy látszik, nem lesz szerencsénk Hozzád.

A főbb tárgyak a következők:

1.) Intézkednünk kell a Századok név- és tárgymutatója dolgában, amellyel megállapodásunk szerint ünnepelni óhajtunk 50 éves jubileumunkon. Pénzt már raktunk rá félre; alkalmas emberem is van a kis dr.

160 Előadás az új közös címeréről. *Budapesti Hírlap*, 35. (1915) 327:10. (november 24.): „Csánki Dezső dr. országos főlevéltáros e hónap 27-én este fél hét órakor előadást tart a Krisztinavárosi Kaszinóban (I. Krisztina-körút 83. sz.) a magyar és az új közös címeréről.” Felolvasások a jótékony cél szolgálatában. *Fővárosi Közlöny*, 26. (1915) 66:6. (december 24.)

161 CSÁNKI DEZSŐ: Az új magyar és úgynevezett közös címerekről. *Századok*, 50. (1916) 1:1–27.

Pelz orsz. levéltári tiszt személyében, aki minden tekintetben jelentékeny akvizíciónak bizonyult. Egyelőre bizottságot küldünk ki, elnök urunkkal élén, akit akadályoztatása esetén én fognék képviselni.

2.) Referálok a III. hadikölcsönről.

3.) Bemutatjuk a Tört. Életrajzok kész új kötetét, Fest Aladártól: Dévay Pál.

4.) Bemutatjuk a Zichy Okmánytár elkészült XI. kötetét s az ezzel összefüggő, különösen pedig az ennek folytatására vonatkozólag tett intézkedéseket. Ezeknek veleje: a nemzetséghez előterjesztést tettünk a következő kötetek szerkesztőjére: (Dőryre) és költségeire vonatkozólag.

5.) A Thaly-féle alapítvány első kérdésére a megbízott dr. Szabó Dezsőtől a pályamű elkészült. Bírálóbizottságot fogunk kiküldeni.

Különféle cikkeidet végig élveztem. Erőt kívánok a lankadatlan ifjúságról tanúskodó művek folytatásához.

Szeretettel köszöntünk.

Hú Dezsőd

[177] 1915. december 6. Budapest

Kedves Lajosom!

A társulati vál. ülés rendben folyt le.

A társulati jubileum nekem is fúrja a fejemet. Örvendek, hogy ezt Te is nagyobb szabásúnak fogod fel. Alkalomszerűleg engedelmeddel megbeszélendjük.

Lassanként gondolkozni kell a jövő évi közgyűlési elnöki megnyitóról is. E tekintetben is, miheztartás végett, szíves nyilatkozatodat kérem.

Örvendek, hogy még e hóban viszontláthatlak. Addig is legjobb egészséget kívánok a magam és egész családom nevében.

Hú Dezsőd

[178] 1915. december 27. Budapest

Kedves Lajosom!

Megkaptam az új alapító tagokra vonatkozó „nagyértékű” leveledet.

Most, az év legvégén azon dolgozunk, hogy számadásainkat az év utolsó napjáig teljesen rendbe hozzuk, ami rajtam kívül különösen az igen-igen beteg (gümőkóros) öreg pénztárnoknak ad sok dolgot. Ő állítaná össze az általad eddig ajánlott alapítók névsorát is, s ezt súlyos állapotából kifolyólag majd csak napok múlva teheti. Akkor majd eldönthetjük: megvan-e már a 99 alapító, s ha igen, Cuseket századiknak diktáljuk be.

Legközelebbi vál. ülésünk jan. 13-án lesz; közben jelentést teszek még ez ügyről és esetleg Társulatunk egyéb ügyeiről is.

Addig is fogadd legmelegebb köszönetünket az új alapító tagokért, s egyszersmind a Zolthai által készített s nekem megküldött kártyáért; végül legjobb, úgy a magam, mint egész családom nevében kifejezett kívánságainkat az új év alkalmából.

Szeretettel üdvözlünk

Hú Dezsőd

[179] 1916. január 3. Budapest

Kedves Lajosom!

Összeállítottuk az Általad mint társulati elnök által ajánlott alapító tagok névsorát. Ha Ő Felségét is számítjuk, akkor 95 jön ki; ha nem, akkor 94. De mivel utóbbi két leveled szerint öt új alapítót ajánlsz (Harkányi, Hazay, Ghillányi, Szalay és Iványi), Fejérpataky Lászlót így is, úgy is lehet századiknak venni. Őt tehát a legközelebbi ig. vál. ülésen szintén be fogjuk jelenteni.

A listát különben ide csatolom.

Szeretettel üdvözlünk mindannyian.

Hú Dezsőd

[180] 1916. január 16. Budapest

Kedves Lajosom!

A Tört. Társulat vál. ülése lefolyt, minden különösebb esemény nélkül. Most az évi zárszámadási munkálatok következnek, azután pedig az

új költségvetés egybeállítása – pontosan az ügyrend szerint. Eredményükről röviden jelentést fogok majd tenni.

Szegény kolosvári Nagy Károlyt tegnap temettük el.

Szendreiné tegnap telefonon arra kért, kérjelek meg, hogy ha Bécsbe megy, fogadd őtet. Valami kérését akarja Eléd terjeszteni, de nem a János-sal való ügyét illetőleg. Na, ez aztán tud beszélni; de figyelem, figyelem őt, én azt hiszem, ez becsületes asszony. Persze az ő esete rettenetesen különös. Nehéz azt papírra vetni; hallgatni róla is nagyon nehéz. Az élet olyan furcsa helyzeteket és eseteket produkál, s ítéletet mondani bizony nehéz, míg az ember a háttérrel nem ismeri.

Iványi referált a gróf Eszterházy-féle galántai levéltárról. Hogy azonban hivatalosan eljárhassak, többet kellene tudnom. Először a grófhhoz kellene ugyan fordulnom (állítólag a Veszprém megyei Magyarszombathegyen lakik), de aztán előzetesen valakinek ki kellene menni Galántára, s ez pénzbe kerül, aztán a mai időben a szállítás is nagyon nehéz és szintén sokba kerül. Mi most nagyon túl vagyunk zsúfolva, de azért okkal-móddal valahogy csak el tudnók ezt az anyagot is helyezni.

Az új levéltár építése természetesen az első nagy fagy óta szünetel.

Szeretettel üdvözlünk mindannyian

Hú Dezső

[181] 1916. május 27. Budapest

Kedves Lajosom!

Erdélyből visszatérve vettem leveledet, melyben egy társulati ház építésére vonatkozólag jelzed gondolataidat, s felhívsz, hogy én is közöljem Veled erre nézve az enyéimet.

Legjobb meggyőződésem szerint, kegyes engedelmeddel, a következőkben jelzem ez ügyben nézetemet.

Részemről már régebben tűnődök hasonló eszmén, de sehogy sem tudok azzal megbarátkozni.

Először is üléstermünk az Akadémiában nagy, középnagy és kicsi, olyan és rendszerint akkor van, aminőt és amikor kívánunk. Könyv és folyóirat a budapesti könyvtárakban és az Orsz. Levéltárban eléggé hozzáférhető. Azért pedig, hogy időnként helybeliek és vendégek a tervezett házban összejöjjenek vagy ott olvassanak, nem találok megokoltnak a házépítés tervbe vételét.

Mert ezt én ezenkívül nehezen megvalósíthatónak és a Társulatra nézve, mai csekély taglétszáma és vagyona, tehát aránylag csekély jövedelme mellett *igen súlyos tehernek látom*, annál is inkább, mert nyomdai szerződésünk az év végével lejár, s a horribilisnek ígérkező nyomdai áremelés mellett, főleg a háborúval kapcsolatosan, a krízis bizonyos nemének nézünk eléje.

Ebből az következik, hogy a Társulatnak mai jövedelmére okvetlen szüksége van, az, illetve annak alapja tehát az inproductiv házba nem fektethető be.

Pénz pedig egy ilyen házhoz legalábbis kell vagy 200 000 korona. Kétlem, hogy ezt össze lehessen egyhamar gyűjteni. Telket talán Te tudnál Bárczytól kapni; de hol? Ilyennek okvetlenül valahol a főváros központibb részében kellene lenni. Arra már én is gondoltam, hogy pl. Fraknoi vehetne nekünk egy házat az eminenter történelmi Várban; ámbar, hogy micsoda nagy és hasznos dolgot csinálnánk vele, egyelőre el sem képzelem, hiszen az új Országos Levéltárban is lesz helyiség mindig és talán, ha nekem el kell innen mennem, akkor is mindig lehet, és igyekezni is kell azzal kapcsolatot találnunk és ápolnunk.

De tegyük fel, hogy házat építünk. Minden telek és költség összehozatala a Te nyakadba fog szakadni, drága jó Lajosom és Elnököm, s az építés és a felelősség jó része az én nyakamba, a teher pedig a Társulatéba. Mert épület esetén megfelelőleg kell berendezkednünk. Tisztviselőt kell tartanunk, aki hivatás szerint titkár, házgondnok stb.; mint a Természettudományi Társulat (jelenleg Gorka Sándor személyében), lehetőleg osztálytanácsosi állandó fizetéssel. Szolgát kellene az épületben lakatnunk, s ennek eltartásáról gondoskodnunk. Azután könyvtárat berendeznünk, itt-ott folyóiratokért is fizetnünk, mert pl. a németek, franciák stb. nem mennek bele a cserepéldányba. Azután az épület karbantartása, fűtése, világítása stb. stb. szintén sokba kerül. Honnan vegyük ehhez a megfelelő állandó és nagy költséget?

Az sem utolsó dolog, hogy most szegénységünket hirdetjük (mert szegények is vagyunk), és e címen segélyért kopogtatunk mindenfelé és egyszerre házat építünk, holott igazán nem tudjuk, hogy a biztos további dráguláskor (esetleg az államon kívül) kihez forduljunk segítségért.

Ne neheztelj reám, kedves Lajosom, ha eme kétségeimet és aggodalmaimat ekként feltárom. Meggyőződésemm, hogy szereznünk kell pénzt, minél többet, hogy tekintélyes alaptőkéket gyűjtsünk s biztosítsuk a Társulat jelenlegi kiadványait s esetleg más kiadások lehetőségét is, mert *ezt feltétlenül* meg kell tennünk; de házvételre, mint amely *inproductiv terhet*

róna reánk, egyelőre ne gondoljunk. Mostanában az én nézetem szerint szépen, egyenesen, felfelé haladunk; a Te kiváló egyéniséged már eddig is nagy haszonhoz juttatott bennünket, hírünket növelte, nevünket ismeretebbé tette. Én boldog vagyok, hogy napi munkámmal társad lehetek e kétségtelen haladásban; de nézetem az, maradjunk ezen az úton.

Szeretettel üdvözlünk es jó egészséget kívánunk.

Hű barátod
Dezső

[182] 1916. június 20. Budapest

Kedves Lajosom!

Nagy örömet okoztál kártyáddal, melyben a kúra jó eredményét tudatod.

Nem akartalak háborgatni esetleges közléssel. Most azonban, hogy megkérdezel, megteszem alábbi köteles jelentésemet.

Már többször jeleztem, hogy társulati nyomdai 3 éves szerződésünk ez év végével lejár. Megvallhatjuk, hogy elég sokat potyáztunk, mert a háború kitörése óta minden nyomdai cikk ára nagyot emelkedett, s a nyomda mégis megmaradt a szerződéses áraknál. Most azonban szerződésünk egyik pontja szerint előre tapogatódnunk kellett. Több nyomdánál jártunk, s végre is eddigi nyomdánkat: az Athenaeumot találtuk legolcsóbbnak. Ami alatt azt kell értenünk, hogy az árakat a különböző tételeknél különféleképp (némelyiknél 200%-kal), kerek számban mintegy 45%-kal emelik. *Ez a Társulat két kiadványánál egy évben mintegy 6000 koronát tesz ki.*

Mily nagy gond ez – talán mondani sem kell. Kétségtelen azonban, hogy a szerződést meg kell kötnünk, mert éppen a jubileumi évre nem maradhatunk szerződés, illetve nyomda nélkül. Minthogy pedig az Athenaeum a nagy alkudozások után megállapított új árakat csak e hó végéig vállalja, s ha szerződést nem kötünk, különösen a papír árának óriási emelkedése miatt további emelést helyez kilátásba – a szerződést még e hónapban meg kell kötnünk. E célból csütörtökre (ünnap lévén) a helybeli választmányi tagokat rendkívüli vál. ülésre hívtam össze az Orsz. Levéltárba. A szerződésnek egy évre való megkötését fogom indítványozni, több évbe a nyomda sem akar belemenni. De erre az időre aztán leköti magának a papirost, festéket stb.

Hogy miből fedezzük ezt a nagy áremelést, azt ma bajos lenne megmondani. Kétségtelen, hogy van megtakarított pénzünk, sok tagdíjhátralékunk, s mindenesetre összébb kell húzódkodnunk. De ez az összehúzó-dás pl. a Tört. Életrajzoknál valami nagy nem lehet, mert ennek terjedelmét a néhány év előtti 50 ívről 40-re, újabban pedig 30-ra szállítottuk alá.

Én családommal együtt július 1-én szeretnék lemenni Jegenyére (u. p. Egeres), egy kis pihenésre. Tavaly és harmadéve csak egy-egy hetem volt. A nagy nehezen összekuporgatott élelmiszereket már előreküldtük. Újabban gondolkodóba ejtettek a bukovinai események, melyek legközelebb Erdélyt látszanak nyomni. De ha nagyon meg nem rosszabbodnak, mégis csak lemegyünk.

Neked további javulást kívánok. Ha keresztülutazol Budapesten, s ha még itt leszek, szívesen megjelenek látásodra.

Szeretettel köszöntünk mindannyian.

Hú Dezső

[183] 1916. október 16. Budapest

Kedves Lajosom!

Mindkét leveledet megkaptam. Köszönöm szíves érdeklődésedet s lelkemből örülök, hogy a dolog lényegére nézve egy véleményen vagyunk.

Eckhartnak azonnal írtam, sőt Balogh Jenővel is beszéltem. Úgy ő, mint Eckhart, hozzám intézett levelében egyhangúan vallották, hogy Eckhart Magyarországnak csupán három-négy íves történetét írja, egy Magyarországot német nyelven ismertető s Révai Mór által kiadandó munka számára, melyet, úgy látszik, a kormány támogat.

Árpád hozzám is írt újabban levelet, hogy nem vállalkozhatik. Érthető, hogy az ő nevét is a szerzők közt szeretnék látni, s azért próbáltuk őt erre unszolni. De – amint neki épp tegnap megírtam – okait épp annyira méltánylom, mint amennyire megkívánom, hogy hasonló esetben az enyémeket is méltányolják.

Különben az ügynek ez a része már el is van intézve, mert Angyal Dávid vállalkozott, hogy a kérdéses kötetet megírja, tehát 1526-tól kezdve korunkig az egészet, ami a mű egységének javára válik.

Ezek után nézetem szerint elküldhetjük a kiadónak propositionkat. Ennek német szövegét idecsatolom. Ha valami megjegyzésed van, légy szí-

ves megírni, vagy esetleg magát a szöveget ily értelemben kiigazítani, s azt címemre lehetőleg mielőbb visszajuttatni.

Egy másik példányt egyidejűleg Fraknóinak küldök hasonló kéréssel. Véleményetek alapján fogom aztán a kiadóhoz küldendő végleges szöveget kiállítani s aláírás végett Neked és Fraknóinak megküldeni.

A Történelmi Társulat ülésén semmi különösebb sem történt. Nekem kissé terjedelmesebben kellett méltatnom a jelen hadi helyzet történelmi hátterét s elparentálnom érdemes elhunyt tagjainkat. Örvendek, hogy elnöki helyesléssel találkozom. Jelöltjeidet örömmel megválasztottuk.

A legutóbbi orsz. levéltári építési bizottsági ülésen csak a vállalkozók apró ügyeivel, különösen pedig a háborús drágaságból kifolyólag kért ún. feláraik ügyével foglalkoztunk. Sajnos a háború miatt legalább 700 000 koronával drágább lesz az építkezés, mint a megkötött szerződések alapján előirányoztuk. Szerencsére ezen előirányzat szerint 505 000 korona megtakarításunk volt, s így, legalább egyelőre, csak mintegy 200 000 korona túlkiadással állunk szemben.

Szeretettel üdvözlünk s jó egészséget kívánunk.

Hú barátod

Dezső

Fraknói véleménye szerint a K. Árpád neve egyelőre benne maradhatna a kiadóhoz intézendő levelünkben. Fraknói úgy véli, hogy ez jó hatással lenne a kiadóra, s ehhez, szintén Fraknói szerint, Árpád is hozzájárult.

D.

[184] Dátum nélkül [1892. július 13.] Budakeszi

Kedves Lajos!

Ma kaptam végleges tudósítást a galgóci ügyben. Az öreg Erdődy F. gr. *megengedte* a galgóci levéltárban a kutatást, *augusztus elejére*.¹⁶² Kala-uzolni fog a jószágigazgató: Tersztyánszky Lajos, ügyvéd Galgócon, ki azonban most, úgy látszik, nincs otthon. Én a mondott időre tervezem uta-

162 MNL OL, Y 1. 1015/1892. Nyitra megyei főispánnak átirata, a gróf Erdődy-féle, Galgócon elhelyezett levéltár kutatás céljából dr. Csánki Dezső akadémiai tag előtt megnyittatása tárgyában.

mat, s nem mondhatom, mennyire szeretném, ha te is, kedves Lajos, velem lehetnél.

Hogyan legyen ez leghelyesebben kivihető, a te kifogyhatatlan diplomáciai leleményességéért fejtse meg. Én, még ha tehetnék is valamit e részben – nélkülöd mit se tennék.

Ugyanazért kérlek, légy szíves, és e levelem vétele után tudósíts elhatározásodról.

Szerettem volna többet, sokat írni, de bocsáss meg, lusta vagyok mint egy indus bálvány. Azonkívül remélem, hogy nemsokára viszontlátjuk egymást.

Kusza soraimért is bocsánatot kérek, egy hét óra úgy megnehezedett a kezem, mióta nem írok, mintha egész életemben csak szántottam volna.

E levelem az Ungargasseba címezem. A számot nem tudom. Remélem, hogy nagyjaink nevét csak ismerik az osztrák Mercuriusok.

Isten veled. Ölel és a remélhető viszontlátásig szívből üdvözöl
szerető híved

Csánki Dezső

(Budakeszi. Diófa utca 373.)

[185] Hely és dátum nélkül [1892. október vége, töredék]

amely hogy nem kiméra, Szent Vekerle két fertályban – f. évben – be is bizonyította. Hogy utóbbi t. kollégám őszinte örömeiket élvez e penzióügy miatt, nem szükség bővebben részleteznem, azt hiszem, fél évtizede várja már, s mondhatom: azelőtt még jobban várta. Ha igaz lesz az az említett fizetési tábla, Samuból alleveltárnok lesz, ami a mi szegényes viszonyaink közt is fölr 3800 koronával és egy hatásos visitkártyával.

Csontosi még vergődik. Szegény, én igazán mondom, sajnálom őt. Azóta, hogy utolsó levelemet írtam, kétszer találkoztam vele, s szegény háromszor pumpolt meg. Ezt itt leírni nem látszik ugyan gentleman-like dolognak, de hiszen nem is rólam van szó, hanem a János otromba pazarlásáról. Bevallja, hogy Vásonkői¹⁶³ halála óta (4-5 év?) 25 000 frtot vertek el, s évenként vagy 3500-4000 frtot mint jövedelmet, s csináltak hozzá 4000 frt adósságot 3 takarékpénztárban, s a társadalom legkülönbözőbb osztályát képviselő hitelezők zsebeiben. No már ebből legalábbis ki lehet érezni

163 Talán valamelyik Zichy gróf?

a pénzügyi bukást, ami Jánosnál egyértelműnek látszik a morális süllyedéssel, mert úton-útfélen, barátját és ellenségét megpumpolja, csak hogy Szenes Ede és boltjaiban még most is megvehesse a nélkülözhetetlen ingyencségeket. Ítélik vagy nem ítélik el – Jánosnak vége, mert bár önbizalma, hogy leveri ellenségeit, rettenetes, de én legalább úgy látom, semmiféle hibáját nem látja be, s bár én igyekeztem őt erre rávezetni, ő szinte kéjeleg abban a gondolatban, hogy milyen gyámoltalan rossz gazda volt, ami végre is mindig előkelő dolog, kivált, ha más a forrása annak az előkelőségnek és vagyonnak. Tegnap iszonyatosan gyötörték a fegyelmi bíróságban (Szalay I., Toszt és Pulszky), de hogy mi lett a vége, nem tudom.¹⁶⁴ János röpiratot ad ki, melyben (szavai szerint) úgy lerántja az egész könyvtárat, hogy ott a mostaniak közül egy ember sem maradhat meg. Az egész vizsgálat értelmi szerzője különben: Erdélyi Pál, akinek rövidre nyírott fejét a nyáron előttem tapogattad. Isten veled, kedves Lajos! Üdvözlökd nevében Árpádot, Lacit és Hodinkát. Ölel: Dezső.

[186] Hely és dátum nélkül [1910 után]

I. Semmi nyoma sincsen, hogy mikor kapták az Esterházyak Pápát, 1630-ban már kezükön volt. 1720 körül pedig adományt is kaptak rá. Legalább ezt állítja a Tört. tár 1893. évf. 601–616 lapjain levő regesták egyik közleménye. (Raizner Jánostól.)

II. Hogy a kath. templom mikor épült, erről semmit sem tudunk. Talán a következő művek valamelyikéből (amelyek azonban nekünk nincsenek meg) lehetne megtudni: Z. G. (Országgh Tükre 1862. 9.) A pápai kath. templom. *Szigeti Szabó Ede*: Pápai r. kath. templom. (Haz. és Külf. 1867. 48.) *Kapossy Lucián*: Pápa város egyetemes leírása. (Pápa 1906.) *Kiss I.*: A pápai plébánia tört. (Veszprém 1908.)

III. A pápai uradalom 37 000 kat. hold.

164 Csontos János (1846–1918) az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárának első őre. 1892 októberében fegyelmi tárgyalást folytatnak le ellene, és a hanyag munkavégzés és pénzügyi visszaélések miatt állásából felfüggesztették. Ha a fegyelmi bizottság csak egyszer hallgatta őt ki, amikor a könyvtár egész személyzetét kihallgatásra berendelték, akkor ennek dátuma 1892. október 30., tehát a levél október 31-én kelt. Vö. PÁLVÖLGYI ENDRE: A Csontos János elleni fegyelmi vizsgálat és annak politikai háttere. *Az ELTE Egyetemi Könyvtár Évkönyve, 1964.* Bp., ELTE, 1964. 163–192.

IV. Pápa lakossága az 1910. évi népszámlálás szerint 20 150. Ebből róm. kath. 12 518, görög 18, reform. 2552, lutheránus 1977, zsidó 3076. Az 1909. évi r. kath. egyházmegyei schematismus valamivel kevesebb számot ad mindenütt, a zsidók számát azonban 4521-re teszi. Anyanyelv szerint a lakosságból 19 790 magyar, 255 német; polgári 19 866, katonai 284.

V. A többire nézve a következő munkára utalok: Thury Etele. A dunántuli ref. egyházkerület története. I. köt. Pápa 1908. 8. r. 508. 1. ára 5 korona. (Tudtommal a második kötet nem jelent meg.)

Csupán annyit tudok, hogy Pápa vidékén csakugyan erős református magyar községek vannak. S a pápai convictus csak úgy tudta fenntartani a diákok táplálását, hogy ősszel a nagyobb diákok e helységekben természetben való élelmiszereket (lisztet, krumplit, babot sat.) gyűjtöttek, s ezeket az egyházak maguk szállították be a collegium raktárába. Hogy ma ez így van-e, nem tudom. Egyébiránt a mi egykori tanuló társunknak, a (sánta) Kis Ernőnek is van egy munkája Pápáról, de a mi könyvtárunkban ez sincs meg.

D.

[187] Hely és dátum nélkül [1914. március 15. előtt]

Kedves Lajosom!

Úgy a kereskedelemügyi, mint a földművelésügyi miniszter elhatározásáról szóló levelet, illetve átiratot, valamint ezekre vonatkozó leveleidet is megkaptam. Utóbbiak közül a hivatalosakat a választmány elé fogom terjeszteni (amennyiben t. i. Te személyesen le nem jöhetsz az áprilisi vál. ülésre), illetve irattári eljárás tárgyává fogom tenni.

Addig is fogadd (amire, tudom, nem szorulsz rá) legmelegebb szak társi, alelnöki és testvéri köszönetemet és szerencsekívánataimat azokhoz a gyors és fényes sikerekhez, amelyeket rövid, pár hónapi elnökösködésed alatt felmutattál.

A kereskedelemügyi miniszter évi segélye ügyében Hollánnál jártam, de épp a miniszterhez hívták, s hasztalan volt a várakozás. Harmadnap Domanovszkyt küldtem el hozzá, aki privative is, a gyerekek útján régi ismerőse. Ezen az alapon ma vagy holnap hivatalos köszönetet, illetve kérvényt intézek a miniszterhez, a segélynek a jövő évben folytatólag leendő kiutalványozása iránt.

Egyidejűleg az Államvasutaktól is kaptam levelet, melyben az egész hirdetési segély ügye aprólékosan szabályba van szedve. Eljártam ebben is. Az eredmény az, hogy az e félévre kiutaltványozott 750 koronának az első negyedre eső részletét március 15. után nyugtánkra kifizetik, habár hirdetni valót is csak ez idő után tudnak adni. Ez persze kellemes dolog, már csak azért is, mert ha hirdetési segélyt kapunk, számításom szerint a hirdetéseknek általunk fedezendő nyomdaköltsége évenként felrúghat vagy 500 koronára. De ez nem lenne baj; a maradék 1000 korona még mindig szép pénz.

Ezzel kapcsolatban közlöm, hogy a Századok egy nyomtatott íve mindenestől mintegy 230 korona költségbe kerül, s így, ha lesz is pénzünk, okos beosztással kell élnünk, amit méltóztassál rám bízni. A decemberi számban tervezem a trencsényi kirándulás összes iratainak közlését, s mivel ez a füzet, a lipcsei kirándulási füzetből ítélve előreláthatólag dupla, azaz 10 íves füzet lehet, a költségvetésileg nem biztosított mintegy 5 fölös ív költségeire több mint 1000 koronát kell számítanunk. Ezenkívül jönne a Századok néhány füzetébe egy-egy ív, összesen talán az idén szintén vagy 5 ív, szintén több mint ezer korona költséggel, amelyeken ipari, kereskedelmi, földművelési stb. ügyeket tárgyalnánk. Ilyen ívet adunk már a márciusi füzetben is, rajta az Eckhart kamaragrófjaival.

Mindezekből világos, hogy a két miniszter segélye nagyon is kapóra jön. A földművelésügyi miniszter segélyének kiutaltványozását, valamint ugyanannak a jövőben leendő kérvényezését, végül a vallásügyi minisztérium segélyére vonatkozó Klebelsberg-féle ígéretet számon fogjuk tartani.

A konstantinápolyi tagjelölteket szabályszerű eljárás végett átadtam Iványinak, illetve Barabásnak.

Iványi a múlt vasárnap fenn járt Trencsénben. In crudo, előzetes levelezés alapján rendbe hozta a kirándulás programját. Felolvasásokról is gondoskodva van már. Két Trencsén megyei atyafi, egy vénebb és egy fiatal olvas. Szádeczky és Závodszy, az általános történetbe belevágó Trencsén megyei themákról. Herceg Odescalchi bizonyára szokott hosszadalmas modorában a trencsényi vármegyei házról szeretne olvasni; ezt a felolvasást azonban bliccelni óhajtanám. Iványi szorgalmasan készül a pöstyéni zárfelolvasásra. A trencsényiek a derék Pázmány megyei levéltárnok szerkesztésében jóra valónak ígérkező külön kiadványt terveznek. Ebbe illenék bele a Herceg műve is.

A társulati főtitkárság jelöltségétől Lampérth visszavonult. Mutatta leveledet, s kérte határozott véleményemet. Én tőlem telhető finomsággal jeleztem aggodalmaimat a siker és lehetőség tekintetében. Erre ő vissza-

vonulását jelezte ugyan, de egyszersmind kijelentette, hogy nagyon ideg-beteg s nyolcheti külön hivatali szabadságot fog kérni, s mikor én a tervezett főtitkárságban és a betegségben mutatkozó ellenmondásra szelíden rámutattam, rettenetesen felháborodott. Szóval bajaim fogynak. Most már K. H. és L. súgnak-búgnak. L. ki is jelentette, hogy ne csodálkozzam, ha Iványi ellen készül valami. Mást pedig, mint Iványit nem igen jelölhetek

[a levél további része hiányzik]

ANNOTÁLT SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

(A bevezető oldalszámai *dőlt*, a levelek sorszámai álló betűvel szedve)

Ackerman Ádám 16

Acsády Ignác (1845–1906) történész, az MTA tagja (1888) 14

Áldásy Antal (1869–1932) történész, egyetemi tanár, az MTA tagja (1908), az MNM levéltárának őre (1894–1912), a Turul szerkesztője (1902–1924) 119, 136
András (1177–1235) II., magyar király (1205–1235) 97

Andrássy Gyula, ifjabb gr. (1860–1929), politikus, országgyűlési képviselő (1884–1906), pártvezető (Országos Alkotmánypárt), belügyminiszter (1906–1910), az utolsó osztrák–magyar külügyminiszter (1918); az MTA tagja (1904), az OMKT elnöke (1905–1923), a Nemzeti Szalon elnöke (1898–1929) 83, 85, 94–95

Angyal Dávid (1857–1943) történész, irodalomtörténész, egyetemi tanár, az MTA tagja (1902), az MTT tagja, igazgatóválasztmányának tagja (1899-től) 58, 65, 100, 110, 119, 183

Anjou család 147

Ányos Lajos dr. (1876–1960), 1912-től az OL munkatársa 101, 103–106, 108–109, 169

Aragóniai Beatrix (1457–1508) magyar királyné (1476–1500) 49

Árpád → Károlyi Árpád

Árpád fejedelem (850–907) 24, 147

B. → Bárczy István

Babić, Blago, Fra, ferences apát 7

Bácsy Jakab 7

Bálint József 23

Ballagi Aladár (1863–1928) történész, művelődéstörténész, az MTA tagja (1884) 58, 89, 106

Ballagi Géza (1851–1907) történész, az MTA tagja (1888), országgyűlési képviselő (1901–1905) 131, 133

Balogh Jenő (1864–1953) jogász, politikus 183

Balša Péter szentszávai herceg 163–164

Balthazar Béla (1844 k.–1890), a Magyar Jelzáloghitelbank pénztárosa, az MTT pénztárosa (1873–1890) 95

Barabás Samu (1855–1940) levéltáros, történész, az MTA tagja (1910) 13, 37, 5, 9–11, 32, 42, 49, 58, 96, 98, 106, 167, 185, 187

Bárczy István [Podesta] (1866–1943) Budapest polgármestere 1906–1918 között 37, 25–26, 31, 44–45, 51, 81, 89, 94, 137, 181

Bartal Antal (1829–1909) klasszika-filológus, az MTA tagja (1873) 23

Basta György (1550–1607) hadvezér 49

Bathó Béla (1872–1943) földbirtokos, ügyvéd, az MTT tagja (1909), ügyésze (1910–1916) 159

Battenberg család 5

Batthyány Károly (1698–1772) gróf, majd 1764-től herceg 137

Batthyány-Strattmann László (1870–1931) gróf, 1915-től herceg 126, 137

Bayler Emília 18

Bayler Lujza 18

Békefi Remig (1858–1924) ciszterci szerzetes, történész, az MTA tagja (1896) 95

- Béla (1206–1270) IV., magyar király (1235–1270) 89
- Benyovszky család 28
- Benyovszky Mór (1746–1786) 28
- Berchtold Lipót gr. (1863–1942) külügyminiszter (1912–1915) 98
- Berczik Gyula (1853–1933) építész, a Kereskedelemügyi Minisztérium Magasépítészeti ügyosztályának vezetője (1902-től), az országos középítési tanács tagja (1906-tól), miniszteri osztálytanácsos, miniszteri tanácsos cím és jelleg 75
- Bergman Emília (?–1877 e.) 17
- Bergman József (1801–1877) 17
- Bergman Teofil (1767–?) 17
- Berzeviczy Albert (1853–1936) művelődéspolitikus, művészettörténész, történész, az MTA tagja (1904) 49, 85, 94, 100, 119, 150
- Betegh Miklós (1868–1945), Torda-Aranyos megye főispánja 1910-től 174–175
- Bíra Jenő 144
- Bjelik Imre dr. (1860–1927) 1911-től az osztrák–magyar hadsereg tábori püspöke 150
- Blagay család 9
- Bodenstein Gusztáv [Bodo] (1883–1962) cs. és kir. közös pénzügyminisztériumi levéltári fogalmazó, a Gedenkbücher másolója 37, 139–140, 159
- Bodo → Bodenstein Gusztáv
- Bognár Szabina* 13
- Bóra Irén 21
- Borovszky Samu (1860–1912) történész, az MTA tagja (1899) 58–59, 65–66
- Bosnyák Zoltán (1861–1948), a Belügyminisztérium Elnöki osztályának főnöke Horváth Emil után 1911 júniusától 50, 56–57, 77, 85, 91–92, 105
- Brankovics György (1377?–1456) szerb fejedelem (1427), despota (1429–1456) 125, 127
- Bunyitay Vince (1835–1915) több egyházi méltóság betöltője, egyháztörténész, az MTA tagja (1884) 143, 150–152
- Burián István (1851–1922) külügyminiszter 1915. január 13. – 1916. december 22. között 129
- Büzérnagy → Thallóczy Lajos
- Caesar, Iulius (i. e. 100–44) 23
- Cherny József (1812–1886) jogász, egyetemi tanár 26
- Chevra Flóris 22
- Concha Győző (1846–1933) jogász, egyetemi tanár, az MTA tagja (1886), tisztségviselője, a főrendi ház tagja 1913-tól 119, 176
- Cusek → Fejérpataky László dr.
- Czikkelyné Nagy Erika* 16
- Csáki Árpád* 13
- Csánki Béla (1849–1907) 18
- Csánki Béla (1881–1883) 20
- Csánki Benjámin (1868–1943) szeghalmi református lelkész 17–18, 35
- Csánki Benjámin id. (1818–1884) református lelkész 16
- Csánki Dénes (1885–1972) festőművész 13–17, 19–21, 33, 37, 23, 25–26, 29, 31, 35, 37, 40, 46, 51, 54, 60, 62, 81, 121, 123, 129
- Csánki Dezső (1857–1933) 11–23, 26, 31, 33–37, 1–187
- Csánki Dezsőné, Materny Gizella (1858–1916) 13, 18–20, 174
- Csánki Emília (1849) 17
- Csánki Emma (1851–?) 18
- Csánki Erzsébet (1894–?) 19, 62, 162, 174
- Csánki Géza (1862–†1913 e.) 18
- Csánki Ilona (1891–1912) 13–14, 21, 33, 23, 26, 35
- Csánki Ilona Regina (1853–?) 18
- Csánki István (1790 k. –1834 e.) 17
- Csánki Jenő (1864–1918 után), a szeghalmi járás főszolgabírója 18, 81
- Csánki Jolán (1887–1892) 21
- Csánki Kornélia (1883–1904) 20
- Csánki Kornélia, Jákó Balázsné (1859–?) 18, 20
- Csánki Lujza (1888–1904) 21
- Csánki Mária (1890–?) 19, 23, 33, 76, 81, 106
- Csánki Miklós-Demeter (1914–?) 14, 21
- Csánki Viktor (1855–1913) 18
- Csánki Zoltán (1869–?) 18
- Csaplár-Degovics Krisztián* 63
- Csengery János (1856–1945) klasszika-filológus, műfordító, kolozsvári egyetemi tanár, az MTA tagja (1892) 34, 169

- Csernoch János (1852–1927), esztergomi érsek, hercegprímás, az MTA tagja (1915) 98
Csiffáry Gabriella 22
 Csontos János (1846–1918), az OSZK kéziratárának első őre, az MTA tagja (1883) 3, 6, 185
 Csörgheő (Bertalan?) 114
 D. → Csánki Dénes, Drasche Lázár
Darnay Pál 27
 Daruváry Géza (1866–1934), az uralkodó kabinetirodájának osztályfőnöke 120, 127
Demény-Dittel Lajos 27
 Derencsényi Imre (†1493) tatai és komáromi várkapitány, tárnokmester, dalmát, horvát és szlavón bán 170
 Dessewffy Arisztid (1854–1922) országgyűlési képviselő, elnöki tanácsos 137
 Dévay Pál br. (1735–1800) altábornagy 130, 176
 Dini → Csánki Dénes
 Domanovszky Sándor (1877–1955) történész, 1913–1943 között a Századok szerkesztője, az MTA tagja (1915), az MTT alelnöke (1916–1946) 66, 97, 117, 119, 127, 130, 156, 162, 187
Dorner Béla 27
 Dóry Ferenc (1875–1960) történész, levéltáros, 1898-tól az OL munkatársa 16, 49, 77, 81, 91, 176
 Drasche-Lázár Alfréd (1875–1949) diplomata, politikus, író, a trianoni békeszerződés egyik aláírója magyar részről. 1913-tól a Miniszterelnökség Elnöki osztályának vezetője, osztálytanácsos, miniszteri tanácsos 85, 133–134, 160
Dudek János 24
 Éber László (1871–1935) a Műemléki Bizottság előadója 40
 Eckhart Ferenc (1885–1957) jog- és gazdaságtörténész, az MTA tagja (1919) 183, 187
Elbe István 16
 Ember Győző (1909–1993) levéltáros, történész, az MTA tagja (1945) 12
 Engel János Keresztély (1770–1814) történész 169
 Erdélyi Pál (1864–1936) könyvtáros, irodalomtörténész 185
Erdélyi Sándor 18
 Erdődy Ferenc Xaver gr. (1830–1906) 184
 Erdődy gr. 159
 Erdődy Imre gr. (1854–1925) MTT alapító tag (1914) 141
 Esterházy család 187
 Eszterházy gr. család 180, 186
 Farkas Blanka [Fehérke, Fejérke], Thallóczy Lajos fogadott leánya 62, 96
 Farkas Ödön 120, 130
 Fehérke, Fejérke → Farkas Blanka
 Fejér György (1766–1851) történész, az Egyetemi Könyvtár igazgatója (1824–1843) 151
 Fejérpataky László dr. [Cusek] (1857–1923) történész, egyetemi tanár, akadémikus, könyvtáros és levéltáros. Az OSZK igazgatója, az MNM főigazgatója, az MTA tagja (1884) 13, 21, 37, 1, 3, 9, 11, 16, 23–24, 33, 76, 83, 85, 87, 91, 94, 96–97, 100, 119, 130, 136, 142, 157, 178–179, 185
 Ferenc József (1830–1916) I., magyar király (1867–1916) 31, 147
 Ferenc (1768–1835) magyar király (1792–1835) 26
 Ferenc Salvator (1866–1939) a Habsburg-Lotaringiai-ház toszkánai ágából származó főherceg 156–157
 Ferencz István 13, 174
 Fessler Ignác Aurél (1756–1839) történetíró 28
 Fest Aladár (1855–1943) történész, pedagógiai író 130, 176
 Fetsér Antal dr. (1862–1933) győri püspök 1914 decemberétől 133
 Fináczy Ernő (1860–1936) pedagógus, az MTA tagja (1900) 100, 119
 Fischer István 14
 Fornung Mária (1836–1905) 5
 Forster Gyula, br. (1846–1932) művészettörténész, műemlékvédelmi szakember, a Műemlékek Országos Bizottsága (1881–1949) elnöke 1906-tól, az MTA tagja (1899) 13, 40, 94, 123, 136–137
Földesi Ferenc 16
 Fraknói Vilmos (1843–1924) történész, az MTA tagja (1870) 22, 84–85, 94, 159, 181, 183

- Frangepán család 15, 42
 Gagyi Jenő (1883–1936), tanár, levéltáros, diplomata, író, költő. 1909–1921 között az OL-ban dolgozott, kezdetben Bécsben, a volt udvari kamarai levéltár iratainak szétválasztási munkálatait végezte 99, 106, 132, 152
Galbavyné Frigyesfalvi Éva 21
Gálócsy Árpád 28
 Gárdonyi Albert (1874–1946) Budapest Főváros Levéltárának igazgatója 1914-től 45, 51
 Gerendi család 159
 Gerliczy Félix br. (1885–1954) cs. és kir. követségi titkár (München) 160
 Gervay Károly (1818–1883) jogász, levéltár-igazgató 29
 Ghyllány Imre br. (1860–1922) földművelésügyi miniszter 1913–1917 között 179
 Glück Frigyes (1858–1931) szállodaiparos, várospolitikus, műgyűjtő, mecénás. A Pannónia Szálló (Rákóczi út) tulajdonosa és vezetője 1884-től 137–138
 Goldziher Ignác (1850–1921) orientalista, egyetemi tanár, az MTA tagja (1876) 26
 Gombos Ferenc Albin (1873–1938) történész, az MTA tagja (1925) 58, 66
 Gorka Sándor (1878–1944) biológus, a Természettudományi Társulat (másod) titkára (1906) 1914-től 181
Gottsmann, Andreas 24
 Greguss Ágost (1825–1882) író, esztéta, az MTA tagja (1858) 22, 26
 Grittner Adelgunda 27
 Grittner Albert (1861–1918) 27
 Grittner Erzsébet → Thallóczy Erzsébet
 Grittner Etelka 27
 Grittner Ferenc (1858–1891) 27
 Grittner Gyula (1863–1908) 27
 Grittner János (1817–1891) 27
 Grittner Katalin 27
 Grittner Sándor (1857–1886) 27
 Grittner Sándor (más) 27
 Grittner Sarolta, Kalmár Ferencné (Losonczy Sarolta) 27–28
 Grittner Vilhelmina 27
 Gruber Mihály, az OL-ban hivatszolgá 1876–1899 között 5
 Grúz Lajos 27
 H. S. → Horváth Sándor
 H., H. E. → Horváth Emil
 Habsburg család 147
 Habsburg Mária (1505–1558) magyar királyné (1521–1526) 156
 Habsburg-Lotaringiai-ház 147
 Hajnik Imre (1840–1902) jogtörténész, az MTA tagja (1871) 27
 Hampel József (1849–1913) régész, az MTA tagja (1884) 13
 Harkányi János br. (1859–1938) kereskedelemügyi miniszter 1913–1917 között 179
 Härmann, Konstantin 13
 Hártán Imre dr. 150
 Hattyuffy Dezső (1851–1914) 130
 Haypál Benő (1869–1926) 127
 Hazay Samu (1851–1942) honvédelmi miniszter 1910–1917 között 179
 Hegedűs Ferenc 27
 Hegedűs Imre 27
 Heltai Ferenc dr. (1861–1913) Budapest főpolgármestere 1913. február 15-től haláláig 81
 Herczog József (1880–1941) levéltáros, történész, 1906-tól az OL munkatársa, főigazgatója (1934–1941), az MTA tagja (1936) 101
 Herrmann Antal 33–34
 Hervay ? 160
 Hivessy Júlia 18
 Hodinka Antal (1864–1946) történész, művelődéstörténész, szlavista, az MTA tagja (1910) 32, 9, 185
 Hollán Sándor (1873–1919) a Kereskedelemügyi Minisztérium Elnöki osztályának főnöke 1914-ben 187
 Horvát Árpád (1820–1894) történész, az MTA tagja (1884) 26
 Horváth Mihály (1809–1878) történész, az MTA tagja (1839) 147
 Horváth ? 27
 Horváth Emil (1857–1922) a Belügyminisztérium Elnöki osztályának vezetője, belügyminisztériumi államtitkár, az OL építési bizottságának elnöke 1916-ig 37, 44, 48, 51, 53, 55–56, 58, 60, 68–71, 75, 77, 89, 173

Horváth Éva 16

Horváth Gyula 27

Horváth J. András 45

Horváth Ödön 13

Horváth Sándor dr. (1872–1924) az OL munkatársa 1898–1920 között 42, 48–49, 60, 69, 77–78, 90–91, 94, 118

Hrvat dr. 144

Hunfalvy János (1820–1888) földrajztudós, statisztikus, az MTA tagja (1858) 22–23, 26

Hunfalvy Pál (1810–1891) nyelvész, néprajzkutató, az MTA tagja (1841) 131

Hunyadi család 72–74, 147

Huszár család 37

Hübel Szidónia (1857–1943) 21

Illésy János (1861–1905) történész, levéltáros, az OL munkatársa 1887–1905 között, 81

Ilosvay Bálint (1866–1945) segédtitkár a Belügyminisztériumban 120, 130

Iványi Béla, dr. (1878–1964), az MTT titkára, az OL munkatársa 1903–1914 között, 1914-től 1917-ig katonai szolgálatot teljesített 90, 96, 100, 116–118, 150, 179, 180, 187

Jagelló család 147

Jakabffy Imre (1850–1930), a Belügyminisztérium államtitkára 1910-től 51, 58–59, 69, 77

Jákó Balázs 18

Jankó (Ágost? Miklós?) 112

Jankovich Béla (1865–1939) oktatáspolitikus, közgazdász, az MTA tagja (1913), vallás- és közoktatásügyi miniszter 1913–1917 között 94, 165

Jankura György 29

Jekelfalussy József (1849–1901) 14

Jenő főherceg (1863–1954) 145–146

Jezedniczky család 37

József (1776–1847) nádor (1795–1847) 131

Jungerth(-Arnóthy) Mihály dr. (1883–1957) közös pénzügyminisztériumi fogalmazó 67

Justh Gyula (1850–1917) politikus, országgyűlési képviselő 83

Juzbašić, Dževad 24

K., K. A. → Komáromy András

Káldos János 16

Kállay Béni (1839–1903) közös pénzügyminiszter 1882-től, Bosznia-Hercegovina kormányzója 17

Kállay család 37

Kálmán Adolf 34

Kalmár Ferenc 28

Kalmár Ferencné → Grittner Sarolta

Kálniczky László 17, 22

Kapossy Lucián (1849–1927) bencés szerzetes, református tanár 186

Karácson Imre 123

Kárffy Ödön (1858–1920) 1882 óta az OL munkatársa 58

Karlovszky Endre (1856–1924) 1879-től az OL munkatársa 58

Kármán Mór (1843–1915) pedagógus, neveléstudós 22, 26, 34

Károlyi Árpád [Prácsér] (1853–1940) történész, a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchiv (al)igazgatója 1893–1913 között 13, 15–16, 32, 37, 7, 13, 16, 20, 24, 43, 49, 52, 55, 58–59, 68–70, 77–78, 85, 94, 100–101, 106–108, 136, 140, 145–147, 151–152, 173, 183, 185

Katalin bosnyák királynő 163–164

Katona István (1732–1811) történész 147

Kautz Gyula (1829–1909) közgazdász, jogász 26–27, 14

Keleti Juliska (1885–1972) színésznő 76

Keleti Károly (1833–1892) közgazdász, statisztikus, az MTA tagja (1868) 131

Kemény Gábor (1830–1888) politikus, publicista, az MTA tagja (1864) 31

Kerékgyártó Árpád Alajos (1818–1902) művelődéstörténész, az MTA tagja (1861) 26

Kerkapoly Károly (1824–1891) politikus, közgazdász, az MTA tagja (1859) 27

Kh. H. → Khuen-Héderváry Károly

Khuen-Héderváry Károly (1849–1918) 1910–1912 között – 2. alkalommal – miniszterelnök és belügyminiszter 55, 58–59, 62, 83, 85, 136

Kis Ernő (1856–1927) tanár, író 186

Kiss Béla 19

Klamárik Terézia (1823–1878) 27

- Klebensberg Kuno (1875–1933) vallás- és közoktatásügyi minisztériumi államtitkár 1914–1917 között 23, 165, 172, 187
- Kogutowitz Manó (1851–1908) térképész 8
- Komáromy András (1861–1931) levéltáros, történész, az MTA tagja (1895) 89–91, 94, 98, 106, 119, 167
- Kosača család 160, 164
- Kovachich József Miklós (1798–1878) jogtörténész, levéltáros, forráskutató 120, 147, 168
- Kovács I. Gábor* 17
- Kováts Dániel* 21
- Kövy Alfonz 27
- Krammer Nep. János 27
- Krcsmarik János 123
- Krommer Ferenc (1819–1911), az OL-ban 1875-től levéltári tiszt, majd 1898–1899 között kezelő igazgató 5
- Krommer Ida (1869 k.–1946), Krommer Ferenc lánya 69
- Kuffner br. 135
- Küffer Béla (1856–1928) képviselőházi könyvtáros 98
- L. → Lampérth Géza
- L. Döme → Lyka Döme
- Laci → Fejérpataky László
- Lajos (1326–1382) I. Nagy, magyar király (1342–1382) 23
- Lajos, Jagelló (1506–1526) II., magyar király (1516–1526) 147
- Lampérth Géza (1873–1934) az OL munkatársa 1898–1922 között 48–49, 106, 187
- Lányi Ernő 20
- László József 132
- Lechner Ágost (1834–1901) jogász, egyetemi tanár 26
- Lechner család 89
- Lengyel Beatrix* 16
- Lipkay Artúr (1857–1921) fővárosi levéltáros, vezető 45, 51
- Lipthay Béla (1869–1928) cs. és kir. kamarás, a Földművelésügyi Minisztérium Elnöki osztályának vezetője 1914-ben 122
- Lóczy Lajos (1849–1920) geológus, földrajztudós, az MTA tagja (1888) 58
- Losonczi Albert → Grittner Albert
- Losonczi Erzsébet → Thallóczy Erzsébet
- Losonczi Sarolta → Grittner Sarolta
- Lovász Antal 27
- Lukács László (1850–1932) miniszterelnök, belügyminiszter és király személye körüli miniszter 1912. április 12. és 1913. június 10. között 59–60
- Lukinich Imre (1880–1950) történész, az MTA tagja (1919) 65, 117
- Lux Artúr 21
- Lux Ilona 20
- Lyka Döme (1854–1937) görög eredetű család tagja, földbirtokos 15, 137, 143–144, 146, 150, 154, 156
- Machiavelli, Niccolò (1469–1527) író, politikus 155
- Majtényi család 37, 171
- Marczali Henrik (1856–1940) az MTA tagja (1893) 7, 26
- Marczibányi család 37
- Mária Terézia (1717–1780) magyar királynő (1741–1780) 26, 147
- Márki Sándor (1853–1925) történész, az MTA tagja (1892) 122
- Markusovszky Béla 20
- Maróthi (Mayer) Rezső (1867–1923), az OL kezelő igazgatója 49
- Martinkovits Terézia 19
- Materny András József (1870–?) 19
- Materny Antal (1876–?) 19
- Materny Erzsébet Jolán (1880–1942) 19
- Materny Gyula Lajos Antal (1872–?) 19
- Materny Ilona Margit (1884–?) 19
- Materny István (1874–?) 19, 21, 35
- Materny József (?–1901) 18–19
- Materny Julianna, Hrebendáné 18
- Materny Károly 18
- Materny László (1863–1882) 18
- Materny Mária (1861–?) 18
- Materny Sándor (1867–?) 19
- Matthaeidesz József 18
- Mátyás (1443–1490) magyar király (1458–1490) 89, 147, 159, 162, 167
- Mattyasovszky László 27
- Merényi Lajos (1854–1919), a hg. Esterházy-hitbizomány levéltárosa 80
- Mészáros Gyula (1883–1957) etnográfus, turkológus, orientalista 96

- Miskolcgy Gyula (1892–1962) bécsi kiküldött a közös pénzügyminisztériumban folyó iratválogatásra 85, 132–134, 157
- Molnár Viktor 120
- Mosony Lipót dr. (1886–1940) plébános 156
- N. Gy. → Nagy Gyula
- N., N. K. → Némethy Károly
- Nádai Pál 89
- Nagy Erzsébet 14, 20
- Nagy Gyula (1849–1924) levéltáros, történész, az MTA tagja (1892) 29, 5–6, 9, 17, 37, 46, 48–49, 51, 56, 58, 152, 156
- Nagy Károly (1853–1916) a Földművelésügyi Minisztérium miniszteri tanácsosa, az erdőrendezési ügyosztály főnöke 1916-ban 180
- Nagy Károly (más) 20
- Nagy Katalin 17
- Nansen, Fridtjof (1861–1930) sarkkutató 96
- Némethy Károly (1862–1941), a Belügyminisztérium államtitkára 1910–1918 között 45–46, 48, 51–52, 69, 81, 91–92, 137, 159
- Neumann László 144
- Nyemcsik Gyula 19
- Odescalchi Artúr, hg. (1837–1925) 171, 187
- Otmayer Rozália 24–25
- Ottó (*1261) magyar király (1305–1312) 147
- Óváry Lipót (1833–1919), 1904–1908 között az OL vezetője 17
- P. → Perényi Zsigmond
- Pacsiss Árpád (1893–?) 21
- Pálvölgyi Endre 185
- Papp Lajos 18
- Pásztélyi István (1867–1939) 1914-ben a Belügyminisztérium Elnöki osztályán osztályvezető-helyettes 105
- Pásztor Mihály (1876–1944) újságíró, közgazdasági szakíró 89
- Pauer Imre Adolf (1845–1930) filozófus, pedagógus, az MTA tagja (1914) 100
- Pauler Gyula (1841–1903), az OL vezetője (országos főlevéltárnok) 1874-től haláláig 12–13, 24, 29–30, 7, 16–17, 33, 43, 81, 119
- Pázmány Lajos (1874–1943) vármegyei levéltáros 112, 187
- Pecz Samu (1854–1922) építész, egyetemi tanár, az OL épületének tervezője és művezető építész 49, 52–55, 68–69
- Pelczter Etelka 19, 21
- Pelz Béla dr. (1892–1952), az OL munkatársa 1915–1920 között 176
- Péntek János 16, 33
- Perczian Sámuel 18
- Perényi Zsigmond br. (1870–1946), a második Tisza-kormány belügyi államtitkára 1913–1917 között 81, 89, 98
- Periklész (i.e. 495–429) 154–155
- Petőfi Sándor (1823–1849) 37
- Pettkó Béla (1863–1942) az OL munkatársa 1885–1913 között 4, 36, 58, 69, 77, 106
- Pettkó Béla (más) 5
- Pettkó Berta 5
- Pettkó László (1854–1911) a Budapesti Közlönyből 1883-ban különvált Országos Törvénytár szerkesztője 1888-tól 5
- Petzval Ottó (1809–1883) mérnök, matematikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (1858) 26
- Piffi Frigyes Gusztáv (1864–1932) bécsi hercegérsek 109, 137
- Podesta, Podeszta → Bárczy István
- Ponori Thewrewk Emil (1838–1917) klasszika-filológus, az MTA tagja (1872) 27
- Prácsér → Károlyi Árpád
- Prileszky Guidó (1862–?), Bosznia-Hercegovina pénzügyi vezetője 164
- Pulszky Ágost (1846–1901) jogfilozófus, szociológus, az MTA tagja (1887) 27, 3
- Pulszky Ágostné, Figdor Hermina, az MTT alapító tagja 1915-től 172
- Pulszky Ferenc (1814–1897) régész, művészettörténész, politikus, az MTA tagja (1838) 3, 185
- Pulszky Károly (1853–1899) művészettörténész, az MTA tagja (1883) 3
- Radvánszky Béla (1849–1906) 5
- Raizner János 186
- Rákóczi Ferenc (1676–1735) fejedelem 107, 159
- Rákóczi László (1633/1636–1664) 159
- Reininger J. László somorjai újságíró 133
- Reisz György 29
- Reisz T. Csaba 68

Ress Imre 24

Révai Mór (1860–1926) könyvkiadó 183

Révész Imre (1860–1945) festőművész 140, 159

Richelieu (1585–1642) bíboros 26

Riedl 110

Román Sándor (1826–1897) egyetemi tanár 26

Rubido-Zichy Iván br. (1874–1964) követségi tanácsos, Konstantinápoly 176

Salamon Ferenc (1825–1892) történész, az MTA tagja (1859) 26, 5–6

Salamon István 5

Samu → Barabás Samu

Sándor János (1860–1922), a második Tiszakormány belügyminisztere 1913–1917 között 86, 114

Sári → Sebeők Sári

Schmarda, Hans, az 1898-ban alapított, szarajevói székhelyű Handels- und Transport A.G. igazgató tanácsosa 126–127, 133

Schmidt Izabella 18

Sebeők Antal, lasztóci (1846–1911) 19 • 21

Sebeők (Sebők) család 33

Sebeők Sári (1882–1952) operaénekesnő 21–23, 92

Sebestyén József (1878–1964) címerfestő, festőművész 164

Sebők Amália (1842–?) 19

Sebők Antal, id. 19

Sebők Otília (1841–) 18–19

Sieghardt Rudolf dr. (1866–1934), az Osztrák Földhitelintézet igazgatója 1910-től 148

Sipos András 17, 22, 45

Šišić, Nándor Ferdo (1869–1940), horvát történész, az MTA tagja (1939) 173

Skerlec Iván br. (1873–1951) 1912–1913-ban a Miniszterelnökség Elnöki osztályának a vezetője. Korábban helyettese Daruváry Géának 132, 134

Spielenberg/Spellenberg Mária 19

Stark Róza 18

Stark, Crescencia 25

Stefanusz Gyula festőművész 97

Steinacker, Harold (1875–1965) osztrák történész 107

Stenzinger Alajos (†1879) 29

Stesser József (1845–1909) miniszteri osztálytanácsos, a Belügyminisztérium Elnöki osztályának vezetője 1882 óta 5

Strommer Benedek (1806 k.–1870) 24–26

Strommer Benedek id. 25

Strommer Lajos → Thallóczy Lajos

Strommer Margit → Thallóczy Benedekné

Strommer Szerafina → Thallóczy Szerafina

Strommer Tivadar (1869–1885 e.) 26

Sufflay, Milan (1879–1931) horvát történész, politikus 63

Sz. L. → Szalay László

Szabó Dezső dr. (1879–1945) magyar író, kritikus, publicista 26

Szabó Ferenc 22

Szádeczky – 1914-től uralkodói engedéllyel

Szádeczky-Kardoss – Lajos (1859–1935) történész, az MTA tagja (1888) 3, 187

Szakács Annamária 31

Szalavszky Gyula (1846–1936), Trencsén vármegye főispánja 1910–1917 között 117

Szalay Imre (1846–1917), a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban miniszteri osztálytanácsos 1891-től, 1894-től az MNM igazgatója 185

Szalay József (1857–1885) történész 27, 32

Szalay László (1813–1864) történész, az MTA tagja (1834) és főtitkára (1861–1864) 147

Szalay László dr. (1859–1941) jogász, közös pénzügyminisztériumi miniszteri tanácsos, osztályfőnök 32, 37, 22, 106, 108–109, 179

Szapolyai János (1487–1540) magyar király (1526–1540) 147, 159

Szász Károly (1865–1950) 31

Szathmáry István 21

Szathmáry Kálmán (1890–?) 19, 21

Szegő ? 147

Szekeres Attila István 164

Szekfü Gyula (1883–1955) történész, az MTA tagja (1925) 106–108, 110, 122–123, 132

Szelim Szahid bej 156

Szemere Bertalan (1812–1869), képviselő, miniszter, miniszterelnök (1849), író 130

- Szendrei János (1857–1927) művészeti író, régész, történész, az MTA tagja (1903) 20, 180
- Szendrei Jánosné 180
- Szenes Ede 185
- Szent Bonifác 153
- Szent-Ivány család 37
- Szigeti József (?–1886) levéltári hivatalszolga 13
- Szigeti Szabó Ede 186
- Szilágyi Gyula 27
- Szilágyi Sándor (1827–1899) az MTT titkára és a Századok szerkesztője 1875-től, az MTA tagja (1858) 31, 3, 8, 95, 131
- Szirmay (Géza?) 159
- Szmekál Béla 27
- Szmecsnányi Miklós (1854–1936), művészettörténeti író, az OMKT titkára (1882-) 146
- Szógyén-Marich László, id. (1806–1893) 16
- Szőke 152
- Stoczek József (1819–1890) fizikusmérnök, az MTA tagja (1858) 22
- Tagányi Károly (1858–1924) történész, levéltáros, néprajzkutató, az MTA tagja (1897) 13, 5, 49, 58, 91, 101, 155–156
- Takács Sándor (1860–1932) történész, levéltáros, művelődéstörténész, az MTA tagja (1906) 26, 65–66, 96
- Teleki Pál gr. (1879–1941) politikus, földrajztudós, az MTA tagja (1913) 165, 168
- Teleki Sándor gr. ifj. (1861–1919) 31
- Teleszky János (1868–1939), a Lukács-kormány (1912–1913) pénzügyminisztere, korábban a Pénzügyminisztérium államtitkára 62
- Télfy Iván (1816–1898) klasszika-filológus, az MTA tagja (1864) 22–23
- Tersztyánszky Lajos 184
- Thallóczy Benedekné (Uhl Margit, Strommer Margit, Van der Well Margit) (1832 k. –1895) 25–28
- Thallóczy Erzsébet (Grittner Erzsébet, Losonczi Erzsébet) (1890–1976) 27–28
- Thallóczy Lajos [Büzérnagy] (1857–1916) levéltár-igazgató, történész, az MTA tagja (1883) 11–16, 21, 23–33, 35–37, 1–187
- Thallóczy Szerafina, Grittner Albertné (Strommer Szerafina) 25, 27
- Thaly Kálmán (1839–1909) költő, történész, az MTA tagja (1864) 24, 27, 31, 24, 29, 176
- Thury Etele (1861–1917) református lelkész, egyháztörténész 186
- Tisza István (1861–1918), 1913. június 7-től második alkalommal miniszterelnök, a Munkapárt elnöke 1910-től 83, 89, 94, 98
- Tisza Kálmán (1830–1902), politikus, miniszterelnök, az MTA tagja (1881) 29–30, 37, 5
- Tisza Paulina (1862–1940) 5
- Tokaji Nagy Kálmán (1855 k.–1933) szerkesztő 5
- Toldy László (1846–1919) történész, fővárosi levéltáros 45
- Tomanek (Tamássa, Tomássa) Adolf 21
- Tomanek Adolf, id. 19, 21
- Tomanek Paulina (1879–1938) 19
- Tomássa Adolf 19
- Tomássa László 21
- Tomássa Sára (1909–?) 21
- Tost Gyula (1846–1929) közalapítványi kir. ügyigazgató 185
- Tóth Pál 29
- Tömör Mária 11, 13, 24–25
- Török Bertalan (1847–1915) országgyűlési képviselő 150
- Török István dr., a Belügyminisztérium Elnöki osztályán titkári címmel és jelleggel felruházott segédtitkár, az OL építési bizottságának tagja (jegyzőkönyvvezető) 69
- Tóry Gusztáv (1857–1925) 1912-től az Igazságügyminisztérium államtitkára 97
- Tóttós család 15
- Träger Ernő dr. [Tregényi] (1887–1971) miniszteri osztályfőnök, gyorsírástörténész 107–108
- Trefort Ágoston (1817–1888) vallás- és közoktatásügyi miniszter 1872–1888 között 31, 3
- Tregényi (Oszkár) → Träger Ernő dr.
- Trostovszky Gabriella 16

- Tury Gyula (1866–1932) festőművész, Deli [Thallóczy Lajos] művének illusztrátora 13
- Tyattya → Takáts Sándor
- Uhl Margit → Thallóczy Benedekné
- Uhl, Anton 25
- Ulászló, Jagelló (1424–1444) I., magyar király (1440–1444) 147
- Ulászló, Jagelló (1456–1516) II., magyar király (1490–1516) 147
- Vadon Benjámín (1888–1970) 18
- Vadon Géza (1884–1979) sportoló, hegedűkészítő 13, 15, 18, 21, 33, 44, 62, 81, 91, 96
- Vadon Miklós (1850 k.–1940) 18
- Vadon Miklós (más) (1886–1972) 18
- Vajda László 16
- Van der Well Margit → Thallóczy Benedekné Varga Júlia 16, 22
- Vaszary Kolos (1832–1915) 1891–1912 között esztergomi érsek, történész, az MTA tagja (1914) 94–95
- Vécsey Tamás (1839–1912) jogtudós, az MTA tagja (1881) 27
- Vencel (1289–1305) magyar király (1301–1305) 147
- Veress Endre (1868–1953) történész 49, 69
- Waktor Andrea 12, 24, 31, 37, 62
- Wallentinyi Dezső (1873–1924) tanár, irodalomtörténész 159
- Weinwurm 160
- Wekerle Sándor (1848–1921), miniszterelnök (1892–1895, 1906–1910, 1917–1918), több más tárca vezetője, az MTA tagja (1914) 185
- Weninger Vince (1834–1879) közgazdász, az MTA tagja (1860) 131–133
- Werbőczy István (1465–1541) jogtudós 147
- Wickenburg István gr. (1859–1931) 1910-től Fiume kormányzója 151, 164
- Wildner Ödön (1874–1944) 1911-től fővárosi tanácsnok, a közoktatásügyi és a szociálpolitikai ügyosztály vezetője 51–52, 68, 71, 112, 130, 157
- Wlassics Gyula (1852–1837) jogász, 1895–1903 között vallás- és közoktatásügyi miniszter, az MTA tagja (1886) 94–95
- Wolmuth Zsuzsanna 17
- Xenophón (i.e. 434/427–355) történetíró 23
- Závodszy Levente (1881–1938) történész, középiskolai tanár 171, 187
- Zichy Ágost gr. (1852–1925) cs. és kir. főudvarnagy 98
- Zichy család 176, 185
- Zolthai Zehrer József (1887–1935 után) festőművész 14, 178
- Zoványi Jenő (1865–1958) levéltáros 45, 51
- Zrínyi család 15
- Zrínyi Miklós (1620–1664) 147
- Zsigmond, Luxemburgi (1368–1437) magyar király (1387–1437) 147
- Zsilinszky Mihály (1838–1925) az MTA tagja (1878) 83

KÉPTÁR



Thallóczy Lajos, Bécs, 1887
(Lövy József felvétele, OSZK, Arckép 749/1)

„KEDVES LAJOSOM!”



Thallóczy Lajos 1885–1890 körül (Charles Scolik felvétele, Bécs.
OSZK, Arckép 749/2; MNM TF-P, 1039-1933)



Thallóczy Lajos 1890 körül
(Charles Scolik felvétele, Bécs. MNM TF-P, 1940-51)



Thury Gyula: Thallóczy Lajos baráti köre Bécsben, 1895
(MNM Történelmi Képcsarnok)



Thallóczy Lajos és társasága kártyáznak bécsi házának (Ungargasse)
kertjében, 1897
(Vágó felvétele, MNM TF-P, 73.45 mtkcs)

„KEDVES LAJOSOM!”



Thallóczy Lajos
(Charles Scolik felvétele, Bécs. OSZK, Arckép 1260)



Thallóczy Lajos 1912-ben, a képet Takáts Sándornak – baráti körében:
Tyatya – dedikálta
(Knebel Jenő felvétele, Szombathely. MNM TF-P, 73-22m)



Thallóczy Lajos és Thallóczy Szerahin ferjezett **Losonczi Albertné** mint az elhunytunk gyermekei, **Losonczi Albert** mint vő, **Losonczi Erzsike és Sárka** mint unokák saját és az összes rokonság nevében fájdalomtól sújtott szível jelentik, hogy szerelét, felejtéketlen jó édesanyjuk, illetőleg anyósa és nagynanyjuk

özv. Thallóczy Benedekné
szül. Van der Well Margit urró,



felvő évi május hó 31-én reggel 9 órakor, életének 60-ik évében, hosszú szenvedés után az Urban jobbjelre szenderült.

A boldogultnak hűlt tetemei felvő évi június hó 1-én délután 1/4 órakor fogtnak lakásán: VII. ker, alsó erdősor 20. sz. a., a rom. kath. egyház szertartása szerint beszenteltetni és a kerepesti úti temetőben örök nyugalomra helyezni.

Az engesztelő szent miséldozat az elhunytunk lelki üdvéért kedden, június hó 4-én, reggel 9 órakor fog az erzsébetvárosi plébániatemplomban az Urnak bemutatni.

Budapest, 1895. május hó 31-én.

Aldás és béke hamanatira!

Entreprise des pompes funèbres (Budapest, Károly-utca 1).

Thallóczy Lajos édesanyjának gyászjelentése
(OSZK Aprónyomtatványtár, Gyászjelentés-gyűjtemény)



Thallóczy Lajos 1906 körül
(Charles Scolik felvétele, Bécs. MNM TF-P, 81-636)

„KEDVES LAJOSOM!”



Károlyi Árpád 1890 körül
(Ellinger Ede felvétele, MNM TF-P, 871-1933)



A fiatal Csánki Dezső
(Ellinger Ede felvétele, OSZK Kt., Analekta, 11.409.)

„KEDVES LAJOSOM!”



Dr. Csánki Dezső 1899-ben
(Pauler-album, MNL OL, Levéltári Múzeum)



Dr. Csánki Dezső 1900–1905 körül
(Ellinger Ede felvétele, MNM TF-P, 1609-1953)



Csánki Dénes festőművész, a hátlapi dedikáció szerint „A Mamának”,
1907. augusztus 31-én
(MNM TF, 1613-1953)



Csánki Dezső 1917-ben
(Strelisky Sándor felvétele, OSZK, Arckép 227)

hogy eljegyzésbe adni szándékoltam a leányt.
Nem, Almonia, minthogy a neki egy kő-
szobrász volt mona, a fog is mona, és
máskor kame. Szobrász voltam. Égőre
ere. Én szobrász, de a szobrász
ha is nem lehettem. Én is szobrász
kame. Én is szobrász is. Én is szobrász
amig szobrász, hogy is, amig kame,
kame szobrász a szobrász, min a
szobrász szobrász, hogy is, amig is
szobrász szobrász, hogy is, amig is

— "Fräuleinchen", eben Fräuleinchen, umher, ja
 gewiss! Ich will alttante parieren. Ich
 lasse Ihnen... nun werden ich's thun,
 hey! es danken's gefällig. Bei uns
 gewöhnlich, hey! so eifrigst schon bei
 heimel. Werde ich nie sagen: drum ich
 kann's in Deutschland... Wie man sich
 ausseht. Ich bin, hey! ich befinde mich
 in me fellebend mit ihm.
 Ich bin, hey! ich bin?

Disputes between
Sages.

⑤
Spoke 117. joined it.

Box 11169
M. J. EMMETT
National Book Company
2918 E. 15 St.

[illegible]

A 3. levél első és utolsó oldala
(OSZK Kt. Fond XI/197. 3.)

1806-1811
SZERŐFÖVES ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁS

Adieu, Adieu!

Nagj szeretem, az anyjót a szent alkonyon
 kora szürkén egy pernyegői patuba, hogy
 ha már beültél, hát végezen jól.
 Egy kőre, hogy a szék, hársi, kőzár,
 már an' tőpör bővelő szentem. Ti.
 Szülsz, hogy az nem nekem való kőre,
 Nagyon jól kőre látszom, az mi jővel
 mekkoránnyal jár, az hogy

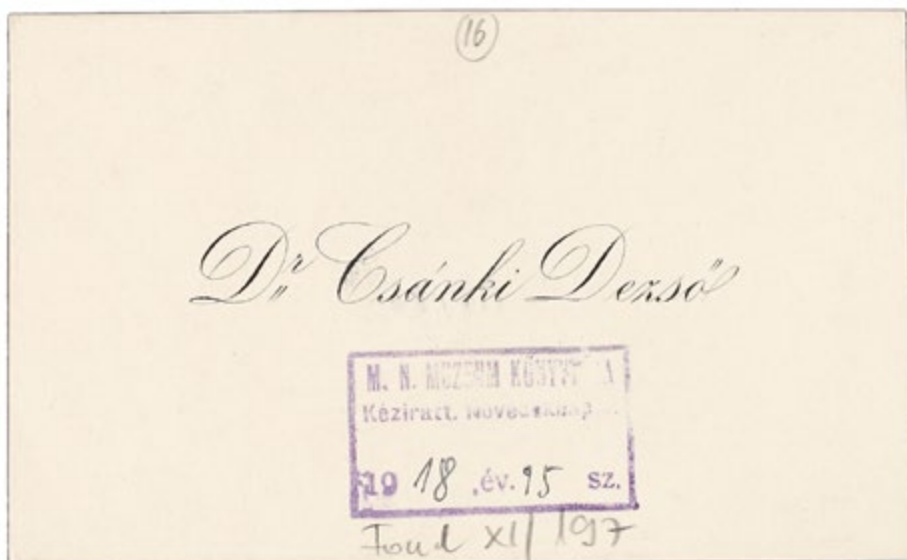
ienoch, hogy az az megint ki-
 a pecsénet kihasználását nem
 kétsé való mulaszt. Ötök egész,
 a, különben is kiinnen, hogy ottan
 is értékes meg gyűjtem.

ed. "Spinal" ökl
"Spinal" ökl

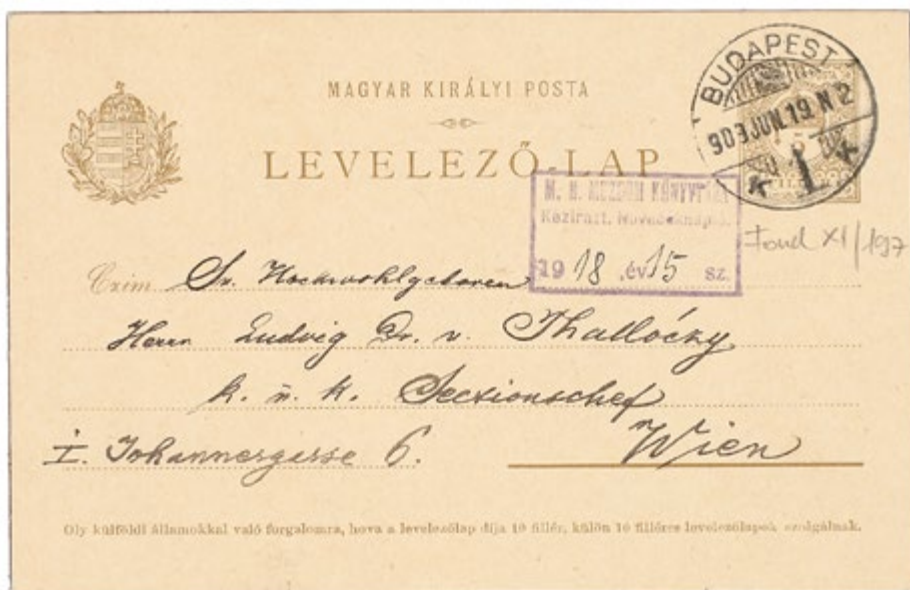
John

Tred 11/157

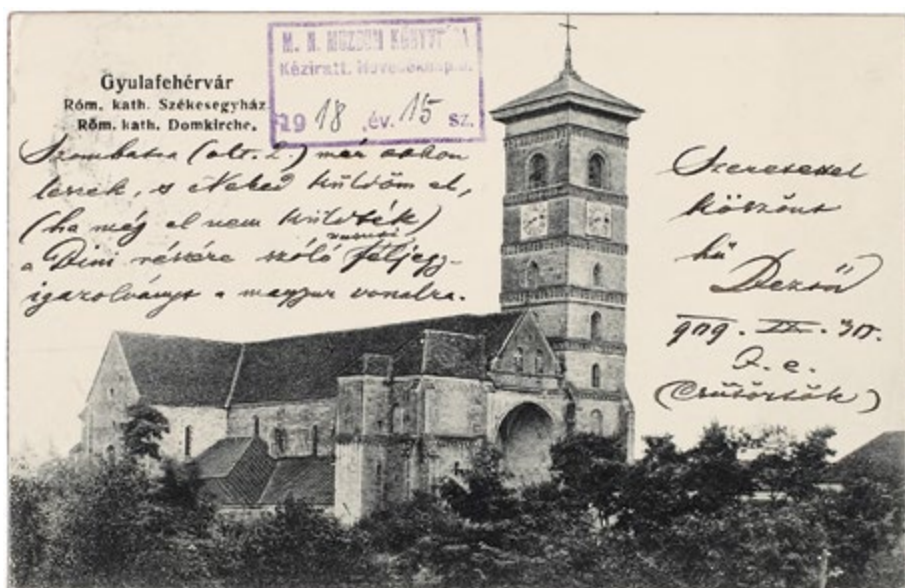
1896-iki ezredéves országos kiállítás”- fejléces levélpapír
(OSZK Kt. Fond XI/197. 13.)



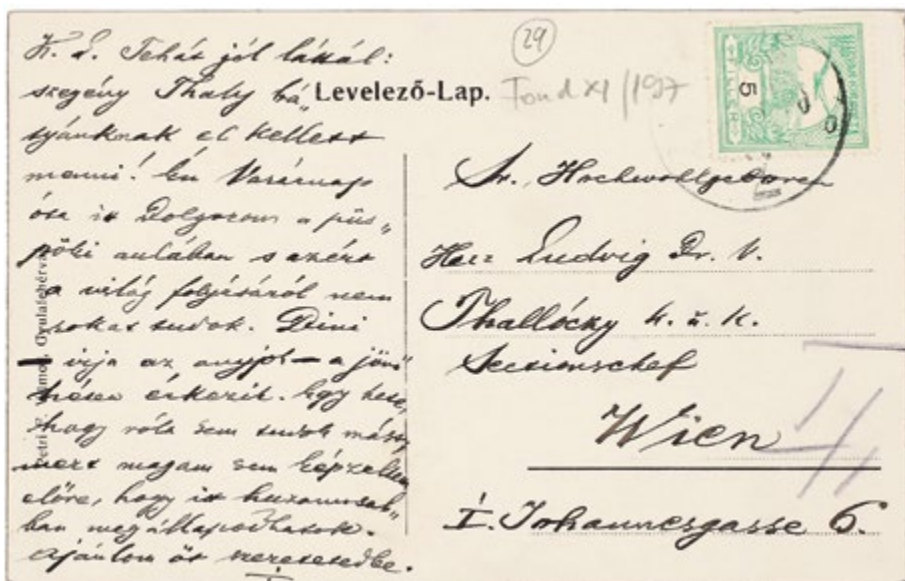
Dr. Csánki Dezső vizitkártyája (OSZK Kt. Fond XI/197. 16.)



Csánki levelezőlapja Thallóczyhoz (OSZK Kt. Fond XI/197. 27.)



Csánki képes levelezőlapja Thallóczyhoz (OSZK Kt. Fond XI/197. 29.)



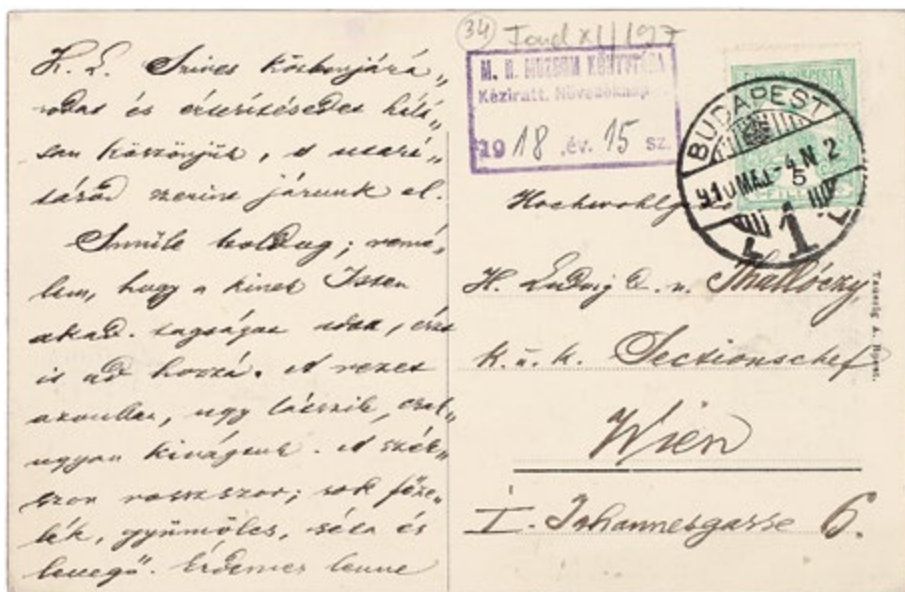


Csánki képes levelezőlapja Thallóczyhoz (OSZK Kt. Fond XI/197. 30.)





Csánki képes levelezőlapja Thallóczyhoz (OSZK Kt. Fond XI/197. 34.)



37

Kedves Lajos!

Azt irtam augusztus elején Jegenyé-
a kérdéses ügyben Bodónak, a ki erre nézve engem
mint " főlevéltárnokot " levélben megkeresett,
hogy ha Szent-István nap táján haza megyek és a
főlevéltárnok helyettesítését átveszem, ebben az
ügyben tájékozódni vagy intézkedni fogok. Nagy
Gyula azonban nem tart Petőfivel és neki a szabad-
ság nem kell, ellenben kell neki " az akta javi-
tásoknak lehetősége ", mit persze versben megéne-
kelni nem lehet. Így tehát én nem juthattam a he-
lyettesítéshez, viszont az ügy 1228/1910.O.L.szám



Jegenyei szerezv. vízgyűjtő
1911. aug. 10.

Csánki Dezső nyaralója Jegenyefürdőn, 1911 (OSZK Kt. Fond XI/197. 43.)

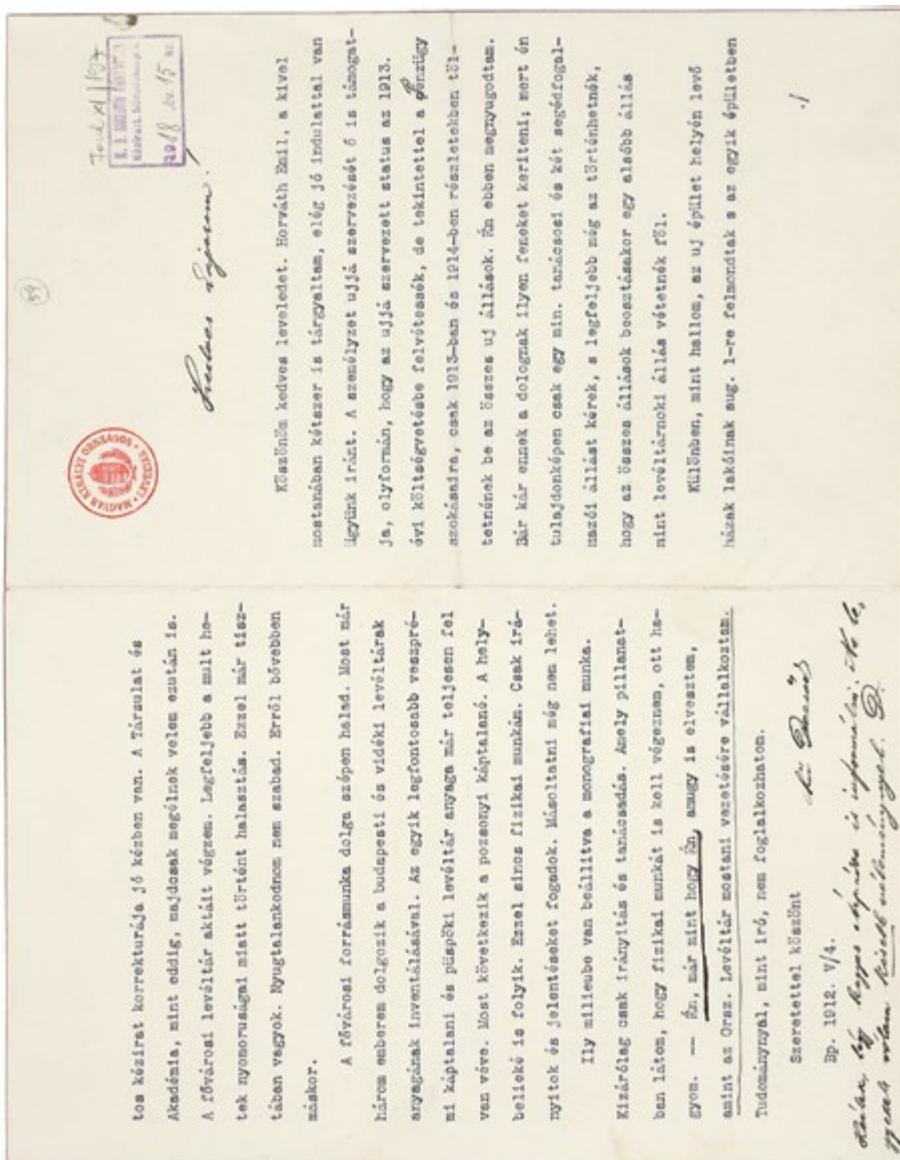
[illegible]

Oprijd met een veldspand paarse
 lokke, hangt uit in kleine Tusseng
 stonnd spind. Uf spandelyke
 latinsk mappe, ste in de, mo-
 nage, tusseng spand met schou-
 rde, hangt a pindende, veldsp
 pindelyke al in de, in hallen
 een skatzen met, stundely, d
 nage, pindelyke al tussend's nage

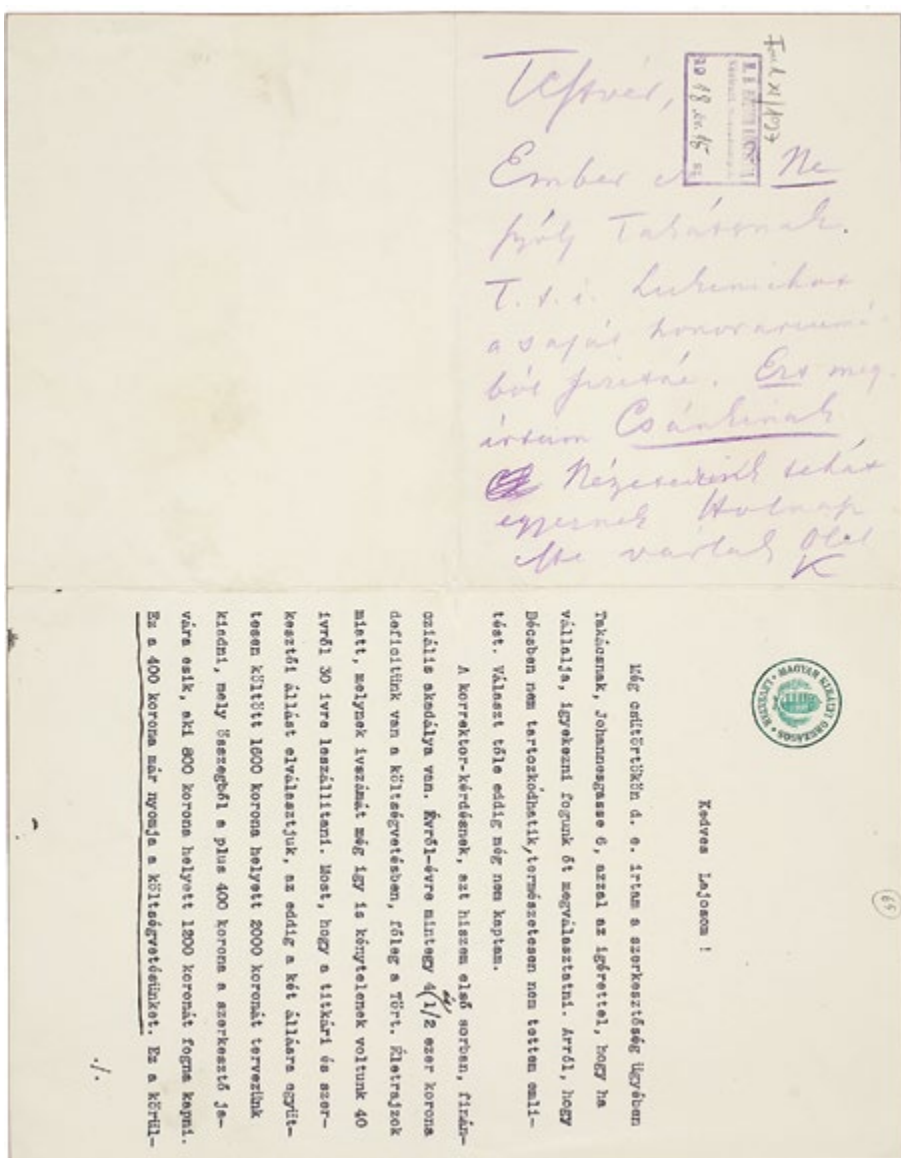
Hebes agrippae ![illegible]

Off a horizontal or oblique surface a *Synsphyrodes* requires, a *Stilpnus* the under margin of the fronto-frontal suture, whereas, as the *Stilpnus* again passes over the lat. division, a *Synsphyrodes* requires of *Stilpnus* margin only from the *Stilpnus*.

Gyászkeretes levélpapír lánya, Ilona halálakor
(OSZK Kt. Fond XI/197. 58.)

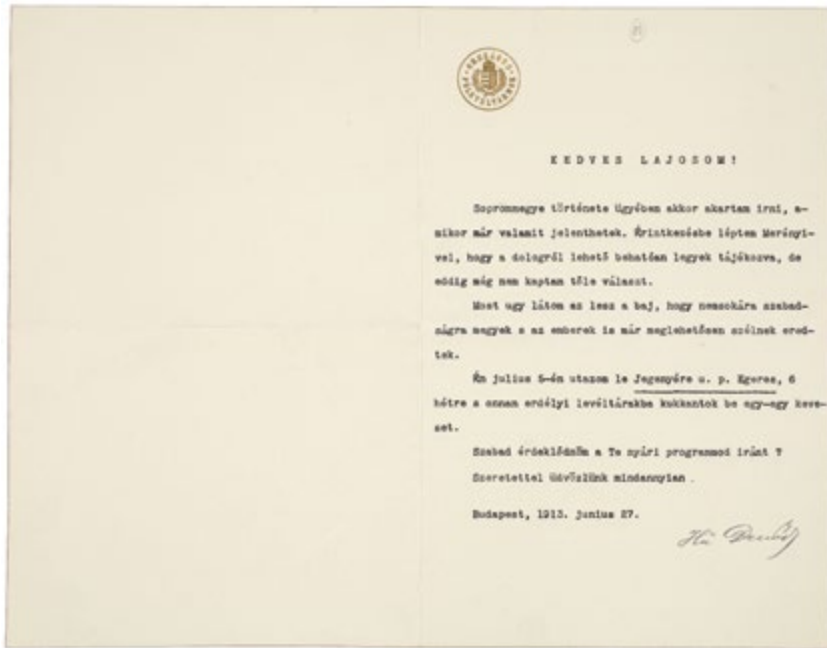


Csánki Dezső gépelt levele, „Magyar Királyi Országos Levéltár”-fejléces papíron. A megszólítás és a levélzárás kézzel írt (OSZK Kt. Fond XI/197. 59. 1. és 4. oldal)



Károlyi Árpád feljegyzése Csánki levelén
(OSZK Kt. Fond XI/197. 65. 1. és 4. oldal)

KÉPTÁR



„Országos főlevéltárnok”-fejléces levélpapír (OSZK Kt. Fond XI/197. 80. 1. oldal)

<p>Die Daten im dienstlichen Eingange der mittels Typendruckapparates ausgefertigten Telegramme bedeuten: 1. den Namen des Auftragnehmers, 2. die Auftragsnummer, 3. die Wortzahl (eventuell in Buchstaben), 4. den Monatstag und 5. die Stunde und Minute der Aufgabe.</p>	<p>herren sektionschef thalloczy wien ru 1 Johannesgasse 5=</p>	<p>Die Telephonverwaltung übernimmt hinsichtlich der der zur Beförderung oder Bestellung übergebenen Telegramme keine weitere garantierte Verantwortung.</p>
<p>Dienstliche Angaben:</p>	<p>Telegramm</p>	<p>Aufgenommen von — auf Lsg. Nr. — BP. 225 Uhr — M. — Min.</p>
<p>budapest 1.-2661 21 14 8- m</p>	<p>14 OKT. V HRADECKY</p>	<p>—) aufgegeben am 14. Okt. 1913 um 14. Uhr 14. Min. Montag.</p>
<p>fraknoi nem vállalja az elnökseget . most tehát engedelmekkel egyeduel nevedet hangoztatjuk . eljen .- dezsöe .+</p>		
<p>(D. N. Nr. 228. (1913))</p>		

Csánki távirata (OSZK Kt. Fond XI/197. 84.)

Et a tengerpartok elvándorlása
 volt..... Tefelest minis-e igazam,
 hogy ebben a bandában nem aludt
 szögöm. Mivel. ugyanakkor embert
 a tenger, a katonaság meg a befutót
 a fellegvárát állították



ről itteni turgusz lelkek véleménye leginkább is fejcsóválás-
 ban nyilvánul; és nem is fogtalanul, mert szép az objectív
 és művészi történetírás, (helyet többen is gyakorolni aka-
 runk) de a cinizmus az legfeljebb kilsóségeken és viczokban
 aszeptáltatik és nem szabad feledni, hogy a magyarra, erred-
 éven tisztelőre nélt története alatt, sokszor övteseken
 keresztül csak ezekből a kifigurázott ábrándokból éledgett,
 amelyektől aztán alkalmanként tettek váltak.

Est én éppen Néked csupán azért írok, hogy az itteni
 hangulatot tolmácsoljam. Az ellenkezőt ugyanis megírta Stei-
 nacker Harald.

A legzártebbben köszönt

Budapest, 1914. március 11-én

—
 —
 K. K. M. B. 1. 1.
 1.

Thallóczy megjegyzései Csánki levelén
 (OSZK Kt. Fond XI/197. 107.)

HOTEL TEGETTHOFF
WIEN

114

Kedves Lajosom!

„Sönghe” sívesen fogadok, De az is,
naivolta, hogy forduljak Sándor J. mi,
misterket is ígyben; ő nem athes is,
Béniule D. sem adna felvilágosítás.

Köszönöm Kedves Lajosom irántam
való kifogyhatatlan jószágokat.

És viszontlátásig üdvözöl

Pécs, 1914. VI. 25.

Ant. Dercs

Ross koll.

st nagy érdeklődéssel várom, és előre is hívás érkezikkel
várom.

4.4.) A Ballagi által közölt kintartás végeredményét megírni nagyon nehéz, mert átszámítások vannak. Mégis jobb lesz az öngépeztetést lemeszolni. Félők, hogy különben téves következtetéseket vonhat az belső vagy nem használható. Holnap vagy holnapután a másolatot megküldöm.

6. Scharda előbbi leveled szerint; igazgatóságok.*

Ért a címét nem merem németre lefordítani. Légy szives a német címzését megírni. Most skóron kiállítani alapítógazdái oklevelét. „

6.) A Munkácsi Gyula dologban, előbbi levelem írtelében, a
beszéltem Drachával. Ő is úgy vélt, hogy a kőrácsos minisz-
terelnökönkéi kötelességei tőlölöl lehetne neki engélyt
juttatni, de ő maga nem mer ily dologgal miniszterelnök
lenni.

teremt és is hiába írvék át az ügyben a miniszterelnöknek. A helyesbítőnek vélné, ha te fordítva az ügyben a miniszterelnököt; s aztán, már mint Drasche a miniszterelnök tudakozására jelenthetné, hogy én is mint hivatalfőnök melegen támogatom ezt az ügyet. Erre különben Te is hivatalfőnök, tehát, Drasche meg is Drascheval nem tudtam többé menni.

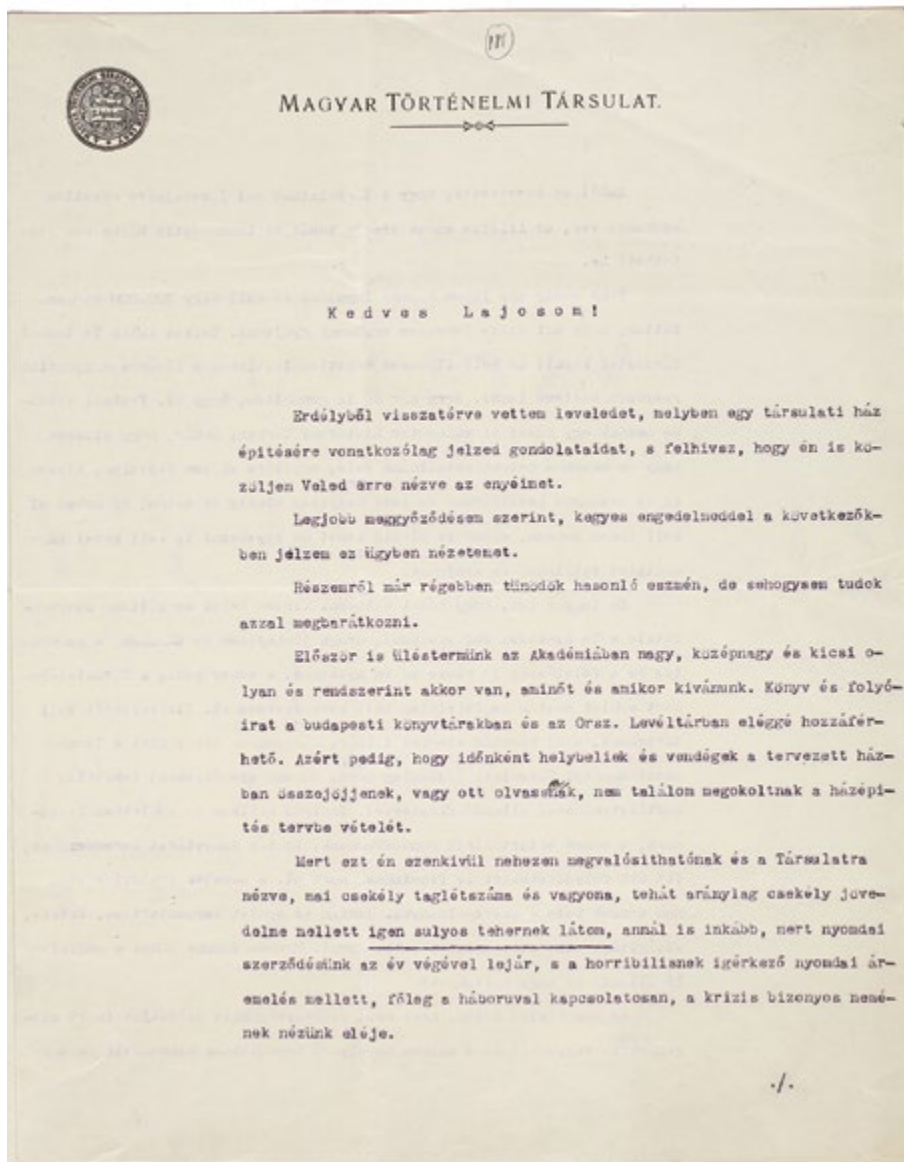
maához pedig, kanapá-kérdéstől tartva, nem akartam fordulni. Miskolczihoz különben el fogok küldeni.

Szerepettel készültünk mindannyian.

Грудоправ 1915. года № 1.

No. 3000.

Steninger double and also *Antennae* of most
new species *magnum* *phylloides*; they are biggest -
then *Steninger* and *Antennae* *Steninger*. *Antennae* have
small, long, 1/2 in. of 1/2 inch, small, *Antennae*, 1908,
small, double.



A Magyar Történelmi Társulat levélpapírja
(OSZK Kt. Fond XI/197. 181.)

Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára őrzi Thallóczy Lajos hagyatékát, amelyben a családjára és személyére vonatkozó hivatalos iratok mellett 1124 személy hozzá intézett levelei találhatók, közel 9000 dokumentum. Thallóczy Lajos (1857–1916) tudományos szakember: levéltáros, történész, akadémikus, az állami közigazgatás tagja, diplomata, magas rangú állami tisztviselő volt; bohém magánélete és baráti köre is a sokszínű emberek sorába emelte őt. Csánki Dezső (1857–1933) történész, levéltáros és akadémikus munkás életének szinte teljességét az Országos Levéltárban töltötte, és fizetés nélküli gyakornokból (1881) végül az intézmény vezetője (1912–1932) lett. Az ő országos főlevéltárnoki, majd főigazgatói működése alatt készült el az első, eredetileg is levéltári szempontok szerint és célokra emelt épület, és ekkor került a kezdet kezdetétől a Belügyminisztérium fennhatósága alatt működő intézmény a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz. Csánkinak meghatározó szerepe volt a levéltár első kulturális évtizedének történetében.

E két személy nemcsak pályatárs, de személyes és családi jó barát is volt – így Csánki Dénest (1885–1972) közös fiuknak tekintették és segítették szakmai előmenetelében. E szoros bizalmi viszony Csánkinak Thallóczyhoz intézett – jelentős forrásértékű – leveleiben is hűen tükröződik: családi ügyeiről, történettudományi (forráskiadási) kérdésekről, a levéltárak, valamint a Magyar Történelmi Társulat ügyeiről is beszámolt.

